H. V. 8 III
Samlinger

D. W. Wolff.

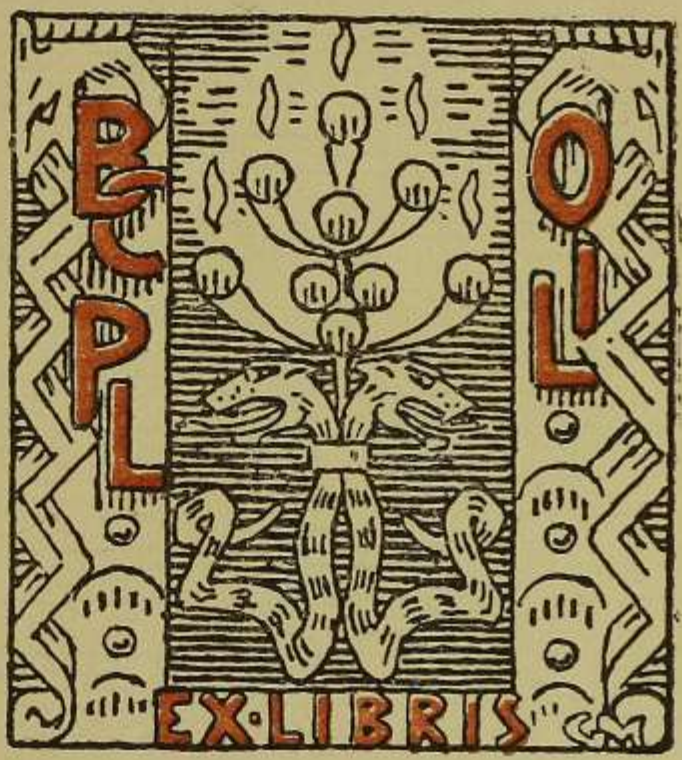

Holbergiana: 1755.

W. Höiberg.

H.V. B III

Kiöbenhavnske Samlinger af rare Trykte og Utrykte Piecer

1. Bind

Haas Debet sculpsit

1755–56

(9) Udgivne af Wille Höjberg (: efn Ltn: K:)

HOLBERGIANA.

Imprimatur
CH. HORREBOW.

Fortale.

Gunstige Læsere!

Det var ikke uden Grund, at man for nogle Aar siden, nemlig A. 1740. holdte paa mange Steder i Tydskland en Jubel-Fest, til Ereminde for Bogtrykkeriets Opkomst, da og Tydskland kan giøre sig en Ære af at tilegne sig Opfindelsen af denne saa store og sær nyttige

Kunst, der er bleven saa herligt et Middel til gode Skrifters Oplag og Formeerelse, til Studeringers og Videnskabers høye Befordring. Vi indlade os ikke med at undersøge, hvem egentlig den første Opfindere af denne Kunst har været, efterdi det er os ligemeget at vide, hvad heller det var en Faustus eller ey; men om saa var, kan man sige, at han var meget ulykkelig dermed, at han, i Steden for et berømmeligt Eftermæle, fik fra en overtroisk Verden Navn af en Hexemester, som havde med Fandens Kunster at bestille. Dette alleene ville vi sige, at man ikke alleeneste for Bogtrykkeriets Opfindelse, men endog for høye Skolers og lærde Societeters Stiftelse havde Aarsag at anstille Fryde-Fester. Det eene saa vel som det andet har bortdrevet de

forrige

forrige mørke Tiders Overtroe og Vankundighed, og derimod givet Lys til de efterfølgende og nyere Tider.

At ville paa dette Sted tale meget derom til Berømmelse, kunde vel synes at være det samme, som at laane Lys til Soelen eller at lade komme Natugler til Athenen. Dog saasom det er vort Forsæt i denne vor Fortale, til deels at viise Nytten og Herligheden saavel af disse tvende som andre desslige ypperlige Anstalter for Studeringers og Videnskabers Opkomst og Fremvext, til deels at merke nogle Hindringer for saadanne Anstalters lykkelige Fremgang, saa tillader man os, at vi til en Forberedelse, forend vi skride til at melde noget om vor berømmelige **Baron Holbergs** lærde Skrifter og herlige Stiftelser, eller i sær om

denne vor Samlings Indhold af denne vor Autors rare, deels trykte deels utrykte Piecer, med faa Ord udtrykke vor Meening om begge Deelene, og at vi da ey alleene som Cosmopoliter tale derom i Almindelighed, men og som Patrioter søge at tage vort eget Fædrenelands Parti, dog uden nogen uforsvarlig Partiskhed.

Iblant de adskillige Hielpe-Midler, som saaledes tiene til Kunsters og Videnskabers Fremtarv sampt gode Skrifters Befordring, ville vi, foruden forst benævnte Bogtrykkeriets Opfindelse, endnu udsøge os fire andre af de fornemmeste til at tage under vores Betragtning, nemlig: **Akademiers og lærde Societeters Stiftelse, Præmiers Opsettelse, et frit Bogtrykkeries Istandsettelse** eller en vis **Capitals Hen-**

leggelse

leggelse til gode Bøgers Oplag og Udgivelse.

Ingen maa tænke om os, at vi ville befatte os med Projecter at giøre, hvilket er langt fra vores Absigt, men vi ville i denne vor Fortale tillige med søge Leylighed at rose de allerede projecterede og i Verk stillede Anstalter, for at derved tillige prise deres berømmelige Stiftere, samt opmuntre fleere andre til at understytte slige nyttige Verker.

Vi ville da først røre lidet ved høye Skoelers og lærde Societeters Stiftelse med den deraf flydende Nytte og Herlighed, der er saa Soeleklar og ligger saa aabenbar for hver Mands Øyne, at vi vel have Aarsag til at anrette Jubilæa og opreise Ereſtytter for deres Stiftere saa vel i andre Riger og Lande, som her i Danmark.

Fortale.

Hvor høy en Forbindelse staae vi ikke derfor i til de høystbersommelige Danske Konger af den høylovlige **Oldenborgske** Stamme! hvilke ey alleneste med Egyptens Konger kunne rose sig af, at de ere de **gamle Kongers Børn**, men endog med Billighed kunne tilegne sig Navn af **Viisdommens-Fædre**, og det at regne fra Kong **Christian den Første**, som Fader for denne høystnavnkundige Konge-Stamme, hvilken i egen høye Person reiste til Rom, og der sammesteds af Paven erholdte først Tilladelse til at stifte et Universitet her i Kiøbenhavn, som og derefter blev anlagt i Aaret 1478. Fra den Tid af har dette vores Akademie under de følgende høystlovlige Konger saaledes voxet og tiltaget, at det neppe giver eller har givet andre Akademier,

demier noget efter, enten i Henseende til anseelige lærde Mænd eller anseelige store Belønninger, hvormed de Danske Konger have aflagt Lærerne ved dette og andre høye Skoler, og det saa overflødigt, at hartad ingen, undtagen i Engeland, skal kunne settes i Ligning dermed; hvilket letteligen kunde beviises, om det var vor Sag for nærværende Tid. Vi lade os nøye med at sige dette, at disse vore Danske Regentere stedse i deres Successions-Linie saaledes have vexlet af med hinanden, at efter en Pius er altid kommen en Philosophus, at en Vespasianus altid har havt til sin Efterkommer en Titus, som har gremmet sig, om nogen Dag og Tid skulde gaae unyttig bort, uden at giøre vel enten imod Republiken i Almindelighed eller imod Akademiet

i særdeleshed. Vi ville ikke, for at undgaae Vidtloftighed, henlede vore Læseres Tanker til de første Tider, men kuns tilholde dem at fæste Øynene paa de sidste, og hvo seer ikke da, med hvilken Iver den salig og høylovlig Kong **Christian den Siette** tog sig Akademiet og Skolevæsenet an, som Hans salige Hr. Fader og Formand, den aldrig nokſom høyſtpriiſelige Konge, Kong **Friderik den Fierde**, enten havde begyndt med eller efterladt ham alleene at besørge? Det kunde være Beviis nok, om vi kuns fremviiſte Fundatſen for Kiøbenhavns Akademie, udgiven i Aaret 1732, fra hvilken Tid vi kunde regne en ny Epoka i vores lærde Historie. Men for at giøre det endnu meere beviisligt, ville vi henviiſe vore Læsere til at nøye betragte det høye og

Kon-

Fortale.

Kongelige **Videnskabers Societet**, stiftet her i Kiøbenhavn i Aaret 1743. der bestaaer af høyanseelige og høylærde Ledemoder Geistlige og Verdslige, hvor alle Videnskaber i en høy Grad tracteres, under Præsidio af hans **Høygrevelig Excellenze**, Hr. Greve og Geheime-Conferenz-Raad af Holstein, vore Studeringers Patron og alle Videnskabers høye Elskere. Man seer her den første og største Minister i Riget at præsidere; man seer paa den eene Side af ham andre høye Herrer, af hvilke enhver for sig brillerer som af høy Byrd og Stand, saa ikke mindre af stor Lærdom og Forstand, dem man ikke uden Grund kand ligne ved Kong Davids ypperlige og navnkundige Mænd, af hvilke **Abisai var den ypperste iblant de trej**

Paa den anden Side af denne høye Miniſter ſeer man de høylærde Profeſſorer og andre høyanſeelige Societetets Lemmer, hvilke man ikke uden Føye kan kalde med det Navn, hvormed Skriften et Steds betitler Iſaſchars Børn, nemlig de **Forſtandige paa Tiderne.** Deres meget lærde Skrifter ſkrevne paa Danſk og ſiden overſatte paa Latin, til Tieneſte for udenlandſke Lærde, læſes med Høyagtelſe af alle Lærde baade indenlands og udenlands.

Men ſom Kong David havde iblant ſine ypperlige Mænd nogle andre, der vel vare **herligere end de tredive, men komme ikke ved de tre,** ſaa have vi endnu et andet anſeeligt med Kongelig Tilladelſe ſtiftet Societet, til Sprogets Forbedring og Hiſtoriens Oplysning, nemlig det ſaa

kaldet

kaldet Kongelige Danske Selskab, der har distingveret sig ved sine udgivne Skrifter, kaldte det Danske Magazin, fra Aar 1745. indtil 1752. hvoraf allerede sex Bind ere udkomne. Dets Forstander er den af sine rare Dyder og Egenskaber samt grundige Lærdom velbekiendte og høyfortiente Hr. Justits-Raad Langebek, Kongelig Geheim-Archivarius. Vi ville ikke tale om enhver i sær af disse tvende høye Societeters værdige og anseelige Lemmer, af hvilke nogle alt længe have signaliseret sig saaledes, at deres Navne ere ligesaa berømmelige, som deres Verker ere ypperlige og fortræffelige. Vi ville derfor i dette Stykke efterligne Apelles, hvilken, da han engang skulde afmale Venus, udtrykte kuns de fornemmeste Deele af hendes Liv, nemlig:

Ho-

Hovedet og Bryſket, og lod saa det øvrige være urørt.

Saaledes seer man saa vel her i Kiøbenhavn, som i andre store Stæder, baade i Frankrig, Engeland, Sverrig, Rusland og Tydskland, adskillige lærde Selskaber oprettede, hvor mange store og anseelige Mænd have arbeydet og endnu arbeyde paa Sprogenes Forbedring, Videnskabernes Befordring samt Antiqviteters og rare Skrifters Samlinger. Man har derved banet og fundet Vey til mange Opdagelser i den lærde Verden; mange Ting ere ved saadanne Leyligheder af saa roesværdige Anstalter blevne bragte frem for Lyset, som ellers vare blevne skiulte i Mørket, mange Knuder opløste, uagtet de have været anseete fast som Gordianske, mange Stykker

i en

i en og anden Videnskab satte i saadant et Lys og bragte til slig en Fuldkommenhed, baade hvad Mathesin, Physiken, Philosophien og Historien angaaer, at man nu omstunder, med større Vished og mindre Umage, end tilforn, kan komme til Kundskab og Erfarenhed; og dette er just Nytten og Herligheden af høye Skolers og lærde Societeters Stiftelse.

Lade vi nu vore Tanker falde paa itzige Tider alleene, hvem kand da andet end med den alleroptænkeligste Berømmelse ihukomme og tale om vores allernaadigste Monark og viiseste Konge, Kong **Friderik den Femte**? hvis u-afladelige Omsorg for det gemeene Beste og i sær for Studeringers og Kunsters Opkomst og vidre Befordring skinner enhver i Øynene, endog den, som

ikkun

ikkun loselig anseer hans Kongelige Majestæts hoyviise Anstalter, og horer tale om hans forundringsværdige Indretninger for Staten og Akademiet, med de derpaa anvendte store og mægtige Pengers Bekostninger. Men vi have paa dette Sted at indskrenke vore Tanker og Oyesyn til at alleene betragte hans Kongelige Majestæts utrettelige Omhue for de frie Kunster og Videnskaber, som han med saa stor en Nidkiærhed og ved ufortrydelige Omkostninger stræber at bringe til Fuldkommenhed, for at derved tillige bringe Indbyggernes Glæde og Lykſalighed til den hoyeste Spidse, og saaledes i alle Ting besorge begge sine Rigers Velfærd, Ære og Anseelse. Vi have her en vid og aaben Mark for os til at beskue alle de til Studeringers og Videnska-

bers

bers Fremvext indrettede høye Skoler. Vi kunde atter her udvide vore Tanker, deels med at eftersee, hvorledes Hans Kongelige Majestæt allernaadigst vedligeholder de allerede forhen af Hans Salige Hr. Fader, høylovlig Ihukommelse, giorte Anstalter, deels med at besee de af Hans Kongelige Majestæt selv alleene indrettede Stiftelser, hvilke alle ere saa adskillige og vidtløftige at vi ikke kunne giøre andet end røre ved de yderste Kanter af dem, og ikkuns navngive de fleeste og fornemste deraf. Vi finde her for det første et høystnødvendigt og sær nyttigt Collegium, nemlig: Det Anatomisk-Chirurgiske, stiftet i Aaret 1736. under Hr. Justits-Raad Krygers Direction. Vi see her et Medicinsk Collegium, stiftet 1740. under dets høye Patroner og Høyvelbaarne

Herre:,

Herrer, nemlig: Deres Excellenzer, den første Hr. Statholder Bentzon, den anden Sal. Baron Gyldenkrone, den tredie og sidste Hr. Geheime-Raad Raben. Dets Membra ere Tid efter anden af Deres Kongelige Majestæt befalede at reglere en Apotheker-Taxt, at opsette et Project til en nye Medicinal-Forordning, og aarlig at udgive en Tome af Actis Medicis, hvormed der er giort Begyndelse 1753. ligesom der og atter i Aar kan ventes at udkomme en anden Tome. Og paa det enhver af denne høye Videnskabs Dyrkere kan blive opmuntret til desto større Flid, har det saa fornuftigt som gunstigst behaget dette Collegii høye Patroner at opsette et Præmium af tive Dukater for den beste Observation; ved hvilken Leylighed man med Tiden kan

haabe

haabe en meere bestandig og fuldkommen Fremgang, end den som allerede skeede i forrige Seculo her i Kiøbenhavn fra 1672 indtil 1680. i hvilken Tid der ligeledes udkom adskillige Acta Medica, under Direction af Sal. Th. Bartholin.

Det skulde vel ikke falde nogen fortrydeligt, men langt meere behageligt, at vi, ved at betragte Hans Kongelige Majestæts høystpriisværdige Foranstaltninger til Landets Gavn og Ære, endnu anføre et andet ypperligt Verk, og derhos give en kort Fortegnelse derover, nemlig over den af Hans Kongelige Majestæt foranstaltede Botanist Hauge ved den nye Friderikstad eller paa den saa kaldet Amalienborg-Plads, hvortil allerede er giort en Begyndelse i forrige Aar med at sammesteds indhegne en

Plads og opføre en prægtig Bygning af mange tusinde Rixdalers Bekostning, som næsten kan ventes færdig i dette Aar. Man veed, at Deres Kongelige Majestæt allernaadigst har beskikket Hr. D. Oeder til Botanicus derved, som derfor til den Ende har i forrige Aaringer ey alleene reist til mange af Provinzerne i Danmark, men Hans Majestæt har endog ladet ham reise til mange af de fornemste Stæder i Europa, for at tage de til Botaniken henhørende Ting i nøyere Betragtning; ligesom Deres Kongelige Majestæt nu paa nye igien har resolveret, at D. Oeder skal giøre en Reise til Norge, for at undersøge Natural-Historien, og til den Ende har givet ham en Maler og Kobberstikker med.

Imidlertid

Imidlertid er den af sine smukke Videnskaber og grundige Studeringer ved vores Akademie vel bekiendte og af alle Kiendere meget agtet og elsket Hr. Jensenius, Secretaire i det Medicinske Collegio, bleven constitueret til Vice-Botanicus, som og har, indtil videre, Opsigt over de anviiste Pladser i Charlottenborg-Hauge, hvor der i Fior vare næsten 1000 fremmede Urter og Gevexter. End ydermeere saa har det allernaadigst behaget Hans Kongelige Majestæt fra dato den 3 Octobris 1752 at legere en aarlig Summa af 200 Rixdlr. til et Bibliothek for Botaniken og Natural-Historien, som er annecteret til den Botaniske Indretning.

Vende vi nu vore Tanker alleene hen til de Akademiske Indretninger med hove

Skolers Stiftelse, saa seer man et i Altona 1744 stiftet Gymnasium Academicum & Pædagogicum. Dog maa man herhos merke, at der allerede forhen fra 1738 var givet, efter foregaaende Ansøgning, en Kongelig Bevilgning til at oprette sammesteds et Gymnasium, kaldet Christianeum, hvorpaa og efter Haanden bleve beskikkede Professorer. Ikke at tale om det sammesteds 1745. oprettet Theologisk Seminarium. Vi kunne nu for Resten, for at undgaae slig en vidtløftig Opregnelse af alle Akademiske Indretninger, nøyes med at kaste Øynene ind i Fundazen for det ved Soröe paa nye igien 1747 indrettet **Ridderlige Akademie**, foruden at see hen til de i Bergen og Trundhiem 1752 oprettede Fridericianske og Lapponiske Seminaria, det

første

første hidindtil under Foranstaltning og Direction af hans Høyærværdighed, Hr. Pro-Canzler og Biskop Pontoppidan; den anden under Opsigt og Direction af vores lærde Biskop Hr. D. Nannestad. Hertil kunde vi endnu legge den i indeværende Aar ved Herlufsholm indrettet og fra et mindre Skole-Stov til en anden meere ansee-lig forandret Skole, efter dens allerførste Indretning, nemlig for et lige Antal af Adelige og Borgerlige Skolarer. Men at opholde sig længe herved, for at give en nøye og fuldstændig Beskrivelse over enhver enten af alle disse forbenævnte eller af andre herlige Anstalter, er noget, som ikke staaer i vor Formue, ligesom det og er uden for vor Cirkel og Øyemed. Vi ville kuns ved deres Fortegnelse give Anledning til nøyere

Fortale.

Eftertanke om vores høyſtpriiſelige Monarkes uforgængelige Æremæler, hvis Caſſe ſtaaer aaben til ſaa ypperlige Stiftelſer at faſtſette og vedlige holde. Vi gaae derfor det øvrige forbi, for at tage endnu en anden ikke mindre frugtbringende og anſeelig Stiftelſe i et meere fuldkomment Øyeſyn, og derved ligeſom ſamle alle vore Tanker til een Punkt. Og da møder os det **Kongelige Danſke Skildre- Bildhugger- og Bygnings-Akademie** paa Charlottenborg, ſtiftet paa Hans Kongelige Majeſtæts Fødſels Dag den 31 Martii i næſtafvigte Aar 1754. Et Sted, hvor ey alleene Profeſſioner af Maler- og Bildhugger-Kunſter ſkal excoleres, men og, hvor Mythologien og Antiqviteter ſkal tracteres; en Stiftelſe, ſom er ſandelig een af de ſtørſte, nytteligſte og høy-

høypriiseligste; en Stiftelse, for hvilken ey alleene dette Akademies værdige Lemmer og unge Skolarer, men endog heele Publicum har at takke dets høye Stifter, vor allernaadigste Konge og dyrebare Monark. Saa har det og behaget Deres Kongelige Majestæt at overlade og anbetroe dets øverste Direction og Tilsyn til Hans Høygrevelige Excellenze, Hr. Geheime-Raad og Ober-Hof-Marskal af Moltke, som Præses ved dette Academie, der ey alleene ved sin høyviise Anstalt og høygunstige Bevaagenhed har stræbt at faae det funderet, men og ved sin' u-afladelige Aarvaagenhed søger at conservere det og derhos at bringe det til mueligste Flor og Fuldkommenhed.

Dersom det er Kongeligt at giøre vel, som det visselig er, saa er dette vist nok en

dobbelt Kongelig-Velgierning. Man finder her et Sted, hvor Hans Kongelige Majestæt ey alleene riigelig lønner og underholder saa mange Læremestere og Professorer, men endog lader saa talriig en Forsamling af Ungdommen i mange Snese-Tal nyde deres Underviisning i Tegningen, frit og uden nogen Betaling. Sandelig! iblant de utallige Ting, hvorved hans Kongelige Majestæt indlegger sig et ævigt og udødeligt Navn, kunde de tvende Kunsters og Videnskabers Academier alleene, det eene paa Soröe og det andet paa Charlottenborg, være nok til at oprette vor Store Friderik tvende Ihukommelses Tegn, der kunde overgaae de høyeste Pyramider i Egypten, end sige, om vi ville til alle disse Akademiske Stiftelser endnu føye den store og sær prægtige

tige Nye Friderikstads Anleggelse. Men det er ikke vor Sag at afskildre saa høye og herlige Ting, der overgaae vort Begreb, thi til slige Skilderier at afteegne udkræves finere Penseler og høyere Farver, end de som kunne ventes fra saa ringe og uforfarne Hænder, som vore. Den berømte Maler og Bildhugger Phidias malede engang den store Alexander, siddende til Hest, saa liden af, som en Regel paa en Finger. Vi befrygte os, at vi, ved at beskrive og afmale disse saa Høy-Kongelige Anstalter og Stiftelser, skulle, i Mangel af ret Skionsomhed, snarere formindske end forøge deres Anseelse.

Nytten og Herligheden af saadanne Akademiske Foranstaltninger er iblant andet og denne, at, da vores viise Konge viiser sig saa høy en Elskere og saa stor en

Befordrer af Lærdom og Kunster, saa seer man Hoffet og Akademiet at certere med hinanden om Fortrinet i begge Deele. Man seer den høye Adel med saadan Lyst og Force at legge sig efter Studeringer, at de ikke mindre, end de saa kaldte Studerende, synes at kappes med hverandre om at udgive Bøger og oversette Skrifter af fremmed i vor eget Tungemaal, saasom de Høyelbaarne Grever og Herrer af Lynar og Rantzov, hvis dybe Forstand og ziirltge Pen er for alle bekiendt og af alle berømt; Item de høye Herrer af Thurah, de tvende Brødre, der ere som Castor og Pollux, tvende lysende Stierner, begge vel belæste og af deres egne Skrifter samt Oversettelser nok bekiendte: De tvende meget prægtige og kostbare Verker, nemlig den Danske

Vi-

Vitruvius og Havnia Hodierna, viise nokſom, hvilken Mand General Thurah er, og det ulignelige Mesterstykke, paa det Kongelige Kunstkammer her i Kiøbenhavn, er et fuldkomment Beviis paa, hvor stor en Mechanicus Commandeur Thurah er. Vi kunde saaledes af Adelstanden fremviise mangfoldige fleere paa Lærdom og Viisdom, paa Kunster og Erfarenhed meget anseelige Exempler; Men da vi kuns have med Skribentere i sær at giøre, ville vi for Kortheds Skyld nævne tvende alleene, nemlig den ellers i andre Videnskaber, men særdeles udi det Grædske Sprog meget vidt versered Hr. Etats-Raad Suhm, saa vel som og den Salige Justitz-Raad Hofman, der af sine rare [og] kostbare Skrifter nokſom er bekiendt.

Nu

Fortale.

Nu drage vi vore Tanker tilbage, for at vidre tage under Betragtning fleere andre, enten forhen begyndte og i Verksatte, eller endnu vedvarende Selskaber, til Lærdoms Befordring og Skrifters Udgivelse, som Frugten af vore Danske Kongers Omhue for Stnderinger og Videnskaber.

Vi ville ikke gaae tilbage i Tiden, for at pege paa et her i Kiøbenhavn 1705 begyndte og under den lærde Lintrups Anførsel sig forsamlende Selskab, under Navn af Societas Indagantium Havnienſis, saa vel til anden Lærdom i Almindelighed, som til Fædrenelandets Historie i særdeleshed at befordre; Men vi ville gaae frem i Tiden og besee et 1751 oprettet og af sine Virkninger meget nyttige og priiselige **Juridisk Selskab**, hvori den saa vel bereiste

som

som vel velbelæste Hr. Justits-Raad Klevenfeldt er Præses, som under sin kloge Anførsel bringer, ved idelig Praxin og Øvelse i dette Selskab, saa meget godt til veye for Republiken, at Rigerne altid derfra kunne blive forsynede med habile Mænd til Justits-Betieninger, saa at samme Selskab ikke ubillig kan ansees for et Seminarium.

Saaledes have endnu fleere andre og mindre Selskaber Tid efter anden forsamlet sig til at arbeyde i en og anden Videnskab, saasom det der for nogle Aar tilforn, under vor lærde Professors, Hr. Justits-Raad Kofods Opsigt, paatog sig Maanedlig at udgive nogle **Philosophiske, Historiske og Oeconomiske Skrifter**, hvortil Sal. Mag. Eilschov var første

Autor

Autor og Formand, ligesom han og alleene lagde den sidste Haand paa Verket, og saa vidt fuldførte det i fem Maaneds-Hefter, udgivne 1746; hvortil han siden føyede hans lærde **Philosophiske Brev-Vexling**, udgiven 1748, til Forklaring over foregaaende Maaneds-Skrifter; ikke at melde om hans **Fruentimmer-Philosophie**, hvoraf tre Dages Samtaler udkomme 1749, som tillige med hans Leve-Traad bleve midt i Løbet afbrudte, til et Skaar og Afbrek for vort Akademie, der ved hans Død tabte en stor Forhaabning.

Ligeledes var et andet Selskab til en vis Tid forsamlet i samme Aaringer, for at udgive nogle til Oeconomien, Agerdyrkningen, Qvægningen og andet meere henhørende Ting, hvoraf tvende Stykker udkomme

komme for Aaret 1747 og 48, under Navn af Kiøbenhavnske Samlinger. Men dette Selskab blev siden, formedelst dets Lemmers Adspredelse, adskilt og ophævet.

Det som herved er at beklage, er dette, at iblant saa mange begyndte Verker og oprettede Selskaber ere der kun faa, som blive bragte til Ende og Fuldkommenhed. Man seer mange at legge Haanden paa Ploven, men de samme see sig snart tilbage efter andet. Begyndelsen kan undertiden være heed nok, men førend man er kommen midt hen i Verket, er det ialt bleven lunkent. Verket forsvinder, ligesaa snart som det begynder. Det gaaer dermed ligesom med de Phœnomena eller Luft-Lys, der i en Hast lade sig see i Luften og derpaa strax forsvinde, eller som med de Blomstre, der aabne sig

med

med Solens Opgang og lukke sig til igien ved dens Nedgang. Saa underligt som det da var at see et Blomster i en Haandvending at vore op, og ligesaa snart igien at gaae ud, saa besonderligt er det at see adskillige Selskaber at forsamle sig og atter igien at adsprede sig og gandske ophøre. Grunden og Aarsagen dertil er undertiden en Mængde af Anstøds-Steene, som hindre et Verk, undertiden en Mangel paa behørige Hielpe-Midler til at befordre et Verk, hvilket, ved at passere igiennem manges Hænder, ofte udstaaer samme Skiebne som at lobe Spitsrod eller at gaae igiennem Skiersild, formedelst haarde Censurer og ubillige Critiker.

Til at beviise dette maa vi endnu fremviise fleere andre Selskaber og deres ud-

udgivne Skrifter. Man har da end yder-meere i samme Aaringer seet et andet meget nyttigt og vel udarbeydet Dansk Skrift, som under Navn af et Selskab begyndte at komme for Lyset, nemlig: **Exegetiske Betænkninger over vigtige og vanskelige Steder i det nye Testamente**, hvoraf et Par Stykker ere udkomne i Aaret 1745. Men da det gik dermed, som med de fleeste Skrifter, at det baade blev sterkt roset og derhos sterkt lastet, efter enhvers Smag og Indsigt, saa blev det dog snarere qvalt i Fødselen, fordi det paa sine Steder blev haardt antastet, for heterodox anseet, og følgeligt blev kiendt uværdigt til at faae det Venerabile Imprimatur paategnet.

Ikke bedre Fremgang havde den **Politiske Tilskuere**, som traadte frem paa

Banen samme Aar; thi, efterat han havde hilset sine Læsere med ni Stykker, efter Dansk Løsning, blev han saa veldig imodtagen og angreben af en Stridsmand, der gav ham en Salve igien af tre gange ni Stykker og derover, det er, formerede ham ligesaa mange Dubia og gav ham saa mange Correctioner, at denne til deels ubekiendte Tilskuere maatte retirere sig tilbage, for at slippe nogenledes heelskindet, helst efterdi han en anden gang, under Navn af den **Danske Sandemand eller Spectator**, som traadte frem for Dagen i Aaret 1744 og 45, havde været i Knibe med samme Contrapart, der førte ham en Proces paa Halsen, og giorde en Irettesettelse paa ham som en Pasqvillant og Ærekiænder for det bekiendte Vers i den Danske Anti-Spectator, der begynder saaledes: Jeg

Fortale.

Jeg ſiunger om en Mand, en Kiæmpe udi
Norden,
En magelos Poltron, et Vunderverk paa
Jorden ꝛc ꝛc.

Hvilket Satyriſke Vers, efter Anſeelſe, mueligt vel var ſkrevet imod denne Spectators Contrapart, fordi han offentlig havde taget den **Philoſophiſke** Spectators Parti imod tidt benævnte Spectator.

Grunden til denne Penne-Krig og Sammenhenget deri er denne: Den Danſke Sandemand var bleven mistænkt for at preſentere tvende Perſoner, nemlig: at han paa den eene Side i ſine Moralſke Betænkninger, kaldte Spectator, førte ſig op med en Catoniſk Miine imod Folkets Laſter, men paa den anden Side i hans Poetiſke Gienſvar, kaldet Anti-Spectator, agerede en

Comisk Person, liig en Roscius, i det han kuns pro forma raillerede med hans egen Person, i Henseende til de Indvendinger, som kunde giores imod hans Moralske Skrift, og tillige deri sogte at giøre Retorsioner paa hans Modstander og at igiendrive ham, som da just var den Philosophiske Spectator.

Men som denne første Pennen imod Hin uden nogen Eftertryk, og derudover maatte nedlegge Gevæhret og give sig tabt, fandt han derimod et Skiold for sig i den ellers af sine andre Skrifter bekiendte Clitau, en gammel Jurist og tillige Lingvist, siden Notarius Publicus i Bergen, hvilken, som sagt er, tog sig paa at gaae offensive til Verks imod den Danske Spectator; Hvorpaa forbersrte Vers siden udkom i

Anti-

Anti-Spectator, hvilket Clitau tog sig til. Men som denne af en uforsigtig Fremfusenhed indciterede hin for den Verdslige Ret, uden at kunne giøre Sagen beviislig, faldt og Dommen ham imod, hvorved Spectator slap med Ære og blev frikiendt, da den anden derimod med Skam og Skade blev mulcteret.

Autor ellers til disse tre sidst benævnte Skrifter, nemlig: Den Danske Spectator, den Politiske Tilskuere og de Exegetiske Betænkninger, var først og fornemmelig en Student ved Navn Riis, som tilsidst blev Høyeste-Rets-Procurator; Han alleene førte Pennen, undtagen i visse her og der indførte Stykker. Denne Skribent havde en foranderlig Skiebne, inden han omsider i en Hast døde, ligesom han og havde for-

anderlige Domme over sig, imedens han levede. Det gik med ham, som der staaer om en Prophet, at **han er ikke foragtet uden i sit Fædreneland.** Han og hans Skrift blev ey alleene her af nogle anseet som Strigilis vitiorum, men og som flagellum generis humani ɔ: ey alleene som En der vilde børste og feye Skarnet af skarns Folk, men og som den der vilde med Riis hudflette enhver; thi man havde ham mistænkt, at han ikke saa meget havde taget sig paa at moralisere og beskrive Folkets Laster i Almindelighed, som af Had til særdeles Personer at afmale dem med sorte og heslige Farver. Vi ville ikke domme om hans Gemyttes Beskaffenhed, men hellere berømme hans opvakte Hoved, ligesom vi og selv kunne være Vidne til, at han i Begyn-

gyndelsen skrev alleene for at fortiene Livs Ophold, og at hans Fattigdom var den første drivende og bevegende Aarsag dertil.

Merkeligt var det ellers, at, da han i Forstningen levede in obscuro, og ingen endnu sønderlig kiendte ham, bleve hans udgivne Uge-Blader læste med Høyagtelse, saa længe man endnu gik frugtsommelig med høye Tanker om deres Autor, og giettede snart paa en Holberg, snart paa en Rostgaard. Endelig da Masken blev tagen af Personen, og den rette Autor blev bekiendt, forandredes Scenen, og en Deel faldt af de forudfattede høye Tanker, saa at det kunde hidde her, som Plinius siger: Favent panno, pannum amant o: Folk ere partiske i deres Domme, de domme efter Couleurer, de domme en Mand af Klæ-

Hr. Strodtmann har staaet i den Tanke, at Holberg har været Autor til denne Spectators Skrift. Havde derfor Strodtmann været født i Danmark og kiendt Spectator som Student, havde han vel ikke været saa villig til at oprette ham nogen Ærestytte, saaledes som man veed at der blev opreist for den Hollandske Erasmus i Rotterdam; endnu mindre havde han dømt saaledes, dersom han havde læst Holbergs egen Critique over Spectator, der ikke er saa fordeelagtig, men snarere giver tilkiende, at den sidste var anseet af den første med ugunstige Øyne. Men maaskee vi endnu nærmere kunne finde Veyen, og Anledningen til denne Hr. Strodtmanns Vildfarelse, som da bliver meere undskyldelig, naar man! setter, at han dertil er bleven forledet

ledet formedelst en Boghandlers Invention i Holland, hvilken, da han tog sig for at lade oversette Holbergs Moralske Tanker paa Hollandsk, gav dem Titel af den Danske Spectator, og i Fortalen kaldte Holberg den Danske Erasmus, men vidste ikke, at, imedens disse Holbergs Moralske Tanker fik i Holland denne nye Titel, en anden nye Skribent i Danmark allerede da skrev og ugentlig udgav sin saa kaldet Danske Spectator; Hvorudover det er at formode, at Strodtmann saaledes forfort-har kaldet Holbergs Moralske Tanker den Danske Spectator, og altsaa med hin Hollandske Boghandler givet Holberg slig en Æres Titel af den Danske Erasmus, som meget vel ellers kunde passe sig.

Dette

Dette er ikke bleven sagt, for at forekaste Hr. Strodtmann nogen Feyl, saasom vi holde os fra alle Bebreydelser, men alleeneste for at give den rette Oplysning om Sagens Sammenheng. Vi have meget meere Aarsag til at rose Hr. Strodtmann, at han som en Fremmed, udi sin Recensjon af Baron Holbergs Skrifter, søger at vidre udbrede og bekiendtgiøre denne Æres Titel, som denne vor Danske Skribent allerede forhen var bleven tillagt i Holland og det for et Skrift, som ellers her i vort eget Fædreneland bliver saa sterkt censureret. Vi see tillige heraf, at de Udenlandske undertiden sette høyere Pris paa vore egne lærde Mænd, end vi selv giøre, ligesom vi og vide, at denne vor store Baron Holberg over alt i Sverrig og indtil

Rus-

Rusland er i den allerstørste Høyagtelse, da han undertiden hos os bliver ligesaa meget lastet af nogle, som han bliver roset af andre.

Men for at komme til den Danske Spectator igien, da kan man med Upartiskhed sige saa meget om ham, at, dersom nogle have giort formeget af ham, saa have andre igien giort alt for lidet af ham. Han har, som en Sandemand, maaskee vørt formeget ved Sandhed, og derover er bleven forhadt, thi Sandhed faaer gierne en bruden Pande; og paa den anden Side har han, som en Spectator og Granskningsmand, mueligt seet og grandsket for meget efter visse Personers Fevl, og dertil brugt ligesom et Forstørrelses Glas til at betragte dem ved; hvilket om saa er, fortie-

ner

ner han langt fra ikke at undskyldes, men langt meere at lastes. Ikke desto mindre, som man har Ret til at laste, hvad der er lastværdigt, saa bør man og at rose det, der er roesværdigt. Ingen kan, i vore Tanker, med Rette negte ham den Roes, at han havde en stor Færdighed i at skrive, og altid kan staae i Ligning med en af de beste Skribentere i sit Slags, hvad heller vi see hen, for Exempel, til Hamborg-Patrioten, eller den Engelske Spectator, eller og den Svenske Argus. Vel kan man sige det samme om den første af disse Triumviri, hvad den lærde Tychonius har dømt om Kromayers Systema, at det er **en Bog, som endnu ingen har lastet**; Dog kan man see af de ulige Stykker, som deri findes, at fleere end een har ført Pennen,

nen, og følgeligt at den ikke allevegne er sig selv liig: Om den Engelske Spectator, der berømmes af alle, hvilket den og virkelig fortiener, kan man og sige dette, uden stort at fornærme den, at derudi findes undertiden Ting af liden Betydenhed og smaa Bagateller. Derimod er den Danske Spectator allevegne sig selv liig, og at man ikke finder i ham nogle unyttige Stykker, skiønt ikke over alt saa store Mesterstykker. Hvad den tredie angaaer, da synes det ikke, at han har havt fleere Øyne at see med, end de forrige, naar man undtager hans Drømme og sterke Phantasie. Derimod har den Danske Spectator fleere reelles Ting og tracterer Moralen meere solide og paa en bedre Fod, naar man fratager de personelles Ting, som han beskyldes for; og

hvad

hvad hans Imaginations-Kraft er anbelangende, da har han ikke mindre, end den Svenske Argus, viist den ret levendes i hans fingerede Drømme. Kort sagt! Han havde et skarpt Hoved og vidste tillige at skierpe sin Pen paa det yderste, saa snart han faldt paa at satyrisere, hvortil han fuldkommen var skabt.

De gunstige Læsere ville ikke tage det fortrydeligt op, at vi have brugt denne Digression, og imod Formodning opholdt os noget længe ved at beskue den Danske Spectator, hvilket dog ikke er skeet uden Grund, men for at giøre Forskiel imellem ham og Holberg, hvilke af Fremmede ere blevne confunderede; thi denne sidste var vel og en Satyricus, men meere billig, meere moderat og polered; saa ogsaa er det skeet,

for

for at give en nogenledes fuldstændig Beretning om samme til deels ubekiendte Danske Skribent.

Vi vende derpaa vore Tanker fra den Danske Spectator, for at see os omkring efter andre fuldkomnere Mænd, hvis Skrifter have en almindelig Bifald, og da møde os tre andre berømmelige Mænd, nemlig: Hans Høyærværdighed, Hr. Biskop Harboe, Hr. Justits-Raad Langebek og Hr. Professor Möller, af hvilke de tvende første begyndte at giøre Selskab med hinanden, til den Danske Histories Oplysning, at udgive paa Tydsk det **Danske Bibliothek**, som siden blev continueret af den tredie og sidste, der besidder et stort Magazin af alle til saadant et Verk henhørende Documenter, hvilke man nok maatte

ønske engang at kunne komme for Lyset. Det allerede udgivne Verk bestaaer i ni Tomer, og gaaer fra Aaret 1738 til 1747 og altsaa er et med de første Selskabs Skrifter her i Danmark.

Der kunde vel siges meget til Roes for disse skionne Skrifter, men da vi ikke have sat os for at skrive Lovsange alleene, men meget meere haste til at viise endnu fleere for Studeringers og Viisdoms Fremvext fornødne Midler og nyttige Anstalter, saa maa vi for Kortheds Skyld afbryde, og ikkuns i Forveyen sige dette, at af disse og deslige lærde Mænds berømmelige Exempler er ogsaa vort lidet Selskab bleven opmuntret til at giøre en Samling af det, som andre have efterladt, dog med den Forskiel, at, som vort Selskab er ikkun ringe,

det da ingenlunde kan regnes iblant de Lærde, med mindre man vil ligne os med Poeter, dem Baron Holberg selv af Skiemt har kaldet lærde Stoddere, og hvilke der maa befrygte sig for at faae det Gravskrift over sig, som hin fattige Student:

Studenten paa et Leve-Brød
Saa længe maatte vente,
At han kom i den største Nød,
Sin Nød med Døden endte.

Mens u-agtet vi ikke ere Lærde, saa ere vi dog i deres Tal, som ere Lærdoms Elskere, der høyt admirere og elske alle virkelig Lærde, helst naar deres Lærdom er geleidet med Dyd og Klogskab; i hvilken Tilfælde vi kunne kaldes Philosophi eller Philomusi. Men vi maa, førend vi gaae vidre frem til at tale om os selv og denne vor Samlings

Indhold, fremdeles viise et andet tienligt Middel til Videnskabers Befordring og gode Skrifters udgivelse, nemlig:

B) **Præmiers Opsettelse.** Det har da ikke giort lidet til en høy Oplysning i Videnskaberne, at nogle af et ædelt Indfald og egen Drift har ladet opsette Belønninger for dem, som kunde give Prøver enten paa det største Genie eller den habileste Pen, hvorved de enten have kunnet giøre Decouverter i nogen af de Philosophiske Deele og andre Videnskaber, eller og med den største Færdighed have udarbeydet en og anden forelagt Materie. Saaledes have vi seet i Frankerige, fra Kong Ludvigs XIV. Tid, ey alleene lærde Selskaber oprettede, men endog store Belønninger opsatte for lærde Mænds Arbeyde

og

og Opfindelser. Saaledes har ogsaa Engeland med störste Distinction fremviist sig, saa vel i Henseende til meget lærde Skrifter, som store Belønninger. Det er bekiendt, at man der for faa Aar siden har ladet opsette for den, som kunde blive Opfindere af Qvadratura Circuli, en Præmie paa mange tusinde Pund Sterling, og for Longitudinem Maris at finde har udlovet en anden stor Summa paa 20000 Pund Sterling. Hvilken Præmie tvende store og berømte Mathematici i Engeland, nemlig: Whiston og Ditton, nær havde vundet, hvis ikke Neuton havde viist Mangel i deres Udregning, hvorover Ditton tog sin Død, som Hr. Rathlef bemerker i sin saa kaldet lærde Europa. Det er ligeledes kuns kort Tid, siden man saae i de

lærde Tidender fra Breslau, at store Canzleren i Polen, som en stor Befordrer af Videnskaberne, havde paa det helligste forbundet sig til, at han vilde give tive Dukater til enhver Bogs Tryk, som kunde tiene den Polske Stat til Ære og Nytte, om og Antallet af saadanne Bøger skulde belobe sig til hundrede. Men hvad have vi nødig at hente Beviiser saa langt borte fra os, efterdi vi have dem selv iblant os? Man har jo ligesaa vel her, som den Mantuanske Poet hisset i sin Helte-Digt, Aarsag til at siunge:

- - Sunt hic etiam sua præmia laudi.

Man og i Danmark lønner dem,
Som noget got kan viise frem.

Saa

Saa at ingen med god Foye skal kunne klage og sige med samme Poet i hans første Hyrde-Sang: at; **i hvor meget han end offrede og bar frem til Mantua, saa fik han dog aldrig en Skilling med sig i Lommen derfra tilbage.** Hans egne Ord ere disse:

Qvamvis multa meis exiret victima septis,
Pingvis & ingratæ premeretur caseus urbi,
Non unqvam gravis ære domum mihi dextra redibat.

Vor allernaadigste Konge har iblant andre Hans Majestæts Ædelmodigheds Gaver ey alleene ladet oprette det forbemeldte Kongelige Skildre- og Bildhugger-Akademie for den lærvillige og kunstelskende

Ungdom, og der riigeligen belønner deres Læremestere, men det har og behaget Deres Kongelige Majestæt, for at opmuntre de Kunsterfarne til desto meere Flid og Fuldkommenhed, at lade opsette Præmier, bestaaende i vigtige Guld- og Sølv-Medailler, hvormed de best forfærdigede Pieer blive belønnede. Her hidder det: Alit æmulatio ingenia d: Her faaer den eene Leylighed til at stride om Fortrinet med den anden, og følgeligt at skierpe Hovedet paa hinanden. Desuden bliver og et Kongeligt Stipendium paa 400 Rixdlr. aarlig skienket til en værdig og velfortient Person, at reise udenlands med.

See vi hen til Hans Kongelige Majestæts Geburts-Dag sidstafvigte 31 Martii, saa see vi atter en dobbelt Prøve paa

Hans

Fortale.

Hans Kongelige Majestæts Omhue baade for det almindelige Bestes Fremtarv, saa og for Videnskabernes Tiltagelse, i det vi blive vaer paa een og den selvsamme Dag, saa vel en Octroy for det nye begyndte **Afrikanske Compagnie** med de allernaadigste Privilegier og Friheder, til dets lykkelige Befordring, og paa den anden Side med den allerstørste Fornøyelse have seet et fra Hofstuen udstedet Programma eller Invitations-Skrivelse, hvori alle og enhver, uden Forskiel paa Stand og Rang, indbydes og opmuntres til at indgive sine Betænkninger skriftlig i alle Slags nyttige og solide Videnskaber, som derefter, saa snart de blive approberede og til Trykken værdige befundne, skulle uden nogen Bekostning og videre Umage for Autor blive trykte og kom-

me for Lyset, under Forfatternes Navne, med en naadig Forsikkring om Præmium laboris, og at deres Meriter skulle blive paaskiønnede. Man kan altsaa ligne Kongens Skatkammer ved det almindelige Skatkammer i Grækenland; thi som fattige Jomfruer finge fordum deraf deres Udstyre til at etablere sig med i deres Egtestand, saa staaer og Deres Kongelige Majestæts Casse aaben for alle til det almindelige Beste henhørende Etablissements, saa vel som og til Videnskabers og Kunsters Befordring. Her har enhver Leylighed til at viise sin Viisdoms Skat frem, og ikke lade den ligge begravet hos sig eller uddoe med ham. **Lykseligt Land, hvor Kongerne saaledes philosophere og Philosophi regiere!**

Vor

Fortale.

Vor store og berømmelige Baron Holberg, en Mand, som vort Fædreneland altid kan finde Aarsag til at rose, og aldrig burde søge Leylighed til at laste, som den der var Studeringers Befordrer og en Ære for de Studerende, han var den, som allerførst i Aaret 1738 og 39. giorde et Forsøg og en Begynoelse her i Danmark med at opsette Præmier, og saaledes ved Belønninger at opmuntre de Studerende og forsøge deres Sinds Kræfter, i det de prøvede Styrke med hinanden i Henseende til Poesien; ved hvilken Leylighed man, formedelst den af ham udlovede Præmie paa tive Rixdaler for det best udarbeydet Poëma over den foresatte Materie, fik at see saa mange og store Prøver paa den Danske Nations fortreffelige

Talent

Talent og Færdighed i denne sindrige Kunst, som endnu er at see i de den Tid udgivne og trykte Prøver paa zirlige og smukke Danske Vers. Ligesom man og i Sverrig for nogen Tid siden, fra det nye anlagte Witterheds Akademie, paa Hendes Kongelige Majestæts Vegne, udlovede en Præmie til den beste Poet, som i et latinsk Vers lykkeligst kunde afritse den store Kong Caroli Gustavi Heroiske, men af sine Virkninger og Udfald ulykkelige Resolution, til at gaae over det med Jis belagte Belt, for at belejre Kiøbenhavn. Man veed da ogsaa, at en Dansk Mand samme Tid vandt Prisen for sit heroiske Poëma, nemlig: Den af sin rare Læsning, grundige Lærdom og dybe Forstand meget berømte Hr. **Etats-Raad** Luxdorf. Mange af vore Lands-

Mænd

Mænd have siden giort sig en Ære af paa Dansk at oversette samme hans latinske Vers. Saaledes er præmium virtutis incitamentum o: Saaledes bliver man ved Belønninger opmuntret til Dyden, det er, der fattes aldrig for got Folk, som kan giøre noget, naar de kun see, at deres Arbeyde vil blive betalt og paaskiønnet. Dette overveyede vores udødelige Holberg, og derfor tog sig paa at aabne sin Penge-Casse, for at derved igien aabne Hiernen paa andre, endog dem, som man ikke vidste tilforn at være ligesom fødte Poeter. Det var altsaa at ønske, at vi havde fleere Holberger eller nogle, som ville træde i Holbergs Fodspor. Vel satte en anden anseelig, dog ubenævnt Mand, ogsaa ved samme Tid et Forsøg derpaa, og ved ud-

lo-

lovede Præmier paa ti Rixdaler fik frembragte nogle vel udarbeydede Juule-Paaske- og Pinze-Psalmer. Ligesom og den lærde **Conferenz-Raad** Rostgaard, en stor Elskere af Poesien og tillige selv en stor Poet, giorde et lidet Forsøg dermed, angaaende Nattergalen. Men da det er ikke Poesien alleene, hvori den Danske Nation altid har distingueret sig fra andre, efterdi man i mange Snese-Tal kan opregne store Danske Poeter fra Areboe indtil vor berømte Hr. Professor Wadskiær, saa var det at ønske, at man forsøgte det i andre nyttigere Videnskaber, hvori vores Nation ikke viger nogen anden. Saaledes giorde Sal. Baron Gyldenkrone først Forsøg derpaa udi det Medicinske Collegio her i Kiøbenhavn, hvorom vi tilforn have meldet,

det, da han, imedens han var dette Collegii Patron og førte Gouvernement derover, udlovede en Pris af tive Dukater for den beste Anmerkning. Desforuden saa veed man, at ved saadanne anstillede Prøver og anrettede Veddemaale, hvor den eene kappes med den anden, som hisset i de Olympiske Leege, om Fortrinet og Gevinsten, blive Hovederne skierpede, saa at der komme da de Ting for Dagen, som ellers aldrig kom. Det hidder derfore:

Sint Mœcenates, non deerunt, Flacce, Marones.

Det er:

Naar der kun findes de, som vil befordre og belønne Studeringer, saa gives der altid gode Hoveder blant de Studerende.

Vi maa nu viise det fierde og sidste til Videnskabers Befordring og gode Skrifters Udgivelse tienlige Hielpe-Middel, nemlig:

C) Et frit Bogtrykkeries Istandsettelse, eller en vis Capitals Henleggelse til gode Bøgers Oplag.

Vi formeene uforgribelig, efter vore ringe Tanker, at slig en Stiftelse maaskee ikke mindre skulde kunne befordre Kundskab i Videnskaberne og foraarsage meere Indsigt i Antiqviteter og det historiske Studium, i det ringeste give Anledning til Oplag af mange skionne Manuscripter, som ellers ligge forborgne i nogles Giemmer, til at blive i sin Tid enten et Offer for Vulcanus eller til et Bytte for Møl og Orme. Man seer undertiden dem, som til en og

an-

anden gudelig og almindelig Brug testamentere deres overflødige Midler, saasom en vis Person, navnlig Sr. Stistrup, der nyelig med Kongelig Tilladelse har testamenteret en Capital bort paa 20000 Rixdlr. hvoraf de aarlige Renter skulle være til et bestandigt Oplag af Danske Bibler at forsyne alle dem med, som over alt i begge Rigerne ikke eye eller selv formaae at bekoste sig Bibler i deres Huuse. Foruden dette hans Legatum har han endnu for nyelig paa det Kongelige Wayfenhuus her i Kiøbenhavn opkiøbt al den Forraad, som der fandtes af Jislandske Bøger, til at overfende til Jisland. Et priseligt Forset og en roesværdig Gierning! men som dog ikke havde tabt noget af sin Pris, om den halve Deel af saa anseelige Penge-Summer var,

bleven anvendt til utrykte Skrifters og andre nyttige Bøgers Oplag, som da ved saadant et Middel kunde komme for Lyset, og af saa stor en Capitals Renter kunde blive trykte uden Bekostning for Autor eller Editor, naar han ikke saae sig i Stand til af egne Midler at giøre det, eller dristede sig til at staae den Hazard, som slige Skrifters Oplag fører med sig, i sær i det Danske Sprog. Saadant et Project tillige med Planen dertil have vi for nogen Tid siden seet anført i vore Danske lærde Tidender. Sandelig et herligt Forslag, men endnu en herligere Gierning for den, som vil føre det i Verk!

Vor Salige Baron Holberg, der ved sine egne Skrifter har giort sig saa navnkundig over heele Verden, og ved sine andre

dre Legata, ey alleene det Friherlige, til Opkomst for det Kongelige Ridderlige Akademie paa Sorôe, men endog ved det saa høypriselige som besonderlige, til det smukke og elskværdige Kiøns Giftermaale, har indlagt sig et ævigt Navn, han, sige vi, havde maaskee kundet lade sig overtale til slig en Stiftelse, der ligesaa vel, som hans andre Donations og Gave-Brever, kunde have skaffet ham, endog i hans Aske og Forraadnelse, en ligesaa bestandig og vedvarende Ihukommelse; thi ved hans eene Stiftelse, til Fruentimrets lykkelige Befordring, har han vel lagt Grund til det menneskelige Kiøns desto lykkeligere og hastigere Forplantelse, men ved denne kunde han have lagt Plan til gode Skrifters Formeerelse. Mens han døde alt for tilig! og det forend han endnu

fik Tid til ret at tænke paa slig en nye og nyttig Anstalt, og forend han endnu havde Leylighed til at see saa stort et Overskud af sine samlede Midler, som kunde have været nok til sligt at oprette og fortsette.

Frugten og Herligheden af slig en Stiftelse vilde blive adskillig: Man vilde da først faae fleere Skribentere og fleere Skrifter at see iblant os, end hidindtil, ligesom og vore Bogtrykkerier derved vilde formeere sig og tillige faae desto meere at fortiene; Men i sær vilde man derved faae Leylighed til (a) at lette de Beskyldninger, som Fremmede tilforn have forekastet os; og vi igien skulde komme til (b) at raade Bod paa Fremmedes Uvidenhed om vore Rigers Beskaffenhed.

(a) Man

(a) Man har tilforn bebreydet Danmark et Slags Efterladenhed i sine egne Sager, hvorved den har syntes at ligge syg af en kold Feber, da derimod Fremmede have giort sig største Umage for at faae dem i Hænderne, og, efterat de have giort sig en Samling deraf, da at bringe dem for Lyset. Den lærde Canzler Hr. Mosheim tager sig en Reise paa til Danmark, finder sammesteds Forraad for sig af lærde Sager, betiener sig af Leilighéden, og bringer Spolia derfra med sig til Tydskland af de tvende store og meget vidtberømte Danske Professorers, nemlig: Arnæ Magnæi og Grams Liggendefæer, saasom iblant andet, et Stykke af Plutarchus om Adelskab, item de tvende lærde Mænds Cuperi og Sperlingii Breve. Hr.

Mosheims egne Ord lyde saaledes derom i Begyndelsen af hans Brev, som han skrev til Hr. la Croze paa latin efter hans Tilbagekomst fra Danmark: Jeg, siger han, har fundet i Kiøbenhavn mange herlige Skrifter og ypperlige Antiqviteter, som de Kongelige Ambassadeurs have bragt med sig derhen fra Spanien og andre Lande, og er det at beklage, at der ikke gives nogen, som kan lade dem komme for Lyset ꝛc. Vi ville aldeeles intet tale om de Beskyldninger, som ligge paa Hr. Mosheim, i Henseende til den Boghandel imellem ham og de twende forbemeldte Danske Professorer, men alleeneste ville sige dette, at vi have i Hænderne alle de dertil hørende Documenter, med den derved forefalden Brev-Vexling imellem

lem adskillige lærde Mænd, tilhobe samlede af Salig Etats-Raad Gram selv tillige med hans Anmerkninger derover. Vende vi vore Tanker hen til den fordum lærde Philologus, navnlig Meursius, der fra sin tolvte Aar af havde givet Prove paa sin tilig modne Capacitet, og, inden han blev 18 Aar, havde forfattet rare Skrifter, saa see vi, at, efter hans Ankomst herhid fra Holland til Sorøe, hvor han var Professor og Kongelig Historie-Skriver, han da begyndte at udgive sin Danmarks Historie, som først blev trykt her i Kiøbenhavn in Qvarto, og siden i Holland in Folio. Imidlertid har den vandret Europa igiennem indtil dens yderste Sydlige Deel, nemlig Italien, hvor den tillige med hans andre Philologiske Skrifter, ved Hielp af Salig

Etats-Raad Gram, som dertil giorde Forstrekning, er trykt til Florenz i Aaret 1746, og det meget prægtig i 12 Volum. in Fol. af hvilke den eene Tome udgior den Danske Historie med Salig Grams lærde Anmerkninger. Vi kunde saaledes med mange Exempler beviise, hvorledes Danske Mænds Skrifter ere blevne trykte udenlands og hos Fremmede bragte for Lyset, ligesom vor første store Historie-Skriver, Saxo Grammaticus, kom først for Dagen i Paris. Skal dette da kaldes en Koldsindighed for vore egne Sager at frembringe enten til Historiens Oplysning eller til andre Videnskabers Udbredelse, da kan man tvertimod paa den anden Side sige, at Danmark har syntes at laborere af en hidsig Feber, og meest brændt af Lyst og Begierlighed,

lighed, som Athenienserne fordum, efter noget nyt og fremmed, saasom andre Landes-Historier og Antiqviteter, samt fremmed Sprog og Tungemaal, hvorved man ofte har til Side sat den fornødne Kundskab om vore egne Lande og deres naturlige Beskaffenhed, indtil man nu omstunder, meere end tilforn, har givet heele Beskrivelser ud derover i vort eget Sprog, saasom vi for nogen Tid siden have seet over Norge fra vores Høyærværdige og Høylærde Hr. Pro-Cancellarii Pontoppidans Haand, og som vi i saa mange Skrifter have seet fra vores Holberg, der ey alleene har skrevet saa meget til Oplysning om vore Lande, men endog lod sig det være saa angelegen at beriige det Danske Sprog og bringe det i Anseelse, at han som dets Foster-Fader

begyndte først for Alvor at føre det ret til Live, at opamme og opdegge det, pynde og pryde det, og ved sit Exempel opmuntrede andre Studerende til at følge hans Fodspor, hvilket og skeede med saadan lykkelig Fremgang, at han syntes til sidst at gjøre sig ligesaa stor en Umage for at standse sine Efterfølgere i deres Løb, som han tilforn havde umaget sig med at føre dem i Drift og Gang.

Her finde vi en Slags Leylighed til at afvelte de imod os førte Beskyldninger og at undskylde vore Riger for Manglen paa mange og overflødige Skrifter. Vi ville søge Kilden og give Aarsagen tilkiende, hvorfore der her i Danmark ere i forrige Tider fundne saa faa Skribentere, imod andre Steder at regne, enten i Frankerig

eller

eller Tydskland, naar man undtager vor store Skribent Holberg, der baade skrev flittig og derhos saa lykkelig, at han kunde debitere alt hvad han skrev, endog paa Dansk? Spørsmaalet er let at besvare, da Aarsagerne dertil ere saa adskillige, saasom: 1) Mangel paa Kundskab i det Danske Sprog hos Fremmede: 2) Mangel paa Formue hos vore Studerende til at bestride de til Skrifters Oplage behørige Omkostninger: 3) Mangel paa Lysthavende til at kiøbe alle Slags Danske Skrifter, samt 4) Mangel paa Forleggere hos os her i Danmark, hvorpaa findes god Forraad hos andre Nationer; og det er just de Hindringer, som forvolde, at man ikke her finder saa stor en Overflødighed af Skrifter i alle Materier, saasom der gives andensteds.

steds. Det gaaer med vort Danske Sprog, ligesom det fordum gik med det Latinske i Ciceronis Tid, at det, som Cicero selv siger, alleneste blev talt inden sine egne snevre Grendser, da derimod det Grædske Sprog blev allevegne læst og hørt. Nu derimod i vore Tider er, næst det latinske Sprog, saa vel det Franske som det Tydske saa almindelig, at hvert af dem baade læses og tales snart i et hvert Borgerhuus, da det Danske Sprog meget sielden kommer uden sine Lands-Grendser. Heraf følger da, at, naar en Franskmand eller Tydsker lader et Skrift udgaae, kan han forsikkre sig om dets fuldkomne Debit og Afsettelse, og med Grund giøre sig det Haab, at det skal blive distraheret og afsolgt i alle Europæiske Lande, efterdi det er skrevet paa

et

et almindelig bekiendt Sprog. Men om en Danſk Mand ſkriver paa ſit eget Maal alleene, kan han langt fra ikke være forſikkret om nogen Debit udenlands fra, men meget meere maa ſtaae i Frygt og Fare for, ſelv at beholde den ſtørſte Deel af Oplaget, ſaa længe hans egne Landsmænd ikke finde Smag deri. De derfore, ſom vel have havt Lyſt og Villie til at ſkrive noget, have ingen Middel og Formue fundet til at udſtaae de til Trykningen fornødne Bekoſtninger, og de igien, ſom vel have havt Evne, have enten manglet Lyſt til at arbeyde noget for Publici Nytte og Fornøyelſe, eller og de have ikke villet hazardere deres Midler paa Bøgers Oplag, hvorved de ſnart maatte komme til at ſpilde Tiden og forſpilde deres Penge, til en Belønning,

fordi

fordi de havde anvendt og tillige svækket deres Legemes og Sinds Kræfter. Heraf sees da, hvor fornødent og nyttigt et frit Bogtrykkerie var, eller hvor ønskeligt det var, om nogen af et ædelmodigt Drift henlagde en vis Capital til at bestyre de Omkostninger med, som til et og andet nyttigt Skrift at udgive kunde behøves. Nytten deraf var og denne, at man iblant andet og derved kunde finde Vey og Middel til at b) forekomme og raade bod paa den hos Fremmede herskende Uvidenhed om vore Landes Beskaffenhed. Vores Baron Holberg maatte engang paa sine udenlandske Reiser tage imod dette taabelige og barnagtige Spørsmaal: Om man ogsaa her i Norden døbte Børn paa den Maade, som i den Sydlige Deel af Christenheden?

og

og om Nordmændene vare skabte saasom andre Mennesker? Saadan en Uvidenhed kan pardonneres hos den gemeene Mand, helst naar man hos deres Skribentere finder store Feyl in re literaria, hvilke, i at beskrive vore Lande, confundere non confundenda, tagende qvid pro qvo, det og en af vore flittige og tillige nyttige Skribentere, nemlig Hr. Casper Peter Rothe, har anmerket i Fortalen til hans Maanedlige Skrifter. Vor lærde og meget belæste Professor, Kongelige Historiographus og Bibliothecarius, Hr. Justits-Raad Möllmann, havde derfor ey alleneste største Aarsag til at anføre og rette de ti prægtige Vildfarelser, som Fremmede have begaaet udi Danmarks og Norges lærde Historie, men han kunde gierne have lagt

ti andre og fleere til dem, som allerede ere indrykkede og antegnede udi det Kiøbenhavnske Selskabs Skrifter, saasom, naar der i det Tilleg, der findes ved den Franske Skribent Chevreau hans Histoire du Monde, uden Betænkning foregives, at imellem Aaret 1620 og 1630 havde Kong Gustav Adolf Krig med Kong Christian IV. og samme Tid beleyrede Kiøbenhavn; hvilken Feyl vor store Danske Polyhistor, Sal. Etats-Raad Gram har anmerket i hans Anmerkninger over Kong Knud den Stores Reise til Rom. Det var da nok at ønske, at der blev noget meere, end hidindtil er skeet, skrevet fra og om Danmark, i hvilken Henseende vi finde her Leilighed til at prise den flittige og omhyggelige Hr. Professor Büsching i Göttingen, der, uagtet

han

han endnu opholdte sig her i Kiøbenhavn, i det Tydske Sprog at udgive sine **Efterretninger om Videnskabers og Kunsters Tilstand i de Kongelige Danske Riger og Lande.** Thi endskiønt man i samme hans Skrift har paa sine Steder merket en liden Mangel, saa boder han derimod fuldkommen paa andre Mangler, saa at man kan haabe derved, at vore lærde Mænd med deres Skrifter skulle blive meere bekiendte for Fremmede, end for, ja endog vore lærde Fruentimre, hvilke, i hvor stort et Register man endog kan give paa dem, have dog været for fremmede lærde Mænd saa ubekiendte, at man i Buddei almindelige Lexicon, der er saa stort et Verk af saa mange Tomer, ikke bliver vaer uden et eeneste Dansk Fruentimmer, nemlig Mette

Giöe, da man derimod hos os kan see heele Bøger fulde af dem.

For slige Manglers og Ufuldkommenheders Skyld var det nok at ønske, at man fra vore Bogtrykker-Presser fik noget meere tilstrekkeligt at see til vore Landes Oplysning, hvad heller det saa skeer formedelst et frit Bogtrykkeries Indretning, eller ikke.

Vores Holberg var da saa meget meere at rose, som han var den allerførste i vor Tid, der, u-agtet alle slige Vanskeligheder, paatog sig at skrive noget tilstrekkeligt udi det Danske Sprog, til den Danske Histories Oplysning og til Indsigt i andre Videnskaber, som for Alvor brød Jisen for andre, saa at han ikke sparede enten Tid eller Flid, men vovede derhos sine Midler til Skrifters Udgivelser, og det saa lykke-

lig,

lig, at Pengene siden ere komne tilbage med overflødige Renter for ham og det almindelige Beste, som nu høster Frugten af hans Arbeyde. Deraf drog han sig selv en Trøst i hans sidste Dødsstund, og med et uforfærdet Sind gik Forskrekkelsers Konge i møde; thi da han i sin sidste Svaghed spurgte Doctoren til Raads, om der var noget Haab til overs for ham længere at leve, og han igien af Doctoren fik det Dødsens Bud, at han ikke kunde leve formedelst den Hectiske Svaghed, som han befandtes udi, svarede han gandske frit uden nogen Bekymring: **Det er mig nok, at jeg i al min Leve-Tid har søgt at være en nyttig Borger i mit Fædreneland, vil derfor gierne dø, siden jeg mærker, at mit Sinds Kræfter ey heller**

længere staae mig bi. Han handlede, imedens han levede, som en stor Kiøbmand eller Groshandler, der entreprenerer store Ting og par speculation tager sig en vidtloftig Handel paa, og ved at vove hundrede vinder tusinde. Saaledes handlede vor Holberg med Viisdommen, den han baade kiøbte og solgte, ved at læse og lære noget selv, og igien ved at skrive for at lære andre, og det til største Fordeel baade for ham selv og andre. Han var ikke som Pengepugeren, der samler sine Grunker sammen paa Kistebunden, og med Dragen ligger og ruger over sin Skat og Mammon, uden at vexelere med dem eller lade dem roulere iblant Folk til vidre Interesse. Mindre var han som den unyttige Tienere, der grov sit Pund ned i Jorden, uden at

aagre

aagre dermed; Han samlede saaledes rige-
ligen ind, at han igien kunde deele overflø-
deligen ud. Han lod sig ikke heller afskrekke
af de Hindringer og Anstøds-Steene, der
kunde møde ham som en Skribent, ligesom
en Groshandler bliver ikke gandske bestyrtet
eller lader Modet falde, fordi han engang
imellem lider Skibbrud, og at et eller an-
det af hans Skibe rager an imod Skiær
og Klipper. Det er vel ingen ubekiendt,
hvad Modstand og Uleylighed denne vor
Autor har gaaet igiennem, imedens han
gik for fuld Seyl og arbeydede saa uafla-
delig i saa mange og adskillige Materier.
Et med hans første Skrifter, hvori han
har beskrevet Peder Paarses Søe-Reise og
ulykkelige Skibbrud ved Anhalt, havde
nær forvoldet ham selv den ulykkelige Skieb-

ne, at han havde maattet strygge Seyl og kaste Anker, uden vidre at begive sig ud paa saadant et Dyb; dog den Storm gik over og han fik siden lykkelig Medbør, og det saaledes, at samme hans Skrift har indtil denne Dag havt et almindeligt Bifald.

Vi have allerede i det foregaaende viiset adskillige Hielpe-Midler til Studeringers og Videnskabers Befordring, samt til gode Skrifters Opleggelse, ligesom vi og med faa Ord have bemerket nogle Hindringer, som forvolde slige Anstalters lykkelige Fremgang; men iblant alle de Hindringer, som holde en Skribent tilbage fra at skrive noget offentlig, er Frygt for Anfald af Modstandere og haarde Critici ikke den ringeste. Thi aldrig saasnart tager en

Pen-

Pennen i Haanden, forend undertiden en heel Sqvadron planter Gevær imod ham og opreiser Standarter, saa at han kunde have Aarsag da at sige med Holberg i Fortalen til hans Kirke-Historie, at han gierne overlader Haandverket til andre, som have sterkere Hoved og sterkere Ryg. Hin Lærefader har derfor ikke sagt meget usandt, at en Skribent maatte ligesaa gierne stikke sin Haand ind i en gloende Jld, som at lade noget Skrift komme ud fra sin Haand. Man kunde deraf snart falde paa de Tanker, at en Skribent paatog sig et ligesaa dristigt Verk, som hin Romerske Mutius Scævola, der, for at give den største Prøve paa sit kiække Mod og uforfærdede Hierte for Porsenna de Etruskers Konge, jog sin Haand ind i en brændende Lue. Vores

Autor havde saaledes og sine Modstandere baade hemmelige og aabenbare; de første graverede ham ikke meget, saa længe de ey offentlig lode sig see imod ham, og imod de sidste vidste han at bevæbne sig som en Kiæmpe, naar de traadte frem paa Stridspladsen, hvorfore han saa meget mindre behøver os til sine Advokater, ligesom det ey heller er vor Sag at indlade os i hans Disputer med andre, mindre at critisere hans Contraparter, og endnu allermindst at decidere i nogen af deres omtvistede Materier, men alleneste ville recensere Tingene, og hellere saa løselig sige andres Betænkninger, end stort at lade os merke med vore egne. Vi kiende desuden de Lærdes Logomakier, og at de undertiden skierpe deres Penner, meere for at viise deres skarpsindige Hierner end

at

at lade see deres bittre Hierter. Man har derfor Aarsag til at tage sig deres Sag saa meget meere koldsindig an, som man ikke har at frygte for nogen Blods Udgydelse. Vi ville i den Henseende betiene os af vor lærde Professors, Hr. Justits-Raad Anchersens Ord og artige Censur, som han engang gav iblant tvende Modstandere, angaaende en Grammatikalsk og Orthographisk Krig saaledes:

Min Læser! frygt du ikke dig
Ved disse Krigs-Aspecter,
Vor Moders-Maal beriiger sig,
Naar Hendes Sønner fegter.

De Tider ere og alt længe forbigangne, da Geistlighedens eller de saa kaldte Lærdes Ord-Krig kunde, for ulige Meeningers Skyld, ja undertiden for et eeneste Ord og

Talemaade, oprøre heele Riger og Lande og føre mange Mennesker i Harnisk imod hinanden, ja endog til Baal og Brand, hvorpaa Kirke-Historien giver alt for mange bedrøvelige Exempler, som beviise meere end tydeligt, at saadan deres hellige Iver og Nidkiærhed uden Forstand har været som Helvedes Ild u-udslukkelig, men bliver nu anseet som et fulmen brutum eller Løgtemands Ild. Vi leve desuden, Gud skee Lov! i saadanne oplyste og forklarede Tider, da den høye Øvrighed ikke lettelig blander sig i de Lærdes Strid. Vel have vi i vore nyere Tider havt Exempler derpaa, men sligt skeede dog ikke uden vigtige Aarsager. Man saae det engang i forrige Seculo i Sverrig, udi Anledning af en Dispute, som reiste sig imellem den berømme-

lige

lige Pufendorf og nogle Professorer sammesteds, formedelst Pufendorfs udgivne Skrift om Naturens og Folke-Retten; hvilken Tvistighed gik saa vidt, at den ey alleene bragte saa got som heele Sverrigs Clerisie i Vaaben og Harnisk, men og, at den bekiendte Becmans Anmerkninger over samme Pufendorfs Skrift, som han havde ladet trykke i Tydskland tillige med D. Schwartzes Fortegnelse paa de formeente Pufendorfs Vildfarelser og kiætterske Meeninger, bleve som et Skandskrift offentlig ved Bødelens Haand brændte paa Torvet, og Becman selv forviist i en ævig Landflygtighed, hvorefter han gik over til den Romersk-Catholske Religion. Nogle Aar derefter saae man det og her i Danmark, da den berømmelige Thomasii Skrift imod

Hof-

Hof-Præsten Masius ligeledes offentlig blev brændt her i Kiøbenhavn. Men Grunden til begge disse Executioner var denne, at den høye Øvrighed paa begge Steder fandt sig høyst fornærmet, saa at det ikke skeede for de Lærdes Controversers Skyld alleene. Saaledes maatte ogsaa Sal. Kong Christian den Femte, høylovlig Ihukommelse, for at stifte Fred og Eenighed, tage Deel i de Disputer, som vare opkomne imellem den lærde Rector Möller i Flensborg og nogle Svenske Skribentere i Anledning af Rudbeks urimelige Meeninger udi hans Atlantica, hvori han har confunderet Norden med Orienten, hvilke en uroelig Medicinsk Doctor i Kiel, navnlig Major, tog sig saa ivrig paa at forfegte, at, da han mueligt ikke saae sig i Stand til at forsvare sig med

Pen-

Pennen imod Rector Möller, han da flyv over til Sverrig, og gierne havde ønsket, som han og arbeydede paa, at den høye Øvrighed havde villet drage sit Sverd derfor. Uden slige Omstændigheder af fortrædelige Følger seer man ikke at Regieringen tager Deel i de Lærdes Controverser, men lader dem ikkuns rykkes tilsammen, og selv derved agerer en blot Tilskuer, indtil Nødvendigheden anderledes udfodrer det. Saaledes var den Preussiske Regiering en bar Tilskuer af alle de Skarmydseler, som Thomasius holdte med saa mangfoldige Modstandere i den lærde Verden. Saaledes førte en Holberg og Höyer Pennen imod hinanden i al Roelighed her i Danmark, hvortil vi siden skulle viise Grunden, naar vi komme til at tale Stykkeviis om

denne

denne vor Samlings Indhold, hvortil Holbergs tvende Dissertationer, skrevne imod Höyer, ere Begyndelsen. Og hvad vilde det ikke falde den høye Regiering kiedsommeligt at befatte sig med saa uendelig en Mængde af de Lærdes Stridigheder! Hvem veed ikke, hvad Stridskrifter der ere vexlede imellem den overmaade belæste og sær skarpsindige Bayle, Jurieux, Jaqvelot og Clerc? hvilket gik saa vidt, at denne sidste, der u-imodsigelig var en lærd Strids-Helt og stor Criticus, holdte ved med sin Penne Krig indtil sit endeligt og sidste Aandedræt, saa at han siges at have døet endog med Pennen i Haanden, hvori han har lignet de stridbare Generaler, der langt fra ikke ville give sig paa nogen Discretion, men langt hellere holde sig det for den største

Ære

Fortale.

Ære at døe med Sverdet i Haanden imod deres Fiender, for at viise for den heele Verden sit martialske Hierte, store Bravoure og kiekke Courage. Hvem har enten ikke læst eller i det ringeste hørt noget tale om de utallige Stridskrifter, som allevegne fra bleve forfattede, i Anledning af den lærde Christoph. Matthæi Pfafs Skrivelse i Aaret 1719 til den Protestantiske Religions Tilhengere, som bestod i en fredsommelig Anmodning og kiærlig Tiltale, kaldet Alloqvium Irenicum ad Protestantes: hvori han giorde et priisværdigt Forslag om at forlige de tvende hinanden ellers saa nær lignende, men for visse Meeningers Skyld ulige og stridige Religioner, nemlig de Lutheraners og de Reformertes? Men i den Sted, at hans redelige Øyemeed var at

stifte

stifte Fred og Eenighed, for at samle dem begge til een Hiord under een Hyrde, saa blev tvertimod Virkningen denne, at den eene oprorte sig imod den anden ved Ord-Krig og Penne-Strid. I Begyndelsen merkede man, at dette hans Forslag havde en hemmelig Samtykke saa vel som og en offentlig Bifald hos mange; men saasnart som een af Hr. Canzler Pfafs beste Venner, nemlig Hr. Salomon Ernst Cyprian til Gotha, i en Skrivelse raadede Pfaf meget indstændig fra dette hans Foretagende, saa blev der ligesom blæst Allarm til et offentligt Oprør imellem Geistligheden, og enhver, baade liden og stor af denne hans Projectes baade Forfegtere og Modstandere, uddrog ligesom sit Sverd og forte sig i Vaaben imod hverandre, uden noget onskeligt

Udfald.

Udfald. Ligesom ogsaa den Jesuitiske Lærer, navnlig Schefmacher, siden laae i Strid med Protestanterne, og, efterat han saae sig igiendreven og overvunden af samme Hr. Professor Pfaf, tog tilsidst sin Død derover. Hvem veed ikke, hvorledes andre store Critici og anseelige Philologi have lagt til Felds imod hinanden, og ved at censurere hinandens Skrifter have ligesom søgt at føre hverandre i Triumph? En Hermolaus Barbarus bliver over hans Udgave af Plinius haardt censureret af Harduinus, og denne igien af Clericus: Salmasius synes at have staaet Harduinus i Veyen, just fordi de begge vare store Philologi, og fordi den eene maaskee havde noget hiemme forud for den anden, da den sidste meenes at have laant noget af den For-

 stes

stes Skrifter. Vi kunde, om vi vilde, saaledes opregne heele Skokker i hundrede Tal af Skriftlærde Stridsmænd og Boglærde Antagonister baade i de ældre og nyere Tider. Vi have derfor saa meget mindre Aarsag til at nævne en Burmann eller Scioppius, der for sine haarde Critiker og grove Invectiver bliver kaldet den Grammatikalske Hund; thi slige Folk kan man ligne ved Hercules eller Holger Danske, der floy Verden omkring, for at slaae Folk ihiel. Papiret skulde ikke forslaae, om vi, ved at opregne saa meget om Ord-Krig, vilde anføre de ubehagelige og fordervelige Følger, som dermed ofte have været sammenføyede, endog for Skribentere af Adelstanden i vort eget Fædreneland. Det er nok at nævne den lærde Holger Rosen-

kranz

kranz tillige med Baron Oluf Rosen-kranz, og hvem veed da ikke, hvad Ulej-ligheder de begge bragte sig paa Halsen, den første formedelst sine Theologiske Disputer med Fakultetet i Kiøbenhavn, og den an-den ved sine Politiske Controverser, som han vexlede med den Lyneborske Professor Buno, da han alt for ivrig tog sig paa i sit be-kiendte Skrift at forsvare Adelstandens Ære? Men vi lade alle deslige fortredelige Passager ligge begravne i Forglemmelsen, uden at ville paa nye opvekke dem af Sto-vet.

Vi ville nu i sær begynde at give Rai-son til dette vores Foretagende, med at udgive Samlinger af lærde Mænds rare deels trykte deels utrykte Skrifter. Vi havde i Begyndelsen ikke sat os nogen vis

Orden for at følge, men tænkte at udgive dem i Fleng iblant hinanden, ligesom vi havde dem for Haanden eller ved Leylighed kunde forefinde dem. Men da vi betragtede Baron Holbergs udkomne Skrifter og saae, at der vare endnu saa mange til overs af hans her og der adspredte smaa Piecer, hvoraf en Deel vel vare trykte, men meget rare at overkomme, andre igien utrykte og alleneste skrevne, holdte vi fore, at det ikke var unyttigt eller for Publicum ubehageligt, om vi deraf søgte at bringe en Samling til Veye, for at have det samlet tilhobe, som paa saa mange og adskillige Steder var splidt ad, allerhelst da de fleeste afskrevne Copier vare enten gandske vitieuses eller mangelhaftige. Og som vi da af disse hans adspredte Skrifter, endog dem, som i Al-

min-

mindelighed ikke vare bekiendte, havde i vort Giemme et temmeligt Forraad, og vi desuden ere af andre dette Verks Velyndere blevne assisterede med fleere, saa have vi ikke taget i Betænkning først og fornemmelig at giøre en Begyndelse med saadanne vor store Holbergs smaa Skrifter, siden hans Fortieneſter i sær ere saa store, at vi vel have Aarsag til at regne ham iblant **Stierner af første Størrelse**, og altsaa at sette ham først paa Listen iblant de Mænd, hvis efterladte Skrifter vi søge at conservere og redde fra en almindelig Undergang. Han har ved sine mangfoldige Skrifter giort sig høyst fortient af den nærværende Verden, men mueligt den sildige Efterverden vil meere og bedre skionne paa hans store Meriter.

Fortale.

Denne vor Autor var en stor Historicus og ikke mindre Moralist, en stor Criticus og endnu større Satyricus, en god Poet, og endnu meere fuldkommen Comicus, hvis Comoedier uden Modsigelse kunne agtes for Mesterstykker i Almindelighed, og han selv, næst Moliere, for en Coryphæus i det Slags. Eftertiden vil maaskee tvistes om, i hvilken af Deelene han var størst, saa det kan gaae med ham, som med den store Cardinal Ximenes, om hvilken der falde ulige Domme hos de tvende Franske Prælater, Flechier og Marsolliër, af hvilke den eene har afskildret Cardinalen som en stor Helgen, og den anden har afpenslet ham som en stor Stats-Mand, hvortil en nyere Fransk Skribent endnu føyer dette, at det er uvist, om han var nogen

af

af Deelene. Ingen kan med Foye disputere vor Autor dette, at han var en habil Skribent, og ingen kan med Rette sige, at vi giøre ilde, om vi kalde ham med det Navn, som ellers er bleven tillagt hin berømmelige Skribent, en Fransk Adelsmand og Borgemester, Montagne, nemlig den Christelige Socrates, og at vi derfore, ligesom Athenienserne fordum giorde ved deres Socrates efter hans Død, ligesaa her opreise vor Danske Socrates Ærestytter. Dog ville vi ikke her tillegge ham saa meget, som Cicero hisset har tillagt den Grædske Socrates: **At han har været den første, som bragte Philosophien, nemlig den Moralske, ned fra Himmelen, til at lade den boe i Huuser og Steder.** Men saa meget understaae vi os at sige, at, ligesom

Fortale.

Socrates var den allerførste iblant de Grædske Philosopher, der giorde den moralske Viisdom ret fuldkommen bekiendt iblant Folk i Almindelighed, da derimod de gamle Sophister havde den som en Hemmelighed inden deres høye Skoelers snevre Skranker, saa var og vor Holberg den første, som giorde denne Lærdom ret almindelig iblant Almuen i Landets eget Sprog, saa at, siden han begyndte at skrive, begyndte man og for Alvor at læse over alt baade Moralen og Historien i alle Steder og Huuse.

Vil nogen indvende og forekaste os hans Feyl og Mangel, da sige de intet andet dermed, end at han var et Menneske, og at det er menneskeligt at feyle. Han selv skulde og gierne have tilstaaet med hin Romerske Comoedieskriver: Ho-

Fortale.

Homo sum, & nihil humani à me alienum puto.

Hvilket en Dansk Poet har oversat saaledes:

Jeg er dog kun et Menneske,
Hvad Mennesker kan hendes,
Jeg uden al Fortrydelse
Maa taale mig at sendes.

Ja han skulle ligesaa villig have vedstaaet, hvad hin lærde Heinsius i sin høye Alderdom har bekiendt og erfaret: Quantum est, quod nescimus! d: Der er saa meget, som vi intet vide, og ey alleene er uden for vort Hoved, men og gaaer over vor Forstand. Den store Cardinal Mazarin skal ofte have sagt: At de habileste Personer ligne de gamle Slagt-Offere, hos hvilke, i hvormeget man

end mynstrede dem ud, for at udsøge de Lydelose, man dog altid i deres Indvolde traf noget, som var ondt. Solen har sine Pletter, og paa det deyligste Ansigt kan sees en slem Vorte; Imidlertid bør man ikke laste enten den prægtige Soel eller det deylige Ansigt. Dog alligevel seer man, at Dyden som oftest har sine Misundere og Viisdommen sine Dadlere. At ingen nogen Tid lastede Hercules, deri var han et besonderligt Exempel uden Exempel, ligesom han og var i sin Styrke: Qvis unqvam eum vituperavit? hidder det om ham. Det gaaer ellers gemeenligen saa til, at, som Skyggen følger Lyset, saa har Ære, Dyd og Viisdom nogle slemme Følgesvenne efter sig af Misundelse og ond Paatale, thi endog den,

som

som intet got er ved, kan tale om en andens Feyl og Ufuldkommenhed, og, som Hunden giøer ad Maanen, oplade Munden til Bagvaskelse og Forkleinelse. Grækerne have et Ordsprog, der er ligesaa sandt, som det er net sagt: ῥᾶον μωμεῖσθαι ἢ μιμεῖσθαι d: det er lettere at laste en Ting, end at giøre den efter, lettere at critisere og see Feyl, end selv at præstere noget uden Feyl, lettere at viise Tænder og sette ud paa noget, end selv at viise Genie og udarbeyde noget. En censyet kan undertiden ligesaa snart, som en Argus med 100 Øyne, see en Tings Brek og Mangel; den største Ignorant kan tale allerheftigst imod en stor Kunstners Arbeyde. Et smukt Skilderie kan have sine Feyl, enten i Henseende til Reglerne i Symmetrien, eller i Henseende

til

til Farvernes Fordeeling, og mueligt samme Feyl kan være saa kiendelig, at endog en Fuſker eller Læredreng kan see den; men Spørsmaal, om han derfor kan giøre det heele, fordi han kan see Mangel i een af Parterne? End ikke Apelles selv kan saaledes blive udadlet. Smaa Siele agere undertiden de ſtørſte Critici, ikke fordi de selv have læſt eller vide ſtort, men fordi de alleeneſte saaledes have hørt af andre, der enten ikke ere klogere end de selv eller og lige saa ilde sindede. Deres eget Begreb kan være saa snevr, at den er indſkrenket for det lille Compendium eller korte Epitome alleene, som de selv have læſt; havde de derfor læſt noget meere og følgeligt vidſt og ſkiønnet meere, havde de maaſke og dømt mildere. At Mænd af Læsning og Erfa-

renhed

renhed, af stort Begreb og Forstand, kunne censurere hinanden, det er ikke at undre, det kan have sine Grunde, uagtet samme kunne og være falske, og ofte komme enten af Præjudicer eller Affecter, saasom Jalousie, hvori det kan gaae med dem, som med Alexander Magnus, at, da han betragtede sin Faders Philippi store Bedrifter, blev han misundelig derover og tænkte, at, jo meere Ære hans Fader indlagde sig, jo meere meente han at der gik ham selv fra, og at der var saa meget mindre tilbage for ham selv at vinde; hver en Seyervindings Tegn, som blev opreist for hans Fader, var venteligt som en Tordenstraale i hans Øyne, hvert et Frydeskrig og Lovsang som et Tordenskrald. Dog af hvad Grund det endog kommer, og paa hvad Maade det

end

end skeer, at lærde Mænd byde hverandre Spitsen, siden det dog gierne er den Orm, de plages af, og som en vedvarende Feber, der grasserer iblant dem, saa flyder dog den Nytte deraf, at en Sag derved kan komme til desto større Tydelighed, og en Sandhed desbedre blive udviklet. Men at Dverge vil søge at slaae sig til Riddere paa Kiæmper, det er latterligt og tillige undertiden høyst skadeligt, thi derved bliver mangen en skrekket og holdt tilbage fra at viise noget frem for Lyset, af Frygt for, at han skal faae en lærd Skorsteensfeyer eller Skarpretter paa Ryggen af sig, som vil feye ham af for hans begangne Feyl. En critiserer alleene for at critisere, og det paa en haard og bidsk Maade; en anden for at rette Feyl alleene, og det med Skionsom-

hed

hed og Moderation: Den eene har onde Absigter og handler u-anstændigt, den anden har et godt Oyemeed, og fordi han dermed gior en god og lovlig Gierning, fortiener han lige saa meget at roses, som den første at lastes. Man læser i det Tydske Sprog et skiønt Moralsk Skrift, under Titel af en **Fornufrig Dadlerinde.** Det var at ønske, at der gaves mange af det Slags, som med Forstand og Billighed vilde laste, hvad der bør at lastes, og med Sommelighed rette de Feyl, som forekomme hos andre, uden at viise Passioner og Partiskhed; og paa saadan en Maade ere de ægte Critici ligesaa fornødne og nyttige for den lærde Republiqve, som rette Politiemestere ere for Staten, der ikke noksom kan prises og elskes for deres fuldkomne Indsigt

i Tin-

i Tingenes Orden og Sammenheng, samt deres dertil føyede viise Foranstaltninger til at sette al Ting paa den rette Fod, uden at lade nogen Feyl og Ufuldkommenhed have Friheds Brev, hvorved det onde kunde tage Overhaand og saa mange fleere blive forførte.

Saadan en Upartiskhed, saadan en Moderation og Skiønsomhed viiste vor Holberg meestendeels over alt udi hans Critiker og Reflexioner over forefaldne Materier. Han lod altid see fornuftige og billige Sentiments. Religion, Fædreneland og udvortes Anseelse havde ikke saaledes indtaget ham, at han for deres Skyld alleene skulde opofre Sandheden, uden derom at være overbeviist. Han var ingen Slave af Meeninger og ingen Tilhengere af Secter, men

men søgte kuns at have Borgerskab i Sandheds Rige, og, om han end i visse Ting kan synes at have feylet, saa skeede det dog ikke, uden til en Tid, og fordi han ey anderledes var overbeviist. Han rettede saaledes Feyl hos andre, at han ikke dermed søgte at beskiæmme, men at forbedre dem, og at give andre den rette Oplysning om Tingene, til at forebygge Vildfarelser. Han var ikke heller saa paastaaende i sine egne Meeninger, at han nogen Tid vilde passere for αὐτὸς ἔφα, eller hvis Ord uden nogen Modsigelse altid skulde staae til Troen: Philautie eller Selv-Kiærlighed havde ikke saaledes forblindet ham, at han jo tilstoed sine egne Feyl og tog imod andres Underviisning, naar han derved blev overbeviist, og det baade, hvad de historiske Sandhe-

der angaaer, saa og, hvad Religions Sager er anbelangende. Man seer derfore i hans Skrifter, hvorledes han i de nyere Editioner har forandret, rettet og forbedret, hvad han i de første Udgaver enten har feylet udi, eller ikke saa gandske rigtigt og fuldkomment anfort. Han er og selv saa aabenhiertet, at han tilstaaer i sine Moralske Skrifter, at han engang har feylet i at tvile om den Christelige Religions Sandhed, i sær om Guds Alvidenhed, men han viiser derhos, at han ved Læsning i Abadies Skrifter er siden bleven convinceret. Han bør derfor vel ikke kaldes Vantroende, fordi han til en Tid har tvilet om en og anden af de almindelig antagne Troens Artikler, ligesom vel ingen noder fornuftige Folk til at antage en Kulsvier-Troe, det er, at troe alt,

alt, hvad Kirken siger, uden at vide Grund til Kirkens Troe. Man veed ellers, at mange af hans Skrifter, i sær de Moralske saa vel som og de Satyriske, ere med ulige Øyne blevne anseete og med ulige Critiker læste. Nogle have seet dem an som Anstøds-Steene; andre igien som Ædelsteene, og det er ikke at undre, thi alle slige Skrifter blive rosede og lastede efter enhvers Indsigt og egen Tilbøyelighed. Enhver har sin Smag, og derom kan man ikke disputere. En finder alleneste Behag i at læse Postiller og Bønnebøger; andre falde kun i Søvn derover: En har Lyst til Historien og de galante Videnskaber; en anden finder alleneste Smag i Philosophiske Beviiser og Mathematiske Demonstrationer: En roser et Skrift for det beste i sit Slags; en an-

den et andet. En Prints de Conti fordømmer Comoedier som forargelige, da en vis Theologus skriftlig har forsvaret dem som opbyggelige. Lipsius veed ingen bedre Bog at der er skreven, næst Biblen, end Seneka; en vis Fransk Skribent har derimod holdt Telemaqve for den beste Bog næst Biblen; En vis Præst i Engeland har engang offentlig af Prædikestoelen recommenderet sin Meenighed Pamela, at læse; ligesom den berømte Cardinal Richelieu var saa indtagen af Barclai Argenis, at han døde med den i Haanden. Sligt kunde en ivrig Theologus af den strengeste Sekt snart udraabe for et Kiætterie og ansee for en fordømmelig Sag. Det er altsaa vanskeligt, ja plat umueligt at lempe sig efter alles Smag, hvorfore en Skribent

hent maa saa meget mindre giøre sig Tanke om at finde Bifald hos alle.

Vi paatage os vel ikke at forsvare alle de i vor Autors Moralske Skrifter forekomne Problematiske Qvæstioner og paradoxe Meeninger, dog driste vi os til at sige saa meget i Forsvar af ham, at, dersom han end paa den eene Side har ved sine egne Meeninger opirret nogles Gemytter imod sig, saa har han paa den anden Side opladt andres Øyne til at indsee mange andre Sandheder, som en Deel Mennesker, enten beherskede af en Blindhed og Overtroe, eller indtagne af forudfattede Meeninger, ikke have kunnet indsee og randsage, forend han gav dem Nøglen i Haanden. Saa megen Ære maa dog Enhver med os tilstaae vor Autor, at, om end nogle andre

for ham have skrevet bedre og fuldkommere, saa har dog ingen hos os skrevet behageligere og tillige nyttigere end han.

Hvad Nytte hans mange Skrifter have ført med sig, sees iblant andet deraf, at han ved sit Exempel førte andre Studerende i Bevegelse med sig til at giøre sig en Ære af at skrive i deres eget Moders-Maal: Dernæst blev Historien og Moralen langt meere bekiendt for Almuen end tilforn, og enhver, som vilde vide noget over det, som den gemeene Mand i Almindelighed forstaaer, søgte at giøre sig en Samling af hans Skrifter, og dermed indrettede sig ligesom et Bibliothek, saa at man holdte det for en Skam, naar nogen enten ikke havde læst eller vidste noget at sige af Holbergs Skrifter; Hvorudover man i Compagnier

hørte Folk raisonnere over allehaande Materier, ret ligesom de alle havde saa at sige studeret, ved hvilken Leylighed deres Forstand blev skierpet og deres Kundskab udvidet. Endelig flød ogsaa den Nytte deraf, til Ære for ham og Fædrene-Landet, at, som det Danske Sprog ved hans Skrifter blev meere og meere cultiveret, og Holbergs Navn vidre og vidre udbredet, begyndte man ogsaa hos vore Naboer, paa begge Sider af vore Rigets Grendser, baade i Sverrig og paa sine Steder i Tydskland, at legge sig efter hans Skrifter og tillige efter det Danske Sprog, for at profitere desmeere af hine. Ingen kan derfor med nogen Slags Føye vegre sig ved at tilstaae vor Autor den Berømmelse, som ham fremfor andre tilkommer deri, at han har, væ-

ret den allerførste, som har skrevet saa adskilligt og saa overflødigt i det Danske Sprog, og at han af alle Kræfter først har stræbt at føre det Danske Sprog ret i Flor og Anseelse, og at bringe det til mueligste Zirlighed og Fuldkommenhed ved hans Skrifter. Hermed betage vi ikke andre hans Formænd eller Efterkommere den Ære, de fortiene, saasom Sal. Conferents-Raad Rostgaard og med ham Hr. Justits-Raad Langebek, der begge med en utroelig Nidkiærhed have arbeydet paa det Danske Sprogs Tydelighed, Reenhed, Nethed og Fuldkommenhed; og kunne vi nu med fuld Forsikkring vente os det saa længe forønsket **Danske Lexicon** fra den sidstes Haand, som just, efter Kongelig Befaling, skal fra denne Tid af til Side sette alle sine andre vigtige Forret-

retninger, for at først bringe dette Lexicon for Lyset.

Men at vores Autor ikke skulde synes alleneste, at være i Stand til at skrive paa Dansk, uden at kunne skrive paa Latin, som og nogle havde ham mistænkt for, saa tog han sig fore at give sit eget Levnets-Beskrivelse ud paa Latin, bestaaende i tre Epistler, og det med saadan Zirlighed, at samme ikke mindre, end hans Danske Skrifter, læses med allerstørste Behag: Siden skrev han, til nok saa stor en Fornøyelse, Klims underjordiske Reise paa Latin, foruden en Hob Epigrammata i syv Bøger, nogle Orationer og Dissertationer, samt tvende Skolastiske Præcepta, et Historisk og et Geographisk med meere, hvori alt sammen han allevegne har viist en Færdighed og

Mandighed. Dog om han end aldrig havde ladet see nogen latinsk Viisdom, eller skrevet et latinsk Ord, saa havde han, det uagtet, været en lige stor Mand, og slig en Mistanke havde lige saa lidet heftet paa ham, som paa hin lærde Tydske Professor Thomasius, eller og paa vor Danske og i Latinen ellers saa sterkt bevandret Professor, Hr. Justits-Raad Ancherſen; hvilke begge, tvertimod al Akademisk Sædvane, have skrevet Programmata, den første paa Tydsk og den sidste paa Dansk, uagtet saadanne altid tilforn have været skrevne paa Latin. Det sidste, som var et Invitations Programma, til et Collegium at holde for dem, som agte i sin Tid at blive Hofmestere for adelige Børn, er herfra for nyelig udkommen, som det første og eeneste Danske Programma;

gramma; og det Tydske, som just var det allerførste i Tydskland, gav dets Autor og første Opfindere Anledning til selv at skertse dermed, da dette Tydske Programma blev opslaget paa det Latinske sorte Bret.

Saaledes søgte og tvende bekiendte Professorer til Lausanne i Schweitzerland at afskaffe de til deels uforstaaelige latinske Taler, som Rectores ved Akademiet aarlig skulde holde, og i den Sted at holde dem paa deres eget bekiendte Sprog. Hr. de Crousaz var den første, som giorde Begyndelse dermed i Aaret 1711, da han holdte den første offentlige Tale paa Fransk, og det just om en Materie, som ret vel passede sig, nemlig om **Pedanterie**. Hr. Barbeyrak fulgte ham efter, og ligeledes tre Aar efter hinanden holdte i hans Rectorat

tre

tre Franske Taler, som Rathlef har anmerket i hans lærde Europa. Et Tegn til, at det Philosophiske Slaverie staaer paa svage Foder, og at det Aristoteliske Tyrannie har tabt meget af sin Styrke, efter at man nu meere end tilforn har begyndt at forklare sig paa andre levende Sprog, hvorved Nytten kan blive meere almindelig, og Sandheden ikke længere søges udi det Skolastiske Mørke ved nogle latinske og Grædske Gloser alleene. Over alt, maa man sige om vor Holbergs Skrifter, saa vel de Latinske som Danske, at deri allevegne fremskinner et ypperligt Genie, og at han over alle de Materier, som han behandler og rører, giver sunde Critiker, og allesteds forener med' haus skionne Læsning den grundigste Skionsomhed. Ville derfor nogle

søge

søge Leylighed til at laste hans Skrifter for en og anden Mangels Skyld, saa finde saa mange andre Aarsag nok til at rose dem for mangfoldige fleere Tings Skyld.

Dog med alt dette, at vi saaledes stræbe at ophøye vor Autor, glemme vi ikke med den allerstørste Høyagtelse at erindre andre vore berømmelige lærde Mænd i Danmark. Der er vel ingen saa formastelig i sine Domme, at han vil meene, at ingen her i Danmark, uden Holberg, har været i Stand til at skrive noget retskaffent, ligesom der vel ikke heller er nogen saa taabelig i sine Tanker, at han vil slutte, at, fordi Holberg skrev meest, derfor var han den eeneste lærde Mand her i Riget. Ney! thi, foruden vore endnu levende høylærde Professorer, som alle ere hver for sig store Mænd i deres

Vi-

Videnskaber, saa vare her endnu tvende andre hans Coætanei, som nu og begge ere døde, nemlig den fast ulignelige og overmaade belæste Sal. Etats-Raads Gram, der var som et Orakel for hver den, der vilde spørge ham til Raads i lærde Sager, og som et Mirakel i den lærde Verden; tillige med den af sin grundige Lærdom og megen Læsning velbekiendte Sal. D. Wöldike; Ikke at tale om vores endnu levende, og af sin Alder saa ærværdige, som af sine lærde Skrifter saa berømmelige Hr. Professor Horrebow, offentlig Lærer i Astronomien, Doctor i Læge-Kunsten, og Medlem i Videnskabernes Societeter, ey alleene her i Kiøbenhavn, men og i Paris og Berlin.. Den første af disse tre berømte lærde Mænd har i sine Skrifter ladet see en uendelig Læs-

ning

ning og hartad Guddommelig Ihukommelse, fuld af en forunderlig Erudition og skarp Skionsomhed. For at blive overbeviist derom, har man kuns at kaste Øynene ind i nogle af hans Skrifter, og da skal man blive vaer en utænkelig Styrke i alle de Materier, som han har taget sig for at tractere, endog i de mindst bekiendte Ting, saa at man ikke skulde tænke andet, end at han har besiddet en Mængde af Excerpt-Boger, og havt dem ved Haanden til at betiene sig af, naar han skulde ville skrive noget; hvilket han dog ey alleene selv har negtet, men og beklaget sig over at han manglede dem, og derfor raadede andre til at være betænkte derpaa i Tide. Foruden hans anden store og vidtloftige Læsning, besad han saa stor en Force i det Grædske og Latinske Sprog,

at

at Rom og Athenen maatte have stridet med hinanden om, hvem der skulde have første Rettighed til at give ham Borger-Ret hos sig; saaledes som vi læse at Stæderne i Grækenland disputerede hinanden Fortrinet i at tilegne sig den store Poet Homerus som Borger, hvilket og Cicero iblant andre hans Argumenter anfører i sin Oration, til Forsvar for hans gamle Skolemester, Aulus Licin. Archias, da Rom vilde gisre ham sit Borgerskab disputerlig. Det passer sig her; hvad Forstanderen i vort Selskab har sluttet det Gravskrift med, som han giorde over Sal. Gram:

Rom og Grækenland maa sige,
At de neppe har havt lige
Til vor Gram, den lærde Mand;
Hvorfor ingen undrer over,
Naar saa stor en Mand hensover,
At der sorges i vort Land.

Denne

Denne saa store Mand og virkelig ligesaa stor en Prydelse for vort Fædreneland er det, som den ellers lærde Hr. Hof-Raad Scheid i Hanover taler med saa stor en Bersommelse om i et af sine Skrifter udi Kiøbenhavns Selskabs Acter, at han priser sig selv og den Time lykkelig, da han kom til Danmark, at han kunde faae Leylighed til at kiende vor Gram, profitere af hans lærde Samtaler og høre hans lærde Betænkninger. Vi kunde ligeledes ogsaa melde meget til Bersommelse for Sal. D. Wöldike; men vi lade os nøye med at berette, hvad vi have hørt fra een af hans Med-Collegæ, nemlig at han havde saa stor en Indsigt i alle Videnskaber, at han havde kunnet paatage sig et Professorat, endog i hvilken Videnskab det skulle være. I Hen-

seende til hans Kundskab i de mange og adskillige Sprog, da syntes han at have kunnet settes i Ligning med hin Pontiske Konge, Mithridates, som siges at have forstaaet 22 Sprog. Hvem der har Lyst til at vide meere om denne lærde Mand, kan læse, hvad vor Danske Demosthenes, Hr. Professor Ancherſen, har skrevet baade i det over ham udgivet latinske Programma, saa og i den over ham holdne Parentation og Lig-Tale, siden oversat paa Dansk og indført i de Kiøbenhavnske lærde Tidender, hvor han er forestillet som en **Theologisk Lærer af det beste Mynster og Exempel hiemme og uden Døren.** Saaledes kunde vi opregne utallige lærde Mænd i Danmark, skiønt de ikke alle, som Holberg, have lagt deres Lærdom offentlig frem

frem i Skrifter. Det er altsaa ikke uden en Molesworth og hans lige, der enten af en bleg Avind og Misundelse eller af en blind Vankundighed lader falde ufordeelagtige Domme over vort Fædreneland, og dømmer derom som Jøderne fordum om Nazareth, at der intet godt eller fuldkomment kan komme derfra. Vi kunne tvertimod fremvise fra de ældre Tider utallige Exempler paa særdeles lærde Mænd i Danmark, som have excelleret i Astronomien, Medicinen, Philologien og Theologien ꝛc. hvilke endog de udenlandske have maattet tilstaae Prisen, u-agtet nogle have gierne villet giøre dem den disputerlig. Lad os, for Exempel, see engang paa vor Danske Tyge Brahe, hvor høyt han paa den eene Side blev agtet og anseet ved et Keyserligt Hof,

efterat han havde forladt sit Fædreneland, og hvor meget andre igien søgte at betage ham sin tilbørlige Roes. Hans Navn og Berømmelse døer dog aldrig ud, saa længe man kan tælle Stierner paa Himlen. Ville vi betragte en anden Dansk Professor og Historiographus, nemlig Vitus Bering, da see vi, at han til Belønning for et Vers, hvori han havde beskrevet det Østerrigske Huuses Lykke, blev tilbuden af en anden Keyser et Nobilitations-Brev, til at ophøyes i Adelstanden.

Mens det vilde falde os alt for vidtløftigt saaledes at give en Fortegnelse paa den forbigangne Tids mangfoldige lærde Mænd og store Skribentere i Danmark; Vi ville derfor alleneste udsee os een af vore nærværende Tids flittige Skribentere, der

ved

ved sine saa mange som adskillige Skrifter har giort sig Publicum høyst forbunden, nemlig hans Høyærværdighed, Hr. Pro-Cancellarius og Biskop Pontoppidan, hvis utrettelige Flid og lærde Pen er nok-som bekiendt. Hans nye Værdighed giver en nye Ansеelse til vores Akademie, og vi haabe ved hans viise Forhold at høste Frugten deraf, ligesom han forhen ved sine Skrifter har giort en anseelig Nytte til den Danske Histories Oplysning. Thi endskiønt man i hans Skrifter har anmerket nogle smaa Feyl, saa ere de samme blevne oprettede og erstattede ved den skionne Samling af saa mange rare og ældgamle Documenter. Vi see altsaa, at Danmark aldrig har havt Mangel paa lærde Mænd og store Skribentere enten før eller efter

Holberg. Den Forskiel alleene synes at være imellem vore Danske og en Deel fremmede Skribentere: At disse skrive gierne vel meget, men hine mestendeels meget vel, skiønt de skrive kuns sielden; hvorfore en stor Skribent hos os bliver hartad anseet som en anden Phœnix. Det kommer os i den Henseende for, at Danmark har noget lignende med Aloe-Træet, der har dette forud for alle Blomstre, at der ere mange Aar imellem at det blomstrer, men blomstrer derfor til des større Forundring.

Vor Holberg har just og i dette Seculo blomstret til dessstørre Forundring, som han er den eeneste iblant vort Akademies høye Lærere, der har skrevet saa adskilligt som overflødigt, og tillige saa behageligt.

geligt. Man kunde sige om ham og hans Skrifter, hvad den hedenske Skribent Justinus har sagt om den jødiske Patriark Jakob og hans Børn, at **Mængden af dem giorde ham navnkundigere end hans Forfædre.** Ligeledes kan man og sige om Maaden, som han fremsatte hans Meeninger paa, at den giorde altid hans Skrifter meere behagelige end andres. Ingen forend han har skrevet saa net og zirlig, med saadan munter og levende Stiil, der flød af et opvakt Hoved, i sær hvad det Danske Sprog er anbelangende, hvori han vidste at blande det behagelige og nyttige sammen. See vi alleene hen til den store Mængde af Skrifter, som han har samlet og sammenskrevet, da synes han deri at have lignet den Franske Tiraqvell og den Tydske Schioppius,

pius, af hvilke den første, som var Parlaments-Raad i Frankerig, gav hvert Aar en Bog ud; og om den sidste, der var een af de haardeste Critici, beretter man, at han fra sine unge Aar af begyndte med saadan en Succes at skrive Boger, at Tallet derpaa overgik hans Alders Aar, efter Jöchers Beretning i hans lærde Lexicon. Men som dette sidste har nogen Anseelse af at være noget sterkt outreret og talt i en alt for høy Tone, helst efterdi han døde i en temmelig høy Alderdom, 73 Aar gammel, thi han var født i Tydskland 1516 og døde i Italien 1649; saa kan man med meere Vished fæste Troe til det, som beretter om den næst benævnte Franske Skribent, nemlig at han skrev ligesaa mange Boger, som han avlede Børn, af

hvilke

hvilke han efterlod sig 30 af een Egtefælle, hvori denne har havt Fortrinet for begge de andre. Dog vi have ikke nødig at sette vor Holberg i Ligning med udenlandske Skribentere, da vi kunne laane et langt større Exempel i vort eget Land, naar vi gaae tilbage i Tiden og betragte den sær berømmelige Danske Skribent og Professor, Sal. Thomas Bartholin den Ældre. Hvor meget denne Danske Polygraphus har skrevet, kan let sees og sluttes af det Epigramma, som en udenlandsk Skribent har sat over ham, hvori han tillegger ham ligesaa mange Skrifter, som han var Aar og Dage gammel, naar det hidder:

Hujus Scripta viri qvicunqve recenset & annos,
Tot poterit libros, qvot numerare dies.

Af alt dette foranførte giøres det meere end beviisligt nok, at Danmark aldrig har havt Mangel paa lærde Mænd og store Skribentere baade i den forbigangne og nærværende Tid. Men iblant alle Danske Skribentere, baade i de ældre og nyere Tider, har vores Holberg iblant andre Fortrine ogsaa dette forud for dem alle, at ingen uden han har samlet sig saa stor Rigdom ved sine Skrifter, da andre snarere derved have kunnet drage sig en Fattigdom paa Halsen; Ligesom og ingen uden han, er ved sine Skrifter og de dermed samlede Midler bleven Baroniſered og ophøyet i den Friherlige Stand. Vel have vi i forrige Tider seet en Krag nobiliteret og aflagt med Titel af **Kongens Raad**, efterat han først havde været Rektor i Kiøbenhavns Skoele,

Skoele, siden offentlig Lærer i det Grædske Sprog, samt Historiographus, ligesom vi og siden have seet en Bartholin høyst beprydet med Ridder-Ordenen af Dannebroge; men ingen uden Holberg at være bleven en Friherre, han som var saa stor en Elskere af de frie Kunster, og uden noget Frierie levede i sin Friheds Stand, dog uden at have med hin lærde Dansk Adelsmand, Seefeldt, nogen naturlig Afskye for det elskværdige Kiøn.

Denne saa anseelige Værdighed af Baron søgte han ikke af nogen Vanité, thi han havde altid tilforn ladet sig noye med den simple Titel af Assessor, uden at affectere vidre. Man kan med bedre Grund sige om ham, at, som han var en stor Hadere af de lærdes Charlatanerie og Markskrie-

rie,

rie, saa var han ligesaa lidet en Elskere af de Lærdes Rang-Syge og Titulomanie: I den første Tilfælde holdte han sig stedse i alle hans Skrifter den Regel efterrettelig, som til et Forskrift og Efterretning for enhver Skribent staaer anført i det høystbemeldte nyelig fra Hofstuen udstedte Invitations-Programma, nemlig **Ikke prale med at viise en stor Læsning, men hellere ved grundige Anmerkninger alleene at gorgiøre sine Opdagelser**; I den anden Tilfælde var han langt anderledes sindet, end hin Tydske og tillige lærde Crenius, der var falden paa den latterlige Daarlighed, at han vilde forcere Folk til at give sig Titel af Excellence. Tvertimod, da vores Autor havde paa den eene Side distingveret sig ved sine mange Skrifter, og

paa

paa den anden Side havde forœret sine erhvervede Midler baade til det almindelige Beste og i sær til det Ridderlige Akademies Nytte paa Soröe, saa behagede det hans Kongelige Majestæt, efter giorte Foreslilling, igien at beære ham med et saa anseeligt Distinctions-Tegn. Her har man Aarsag til at bruge de Ord, som hisset bleve udraabte efter Kongelig Befaling for en Mardochæus, efterat han imod alles Formodning blev af hin Persiske Konge benaadet med de mangfoldige Æres-Tegn: Saa skal man giøre den Mand, som Kongen gierne vil ære! Og hvem vil nægte at ære den Mand, som Kongen selv legger Ære paa? Endogsaa en Haman, i hvor meget han end gremmer sig derover, maa giøre det. Til at derfore giøre vor Antors

Ære-

Ereminde desto meere uforgængelig, har et vist Selskab paataget sig at lade udgrave hans Effigies i Marmor, til at offentlig settes for alles Øyne paa Akademiets Bibliothek; Ligesom og det Høy-Kongelige Ridderlige Akademie paa Soröe har været betænkt paa at lade slaae en Medaille over ham, saaledes som der i Danmark tilforn er bleven slagen over andre berømmelige lærde Mænd, saasom Sal. Etats-Raad Gram og D. Lassenius.

Vi haabe, at ingen retskaffen Patriot tager det fortrydeligt op, at vi saa vidt have udbredet en Mands Ære, som vor Fædreneland selv har haft saa stor en Ære af. Vi maatte gierne have ønsket ham en Nestors Alder. Den Danske Nation finder i hans Død lige saa stort et Savn, som

den

den Thebanske i Epaminondæ Dødsfald: Denne døde midt i sine Seyervindinger med Spydet i Haanden; Hin saa got som med Pennen i Haanden, midt i sit utrettelige Arbeyde og sine prisværdige Anstalter til Fædrenelandets Ære, samt til Studeringers Fremgang og de Studerendes Befordring. Begge vare uden Børn, skiønt ingen af dem kan siges Barnløs i Henseende til deres ypperlige Verker og Bedrifter, hvorved deres Navne blive udødelige, saa længe den eenes tvende Seyervindinger ved Leuctra og Mantinea mindes, dem Epaminondas selv ansaae for sine tvende Døttre; og saa længe den andens Skrifter findes tillige med hans tvende Testamenter, det eene for Soröes-Akademie og det andet for det smukke Kiøn. Vi slutte da med

vor

vor foran berømte Hr. Etats-Raad Lüxdorphs Epigramma over denne vores berømmelige Autors Portrait.

Hic ille eſt, cujus calamo Sapientia, Jura,
Hiſtoria atqve acres enituere Sales.
Dum patriam emendat, delectat & inſtruit orbem,
Vix alius ſcripſit plus meliusqve ſimul.

Nu haſte vi til Enden, og endelig da for det første ville, efter Løfte, viise Grunden til de imellem vores Baron Holberg og Etats-Raad Höyer opkomne Disputer, hvortil vi saa meget meere ere nødsagede, som vi just ere befalede at undskylde den førstes haarde Skrivemaade imod den sidste udi de tvende latinske Dissertationer, den eene om de Danske Historieskrivere, under Povel Ryters Navn, den anden om de forbudne Grader i Egteskab, under P. Albini

Navn

Navn udgivne, af hvilke vor nærværende Samling tager sin Begyndelse. Den cholera, som deri herſker, maa man til deels tilſkrive hans choleriſke Temperament, den han i andre hans Skrifter selv bevidner og vedstaaer. Men mueligt han aldrig ellers havde indladt sig i slige Stridshandler, om han ikke dertil af andre var bleven opegget og sat i Flamme, for at revangere sig, ret ligesom det skulde være en Skam at tage imod en Ørefigen, uden at give to igien. Han siger selv i sit Levnets-Beskrivelse, at han undslog sig for at give sig i denne Tvekamp, da andre raadede ham dertil. Han havde maaskee derfor, hvis han havde raadet sig selv, hellere villet vige for sin Fiende, saasom han engang giorde for tvende Officiers, der, som man

fortæller, attaqverede ham paa Gaden; hvori han da kunde have lignet Favorinus, hvilken, da han havde ladet Keyser Hadrianus Ret i en Dispute, som de havde havt om et Ords Forklaring, og hans Venner derover bebreydede ham den Høflighed som en Tort, svarede: **Skulle jeg ikke cedere en Mand, der har at commandere over tredive Legioner?** Men Grunden til Disputen og Sammenhenget i Sagen imellem Höyer og Holberg er denne: Man veed, at det første Skrift, som vores Autor lod komme for Lyset i Aaret 1711 efter hans Hiemkomst fra hans udenlandske Reise, imedens han endnu var Student og Alumnus paa Borkens-Collegio, var hans **Introduction til de Europæiske Rigers Historier**, hvorved han lige-

ligesom lagde Grunden til hans paafølgende Ære og Anseelse. For dette hans Skrift blev han siden af Höyer, udi Fortalen til hans **Dännemärkische Geschichte**, trykt til Flensburg 1719, beskyldt for en Plagiarius, og som den der alleeneste havde anbragt noget laant Tøy af Pufendorfs **Einleitung zu den Europäischen Staaten**; da derimod Holberg selv siger i sin egen Fortale til forbemeldte Skrift, at han først havde lagt Haand derpaa i det vidt berømte Bodleianske-Bibliothek til Oxfort i Engeland, og at han siden, efter sin Hiemkomst til Kiøbenhavn, havde fuldført Verket ved Hielp af Justits-Raad Reitzers Bibliothek. Altsaa blev der ved denne Beskyldning ligesom sat en Plet paa Holbergs Renomée, som han i den første

Dissertation har søgt at udslette; hvorfore den Affekt, som han ved saa sensible en Sag blev sat udi, synes at være nok til at undskylde ham imod dem, som kunne desapprobere hans haarde Skrivemaade imod saa stor og anseelig en Mand, som Höyer var. Man kan og sige dette til Holbergs Undskyldning, at den imod ham giorte Beskyldning havde saa meget mindre Grund, som det er ingen nødvendig Følge, at, fordi A. skriver det samme, som B. tilforn har skrevet, i sær hvad Historien angaaer, A. derfor skal have stiaalet eller laant det af B. saa længe de begge have Adgang til een og de samme Kilder, og den stund hver af dem bruger sin egen Orden, Stiil og Methode; ligesom ogsaa den selvsamme Concept, som er falden en i Hovedet,

det, kan og avles i en andens Hierne, med mindre nogen vilde have den daarlige Indbildning om sig selv, at de Idéer, som han har giort sig om en Ting, var en anden ikke i Stand til at formere sig, ret ligesom een af Malebranches Tilhengere, der engang i et offentligt Selskab til Paris paastod, at han, som en Egoist, var det eeneste tænkende og fornuftige Væsen i heele Verden. Endelig maa vi og legge dette til, at, som Point d'honneur er det, der driver en Militaire Person til at forfegte sin Sag med Kaarden i Haanden, saa er det og den samme, der setter en Skribent i Bevegelse og Fermentation til at forsvare sig med Pennen imod en anden. Man veed, at iblant vore Passioner er vor Ambition den empfindtligste, og at røre derved til For-

Kleinelse, er for et Ærekiært Gemytte det samme, som at røre ved Øyesteenen.

Boileau har et Steds iblant sine Pensées choises denne saa smukke, som sande Sentents: Il faut être un Démon pour inventer la medisance, un Saint pour la souffrir, un Ange pour l'eviter: Det er Satan alleene, som har fundet paa at lyve, og det er kuns Engler, som kunne undgaae ond Paatale og deraf være u-anfegtede, men ingen, uden det maatte være en Helgen, kan taale at paalyves, uden at lade sig det anfegte. Vi tilstaae ellers gierne, at Holbergs Forsvar falder os i den Tilfælde noget svar og besværlig. Vi have i det Foregaaende roset ham deraf, at han vidste at danne sin Pen saaledes til enhver Materie, at den altid gav en velsmagende

Hon-

Honning fra sig; Men her see vi ogsaa, at han vidste saaledes at skierpe den, at den smagede af Galde og Peber for hans Antagonister og Modstandere. Saaledes har han og i sin Jydske Feyde, som blev anlagt og stilet imod en lærd Præst i Jylland, i Anledning af hans lystige Comoedie om Montanus og Stygotius, viist, at han var en veldig Stridsmand.

At han ellers til sine Tider har besiddet Phlegma, og derved enten med Foragt eller Koldsindighed har tracteret hans Contraparter, har han givet Prøve paa, da han lod Michel Hansens Brev blive ubesvaret, som, under Navn af Brændeviins-Brænder og Øltapper i Calundborg, skrev et Vers, i Form af et Brev, til Hans Michelsen, Borger og hvidt Øls-Bryg-

ger i Calundborg, imod Holbergs udgiven satyriske Poema, kaldet Metamorphosis: Imod dette Vers, som Holberg i sit Levnets-Beskrivelse kalder et gemeent og ubehovlet Vers, udkom vel til Giensvar derpaa, og som en Apologie for Holberg, et andet Stykke, under den Titel: **Briller at see igiennem**, naar man vil læse Michel Hansens Brev: Men u-agtet de fleeste have været af de Tanker, at disse saa kaldte Briller ere komne fra Holbergs egen Fabriqve, saa er det dog meere end klart for enhver, som vil confrontere begge Stykkerne og holde det eene imod det andet, at dette sidste maa erkiende en anden for sin Autor, hvorfor vi ikke heller have holdt det for got at indføre samme i vor nærværende Samling, skiønt vi have dem begge i vort

Giemme.

Giemme. En anden Tid see vi ham udi en anden Penne-Strid, i Anledning af hans første udgivne Comoedie, kaldet Kande-støberen eller Borgemester Herman von Bremen, der ikke er mindre lystig, end den anden nys benævnte Comoedie. Vi overlade det til andre at domme, hvorvidt han har Ret eller ikke, og ikkuns ville henviise vore Læsere til at efterlæse de tvende splinder nye Breve, anførte i denne vor Samling under No. XI. Denne Strid blev ellers uden noget stort Sverdslag skikkelig dempet og bilagt. Men i en anden Combat sees han, under Navn af Holger Danske, at klappe en Hollandsk Burmann saa brav af, som det kunde være afpasset efter Militairiske Regler. Atter igien see vi ham med den største Moderation og Ge-

lassenhed at opfore sig imod andre hans nyere Opponenter, saasom i den Sag imellem ham og Hr. Archenholtz, angaaende Dronning Christine i Sverrig, ligesom han ogsaa med al Beskeedenhed har begegnet Hr. Montesquiou udi sine Remarques over den andens l'esprit des loix. Desuden seer man, med hvilken Taugshed og ædelmodigt Sind han har forbigaaet at besvare de Indvendinger, som en vis Hallensisk Magister, navnlig Thenn, under Hr. Stiebritzii præsidio udi en offentlig Disputats i Aaret 1752 har giort imod ham, i Anledning af en Theologisk Setning, betreffende Guds Forudvidenhed, og anfort i hans Moralske Skrifter. Men det er tillige herved at formode, at han har været bange for en hellig Krig, som den aller-

allerfarligste, og at han har staaet i Frygt for, at han, ved at indlade sig vidre i saadanne farlige og tvilraadige Materier, skulde blive ramt af Orthodoxiens skarpe Piile saaledes, at han ved samme Leylighed skulde komme til at blive beskyldt for Heterodoxie og Kiætterie, hvilke Caracterer dog undertiden kunne passe sig paa ærlige og got Folk, ligesaa vel som Pedanterie og Haarkloverie stundom kan findes samlet hos indbildte lærde og selvkloge Personer med al deres formeente Orthodoxie.

Hvad den anden Dissertation er anbelangende, som Holberg, efter andres Persvasioner, blev overtalt og ligesom nødt til at forfatte imod Höyer, da er Grunden dertil denne: Höyer havde udgivet et Diagramma eller Skrift, angaaende de for-

forbudne Grader i Egteskab, som han vilde beviise at der ikke havde Grund i Naturens Lov, og at den Lov, som var derom given Jøderne i visse Henseender, ikke strakte sig til andre Folk, og følgeligt ikke forbandt nogen anden, saa at Egteskab saaledes imellem nærmeste Slægtinger skulde i sig selv ikke være nogen Synd, ey alleene hvad Side-Linien angaaer, men endog i den rette og opstigende Linie.

Vel see vi, at Holberg saa vel i denne, som i den forrige Dissertation har skierpet sin Pen imod Höyer, men hvor vidt han for Resten har været af ulige Meening med Höyer, eller anderledes hos sig selv har været overbeviist, skulle vi ikke kunne sige, men see nok, at han denne sidste Gang tog mod sin Villie og Forset Pennen i Haanden,

den, efter hans egen Tilstaaelse, da han derimod den første Gang havde nogen Aarsag og Anledning, for at vindicere sin Ære imod en foregaaende Beskyldning. I det øvrige er denne sidste omtvistede Sag af saadan Beskaffenhed, at den i dette Seculo længe har været et Tvistens-Æble iblant Philosophi indbyrdes, saavel som imellem Theologi, Politici og de Lovkyndige. Vi kunne derfor sige dette til Höyers Undskyldning, at hverken er han den første og langt mindre den eeneste, som har været af slig en Meening. Hvo der har læst noget om slige Materier, veed og, hvilke store Forfegtere denne Meening har fundet i den dybsindige Thomasius, Weber, Ziegler, Osiander og mange andre, saa vel som og, hvorvidt den store Grotius, Pufendorf, Vitriarius,

Boecle-

Boeclerus, Seldenus, Buddeus med utallige fleere have samtykt deri, hvad Side-Linien er anbelangende.

Denne Materie er alt for delicat og subtil for os at røre meere ved, hvorfore vi gierne lade enhver af dem beholde sin Meening, uden at erklære os for nogen af Deelene, siden vi [tillige vide, at mange have i slige Tilfælder ikkuns provisionelles Meeninger, som derfor gierne kunne tage sig paa at forsvare det i Morgen, som de i Dag have negtet og modstaaet, saaledes som det og i denne Sag er gaaet med de tvende lærde Mænd, Thomasius og Buddeus, efterdi der kan siges meget baade pro og contra. Maaskee mangen een derfor kunde sige: 'Saaledes er min Meening i Dag', indtil jeg i Morgen anderledes til Sinds vorder, eller

eller anderledes vorder overbeviist. Alt dette ville vi stiltiende forbigaae og alleneste melde dette, at Holberg efter andres Tilskyndelse tog sig paa at beviise Contrarium imod Höyer, og stræbte at fastsette, at slige Egteskaber vare baade efter Guds og Naturens Lov afskyelige og forargelige. Vi maa her laane nogle Ord af Virgilii Mund.

Non noſtrum hos inter tantas componere lites.

Hverken opkaste vi os til Dommere i Sagen, ikke heller ville vi agere Advokater for nogen af Parterne, men hellere ville give hver af dem sin tilborlige Roes uden for Sagen, saasom det er os meest derom at gisre, at vi kunne finde Leylighed til at berømme enhver efter sine Fortieneſter, hellere end melere os i nogle Tvistigheder.

Begge

Begge disse vare da store Mænd, begge høyt begavede, begge havde stor Læsning og lige saa stor Forstand; men just dette kunde saa meget snarere legge Tønder til den Ild, som allerede ved en anden Leylighed var bleven antændt. Cæsar og Pompejus vare just saa meget større Antagonister imod hinanden, som den eene ikke kunde lide at have nogen Overmand, og den anden ikke fordrage nogen Ligemand. Plutarchus har anmerket, at, just fordi den Philosophus Carneades havde en saa igiennem trængende Forstand, derfor søgte den knarvurne og ærgierige Cato af Misundelse alleene at faae hin forviist Byen Rom, hvorhen han var sendt i Gesandtskab fra Athenen. Just fordi Leibnitz og Neuton vare tvende af de allerstørste Genier, derfore kunde

kunde den eene desto snarere være jaloux over den anden, derfor søgte og virkelig den eene at tage Prisen fra den anden; Og man veed endnu ikke alt for vist, hvem af disse tvende, enten den Engelske eller den Tydske, der først og fornemmelig tilkommer Æren for Opfindelsen af **de u-endelig smaa Tings Udberegning**, som de have kaldet Calculus differentialis & integralis eller Methodus fluxionum, thi under disse forskiellige Navne forstaaes een og den samme høye Videnskab, som i forrige Seculo blev først opdaget af disse tvende store Hoveder, hvilke fra Aaret 1671 begyndte en Brev-Vexling med hinanden om denne Materie, siden lod enhver af dem et Skrift derom udgaae, den eene i Aaret 1684 og den anden 1687. Vi lade Engeland og Tydskland

rykkes med hinanden om, hvem af disse deres Landsmænd der tilkommer Fortrinet i denne særdeles dybsindige Opdagelse, der har givet Anledning til at efterspore og undersøge andre Naturens Hemmeligheder, saasom Qvadratura Circuli &c. Dette alleeneste ville vi endnu legge til, at den store Leibnitz ærgrede sig ihiel derover, først at han paa den eene Side blev beskyldt for et Slags Bogtyverie, og paa den anden Side, fordi Æren af denne Opfindelse blev ham giort stridig, hvorom vidre kan læses i Fortalen til Leibnitzes Theodicea. Bør derfor Neuton have, som man meener, Preferencen frem for Leibnitz i denne omtvistede Sag, saa kan man atter sige, som andre have sagt, at Neuton maaskee ikke havde været noget, om ikke Carteſius først havde været.

Saa-

Saaledes have vi nu viist Grunden til den haarde Skrivemaade, som Holberg har betient sig af imbd Höyer i de tvende forbemeldte Dissertationer, af hvilke vi kunne anseе den eene som et Modværn, i Henseende til at Holberg saae sig nødsaget til at forsvare sig imod Höyer, der havde beskyldt ham for plagium; thi i Anledning deraf er den første Dissertation skreven.

Vi slippe da nu denne Stridsplads, der tillige har været en Skueplads ey alleeneste af disse tvende Danske Skribentere, men endog af saa mange andre stridige Partier, som vi have havt Anledning til at føre frem paa Banen med, formedelst vores foreliggende Materie. Vil nu nogen, som betragter de Lærdes Strid, falde i Forundring derover, at de, som foreskrive andre Viis-

doms Regler, og legge dem saa mange moralske Tanker for at efterleve, dog selv overtræde de samme, da falder den Forundring bort, naar vi kuns atter betragte dem som Mennesker, og eftertænke, hvor meget lettere det er at sige andre, hvad de bør gisre, end selv at kunne gisre det. Man maa ikke pretendere af en Lærer, at han i alle Grader skal være selv saa hellig, som han viiser andre, at baade han og de burde være. Exempler herpaa ere ufornødne, siden de og ere u-endelige. Dog ville vi anføre een af de störste Keyseres baade eget Exempel og egen Bekiendelse: Peter Czar den Store, der paa saa fornuftig og viis en Maade søgte at reformere, omskabe og omdanne alle sine Undersaatter, kunde i alt dette neppe spore nogen Moralsk Forandring hos sig selv, men

men aabenhiertig tilstod og bekiendte, at han blev selv den samme, som han altid havde været. Hans egne Ord ere disse: **Jeg har forandret mit heele Rige, men kan ikke forandre mig selv.** Vor store Holberg var ligesaa aabenhiertet til at tilstaae sine egne Feyl, og af sit eget Exempel har i sine Skrifter ofte giort Forskiel paa at foreskrive andre Regler, og selv at efterleve dem. Det er da billigt, at man tilgiver ham hans Feyl, siden han offentlig har bekiendt dem. Vi ville derfor gierne, i Steden for at giøre Siele-Messer over ham, have dette udbedet af de Efterlevende, at hans Feyl maatte være begravede med ham i Støvet, og at man ikke vilde sverte hans Portrait eller rangere ham i Ister-Lauget, ved at titulere ham ved noget forhadt Navn

enten af Deister eller Atheister med meere. Vi sette derfor ved hans Grav dette Overskrift:

Parce pios scelerare manes!
Skield ikke paa de døde Been!
Du est vel selv ey uden Meen.

Vi legge hertil en Apostolisk Advarsel, som tilforn er flødt igiennem saadan en Mands Pen, der i Skriften er bleven kaldet et Guds udvalgt Redskab og den store Hedningenes Apostel: Hvo er du som dømmer en fremmed Svend? Han staaer eller falder for sin egen Herre.

Vi lade ham derpaa sove i Fred, og paa det allerkorteste ville igiennemløbe de følgende Numere af denne vor Samling.

Hvad da No. III. er anbelangende, som indeholder et Akademisk Programma,

skrevet

skrevet 1720, og strax derpaa som en Satyr blev supprimeret, i hvis Sted Sal. Professor Gram maatte skrive et andet, da have vi ikke andet at sige til Undskyldning derfor, end at man maa giøre Forskiel imellem de Tider, som da vare, og som nu ere. For Resten behøver det øvrige og efterfølgende ingen Undskyldning fra os. Vi ville kuns med et par Ord melde noget om Oprindelsen til Nö. VII. der har været et hidindtil fast ubekiendt Stykke, som os er bleven meddeelt fra en lærd Haand, der har eyet det siden 1733, da det først blev skrevet. Thi da vores Autor samme Tid havde under Hænder den tredie Tome af hans Dannemarks Riges-Historie, og ham da forekom en Forordning, som i Aaret 1655 udgik under Kong Friderik den Tredie,

salig og høylovlig Ihukommelse, til Forbud for Conventiclerne i Kiøbenhavn, begyndte vores Autor i Anledning deraf at commentere over de samme, men for visse Omstændigheders Skyld holdte disse sine Betænkninger tilbage, uden at indrykke dem under sin Rubriqve, efterat han først havde tabt dem paa Gaden, hvor de af en ubekiendt Person vare blevne fundne, som da bragte dem med sig paa et vist Spise-Qvarteer her i Byen, hvor han af Skerts udraabte dem for Himmel-Breve, men strax paa Stedet gav dem fra sig til at leveres sin Eyermand igien, som og fik dem fra velædle Hr. Rektor Dasses Haand, der atter har communiceret os et Udskrift deraf; thi som han er en stor Elskere af det, som rart er, saa er han tillige en stor Be-

for-

fordrer deraf, hvorfore vi og ere ham høyst-forbundne, og ikke nokſom kan priſe hans Tienſtfærdighed imod os, helſt da han end ydermeere har med ſtørſte Umage bragt os nok et andet rart Stykke til Veye, nemlig No. XIII. der er et Svar paa et Problematiſk Spørsmaal, fremſat ved Baccalaurei-Graden i Aaret 1731. Thi det havde ſaaledes fra forrige Tider indtil den Tid været i Skik her ved Akademiet, at den yngſte Profeſſor tog af den øverſte Candidat til diſſe Honores imod et Problema at ſolvere, hvorfore ham pro labore var tillagt 20 Rixdlr. Indholdet ellers af dette Problema er Autors Betænkninger om de tre Hypotheſes i den Danſke Hiſtorie. Diſſe twende Numere, nemlig No. VII. og XIII. tillige med No. IV. ſom indbefat-

ter Autors Afskeeds-Tale, holden paa Consistorio i Aaret 1736. da han sidste Gang nedlagde sit Akademiske Rektorat, have ingen Tid for seet offentlig Lyset. Autor har i denne sin offentlig Tale viist en Rektors Pligt, saa vidt han er en Philosoph, og tillige deri givet os en Beskrivelse paa en sand og ægte Philosoph.

Hvad No. V. og VI. angaaer, da ere de begge nogle satyriske Samtaler imellem tvende Kiøbmænd; den første Samtale er skreven paa Latin og trykt 1728 her i Kiøbenhavn, skiønt den foregives at være trykt til Cöln, og derefter er den i samme Aar fordanskет af Autor selv. Det er slutteligt, at de allerfleeste Exemplarer deraf ere just i samme Aar opgangne i Røgen udi Kiøbenhavns Ildebrand, hvorudover der siden den

Tid

Tid har været saa stor en Mangel paa dem, at man neppe har kunnet overkomme dem: Den anden Samtale blev ligeledes først udgiven 1728. men Aaret derefter paa nye oplagt og med nye Spørsmaale forbedret; Denne er skreven i Faveur af Kiøbenhavns Indvaanere, i sær Kiøbmændene, imod de indenlandske Misfornøyede over det Kongelige Forbud paa Indførselen af de fire Species i Provinzerne, ligesom og den første Samtale er skreven til Forsvar for det Danske-Ostindiske-Compagnie imod de udenlandske ildesindede og deres vrange Domme. Om Autor for nogen af disse hans Samtaler, der bleve læste med en almindelig Roes og største Behag, er bleven afslagt med nogen anseelig Skienk af Compagniets Directeurer eller Kiøbenhavns

Kiøb-

Kisbmænd, er noget, vi ikke fast kunne forsikkre om, men vel have hørt tale derom; dette see vi af hans egne Ord i hans Levnets-Beskrivelse, at vedkommende havde engang noget stort i Sinde med ham, da man offentlig paa Børsen raadsloge med hinanden om Summen, som skulde skienkes ham til at belønne hans Umage med, men efterat de længe havde confereret imellem sig selv indbyrdes, gik det dog tilsidst over Styre med Collatsen, og endtes i Complimenter og Taksigelser til Autor.

Saa sielden som alle disse foranførte Piecer have været at overkomme, saa rare have og følgende tvende Numere været, nemlig No. VIII. og XI. af hvilke den første indeholder Autors skiemtsomme Dedication til Bogtrykker Phoenixberg, efterat

han

han havde befundet ham i Falskhed og Undersleb med Autors forhen trykte Skrifter; Det andet derimod indbefatter tvende curieuse Stykker, angaaende en liden Controvers imellem Autor og en anden anseelig dog ubenævnt Mand, i Anledning af Autors første udgivne lystige Comoedie, nemlig Vandestøberen. Endnu er No. XII. ikke af mindre Rarhed end de forrige. Samme Stykke er skrevet til Forsvar for Comoedierne, under Navn af Just Justesens Betænkning. Vi formode, at alle disse saa rare og lystige Stykker skulle finde sine Lysthavende, og ikke uden Behag læses samlede endog af dem, som kunne eye dem halvt eller Stykkevis.

Fremdeeles have vi ikke taget i Betænkning at indlemme i denne vor Samling

ling Autors tvende meget behagelige og li-
ge saa nyttige Betænkninger og Anmerk-
ninger, den eene over den regierende Qvæg-
Syge, og den anden over Danmarks æld-
gamle Soe-Historie, anførte under No.
IX. og X. Vel ere begge disse indførte
iblant de Kiøbenhavnske Videnskabers So-
cietets lærde Skrifter; men som disse til-
sammen ere saa kostbare, og ey saadanne
Verker, som af enhver kunne læses og for-
staaes, saa haabe vi at have giort, i det
ringeste enten de uformuende eller ulærde,
en Tieneste dermed, at vi i dette vort lidet
og for den Kiøbendes Bekostning saa ringe
Verk have indrykket disse vor Autors Be-
tænkninger.

Og som vi iblant andet have giort os
al optænkelig Umage med at opspore og er-

holde

holde noget af Autors **Brev-Vexlinger**, men omsonst, undtagen om Ting af liden eller ingen Betydning, eftersom det er bevidst, at han var ligesaa sparsom paa at skrive Breve, som han var flittig i at skrive Boger, saa have vi dog ikke villet holdet tilbage, i Mangel af hans egne Breve, at give Plads til en Copie af et latinsk Brev, under No. XIV. skrevet til Autor fra den Svenske Ober-Hof-Intendant, **Herr** de Geer, angaaende dennes Familie, som han i denne sin Skrivelse soger at give vor Autor en noyere Underretning om, end den han har havt i hans Dannemarks Riges-Histories forste Edition, hvor Autor anforer en Hollandsk Amiral, ved Navn Louis de Geer, som Holberg i den anden Tome af samme hans Danmarks Historie Pag. 863

har kaldet en Hollandsk Kiøbmand og Borgerlig Edelmand, og var just denne Svenske Herres Tipolde-Fader, som derfor bliver i Brevet vindiceret fra Borgerstanden til en ældgammel Adelstand. Vor Autor har ogsaa, for at satisfacere denne gode Herre, meget villig iagttaget denne hans Erindring, da han i den sidste Edition har rettet denne Feyl saaledes, at han har udeladt det Navn af Hollandsk Kiøbmand og Borgerlig Edelmand; og har alleene sat Brabansk Edelmand. Vi have saaledes ladet dette Brev have Sted, som noget rart og merkværdigt, i denne vor Samling, efterat Hr. Justits-Raad Langebek, efter sin sædvanlige Gunst og Bevaagenhed, har meddeelt os en rigtig Copie efter Originalen fra Holbergs egen Haand. Vel havde

vi

vi kunnet anføre en ligesaa rigtig Copie af Holbergs egen Original-Skrivelse til samtlige Acteurs og Actricer ved det Danske Theatrum; men som samme Brev, hvilket vi endnu have i Hænde, indeholder nogle Personalia, hvorved en og anden maatte finde sig besværget, holde vi det tilbage for samme Personers Skyld, allerhelst da det er langt fra vore Tanker at frembringe det allermindste til nogens Beskiæmmelse, men langt hellere beflitte os paa at legge de Ting frem, som kunne være en og anden til Berømmelse.

Vi gisre os derfor den Formodning, at Publicum hellere skal finde sig fornøyet med at see og læse Copierne af Autors Testamenter og Friherlige Diploma, anførte under No. XV. og XVI. hvilke de ellers

have hørt saa meget tale om. Vi have og til den Ende ikke sparet paa Bekostninger, men iblant andet og ladet stikke Autors Vaaben i Kobber, som det der ligeledes ey har været almindelig bekiendt. Vi ville og, for at fornøye vore Læseres Curiositet, og i sær for deres Skyld, som ere ukyndige i Heraldiken, herved give en Beskrivelse over Autors Vaaben: Skioldet er deelt udi fire Qvarterer; udi det første, som er af Sølv, staaer et rank Grannetræe, Kronen grøn og Stammen brun; udi det andet Qvarter sees en gylden Apollinis-Harpe med en sexkantet Guld-Stierne oven paa i rødt Feld; det tredie Qvarter er ligesom det andet, og det fierde ligesom det første.

Midt paa det store Skiold er fæstet et mindre Hierte-Skiold af Guld, med et blaat

blaat hol-tvekloftet Bierg, hvis tvende Spitser eller Tinder naae op til en Friherlig Krone, som dekker Hierte-Skioldet. Oven paa det heele Skiold er sat tvende kronede Friherlige Tourneer-Hielme: Af den første Hielm paa høyre Side opstaaer et rank Grannetræe, og af den anden en gylden Lyra Apollinis eller Harpe med en gylden sexkantet Stierne. Skioldet holdes af tvende Sphinx af Solv med blaae Dekker, som ligge paa en Marmor-Fod.

Saaledes have vi anvendt al Flid og Omhygelighed med de derpaa følgende Bekostninger, for at giøre vor Autor stor og disse hans Skrifter, som vi udgive, saa meget meere anseelige, samt og for at fornøye de Lysthavende, i hvilken Henseende vi og, efter adskillige Velynderes store Anmodning,

have ladet dette vort Verk zire ey alleene med adskillige Vignetter, men og med Autors Portrait, ligeledes stukne i Kobber. Det kommer nu an paa, hvad heller dette vores Foretagende skal blive roset eller lastet, hvorom vi ville være ubekymrede, og, i hvilken af Deelene det skal være, viise os unfegtede. Vi bekymre os alleneste derom, at, i fald vi enten selv havde Evne og Kræfter, eller vi paa nogen Maade kunde blive understyttede og assisterede med de fornødne Hielpe-Midler, vi da maatte faae Leylighed til at legge det frem for Dagen, som ligger skiult enten i vore egne eller andres Kroger. Vi ville da handle ligesom Biergfolkene, der i Jordens Grøfter og Huler arbeyde for at bringe det frem for Lyset, som ligger forborgen og begravet i Jordens Indvolde, til ingen

gen Mands Nytte, saa længe det der ligger, men naar det er frembragt, overlade det til rette Kienderes Skiønsomhed at domme om Ertzen og skielne imellem Metallerne, til at skille Solvet og Guldet fra de ringere Materier. Herpaa passer sig vores Selskabs Devise:

Scrutando invenimus:
Langt omkring vi lede maa,
Inden vi kan noget naae.

Vi have et Forraad af adskillige Manuskripter, som ikke ere i hver Mands Haand eller Værge, u-agtet meget deraf var det vel værdt, hvilket vi ikke sige for at sette Pris paa vore egne Vahre, men vi kunne beraabe os paa ægte Kienderes Jugement, der til deels vide, hvad vi eye, og derfor ey alleneste have roset dette vores Forehavende,

men endog meget have opmuntret os til at fare fort med samme. Samme deres Opmuntring skulde hellere end gierne finde Sted hos os, og intet skulde paa vor Side mangle til dets Fuldbyrdelse, dersom vi ikke fandt saa stor en Mangel hos os paa den Formue, som kaldes nervus rerum gerendarum. Det gaaer dermed, som der stod engang i en Devise til et Lotterie: En Pige uden Penge er som en Fiol uden Strenge; uden uden Instrument kan en Ting ikke forarbeydes eller bringes afsted. Det hidder retteligen om Penge, som Demosthenes har sagt: Opus sunt opes, & sine iis nihil fiet, qvod opus ɔ: Penge er fornoden, og uden Penge kan intet blive bragt til Veye af det, som fornodent er. Vi maa ligne vort Selskab ved et vist Japansk Træe, der

der har den Egenskab, at det visner i Regn og grønnes i Soelen: Mueligt vort ringe Selskab kunde med Tiden endnu grønnes, om det fik nogen Varme fra Lykkens Soel, men derimod maa visne og blive til intet af sig selv formedelst alt for megen Slud og viderværdige Omstændigheder. Ikke desto mindre have vi dristet os til paa egen Bekostning at lade udgaae denne første Samling af rare Skrifter til en Prøve og et Forsøg, hvad heller vi derved komme til at vinde eller tabe.

Vil ellers nu nogen spørge: Til hvad Ende vi have paataget os sligt et Verk? Da svare vi eenfoldigt og sige, at det er skeet & propter famem & propter famam: Baade for at fortiene en Skilling, i fald det vil lykkes, skiønt vi ikke vente med

en Jason at vinde et gylden Skind; saa og for at giøre noget til vores vidtberømte Baron Holbergs Ære. Vi meene at handle saa meget meere redelig, som vi bekiende Sandheden reent ud, og ikke, som de fleeste Skribentere, søge at bilde Verden ind, at de skrive alleene for at tiene Publicum. Vi tilstaae, at endog deri regieres vi af en sterk Pyrrhonismus, og at vi snarere antage en Cartesianſk Grund-Regel, der setter en almindelig Tvilsmaal, end at vi kunne overtales til at troe, at nogen Skribent blot og bart for Publici Nytte Skyld udgiver noget, uden han tillige seer hen til egen Interesse og Ansoelse. Og u-agtet vi ikke aldeeles ville negte, at der jo kunne gives saadanne u-egennyttige Skribentere, (der) ellers ere ligesaa rare at finde som sorte Svaner, saa

ere

ere dog i det ringeste vi saadanne Personer, der meere trænge til Publici Casse, end at vi skulle være i Stand til af vore egne smaa Lediker at contribuere noget til det almindelige Beste og Fornevelse, med mindre man vil sige, at en Codrus kan have noget at skienke bort til en Crœsus, eller en fattig Huusmand til en stor Monark.

Vil derimod nogen anden indvende og atter spørge med den ærlige Apostel Judas: Hvortil tiener denne Spilde? Have vi ikke havt disse Ting forud, og hvorfor skal man nu spilde Penge til at kiøbe dem paa nye? Det er jo actum agere og intet nyt at bringe frem: Vi svare derpaa igien først i Almindelighed, og ligesaa oprigtig som tilforn bekiende, at, om vi end vare i Stand til at bringe noget frem af vores eget saa

kaldet, saa vidste vi dog intet nyt at komme frem med. Det er ikke alleneste en sindrig D. Schwift, der i vore Tider har tilstaaet, at han vidste ingen nye Materie, hvori der kunde skrives en heel Bog, men det er og en Terentius, som for mange hundrede Aar siden har paastaaet, at intet kan siges eller skrives, at det jo er sagt og skrevet tilforn: Nihil est dictum, qvod non dictum sit prius. Sal. D. Wöldike var derfor af den Tanke, at man ikke saa meget burde skrive nye Bøger, som at tage fat paa de gamle, til at forøge og forbedre dem. Mon man ikke kan læse Bøger i Sneese Tal, hvoraf den eene siger det samme som den anden, men paa en forunderlig Maade? Mon man undertiden bliver klogere af ti Postiller og Commentarier, end

af

af een god Bog? Hvorfra komme de mangfoldige Tautologier og Repetitioner i Bøgerne, uden af den megen Skrivning? Maatte man da ikke ofte hellere ønske, at der blev skrevet noget mindre, men tillige noget bedre? Mon det ikke ogsaa undertiden kan være bedre at conservere det forhen skrevne enten af det rare eller af det nyttige, end at skrive paa nye i en anden Form og Skikkelse, uden at kunne derhos sige noget nyt? Men for at svare i Særdeleshed, i Henseende til dette vort Verk, da kunne vi endog rose os af at have frembragt noget nyt, for saa vidt meget deraf ikke har været i Almindelighed bekiendt, saasom de forhen utrykte Stykker af vor Autors Skrifter; ja endog de trykte, som i denne vor Samling findes indførte, have for deres Rarheds Skyld til deels væ-

ret

ret for de fleeste ubekiendte, uden saa vidt, som de have hørt tale derom af andre, uden selv at have læst dem. Vi tilstaae gierne, at mange, foruden os, have havt en Deel af dem skreven; men slige Udskrifter er det gaaet med, som med de fleeste Afskrifter i Almindelighed, at, saa mange Hænder som de komme udi, saa mange Forandringer ere de ogsaa underkastede, saa at Copierne til sidst lidet ligne eller komme overeens med Originalerne. Vi driste os derfor til at paastaae, at ingen skal kunne rose sig af at have det tilhobe saaledes samlet, og, om end nogen havde det, enten skrevet eller trykt, ingen dog at have det saa fuldkomment og accurat, som vi her have stræbt at fremlegge det. Vi formode altsaa, at de, som for have havt et og andet Stykke af disse her

sam-

samlede Skrifter, ingen Fortrydelse skulle bære derover, at de see nogle af deres Liggendefæer lagte frem for Dagen, saa længe vi herved kunne give dem fleere andre i Hænder, som de ikke for have seet eller eyet. I det mindste haabe vi, at ingen med Foye, i sær de som ikke have læst det for, skal kunne fortryde paa at have læst det samlet, og derefter klage, at de have spildt Tiden dermed, som den lærde Franske Adelsmand og tappre Krigsmand Jac. Palmerius klagede over, at han havde læst Romaner og skrevet Elskovs-Viiser, hvorfore han siden af Fortrydelse derover skrev en Græksk Samtale, som han gav Navn af Dyseraftes.

Det fortryder os tvertimod meget, at vi ikke have kunnet, i hvor meget vi end have umaget os derfor, bringe meere frem af vo-

res berømmelige Autors forhen skrevne, men utrykte Piecer, hvilke særdeles savnes af de Lysthavende, saasom hans fire Declamationer holdne paa Borkens Collegio i fire Aar, nemlig 1710. 11. 12. 13. som alle tillige med samme Collegio venteligt ere lagte i Aske udi Kiøbenhavns store Ildebrand. Den første af disse Declamationer handlede om de Lærdes udenlandske Reise, den anden om Historiernes Ypperlighed, den tredie om Musikens Behagelighed, og den fierde om Kundskab i Sprogene. Dernæst savne vi af hans Skrifter en Oration, skreven til Metaphysikens Roes, item hans Betænkninger om Prioritets-Rettighederne i Gaardene efter Kiøbenhavns Ildebrand, hvilke Kong Friderik den Fierde, salig og høylovlig Ihu-

kom-

kommelse fandt stor Behag i at læse, saasom Autor selv beretter i hans Levnets Beskrivelse.

Om disse vor Autors sidst benævnte Manuskrifter og utrykte Piecer kunne vi ikke sige andet, end at de have været til, som Maro siger om Troja:

- - - Fuit Ilium & ingens
Gloria Teucrorum - - -

Skulde derfor nogen imod al Formodning besidde enten disse eller deslige desidererede Skrifter, der ellers maa regnes iblant de forlaarne Verker, ville vi have os den Godhed udbedet, samme at maatte os overdrages, med Forsikkring, at vi skulle erkiende det med al Taksigelse. Vi ville ikke tale om vor Autors andre Manuskripter, som

han

han i Begyndelsen skrev og overgav til den høysalige Kong Friderik den Fierde, saasom hans Introduction til forrige Seculi Danske Historie in Folio, dediceret til Kong Friderik den fierde i tvende Tomer, hvoraf den første indeholder Kong Christians den fierdes og Kong Frideriks den tredies Historie; den anden Tome indbefattede Kong Christians den femtes Bedrifter: Dog denne sidste Tome blev ikke fuldfærdiget, som han selv bekiender i hans Vita, men blev siden lovet at skulle have været indført i den tredie Tome af hans i dette Aar udkomne Danmarks Riges-Histories anden Edition, hvilket dog ikke skeede formedelst hans imellemkommende alt for hastige Dødsfald. Imidlertid er det venteligt, at den første Tome af dette vor Autors Manuskript er

bleven

bleven anvendt til den siden af ham udgivne Dannemarks Riges-Historie, og af Kong Christian den Femtes Bedrifter seer man et kort Begreb og Sciagraphie i Autors siden udkomne **Danmarks og Norges Beskrivelse**, første Editions siette Capitel; hvilket Capitel gandske og aldeeles er udeladt af den sidste Udgave 1749, kaldet Danmarks og Norges Staat, og i Steden derfor er indrykket et andet Capitel om Sorøes Akademie. Ligeledes finde vi i hans Vita, at han havde begyndt at skrive en almindelig Geographie, som skulde have været føyet sammen med hans Introduction til de Europæiske Historier, men blev holdt tilbage, efterat Phlugs Pilegrim eller Geographie var udkommen. Dog gav vor Autor siden et Geographisk Com-

pendium ud paa Latin til at bruges i Skolerne. Endelig havde han og begyndt med et Verk, under Navn af **Anhang til den almindelige Historie**, deelt i fem Tomer, hvoraf den første Tome udkom, og de andre fire forbleve in MSSt. hvilke han dog vel siden har employeret til hans andre efter den Tid udgivne historiske Skrifter.

Men vi gaae alt dette forbi, og ligesaa lidet ville melde noget stort om de ham af fremmede Skribentere urigtigen tillagde Skrifter, saasom Hr. Strodtmann i hans forhen berørte neue Gelehrten Europa, hvor han ey alleene giver vor Autor Navn af den Danske Spectator, men og tillegger ham en Tydsk Piece, kaldet

det Todten-Liste von Nicol. Klim, Klokker til Kors-Kirken i Bergen; hvilket Skrift dog uden nogen Tvil maa erkiende den Leipziske Satyricus Rabener for sin Autor, der har det anført iblant sine andre satyriske Skrifter.

Ligesom man og i den fra Hannover nyelig udkommen Lotteries Catalogus over en Mængde Bøger, haver midt iblant Holbergs Skrifter seet en Tydsk Piece anført, under den Titel: Versuch eines Beweises der Verbindung der Wissenschaften: Hvilket Skrift dog har til sin Autor Monsr. Arboe, Hofmester hos den unge Hr. Greve af Schulenborg.

Men vi ville ikke opholde os ved at opregne slige Feyl! Det er os nok, at vi have, baade efter Befaling fra vore Superieurs, saa og efter Begiering fra andre Velyndere, søgt i denne vor Fortale at undskylde vor Autor og tillige forsvare ham imod de Ildedømmende. Vi have stræbt at gaae Middel-Veyen, og med al Upartiskhed at sige vor Meening, uden at helde til nogen af Siderne af dem, der enten rose eller laste for meget. Vi have ikke saaledes roset ham, at vi derved have betaget andre, lige saa store og lærde Mænd, den mindste Deel af deres tilbørlige Roes. Vi overlade det til andre at laste ham, da vi hellere ville efter Kiærligheds Lov undskylde ham.

Havde det været vor Sag at laste, skarpt at critisere og at vise Feyl, saa havde vi kunnet sige det samme, som andre, nemlig at nogle af vor Autors sidst udgivne Skrifter ere Igientagelser af hvad han før har skrevet, dog meestendeels i en anden Form og Skikkelse; hvilket dog just var det samme, som han selv vemmedes ved at see og læse hos andre, som han selv siger i sine sidste Skrifter. Ja vi kunde uden Prejudice sige, at han virkelig har stødt an og feylet, endog i de Historiske Beretninger, for hvilke han dog i Almindelighed har saa stor en Anseelse. Vi kunde, til Exempel, anføre noget af hans Danske Epistlers femte Tome, hvor Autor siger sig selv imod, i det han paa et Sted siger, at Prinzen af Asturien,

Ludovicus, var gift med en Portugisisk Infante eller Prinzesse, da hun dog var en Prinzesse fra Frankerig, hvilket og Autor selv strax derefter giver tilkiende. Ligeledes synes det, at vor Autor har i den tredie Tome af samme sine Epistler confunderet Keyser Aurelianus med Trajanus, som han siger at der var kommen fra Dacia Ripensi; Hvilket og nogle falskelig have forstaaet om Riber-Stift, og derover meent, at Keyser Aurelianus har været en Cimber eller Jyde, da dog Dacia Ripensis var fordum en vis Landstrekning omkring ved Donaw-Floden, saaledes kaldet af Ripa d: Fluvius Danubii.

Men hvem veed, om slige Feyl ere lapsus calami eller memoriæ alleene, eller

eller og de ere typographiske Feyl, hvilke en Autor ikke altid kan forebygge eller afverge, i hvor megen Forsigtighed og Agtsomhed han end anvender paa Correcturen, som vi og imod al Formodning maa fordrage en og anden Tryk-Feyl, som i denne vor Samling er indløben, saasom Pag. 84. Lin. 9. hvor der staaer proæmissis, i Steden for præmissis, og Pag. 94. Lin. 4. staaer Ne i Steden for Nec. Ligesom ogsaa i Recensionen af vor Autors Opuscula Manuscripta bag i Bogen er bleven udeladt hans Oratio Valedictoria habita in Consistorio 1736 og er anfort i denne vor Samling under

No. 4. &c. &c. Ligeledes er i Specificationen af Autors Skrifter No. 16. udeladt Oversettelsen af hans Moralske Tanker paa Fransk ved Msr. Parthenay trykt i Kiøbenhavn 1749.

Dog i alt dette, hvad enten forbemeldte Feyl virkelig ere at tilskrive vor Autor eller ikke, saa ere de dog ikke større Feyl, end de som kunne findes hos de største og accurateste Mænd i deres Skrifter, saasom naar Hr. Zwerg, den velærværdige og ikke mindre vellærde Forfattere af det ypperlige Danske Skrift, kaldet **Siellands Clerese** Pag. 488. har anmerket, at den lærde og accurate D. Terpager i sin Rip. Cimbr.

pag.

pag. 655. urigtig har sat *decem* lustra pro *duo* lustra. Disse og slige Anmerkninger overlade vi andre, der have meere Læsning og større Skiønsomhed, end vi, til at see og domme over, imedens vi til sidste Slutning have søgt at give en fuldstændig Fortegnelse paa alle vor Autors udgivne Skrifter, saa vel trykte som utrykte, hvilke belobe sig tilhobe over 40 til 50, saaledes som vi have anfort dem sidst i Bogen under No. XVII. dem vi dog gierne kunde have strekket ud over 60 til 70, for at giøre dem nogenledes lige med hans Alders Aar, saasnart som vi ville regne enhver af hans Comoedier for et à parte Skrift tillige med

hans

hans MSSt. Vi giøre os den Forhaabning at vi ved slig en Designation og, saa vidt vi vide, tilstrekkelige Register over alle Holbergs Skrifter, have giort Publicum en Tieneste, i sær dem, som derom tilforn ikke have været fuldkommen underrettede, ligesom vi og paa den anden Side agte os selv dertil at være forbundne, eftersom vi have hørt, at et lærdt Selskab i Paris har ladet reqvirere saadan en Fortegnelse paa vores udødelige Baron Holbergs efterladte Skrifter, for at giøre det igien bekiendt, udi deres under Hænder havende lærde Lexicon. Det ligger os altsaa desto meere paa at stræbe for, hvorledes vi

kunne

kunne give Oplysning om vort eget Lands lærde Sager, den stund vi see Fremmede saa langt fraliggende at bekymre sig saa meget derom.

Vi overgive derpaa denne vor Samling til den gunstige Læsers Skionsomhed, og ville have os selv anbefalede til enhvers Gunst og Bevaagenhed. Hvad smaa Feyl ellers, som heri kunne være indlobne, haabe vi og at der bliver seet igiennem Fingre med.

Iliacos intra muros peccatur & extra.

Horatius.

Sortale.

OWENUS AD GERMANICUM.

EPIGRAMMAT. 142. LIB. I.

Mitto tibi carmen, Germanice, muneris instar:
Mitte mihi munus: carminis instar erit.

No. I.

No. I.

DISSERTATIO QVINTA

DE

HISTORICIS DANICIS,

QVAM

DISQVISITIONI PUBLICÆ SUBMITTIT

PAULUS RYTER,

CUM DEFENDENTE PEREXIMIO

CHRISTIANO ANDREÆ,

IN AUDITORIO

COLLEGII REGII

d. 8. *Febr.* 1719.

HORIS P. MER. SOL.

§. 46.

Apologiæ huic Roſenkrantzianæ *Johannes Buno* oppoſuit ſcriptum, ſequenti titulo inſignitum: *Johannis Bunonis adverſus Roſenkrantzium juſta & neceſſaria defenſio.* Lüneb. 1682. Ipſa defenſio decem potiſſimum momentis abſolvitur, qvorum contenta ipſe *Buno* recenſet in præfatione. Optandum eſſet, ut *Buno* majori erga Virum illuſtrem uſus fuiſſet modeſtia, ſed objurgatio objurgationem, velut cuneus cuneum trudit.

§. 47.

Atque hæc de Scriptoribus, qui vitam & hiſtoriam *Chriſtiani quinti* illuſtrarunt, dixiſſe ſufficit. *Chriſtiani Vti* fratrem, Principem *Georgium*, ſereniſſimæ Reginæ *Annæ* conjugem, fatis defunctum celebravit *B. Paulus Vindingius*, cujus extant *Regia merita D. Principis Georgii, Havn. 1709. in Folio edita.* De *Wilhelmo* Principe, *Chriſtiani Vti* filio, præmature defuncto, videnda eſt *Oratio parentalis* recitata ab *Olao Wormio*, editaque Havniæ 1705. in folio.

Tantum luminis cum hiſtoriæ noſtræ accenderint ſcriptores, quorum in præmiſſis diſſertatiunculis conſpectum dedimus, mirum, ſi Danis rerum ſuarum ignorantiam quis metueret; metuiſ-

ſe

se tamen comperio sciolum quendam, qui non ita pridem id blatire ausus est: *tam spissis in tenebris versari heic omnium ordinum homines, ut, ni quæstionibus suis historicis mature septentrioni consuluisset, qvovis secum pretio adhuc contenderent Dani, Margaretham post Christianum secundum regnasse, eosqve in se crederent injurios, qvi in Germanica familia Oldenburgica qværunt Augustissimorum Daniæ Regum originem.* Puto somniasse hominem, tenebras dum sibi has noctemqve imaginatus est. Certat hic usqve adeo sane cum stolididate & impudentia, ut utri indigneris potius, haud liqvido discernas, qvamvis risum, magis qvam bilem utraqve mihi moveat. Qvid enim impudentius excogi-

gitari potuit, qvam gentem tam bene moratam, tot viris illuſtribus, etiam barbaris ſeculis, claram, hoc carbone depingere? Qvid ſtolidius aut inſanius, qvam futili qvodam libello ignorantiam iſtam tollere velle, præſertim cum profiteatur ipſemet, *Hvitfeldium*, aliosqve danicarum rerum ſcriptores preſſe ſecutum ſe fuiſſe, *Hvitfeldium* ſcilicet, qvi omnium manibus hic teritur. Certe cum ineptias haſce ſuas, laudisqve, qvam captat, fœtorem non olfecerit autor, aliud qvid ipſi optem, non video præter naſum. Confitetur ipſe, *nihil ſe dicere in compendio ſuo hiſtorico, qvod non fuſius dixerunt ante eum alii*: qvid opus eſt igitur valentibus medico? curet ſe ipſum medicus, qvandoqvidem

dem verba, qvæ profert, non ſani ſunt hominis, ſed febri petechizante laborantis. Si dixiſſet, poſtremorum regum hiſtoriam deſiderari, ſpeciem qvandam veri habuiſſent illius verba; negari enim non poteſt, qvin nulla juſta hiſtoria ultimi ſeculi in lucem prodierit, licet non pauci apud nos multa huc facientia conſcripſerint, qvæ adhuc manuſcripta latent in Bibliothecis tam privatis qvam publicis; ut Excerpta nimirum *Wilhelmi Wormii*, item *Chriſtiani Reitzeri*, *Ludovici Holbergii*, & adhuc incogniti mihi autoris *hiſtoria Chriſtiani IVti*, cujus dimidiam partem in folio ipſe vidi. Si, inqvam, intra limites hos ſtetiſſet Autor, nec ulterius progreſſus de tota hiſtoria danica tam

siniſtre judicaſſet, impudens tantum & audax cenſor audiret, ſed qvoniam auſus eſt toti genti exprobrare tam craſſam in hiſtoricis ignorantiam, ut dubitarent, ante *Chriſtianum IIdum Margaretham* regni hujus faſces tenuiſſe, & Oldenburgicam eſſe ultimorum Regum noſtrorum ſtirpem, cum tamen paucæ apud alias gentes reperiantur hiſtoriæ, qvæ cum *Hvitfeldii, Snorronis & Thormodi Thorfæi* comparari poſſunt, delirare prorſus ac inſanire mihi videtur, præſertim cum paucis pagellis, & qvidem ex hiſtoricis noſtris excerptis, vulneri huic ſive defectui mederi velit. Suo ſe indicio prodit ſorex iſte, indicatqve, ni fallor, dum populo huic talem imperitiam affingit, ſe vilium ho-

hominum consortio uti; ubi enim, opiner, nisi in caupona vel stabulo qvodam Flensburgi inter aurigas, aliosve ejusmodi furfuris homines factas sponsiones istas vidit? nullus enim ne qvidem infimis è civibus rudis adeo atqve illiteratus hic reperitur, qvi ista, qvæ toti fere genti objicit, ignorat. Si consuluisset infimum civem Havniensem, didicisse ab eo potuerat inter alia, núperrime defunctum *Heroëm F. Gedda* præfectum classis priori bello Scanico non fuisse; non minus enim ineptus *B. iste Heros*, utpote imberbis juvenis, tunc temporis fuit tanto muneri, qvam autor noster hodie historiis scribendis, ut taceam alios errores, qvos infimi ordinis homines primo in-

tuitu detegere poſſunt, qvosqve examinandos iis relinqvo, qvi hiſtoriam Patriæ profitentur. Ego, qvi in Theologia tantum & Philoſophia inſtrumentali leviter verſatus ſum, qvæſtiones autoris hiſtoricas perfunctorie duntaxat perlegi, ſinguliſqve paginis inſignem ejus malitiam ſtultitiamqve detexi. Malitia ejus inde qvam maxime elucet, qvod ex ſcriptoribus *ſvecicis & holſaticis* pleraqve, qvæ bilem movere poſſent, exſcripſerit. *Waldemarum*, Heroëm noſtrum ac vindicem nominis danici, ut Atheum & ſangvinarium depinxit; *Reginæ Margarethæ*, cujus ſancta nobis ſemper erit memoria, æqve parum pepercit, ſecutus ſcilicet ſcriptorum eorundem veſtigia; Alia me-

memorare ſuperſedeo, qvæ tam audacter ac impudenter effutivit, ut ipſum *Molesworthium* loqvi crederes. Scio qvidem, eum nonnunqvam defenſorem nominis danici agere, ac ſpeciem qvandam candoris affectare, ſed nullum alium ob finem, qvam ut hac pietatis larva eo facilius lectori imponat

\- - - pulcra Laverna,
Da mihi fallere, da juſtum ſanctumqve videri,
Noctem peccatis & fraudibus objice nubem.

Inſignem ejus ſtuporem ac effrenem audaciam ex eo deprehendas, qvod fœdi iſtud opuſculi qvaſi re bene geſta *Auguſto noſtro* dedicare ac inſcribere

bere non erubuerit: Nolo alienis negotiis me immiſcere, & ſingula, utpote à ſcopo meo aliena, ad examen vocare, videlicet hiſtoriam introducti vel potius reſtituti abſoluti dominii; hiſtoriam *Uhlefeldii, Grifenfeldii* res in Holſatia geſtas tempore *Chriſtiani Vti*, in qvibus manifeſta videre eſt audaciæ ſtultitiæqve ejus veſtigia; ſicco hæc ſingula pede prætereo, gratulorqve ſeculo noſtro, gratulor parentibus, Regi noſtro clementiſſimo; ac vere patri patriæ, qvi regio ac generoſo animo iſta deſpicere maximæ ſibi duxit gloriæ. Juvat immorari paululum præfationi ejus, faſtumqve intolerabilem, qvo hiſtoricos noſtros excipit, notare; Ipſo in limine amoliri

à ſe

à se studet captatæ gloriolæ inanis culpam, testatus, *opus hoc non ea se mente exaraſſe, ut famam qværeret, ſed aliorum ſuaſu atqve autoritate præter intentionem id publicam in lucem emiſiſſe*, cum tamen ipsum opus indicet, vanum adeo gloriæqve cupidum eum esse, ut futilem istam ac inanem existimationem, qvam editione libelli hujus sibi acqvirere sperabat, favori popularium suorum anteferre non dubitaverit; maluit enim indignationem eorum incurrere, ac inviſum tot Satyris se patriæ reddere, qvam immodicam gloriæ cupidinem refrænare. Sed audiamus tamen excusationem hominis, scilicet *regnanti in ſeptentrione craſſiſſimæ rerum hiſtoricarum ignorantiæ*

rantiæ mederi voluit, ideoqve ſpartam hanc invitus ſuſcepit; at qvid dixit, qvod non antèa dictum, ſatisqve cuivis cognitum eſt? Coactum eum fuiſſe crederem lingva germanica conſcribere præcipua momenta hiſtoriæ danicæ ex ſcriptoribus danicis, ut Danorum tolleret inſcitiam, vēritus forte, ut Dani hiſtorias ſuas lingva vernacula legere poſſent, ex qvo manifeſte proditur inſana autoris vanitas, qvam tamen modeſtiæ ſpecie tegere conatur, uti moris eſt id genus hominibus, qvorum pietas, velut Cinnamum, ſolo cortice valet. Neqvis vero dubitaret, autorem noſtrum eſſe hiſtoricum, diceretqve, qvalis metamorphoſis! unde medicus noſter *Andreas*

Flens-

Flensburgenſis tam ſubito evaſit hiſtoricus ? an hiſtorici naſcuntur una nocte velut fungi? nonne idem ille *Andreas* eſt, qvi ſuperiori anno de febri petechizante diſputavit ? Veluti moris eſt id genus hominibus , cum ex pictore repente qvis fit Grammaticus, ex alipte Geometra. Igitur ut ſcrupulum hunc etiam iis, qvi maxime increduli ſunt, vel novitate rei ſtupent, eximeret, Criticum inſuper agit, præcipuosqve noſtros hiſtoricos carpere ac notare non veretur, uti ſolent viri ignobiles ac obſcuri , qvi ſubito emergere cupiunt ; imitantes in eo Empiricos, qvi de ſe ipſis magnificentius loqvuntur, ſuam in arte medica ſcientiam deprædicant , ſummosqve viros dente

The-

Theonino ſemper rodunt, qvod alienæ exiſtimationi detrahitur, id ſuæ accedere putantes. *Hvitfeldii* in hiſtoria id taxat, qvod amanuenſium oſcitantia tot errores in eam irrepſerint; Credamne, miſerum iſtum ludimagiſtrum unqvam chartas originales, qvæ in Archivo regio inveniuntur, cum impreſſis *Hvitfeldii* exemplaribus contuliſſe? modeſtius ad minimum dixiſſet, audiviſſe ſe talia ab iis, qvibus archivum adire contingit. Sed tanta loqvitur autoritate, tamqve dictatorie de rebus maximi momenti judicat, ut non ineptum Tyronem, qvalis revera eſt, ſed antiqvum regis Hiſtoriographum vel Archivarium crederes. Lectione hiſtoriarum *Saxonis* ac *Torfæi* deterrere

rere populares ſuos velle videtur his verbis: Nolo iis hoc meum opus commendare, qvi *Saxonis* ac *Torfæi* ſplendidis delectantur fabulis. Negari qvidem non poteſt, fabuloſa ea eſſe, qvæ primis hiſtoriæ ſuæ libris de antiqvis Danis *Saxo* commemorat, ſed qvæ tamen, haudqvaqvam credibile eſt, ideo eum hiſtoriæ inſeruiſſe, ut poſteritati tanqvam vera obtruderet; conſultius vero, ſi qvid judico, duxiſſe, fabuloſa iſta monumenta, qualia offenderat, talia poſteris relinqvere, qvam permittere, ut omnino perirent; nam ſi nullum alium præſtant uſum, ſaltem genium vetuſtiſſimi ævi hominum oſtendunt. Qvod ad poſteriores *Saxonis* libros attinet, ii ſunt, qvos

Thucydidi opponere possumus ; socia enim opera in iis conscribendis usus est Episcopi *Absalonis*, majoris apud nos viri, qvam patria in sua olim fuit *Thucydides*. Eadem dici possunt de *Torfæo*, cujus merita in patriam omni sunt elogio majora. Historia enim ejus Norvagica talis ac tanta est, qvantam à nemine alio exspectare in toto septentrione potuissemus, nisi à venerabili isto sene octogenario, qvi integros triginta annos præclaro huic operi impendit, qvod à latrantis tyronis nostri injuriis vindicare operæ pretium non erit. Qvæ adversus reliqvos historiæ universalis scriptores eodem fastu evomuit, risum omnino merentur; debuit, me judice, autor, historiam scri-

ſcribere aggreſſus, methodum ſcribendi diſcere, imprimis qvæ tyronibus inculcatur, differentiam univerſalium & particularium hiſtoriarum cognoſcere. Hiſtoriam enim univerſam qui complectuntur libri, non eum in finem ſcripti ſunt, ut lucem aliqvam inſignem hiſtoriæ afferant, ſed ſtudiis ſolum ut velificentur juventutis, cui generalis qvædam notitia prius eſt perneceſſaria, qvam ingenti hiſtoriarum oceano ſe committat. Non alius fuit *Pufendorffii*, *Hübneri* & Profeſſoris noſtri *Holbergii* ſcopus, qvorum hic pauculas iſtas paginas, qvæ ad introductionem in hiſtoriam danicam & norvagicam faciunt, ex *Hvitfeldio* & *Snorrone* excerpſit, non ex *Pufendorffio*, ut mali-

tiose fingit autor noster, id qvod unicuiqve opus hoc intuenti erit liqvidum. Qvam rudis est in primis historiæ principiis, ex eo liqvet, qvod Cel. *Hübnerum*, scriptorem historiæ universalis, utraqve pagina refutare sudet, id qvod ridiculum est, ac historico particulari prorsus indignum. In historias universales ob diffusam rerum, qvas continent, varietatem, impossibile fere est, qvin innumeri irrepant errores; non hic qværenda est summa Ἀκρίβεια, inqvit *Clericus Artis Criticæ* pag. 1. cap. 1. qvæ in epitomis esse neqvit. Satis est, si modo præcipua qvæqve notata sint, & eorum tempus circiter memoria teneatur. Ineptus igitur est, qvi patriæ historiam scriptu-

rus,

rus, alios, qvorum latior fuit opera, ob detectos errores qvosdam in triumphum ducit, eosdem commissurus, idem si habuisset institutum. Hortor proinde iterum iterumqve novum nostrum historicum, cum juvenis adhuc sit, ut, anteqvam ad scribendas alias historias se accingat, collegia historica freqventet, ac in elementis erudiri se patiatur; magnæ enim arduæqve molis est historiam scribere, nec sufficit sexcentos citare autores, & ex omnibus, sive integræ sive nullius fidei sint, exscribere, ut intumescat opus, atqve ita fiant, ut verbis *Catulli* utar:

Annales Volusi, cacata charta;

Multa legenda sunt, sed pauca seli-

genda ; Id si feciſſet autor, & aliorum conſiliis uſus fuiſſet , qvi docere eum potuerunt primum methodum ſcribendi hiſtorias, deinde qvos hiſtoricos ſeqvi debuerat, potuiſſent conatus ejus laudari; nunc vero, cum fundamenta operis ſui ſuperſtruxerit tot futilibus ac ſuſpectis ſcriptoribus, inprimis Holſaticis & Svecicis , infenſiſſimis regni hujus hoſtibus, patriæ ſe ſuo merito inviſum reddidit. Reſpondere qvidem poterat autor , ad hiſtoricos commemoratos recurrere ſe coactum fuiſſe, omni alia ope ac adminiculo, præſertim in hiſtoria trium poſteriorum Regum , deſtitutum. Verum ſi conſuluiſſet illuſtriſſimum *Reitzerum*, cujus Bibliothecæ totum ſuum opus debet,

debet, & qvem tamen ne minimo qvidem elogio dignatur ingratus hoſpes, inveniſſet forſitan opem illam & adminiculum, qvo deſtitutum ſeſe qveritur; ſoli enim iſti ſcriptores, qvi integræ fidei ſunt, ac in Bibliotheca iſta reperiuntur, ſcopo ejus inſervire ſufficienter potuerant; hoſce tamen non vidit, alias procul dubio citaſſet loco tot futilium autorum, qvorum teſtimoniis nihili tument operis ejus margines. Libri iſti inter alios mihi noti ſunt: *Hiſtoria belli Sveo-danici inter Chriſtianum IVtum & Reges Svecicos Carolum IXnum & Guſtavum Adolphum, ſcripta per Peleum*, cui eadem tempeſtate vivere contigit, commerciumqve literarum fuit cum illuſtriſſi-

mis Svecis ac Danis, uti ipse in præfatione operis sui testatur; *Historia bellorum inter Fridericum IIItium & Carolum Gustavum per Manlejum*, illustrem Anglum, utriqve Regi ex æqvo carum & acceptum, qviqve oculatus testis fuit omnium eorum, qvæ literis consignavit; *Vita Christiani Vti ab alio docto Anglo*, qvæ in lingvam gallicam translata, omnibus fere literatis nota est; *Historia belli ultimi Scanici*, danice adeo erudite & eleganter scripta, ut autorem ejus non ignobilem scriptorem fuisse, facile conjicere possimus. Latet eadem historia adhuc manuscripta inter libros *Reitzerianos*, luce publica dignissima, si extremam illi manum imposuisset autor; deest enim ultima

ultima pars, qvam, sive aliis negotiis districtus, sive morte præpeditus, perficere non potuit. Qvod si Autor noster alios, qvi his similibusqve subsidiis eum adjuvare poterant, in consilium adhibuisset, neutiqvam ipsi opus fuisset, ex carminibus & orationibus panegyricis solatium qværere, imo ad scriptores historiæ universalis, *introductionem* scilicet *Pufendorffii*, *Epitomen historiæ universalis Claveri*, *Theatrum europæum &c.* confugere; & miror, qvod *Holbergium* plagii insimulet, qvasi *Pufendorffium* in historia antiqva nimis presse secutus est, cum tamen ipse introductionem ejusdem plane exscripserit, id qvod historicum particularem omnino dedecet, nec excusa-

ri ulla ratione poteſt. Haud male, opinor, ſibi conſuluiſſet, ſi, repreſſo parumper, qvo tumet, faſtu, ab hiſtoricis didiciſſet, qvam caute legendi ſunt commentarii illuſtrium qvorundam virorum de rebus ſeptentrionalibus ultimi ſeculi; hos enim duces cæcus ac ſine judicio ſeqvitur, magnifica eorum verba jactans miſer pædagogus, licet non pauca in contemtum gentis noſtræ ſcripta ſint. Dicat forſitan, ſummos iſtos viros, utpote rerum ſeptentrionalium apprimè gnaros, ab omnibus idoneos teſtes allegari; ſed tempera pauliſper ferociam tuam, colloqvamur invicem amice, & remotis arbitris; dic mihi *Domine Andrea!* An credas de pillulis & clyſtere hic agi?

An

An res tanti momenti examine curatiore dignæ tibi non videntur? examina te ipsum, examina majestatem rei, *qvesta cosa* (ut utar non ignobilis Itali verbis) *non é da scuola, & mal si convienne con sua altezza la declamatione dello scuolare.* Melius feciſſes, ſi ſeriem Rectorum vel Conrectorum Scholæ Flensburgenſis exhibuiſſes; id ſortis ingeniiqve tui modulo convenientius fuiſſet, qvam de arcanis regni tam libere imo impudenter loqvi.

Navita de ventis, de tauris narrat arator.

Si qvis dicam eo nomine tibi ſcriberet, qværeretqve à te, qvibus argumentis evinci poteſt, vera eſſe ea, qvæ de rebus danicis commentati ſunt autores,

autores, qvorum verbis usus es, & qvos, ut idoneos testes in rebus tanti ponderis citasti, obmutesceres sine dubio, & inauditam tuam audaciam agnoscerés. Certum enim est, partibus Svecicis qvam Danicis addictiores fuisse illustres illos commentatores, multaqve idcirco minus huic Regno honorifica scripsisse; præterea notum est, qvando de arcanis regnorum agitur, relationes ejusmodi conjecturis plerumqve niti, ut nihil ignorare videantur, qvocirca boni civis officium est potius tacere, qvam in rebus dubiis patriæ vel tantillum detrahere. Captum miseri pædagogi superant res tanti momenti, sed ea fuit vanæ gloriolæ sitis, is scribendi pruritus, ut

ut patriæ ſuamqve exiſtimationem ei qvaſi victimam ſacrificare non dubitaverit. Non poſſunt igitur absqve nauſea legi primæ præfationis lineæ, tantam qvæ modeſtiam gloriæqve contemptum præ ſe ferunt. Hæc ego ſcripſi, *Paulus Ryter*, *Philoſophiæ Baccalaureus & Collegii regii alumnus*, incitatus honeſto in patriam amore, non peculiari odio in autorem, qvi mihi non niſi ex dicto opuſculo hiſtorico notus eſt. Jam enim diu eſt, ex qvo commercio hominum renuntiavi, & in obſcuro vixi; idcirco de perſona autoris nihil aliud dicere potui, nec volui, qvam

ſaty-

ſatyram potius, qvam hiſtoriam eum ſcripſiſſe, nec annotationes iſtæ à me factæ ſunt ea ſpe, ut admonitione tam ſalutari reſipiſcat. Qvantum enim ex præfatione libri ejus conjiciam, nihil gratius ei accidere poteſt, qvam ut materia, vel occaſio ipſi detur effundendi bilem & acqvirendi ſibi hoſtem, in qvem calamum ſtringat ſatyricum. Id moris enim eſt ejusmodi hominibus, qvi maximam in loqvacitate ponunt gloriam, qviqve virtutem & doctrinam ſuam metiri ſolent ex hoſtium, qvos habuerunt, numero. Monſtrare tantum volui hac criſi, qvæ iis forſitan, qvi

opus

opus Autoris non attente perlegerunt, nimis acerba videbitur, non adeo ſtupidos eſſe academiæ hujus cives, qvin etiam infimus & maxime obſcurus, qvalis ego ſum, larvam ei detrahere valeat. Ægre tuliſſem, ſi qvis alius illuſtris vir hanc ſpartam in ſe ſuſcepiſſet, Herculesqve cum puſillo iſto gladiatore impar certamen iniiſſet; non caruiſſet id imprudenria, ſiqvidem ex illuſtri aliqvo adverſario gloriam ſibi qværere videtur hiſtoricus noſter, qvi, ut cum *Terentio* loqvar, cum primum animum ad ſcribendum appulit,

lit, id sibi negotii credidit solum dari, populo ut displicerent, qvas fecisset fabulas, utqve doctorum calamos in se acueret.

No. II.

DISSERTATIO JURIDICA
DE
NUPTIIS PROPINQVORUM IN LINEA RECTA JURE NATURALI PROHIBITIS,

QVAM

SUB PRÆSIDIO

Clariſſ. Mag. PETRI ALBINI

HABUIT

OLAUS PETRI NORWEGUS.

ROSTOCHII

Apud Martinum Cramerum

1719.

De Conjugiis eorum, qvi ſangvine & affinitate junguntur, gravis diu fuit qvæſtio, & non raro magnis motibus agitata. Cum difficile judicaverint qvidam Jurisconſultorum anteſignani ex lumine naturæ monſtrare, qvod illicitæ ſint nuptiæ, qvæ contrahuntur inter propinqvos in linea transverſa, & qvidem inter fratres & ſorores; cumqve crediderint legem de vitandis ejusmodi nuptiis non imprimi à natura, ſed à ſola vo-

luntate legislatoris proficiſci. Sed pauci adhuc eo impietatis progreſſi ſunt, ut cum *Autore diſſertationis de nuptiis propinqvorum* auſi ſint negare, *jure naturæ prohibita eſſe connubia inter Aſcendentes & Deſcendentes in prima linea*, (id eſt) inter parentes & liberos. Confitentur qvidem magni nominis Jurisconſulti, difficile eſſe aſſignare certas & naturales cauſas, cur talia conjugia in genere, ita ut legibus & moribus vetentur, illicita ſint, ſolidamqve ejus rei invenire rationem, & qvæ ex ſociali hominis natura, uti reliqva præcepta, liqvido fluunt; ſed ab hac tamen generalitate eximunt matrimonia parentum cujuscunqve gradus cum liberis. Impuras ac illicitas tales

eſſe

esse nuptias ex lumine naturæ probarunt *Grotius*, *Pufendorffius*, aliiqve graviſſimi Juris naturalis doctores, alias auram popularem minime captantes, ſatis libere rejecerunt, qvicqvid ex fontibus juris naturæ & dictamine rectæ rationis fluere non crediderunt. Qvidam *ex horrore naturali*, alii *ex pudore*, alii etiam *ex confuſione officiorum* turpes in ſe eſſe ejusmodi nuptias probarunt, qvorum tamen argumenta ſcurriliter irridet autor noſtĕr, nec contentus eſt impie & præfracte negare, qvod jure naturæ, ſed etiam, qvod legibus divinis poſitivis ſint prohibitæ. Dicit enim, *legem poſitivam moralem, utpote ſolis Judæis datam, ad totum genus humanum non ſpectare.* Qvæ the-

ſes, an ſtolidæ magis qvam impiæ ſunt, haud liqvido diſcernere poſſum. Nolo alienis negotiis me immiſcere, & ea, qvæ ad Forum Theologicum pertinent, heic ad examen vocare: Nolo etiam inqvirere in ea, qvæ ab autore dicta ſunt de gradibus non prohibitis in linea collaterali; Stultum enim atqve ineptum eſt, cramben toties coctam recoqvere velle, repetere ea, qvæ tam fuſe antea explicata ſunt, de qvibus tot exſtant volumina: Juvat tantum immorari ſoli illi & maxime momentoſæ qvæſtioni: *An naturaliter illicitæ ſint nuptiæ, qvæ contrahuntur inter Deſcendentes & Aſcendentes in linea recta?* Examinaturus igitur breviter objectiones factas ab autore contra

tra argumenta, qvæ vel *ex horrore naturali*, vel *ex pudore*, vel *ex confusione officiorum* ſumuntur; monſtrabo, qvam imbellia ſint tela, qvam jejuna & nullius judicii ſint argumenta, qvibus tot graviſſimorum virorum aſſertiones deſtruere conatur.

Nefariæ & inceſtuoſæ cenſentur nuptiæ inter Parentes & Liberos vel *ob horrorem naturalem*, qvem deprehendimus non ſolum in hominibus, nulla prava educatione corruptis, ſed etiam in brutis qvibusdam, teſte *Arnobio* adverſus gentes Libr. 5. *Ariſt.* hiſtoria animantium 9. *Oppiano* de Venat: Libr. 1. *Seneca; Hippolyto; Plinio* hiſt. nat. 8. *Varrone* de re ruſtica. *Antigono* de admirabilibus; *Æliano* de a-

nimant. Et aliis, qvi recenſentur tam à *Grotio* qvam ab aliis hujus ſententiæ aſſertoribus. Sed *Autor noſter* probare conatur, horrorem iſtum non eſſe naturalem ex Aſiæ antiqvæ moribus, qvibus licitum & honeſtum fuit, majoribus, liberisqve ſuis copulari, de qvibus ita *Euripides:*

Tale eſt omne barbaricum genus,
Mater jungatur filio, natæ pater.

Sed jus hoc non minus jus eſt, qvia à *Perſis* contemnebatur (inqvit *Xenophon*) ut latrocinia & furta non deſinunt pugnare cum jure naturæ, licet apud nonnullas gentes latrocinia non ſolum non prohibita ſint, ſed etiam honeſta judicentur, & furta apud *Tartaros* hodie ſint permiſſa. Sic enim

enim loqvitur de Tartaris *Sigismundus, Baro Heberſteinius:* Juſtitia apud illos nulla eſt, nam ut qvisqve re aliqva indiguerit, eam ab altero impune rapere poteſt; ſi qvis apud judicem de vi illataqve injuria qveritur, reus non negat, ſed ea re ſe carere non potuiſſe dicit. Apud *Spartanos* adulteria licita erant, apud alias gentes anthropophagia in uſu eſt, adeo ut:

Nihil unqvam hac carne libentius edant.

Sed qvis exinde concluderet, qvoniam apud nonnullas gentes latrocinia, furta, adulteria, promiſcui concubitus, homicidia, imo anthropophagia in uſu ſunt, ergo genus humanum non naturaliter ab his vitiis, & per conſe-

qvens à nullis abhorreat; ergo non ex dictamine rectæ rationis sed è legibus tantum civilibus fluant præcepta de vitandis his criminibus, (ut taceam sodomiam & concubitum cum bestiis) aliaqve id genus vitia, in qvæ feruntur integræ nationes, qvæ tamen nemo nisi insanus neget contra naturam esse, generiqve humano esse horrori. Naturale est, inqvit *Michaël Interpres Ephesius ad Nicom:* qvod apud plerosqve non corruptos sed naturæ convenienter se habentes obtinet. Absurdum igitur est, ex nonnullis nationibus prava educatione corruptis concludere velle, *horrorem istum non esse naturalem;* Æqve absurdum est illud, qvod dicit autor, *horrorem istum adscribi*

ſcribi debere conſvetudini & præceptis, qvibus ab infantia imbuimur. Confiteor qvidem, non parum ponderis horrori iſti addi à præceptis, qvæ infantibus nobis inculcantur. Sed qvis docuit primos homines, & qvidem illos, qvi vitam fere belluinam duxerunt, illicitas eſſe ejusmodi nuptias? Nihil credo, niſi ipſa natura, qvæ etiam bruta qvædam hæc docuit, ut antea monſtratum eſt. Sed pergit Autor: *Non omnia, à qvibus abhorremus, illicita & néfanda ſunt lege naturali.* Exempli gratia: qvæ vomueris reſorbere, mortem ſubire, &c. Sed ejusmodi exempla ridicula ſunt, & ad rem omnino non faciunt: Peculiaris enim eſt ratio, cur à certo genere cibi & potus

potus abhorreamus, qvia ſcilicet ad palatum nobis non ſunt: id qvod apparet etiam in infantibus, qvorum guſtus non eſt depravatus, qvi acida & acerba deteſtantur & exſpuunt. Cur mortem ægre ſubimus, etiam eſt peculiaris ratio: qvod ſcilicet cum dolore moriamur. Sed cur abhorremus ab ejusmodi connubiis, qvæ naturaliter neqve nauſeam nobis movent, neqve dolore nos afficiunt; ſed cur deteſtamur naturaliter ea, qvæ non injucunda nobis ſunt, nulla alia eſt cauſa, qvam qvod ex dictamine rectæ rationis docemur, nefaria in ſe iſta connubia eſſe: Heic enim deteſtamur ea, qvæ naturaliter nobis jucunda ſunt, qvippe inſciis æqve ſuaves ſunt con-

greſſus

greſſus cum parentibus ac cum extraneis. Illuſtre exemplum hujus horroris exſtat apud *Svetonium in vita Claudii:* Cum fœmina qvædam filium ſuum agnoſcere nollet, dubiâ utrinqve argumentorum fide, ad confeſſionem eam compulit *Claudius*, dum ipſi matrimonium juvenis indixit.

Qvod ad alium argumentum attinet, ſumptum *ex pudore:* confitetur autor, *naturâ majorem erga parentes qvam extraneos eſſe pudorem;* ſed dicit, *non exinde ſeqvi, prohiberi cum illis nuptias eorum, qvibus turpem & invereundum videri pudeat.* In exemplis, qvæ hic affert, hallucinatur æqve ac in prioribus *de horrore:* Cur enim mendicare nonnullos pudeat, manifeſta

festa est ratio, qvia hoc parit contemtum, qvem digerere non possunt ii, qvi antea lautiori fortunæ assveti fuerunt. Est enim homo animal natura ambitiosum, qvi famam & existimationem vitæ sæpe anteferre non dubitat. Notum est illud Poetæ:

Nil habet infelix paupertas durius in se,
Qvam qvod ridiculos homines facit. - -

Non majoris ponderis sunt reliqva exempla, de qvibus eadem dici possunt. *Cur tantus virginibus est pudor circa partes genitales nudandas.* De hoc solide & erudite disseruit *Pufendorffius*, ad qvem lector remittendus est. Sed causa hujus pudoris, de qvo heic

heic agitur, nulla alia adferri poteſt, qvam reverentia naturalis liberorum adverſus parentes. Cur turpes & inverecundæ liberis ſemper videntur tales nuptiæ, qvæ neqve contemtum pariunt, neqve eos damno afficiunt, ſed è contrario honorificæ & proficuæ illis ſunt, nulla ſolida fingi poteſt ratio, præterqvam naturalis & inſitus pudor. Poſtqvam breviter monſtravi, qvam frigidæ immo ſtultæ ſint objectiones autoris noſtri contra argumenta ſumta *ex horrore vel pudore naturali*, progredior ad tertium argumentum ex *confuſione nominum & officiorum parentalium & conjugalium*, qvæ inter ſe pugnare videntur, cum inter parentes liberosqve reverentia & imperium aliqvod,

inter

inter conjuges vero æqvalitas & ſumma familiaritas intercedat, æqve ridiculum ac imbelle autori noſtro videtur hoc argumentum, dum non perſpicit, qvid impediat, qvo minus inter parentes & liberos ſumma familiaritas eſſe poſſit. Sed qværo hic ab autore: An naturale vinculum inter parentes & liberos penitus ſolvi poſſit, vel an fieri ullo modo qveat, ut ii, qvi parentes ſunt naturales, deſinant eſſe parentes?

Adeo firmum ac indiſſolubile judicatum ſemper fuit iſtud vinculum, ut etiam ſummi magiſtratus apud Romanos, immo ipſi conſules in poteſtate fuerint parentum, licet ignobilium & privatorum, ita enim loqvitur *Juſtinianus:*

nianus: Filius familias, si militaverit, vel si senator vel consul factus fuerit, remanet in potestate patris, militia enim vel consularis dignitas de patris potestate filium non liberat. Objiciat forsitan autor, tolli istud vinculum posse *per emancipationem*, dum parentes renunciant potestati patriæ, cujus renunciationis vi liberi fiunt sui juris; sed manifestum est ex legibus Romanis, per emancipationem penitus non solutum fuisse istud vinculum naturale, licet enim liberi sui juris fierent, non desinebant tamen esse liberi, parentes enim perpetuo colere ac revereri tenebantur. Idem dici potest de Consulibus, qvi, imperialibus Codicillis præstitis, à patria potestate liberaban-

tur. Posito jam hoc principio, qvod nunqvam fieri possit, ut parentes desinant esse parentes, & per consequens, qvod liberi eos perpetuò colere ac revereri teneantur, qvomodo ergo fieri potest, ut mater nubat filio vel nepoti, id est, subjiciatur imperio ejus; qvid absurdius excogitari potest, qvam dicere velle, qvatenus mater est, reverentia illi, immo obedientia debetur à filio; qvatenus vero uxor est, filio ut marito & domino suo obediens erit. Sed audiamus objectiones autoris: Dicit primo: *Potest unusqvisqve renuntiare juri suo, qvô sublatô, tollitur obligatio, qvia jus & obligatio sibi invicem respondent.* Id qvod in plerisqve verum est, sed heic non procedit; licet enim

enim concederem, renuntiare posse huic juri parentes, tamen exinde non seqvitur, cessare obligationem in liberis, qvia obligatio hæc est naturalis, qvæ nullis legibus vel pactis tolli potest.

A legibus pure civilibus eximi unusqvisqve potest, si ita placuerit summo Imperanti, sed non à legibus naturalibus; manet enim semper obligatio recte faciendi apud subditos, licet licentia illis peccandi detur à Regibus. Juri suo renuntiare potest creditor adversus debitorem per acceptillationem, immo potest ex creditore, dato chirographo, fieri debitor; sic enim, sublato tali renuntiatione creditoris jure, tollitur debitoris obligatio; sed

si debitori licentiam se ipsum jugulandi concedere vellet vel posset, liberum tamen alteri non esset licentiæ hujus exercitium, qvia obstat præceptum naturale *de non occidendo;* Ex qvibus apparet, obligationes naturales, nisi in casu extremæ necessitatis, qvæ omnem legem tollit, cessare non posse, ideoqve nec vinculum istud naturale, sed liberos perpetuo ad honorem ac reverentiam parentibus debitam obstringi ut superioribus, virtute legis naturalis. Gratis enim contendit Autor, *non tolli reverentiam filii adversus matrem, licet eam uxorem duxerit;* id est, licet imperium, uti pater familias, in matrem, ut uxorem acqvisiverit, eam tamen uti matrem co-

colere ac revereri potest. Sed non est qvæstio de eo, qvod potest facere, si velit, sed de eo, ad qvod tenetur; Contradictorium omnino est, teneri eam reverenter colere, ut superiorem, cujus dominus sum, nisi fortè negare velit autor, qvod dominus naturaliter sit paterfamilias, & si sit Dominus, qvod in confesso apud omnes est, vitiosum est conjugium, ubi uxor marito imperat. Sed objicit autor, *non peccare Reginam, si subditum maritum adsciscat, neqve prohibere legem innatam, ne pater privatus filio Regi subjectus sit.* Spêciosa satis est hæc objectio; sed si cum judicio examinetur, nullius esse momenti, nec ad rem facere deprehenditur. Negari qvidem non potest,

si Regina imperans privato nubat, qvod sæpe usu venit, qvin ille sit subditus ejus, & licet maritus sit, tamen uxoris imperio subjiciatur. Sed si curatius rimemur, apparet longe disparem esse talis conjugii rationem. Regina imperans est persona publica, repræsentans totam civitatem, cui, ut tali, necesse est, ut etiam obediat maritus. Distingui ergo solet à Politicis inter *actus Regis, qvi regii sunt, & actus ejusdem privatos.*

In actibus regiis, inqvit *Grotius*, qvæ Rex facit, eo loco habenda sunt, qvasi communitas faceret; at privati Regis actus considerandi sunt non ut actus communitatis, sed ut actus partis, ac proinde facti, ut communem

legum

legum regulam ſeqvantur. Dicimus ergo in rebus ad civitatem pertinentibus, Reginæ non minus teneri maritum, qvam cæteros ſubditos, immo puniri poſſe, ſi refragetur obedire, qvia eo caſu mandatis uxoris ſeſe opponere idem eſt ac rebellis adverſus leges totius civitatis eſſe. Sed in rebus pure domeſticis ac privatis, qvæ ad rem publicam neqve directe neqve indirecte ſpectant, nullum eſt dubium, qvin majoris ponderis debeat eſſe votum mariti, ac uxoris, licet imperantis. Ita confeſſæ ſunt omnes Reginæ virtute ac pietate inſignes, ſeſe inferiores eſſe maritis. Celebre eſt effatum illud glorioſiſſimum: *Annæ* MAGNÆ BRITANNIÆ Reginæ: *foras ſe, ſed domi*

Principem Georgium imperare. Idem dici potest de filio regnante, cujus subditus qvidem est pater, qvatenus filius est persona publica, atqve ut tali obsequium illi præstare debet pater, non secus ac reliqvi subditi; sed in rebus privatis & domesticis non item, ubi imperium penes patrem est, cui filialem obedientiam præstare tenetur filius. Illustre hujus rei exemplum exstat in historia Romana, ubi filius familias, consul factus, patrem obviam illi venientem eqvo descendere jussit tempore, qvo in publicis negotiis versabatur, & rempublicam repræsentabat, cum tamen alias domi patri esset subjectus. Sic videmus hodie principes vere pios ac christianos superioritatem

tatem qvandam agnoſcere parentum, qvorum admonitiones filiali obedientia patienter audiunt, eosqve non ſecus ac privati colunt. Si ergo paulo verſatior fuiſſet Autor in Jurisprudentia, & didiciſſet, qvid ſit perſona publica, exempla hæc non attuliſſet, qvæ ſtabiliendæ theſi ſuæ non inſerviunt; præſertim cum nulla neceſſitas exſtiterit unqvam, aut probabilitas exiſtere poſſit connubiorum admittendorum inter perſonas privatas naturaliter adeo inæqvales, qvalis hic deprehenditur in perſonis publicis; metus enim eſt, ne regnum deſtituatur hærede. Id qvod multis civitatibus exitiale fuiſſe hiſtoria paſſim nos docet, præſertim cum dubia ſint Prætendentium jura, & ex

legibus regni fundamentalibus haud liqvido definiri posset, qvisnam ex Candidatis verus & justus sit hæres. Illustre hujus rei exemplum nobis initio hujus seculi dedit *Hispania;* si enim improles non decessisset *Carolus IIdus*, tot mala non evenissent, in viscera sua armari totum fere christianum orbem non vidissemus. Idcirco ut obviam eatur tanto malo, necesse est, ut maritum sibi adsciscat Regina, & sic ejusmodi connubia, qvamvis in se essent illicita (cujus tamen contrarium in antecessum probavi) esse tamen credo excusatiora, neqve ab aliis ad exemplum trahi posse. Sic si non plane absolvi, tamen aliqvo modo excusari poterat pater, filiam in uxorem ducens,

si

si periculum esset, ne, duabus tantum personis existentibus, interiret alias genus humanum.

Ex his liqvet, non adeo jejuna esse argumenta illa, sumta aut *ex horrore naturali*, aut ex *pudore*, aut *confusione officiorum*, qvibus usi sunt viri gravissimi ac perspicacissimi, inprimis *Grotius*, penes qvem nullum omnino erat præjudicium, qviqve ab opinione vulgari recessit, qvoties opus esse duxit. Unumqvodqve ex his argumentis satis validum est, ad destruendum pernicioſam thesin autoris, majorem adhuc habent efficaciam, si conjungantur. Concludo hoc argumento:

Qvodcunqve abominabile habitum fuit omnibus gentibus, nulla præ-

sertim

sertim ratione peculiari apparente, qvæ in errorem eos ducere potuit; illud naturæ est adversum; at cum parentibus conjugium inire, ita, Ergo &c.

Consensus enim omnium gentium tanti ponderis est, ut ex eo Existentiam Dei probaverint Theologi & Philosophi, & Jurisconsulti Romani Jus gentium ac Jus naturæ pro Synonymis habuerint. Probavi enim in antecessum, ad rem non facere, qvod gentes nonnullæ orientales, ut *Parthi*, prava educatione corrupti, incestuosis his nuptiis non abstinuerint, sufficit, qvod horrori fuerint & adhuc sint gentibus moratioribus, & etiam iis, qvibus nulla lege positiva interdictæ sunt. *Parthos*,

Parthos, veluti ſolos, ſuo tempore eo nomine notavit *Lucanus*, hiſce verbis:

- - - epulis veſana meroqve
Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus.

Et mox:

- - cui fas implere parentem
Qvid rear eſſe nefas -

In eosdem ita invehitur *Philo-Judæus* de ſpecialibus legibus, qvo nihil excogitari poteſt magis impium, conſpurcari defuncti patris thalamum, cui maxima debebatur religio, matri exhiberi nullam reverentiam, filium eundem & maritum fieri, matrem viciſſim uxoris nomen aſſumere, com-

communes liberos patris qvidem fratres, matris vero nepotes censeri. Ex qvibus & aliis testimoniis liqvet, nullum crimen apud gentes moratiores, *Græcos*, *Romanos*, *Ægyptios &c.* existimatum fuisse magis abominandum, a qvibus eo nomine qvosdam *Asiæ* populos, tanqvam monstra naturæ notatos fuisse videmus. Hodie apud omnes, qvas novimus, non solum moratiores, sed etiam feras gentes, novissimis seculis detectas, ista connubia nefanda atqve impia habentur, qvibus cum Europæis ac Christianis, à qvibus didicisse hoc potuerant, nullum interceſſit commercium, & apud qvas exigua alias deprehenditur civilis prudentia, cui institutum hoc adscribit

autor,

autor, adeo ut ex solo naturæ lumine profectum hoc esse appareat.

Postqvam luculenter probavi, incestuosas esse has nuptias ex consensu omnium fere gentium, examinatis ac refutatis autoris objectionibus, tempus esset ulterius progrediendi, ad Leges scilicet Judæis à Deo datas. Sed cum in castra Theologorum descendere nolim, sufficit mihi acerrima autoris tela excepisse, inqve eum retorsisse, reliqva integra & intacta relinqvo Theologis, à qvibus minori cum labore & multo facilius jugulari posse video. Monstrabo tantum breviter, qvam gravissime hallucinatur autor, dum credit, præcepta divina de incestu non ad totum genus humanum spe-

ſpectare, ſed ad ſolos Judæos, petita è commodo & qviete civitatis & familiarum; non vero ex univerſali aliqva morum aut humanæ naturæ ratione.

Qvam ſtolida eſt iſta ratiocinatio, exinde liqvet, qvod polygamiam longé plura ac majora comitentur incommoda, qvam inceſtum, ut Zelotypia, continua inter uxores jurgia, odia ac deniqve cædes, maximæqve in rebus œconomicis confuſiones. Si ergo ſolis rationibus politicis adſcribi debeant tales inhibitiones, polygamia legibus magis debuit coërceri, qvam inceſtus, & D. T. O. maximus, conſulturus ſecuritati reipublicæ Judaicæ, ante omnia polygamiam expreſſe Levit.

vit. interdixiſſet; id qvod tamen non fecit, qvod indicat, aliam eſſe hujus interdicti rationem, ſcilicet Juri divino naturali & univerſali ejusmodi conjugia eſſe illicita. Dicat forſitan autor, majora incommoda ſeqvi inceſtum qvam polygamiam; Sed qvænam ex inceſtu oriuntur turbæ? qvænam incommoda? ſi liberi cum parentibus nuptiis conglutinentur; nulla omnino. Gratis enim dicit autor, *qvod talia conjugia parum forent tranqvilla, parente conjugis filiæ filiiqve aliqvod ſibi dominium moroſius vindicante, & exprobrante conjugi, qvæ puer erraviſſet, item qvod lites, calumniæ domeſticæ & inimicitiæ exinde orirentur.* Nam exprobrare Tutor poteſt pupillæ, qvæ

infans perpetravit, & dominus, qvi in matrimonium ducit ſervam, dominium moroſius ſibi poteſt vindicare, & tamen nullis legibus cautum eſt, ne pupilla tutori, vel ſerva domino nubat. Qvod ad lites, inimicitias & calumnias domeſticas attinet, ea incommoda æqve facile imo facilius inter extraneos, ac ſibi invicem pares, conflari poſſunt, ac inter parentes, qvi liberorum ingenia, virtutes ac vitia penitus ac domi perſpexerunt; cum è contrario virgo larvata ſæpe incauto juveni extraneo imponere poſſit fictis ſuis virtutibus & ſimulata modeſtia; qvo fit, ut, detecta poſtea fraude, in ſe invicem armentur conjuges; ſed inevitabilia mala ac incommoda ſeqvuntur

poly-

polygamiam. Zelotypia enim adeo naturalis eſt ſexui ſeqviori, ut rara qvaſi avis in terris ea mulier haberi debeat, qvæ ea ſit exemta, & forſitan nusqvam eſt inventa. Hinc multorum malorum ſeges, invidia, odium, jurgium & deniqve cædes; Neceſſe eſt igitur in oriente, ubi adhuc polygamia in uſu eſt, ut uxores ejusdem mariti aut ſejunctæ vivant, aut potius tyrannico qvam maritali imperio coërceantur.

Polygamiam igitur, cum permiſerit Deus, inceſtum vero ſub pæna capitis interdixerit, ſeqvitur, ex alio fonte interdictum hoc fluere, connubia iſta in ſe illicita eſſe, & præceptum iſtud generale eſſe, ac ad totum genus

humanum se extendens. Sufficere nobis debet, qvod interdixerit tam graviter Deus, non ex peculiari aliqva ratione, propter securitatem Judæorum; nulla enim est, neqve heic afferri neqve fingi potest peculiaris interdicti hujus ratio.

Jam vero subsisto, *Domine Höyer!* & in manus Theologorum te trado, qvi nullo negotio monstrabunt, qvam imbellia sunt ista tela, qvæ ex sacro codice sumsisti. Restat tantummodo, ut nonnihil familiariter tecum colloqvar, & abs te qværam: qvibus furiis exagitatus scripta adeo pestifera disseminare allaboras? Confiteris ipse, conjugia, qvæ cum parentibus & liberis contrahuntur, esse indecora atqve pugnare cum privata

vata publicaqve tranqvillitate, adeo ut, qvi virtutis & tranqvillæ mentis ſtudioſus ſit, illis merito abſtineat: confiteris, pugnare iſta commercia cum puritate ac perfectione chriſtiana; qvid igitur mali, ſi credamus, nuptias ejusmodi inhoneſtas ac puritati chriſtianæ adverſarias, etiam eſſe prohibitas. Qvid mali, ſi credamus, leges, Judæis datas, ſecuritati & tranqvillitati ſocietatis humanæ proſpicientes, ad totum genus humanum pertinere? Qvid non auderes, ſi earum civitatum incola eſſes ac civis, ubi, qvicqvid in mentem venerit, impune effutire licet, cum in ſeptentrione noſtro, ubi tot ſalutaribus legibus coërcetur iſta licentia, theſes adeo paradoxas, impias

ac ſtolidas diſſeminare ¡non erubeſcis? Tantus eſt innovandi pruritus, tam cæca ambitio, ut famam, exiſtimationem & ſalutem flocci facias, ſi modo doctus & ingenioſus audias. Sed falleris, dum credis, ſignum ſemper eſſe non proletarii, imo ſublimis ingenii à vulgari opinione recedere, eſt ſæpius indicium ſtultitiæ atqve mentis impotentiæ. Docemur enim qvotidiana experientia, viros maxime indoctos, imo fæminas & ruſticos ejusmodi monſtra alere. Videris mihi potius veſtigia premere ſtolidiſſimæ fæminæ *Annæ Ovenæ Höyer* (è qva ſi deſcendas, gentilitia hæc tibi eſt ſtultitia) qvam celeberrimi Jurisconſulti Hallenſis, cujus tamen ſimia es; nam qvantum ex

ſcriptis

scriptis tuis conjicere licet, non eris *Thomasius*,

- - vel si te ruperis:

Ut loqvitur Poeta de rana qvadam sese inflante, ut magnitudinem vituli exæqvaret.

Videris mihi mutare studia, ut bellum geras cum totius orbis Literatis, imitaturus in eo strenuum Heroëm *Don Qvixot de la Mancha*, *Cavallero de la triste figura*, qvi omnes gigantes, ubicunqve terrarum erant, provocare non dubitavit. Cum *Medicis* olim rem habuisti, nuper cum *Historicis*, & qvidem summis in historia patriæ viris, in qvos fastu admodum insolito invectus es, uti notavit præstantissimus *Paulus Ryter dissertatione*, ni fallor, *qvinta*

de historicis danicis. Jam vero cum *Theologis & Jurisconsultis.* De corio *Mathematicorum* posthac agatur, nam brevi, ni fallor, prodibit paradoxon in matheſi, vel de incolis ſolis, vel qvod luna facta ſit ex caſeo &c. Qvicqvid ſit, non erit ad minimum vulgare. Videbimus compedibus etiam vinctos in triumphum duci *Tychones, Copernicos, Longomontanos, Romeros &c.* Videbimus novas theorias lunæ, ſolis aliorumqve corporum cœleſtium, imo totam matheſin reformatam. Sed conſilium meum erit, ut ceſſes pugnare posthac cum gigantibus, ceſſes provocare viros doctos; non enim cum gigantibus ſed cum gruibus bellum gerat Pygmæus; nam uti loqvitur poëta:

- - pede

- - pede non es altior uno.

Si comparemus te cum viris, qvos tanto faſtu ac ſupercilio corripis. Noli amplius affectare polymathiam, cujus non es capax; non enim cuivis homini contingit adire Corinthum; ſeqvere potius admonitionem ſalutarem poëtæ;

- - è cælo deſcendit γνῶθι σεαυτὸν

Figendum, & memori tractandum pectore - -

Et mox;

- - - buccæ

Noſcenda eſt menſura tuæ - -

Hic eſto finis hujus diſſertatiunculæ. Poteram latius me diffudiſſe, & diutius inſtitiſſe argumentis Juriſconſultorum, ſumtis *ex horrore*, *pudore* &

confusione officiorum. Poteram attulisse innumera testimonia ex autoribus tam antiqvis qvam hodiernis de consensu omnium gentium, etiam earum, qvæ vitam fere belluinam ducunt. Sed sufficit mihi monstrasse, qvod ex tot objectionibus autoris ne unica qvidem sit, qvæ non claudicat, qvod ne unicum exemplum protulerit, qvod imbecillitatem judicii aperte non indicat.

No. III.

PROGRAMMA
UNIVERSITATIS HAFNIENSIS
IN
HONORES CANDIDATORUM
QVORUNDAM PRIMÆ LAUREÆ
PHILOSOPHICÆ
DIE 7 JUNII MDCCXX.
à
LUDOVICO HOLBERGIO,
SECRETARIO TEMPORIS TUNC
ACADEMIÆ CONSCRIPTUM;

Sed qvod lectum à Senatu Academico fuit
suppressum, alio subrogato.

RECTOR
REGIÆ UNIVERSITATIS
HAFNIENSIS
HENRICUS WEGHORST,
S. R. M. CONSILIARIUS CANCELLARIÆ,
ASSESSOR IN COLLEGIO CONSISTORIALI,
&
PHILOSOPHIÆ MORALIS
PROFESSOR PUBLICUS.

Academia noſtra, ingentem adeo Candidatorum numerum offerre qvotannis ſolita, ut cum feraciſſimis,

simis, qvasi nunqvam cessura, certaverit, inopina his annis siccitate usqve ad injuriam sterilitatis exaruit. Hinc jubila optant, cælumqve respiciunt omnes, clamitant & ingeminant, non pauci gemunt qveruli, ac laudatores temporis anteacti adesse fatalem Academiæ nostræ periodum opinantur, imo barbara apud nos secula decremento Candidatorum ominantur atqve interitum reipublicæ literariæ. Vident honores exolescere, vident consequentem occasum Academiæ accelerari, in præceps omnia ruere. In Rectores, tanqvam hujus mali fomites, omnem culpam conjiciunt, non patriciæ modo domus, sed & plebejæ, sed & fora, sed ipsa suburbia, qverulis

lis his vocibus, his ſuſpiriis qvotidie reſonant. Audiuntur majorum fremitus, minorum vero gemitus. Hoc eſt negotium eorum, hoc otium, hic labor, hæc qvies, in his ſuſpiriis vigilia, in his etiam ſomnus reponitur, miſerantur ſortem Academiæ. Juſtas agnoſcimus qverelas, juſta ſuſpiria (rem enim manifeſtam inficiari eſt augentis non minuentis vitium) ſed injuſta videtur ira, injuſta indignatio. Nam qvi in detegenda mali origine ſe credunt Argo oculatiores, in cortice tantum hærere nobis videntur, deſtituti ſolida notitia Academiæ noſtræ, ignari viciſſitudinis rerum humanarum. Si enim curatius rimemur, apparet, hoc eſſe nobis cum aliis Univerſitatibus com-

commune, & morbum hunc (si ita fas est dicere) potius inevitabili cuidam fato, ævi lubricitati, ac circulationi cuidam naturali, qvam neglectui, desidiæ ac inertiæ doctorum adscribendum esse. Notarunt jam dudum rerum humanarum perspicaciſſimi indagatores, docet etiam experientia, observatrix sedula, principia semper fervere, novitatem cuncta excitare & intendere, consvetudinem vero vilitatem parere, omnia negligi, contemni, depretiari, cum novitas lenocinari desierit. In Academiis noviſſime conditis omnia fervent; *Halla Saxonum* præ cæteris Germaniæ universæ civitatibus splendet, eo tanqvam ad centrum confluit tota fere Germania orthodoxa, novitate

vitate qvippe gaudet, ceſſante vero novitatis gratia, cum cæteris torpebit, & conſvetudine exoleſcet. *Sora* noſtra, licet Colonia tantum Academiæ Hafniensis, in tantum brevi excrevit, ut invidis oculis eam intueri videretur Universitas Mater, ſed felicior, qvia recentior. *Koloniæ* magnum apud Germanos initio fuit nomen, ſed deferbuit nuper iſte impetus. Ita enim comparatæ ſunt res humanæ; non alius fluxæ & inconſtantis mortalitatis genius, cujus ignari omnino arguuntur Academiæ noſtræ cenſores, qvi, ſi in viſcera rerum penetrarent, ſi non cæco impetu ſed conſilio duci ſe paterentur, ceſſarent reprehendere Profeſſores ſpeciatim, ceſſarent decrementa graduum

& honorum Academicorum Doctoribus adſcribere, mirarentur potius temporum vices, agnoſcerent omnia in ſocietatibus tam politicis qvam literariis inſtar Oceani ſtatis auctibus & diminutionibus creſcere & decreſcere, unicuiqve ſeculo ſua qvædam vitia eſſe qvaſi peculiaria. Modica tantum eſt eorum fortuna, qvi Philoſophiam profitentur; ſi igitur in cauſa ſunt ipſi, qvare decreſcunt honores, ex qvibus tanqvam ex largiſſimis fontibus promanare ſolebant tot commoda, non tam Academiæ, cujus ſpiritus vitales ſunt gradus ac honores (uti nonnullis placet) qvam ſibi ipſis male conſulunt, id qvod indicat, alio fomento vulneri huic medendum; graviterqve hallucinari

cinari eos, qvi Profeſſores eo nomine notant, haud advertentes, eos vel proprio emolumento graduum academicorum acerrimos vindices ac adſertores manibus pedibusqve debere obniti, ne in deſvetudinem abeant. Non deerunt, qvibus fucatus hic ſermo videbitur, qvi musſitabunt inter ſe, bene & prudenter nos facere in eo, qvod propriæ cauſæ patrocinemur, qvod propria crimina diluere conemur. Non tuemur crimina, o Cives! ſed ex alio fonte rem deducimus; non negamus morbum, ſed morbi cauſas; approbamus ſuſpiria, approbamus reformandi ſtudia, ſed improbamus conceptam eo nomine indignationem; exponimus ipſi vulnera, ſed alia fomen-

ta, alia medicamina depoſcimus. Societates alias languentes in exemplum non trahimus, ut alienis vitiis tegamus noſtra, petimus tantum, oculos circumferant, & videbunt ſtatim defectum, qvo laboramus, nobis non eſſe proprium, ſed aliis ſocietatibus, inprimis veteranis, commune. His loco proœmii proæmiſſis, convertamus nos ad Candidatos, qvibus ob edita nudius tertius tam præclara ſpecimina honos hodiernus ſecundum conſvetudinem laudabilem a *Facultate Philoſophica* decretns eſt; qvo infreqventiores hoc anno, eo clariores erunt. Sicuti enim ob nimiam copiam mercibus pretium detrahi ſolet, ſic ob nimiam Candidatorum freqventiam vileſcere

ſæpe

sæpe videmus honores tam academicos qvam civiles; ex paucitate enim & copia minuitur, augetur pretium. Forsitan ex ipsa anni sterilitate largiores in posterum sperandæ sunt messes; fallacem hujus anni fidem seqventibus annis excusabit duplicatum fœnus. Sunt autem hujus primæ laurus Philosophiæ Candidati seqventes, qvorum nomina Tabulæ huic impressa in exemplum & imitationem exhibemus.

* *

Non adeo sterile & effœtum est seculum nostrum, qvin interdum aliqvid laudabile producat. Sistunt se hodie pauci qvidem, sed experrectiores Juvenes, qvibus, ut votorum com-

potes fiant, de poteſtate à Sacra Regia Majeſtate ad id conceſſa, per illuſtriſſimum & generoſiſſimum Dn. *D. J. T. L. Wiibe*, *Dominum de Freyenfeldt, Ordinis Elephantini Eqvitem auratum, S. R. M. Conſiliarium intimum & Secretarium ſupremum, Academiæ ab alte memorata S. R. M. conſtitutum patronum*, certiores facti Patres Academiæ primam Philoſophiæ lauream decreverunt. Acuent exempla eorum alios ad bonas artes, acuent parentes ad rite educandos liberos, acuent ipſos Druſos & longæ deſidiæ indormientes ad ſtudia extra limen proferenda, cum viderint laboribus conſtituta præmia, ſtudiis habitum honorem; licet enim virtus ipſa ſibi ſit præmium, nec ſumat

aut

aut ponat qvidqvam arbitrio popularis judicii; excitant tamen induſtriam gloriæ ornamenta, alitur virtus æmula exemplo alieni honoris; Idcirco præmiorum alias contemptor *Thraſybulus* pro inſignibus in rempublicam meritis, pro vindicata à ſervitute patria, coronam tantum è virgulis oleaginis contextam, ſed tamen coronam ſibi deposcebat, ſatis gnarus, qvanta ad virtutem incitamenta ſint honores. Conferet igitur jus primæ laureæ in Candidatos noſtros Vir ſumme venerandus & ampliſſimus *Severinus Lintrupius*, *Facultatis Philoſophicæ Pro-Decanus* ſpectabilis. Perorabit ſingulorum merita tantus vir, cujus ſucco nutritas fatentur ſeſe Muſæ noſtræ, & cujus di-

ſceſſu ſummum diſcrimen adire videntur. Accedit hujus anni Candidatorum felicitati & hic cumulus, laudator eloqventiſſimus. Qvod felix igitur, fauſtumqve ſit reipublicæ literariæ, omnes, qvi literas juſto pretio æſtimant, officioſe rogamus, dignentur hunc actum cras præſentia ſua exornare, Candidatorum honoribus applaudere, atqve ita de tota Regia Academia bene mereri.

HAFNIÆ d. 7. JUNII 1720.

Sub officii noſtri & Facultatis philoſophicæ Sigillis.

L. S.

No. IV.

No. IV.

ORATIO
VALEDICTORIA
LUDOVICI HOLBERGII,

CUM

FASCES RECTORATUS SUI

traderet

VIRO SUMME VENERABILI

MARCO WÖLDIKE,

habita

IN ÆDE CONSISTORIALI.

Anno 1736.

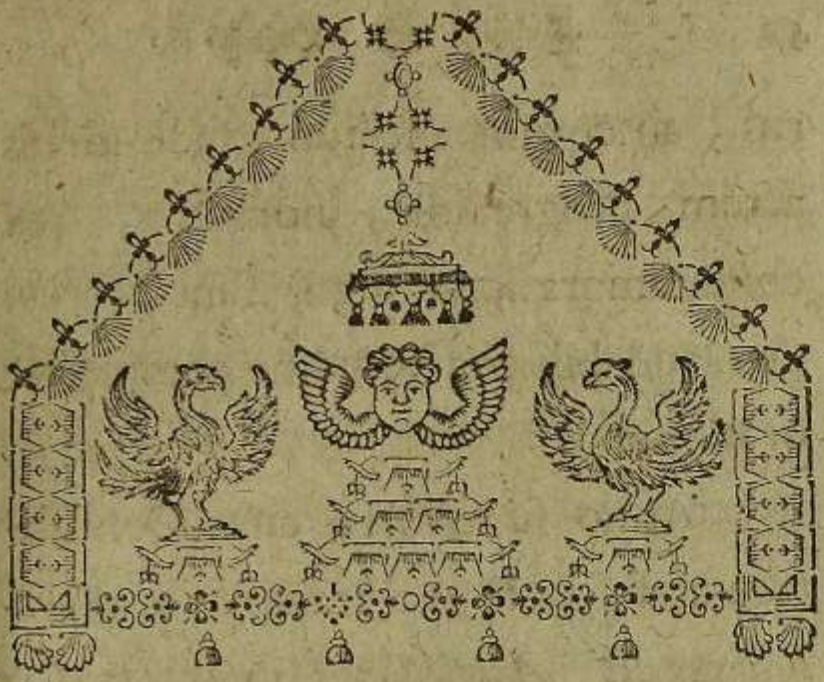

Qvoniam jam in exitu est meus Magistratus, & tempus lege præfinitum monet, ut munus Rectoris Successori concedam, sceptra Academica, & reliqva, qvæ huc pertinent, insignia, solenni more, & publica, sicut accepi, fide depositurus,

rus, anteqvam ad hunc abdicationis actum progredior, nonnulla, qvæ commemoratione digna sunt, brevi pro laudabili consvetudine complectar oratione.

Anno superiori, cum Consulatum ac fasces in me transferret *Nobilissimus & Amplissimus meus Decessor Detharding*, diserte & eleganter monstravit, qvodnam sit officium Rectoris, qva Medici, sive de idea boni Medici, si qvando ad ideam Rectoris Academiæ sit composita, disseruit. Ad exemplum *Amplissimi Viri* oratiuncula hac valedictoria docebo, qvodnam sit officium Rectoris, qva Philosophi, ideoqve tria mihi occurrunt examinanda, primum, qvis sit verus Philoso-

phus,

phus, deinde, qvænam ſint præcepta, qvæ tradat, & deniqve qvalem ſe gerere debeat publico muneri admotus. Secundum vulgi ſtylum Philoſophus eſt inſociabilis Vir, horridus, ſorde ac illuvie ſqvalens. Juxta definitionem Scholaſticorum eſt homo, litibus & jurgiis latinis lingvam, opiniones veras & erroneas methodice tueri doctus. At æqve falſam eſſe utramqve definitionem qvotidiana monſtrat experientia. Nam plebs externis rerum ſpeciebus capi & nubem pro Junone amplecti ſolita, ſæpe Philoſophos cum Philoſophorum ſimiis confundit, cum ſub ſqvalore & horrido corporis vultu latere poſſit inſatiabilis ambitio, & genuini Philoſophiæ cultores ſæpe de-

pre-

prehenſi ſunt ii, qvi ob nitidum corporis cultum proſcribuntur, ac civitate philoſophica judicio plebis indigni judicantur. Ne minus falſum eſt Scholaſticorum Judicium, qvi ex pertinacia in defendendis ſectæ ſuæ opinionibus Philoſophum metiuntur.

Verum nos & genuinum credimus Philoſophum, qvi mavult eſſe qvam videri, qvi non minus tacere callet, qvam dicere, qviqve moribus potius, qvam verbis, inſtruit. Veri eſt Philoſophi meditando verum indagare, vertiligines fugere, victum ſe fateri, qvoties convictum ſe intelligit, pauca legere, lecta bene digerere, & rectum in literis guſtum venari. Hinc liqvet, qvantum a Philoſophia

abſint

abſint ii, qvi rerum ſecuri, ſolis verbis operam dant, qviqve juvenes diſcunt, qvæ viris ſunt dediſcenda. Melius eſt enim Philoſophiæ cultori nihil, qvam male didiciſſe; qvoniam, qvi nihil didicit, eſt veluti tabula raſa, cui ſtatim imprimi poſſunt ſalutaria præcepta: qvi vero multa, ſed parum apta, didicit, chartam dicas vanis & inanibus imaginibus pollutam, qvæ delendæ ſunt, ut locus detur veris & permanſuris lineis.

Ex iſta veri Philoſophi definitione patet, qvænam præcepta ſtudioſæ juventuti dabit ad clavum Reipublicæ, ut literarum Moderator, admotus. Segnibus & formicino gradu euntibus calcaria addet, nimium impetum ſuf-

flami-

flamitabit, a recta via aberrantes in regiam viam reducet, rite euntes confirmabit, inprimisqve illi cura erit, ne in ſteriles rupes & ſalebroſas terras ſpargantur ſemina, mox ſuffocanda, ut ſoli colantur agri, qvi fructiferas pollicentur meſſes.

Excuſſo pulvere ſcholaſtico, ruptisqve gymnaſiorum trivialium clauſtris, in Academiam mittuntur juvenes, non tam, ut plura memoriter diſcant, qvam ut bene digerant, qvæ didicere, & ut ex rudi illa congerie calcis, ligni ac laterum, in ſcholis inferioribus facta, ædificia formare aggrediantur. Habito igitur ingeniorum delectu & explorata Tyronum indole, unicuiqve Rhodus aſſignabitur, in qva

ſal-

saltabit, & unumqvemqve non in propria castra, sed qvo jubet Minerva, mittent studiorum arbitri. Nam ut tam pauci ad Magisterium perveniant, non tam discentium culpa est, qvam aut Parentum, qvi gentilitia & hæreditaria studia liberis commendant, aut Magistrorum qvorundam, qvi assignatos sibi tirones ad studia, qvæ ipsi profitentur, trahunt, & sub propriis signis militare cogunt, qvo fit, ut multi, qvibus formandis maxime operosa fuit natura, inutiles & muneribus impares censeantur. Nam sicuti a scitissimis mimis male luditur fabula, si partes inepte distribuantur, ac optima suffocantur grana, si agro eadem degeneri sereris; sic magna discentium pars pe-

rit, ac inutilis redditur ob neglectum a Magistris ingeniorum delectum, vel qvod eos solos extollunt, laudant, ac præmiis cumulant, qvi in regnante aliqvo studio academico, aut in qvo regnant ipsi, inter cæteros eminere videntur.

In Scholis trivialibus veri ac genuini Apollinis filii censentur vocabulorum helluones, ut in Academiis qvibusdam soli habentur Diis proximi, qvi in arte dicendi cœteris palmam eripiunt, qvoniam in illis de rebus tantum memoriæ agitur, in his vero dialectica principatum tenet. In dominium hujus studii, qvoties data fuit occasio, tam scriptis publicis, qvam privatis discursibus sæpius insurgere su-

ſuſtinui, ac proinde aſpera nimis judicia de uſu dialectices ferre viſus ſum; ſed exinde non ſeqvitur, me artem diſputandi omnino improbare, aut ſententiis qvorundam adſtipulari, qvi exercitia diſputatoria penitus damnant, aut e Republica æternum eliminanda judicant; ſed ut experientia edoctus ſum, raro in ſcholis atqve gymnaſiis emergere ſolida ſtudia, ubi rejiciuntur dialectica & Rhetorica, ita artem diſputandi intra certos limites coarctandam, iisqve præcipue commendandam judicavi, qvi ad forenſia ſtudia deſtinati ſunt. Porro cum e ſolis ſpecimiribus diſputatoriis ægre eliciatur, qvalis ſit tironum indoles, qvantusqve ſit cujusqve in ſtudiis progreſſus, docui,

si in solos disputantes conferantur beneficia, non levia exinde nasci incommoda, cum evincat experientia, solide eruditos, & maximi ingenii ac judicii homines non semper cathedram ornare.

Ad eandem honorum metam diversis sæpe itineribus pervenitur; hinc sicuti in ludis olim Gymnicis hic pedum pernicitate, ille lacertorum robore, hic cursu, ille lucta easdem laureas emeruerunt, ita in Academia, ubi varia sunt studentium merita, varia exigenda judicavi specimina, cum hic loqvendi facilitate, ille judicii sagacitate, hic memoria, ille ingenio polleat, & cum hæc ita sint comparata, necesse esse, ut certaminum detur optio, ne soli

ſoli illi, qvi lingvæ volubilitate præſtant, honores & emolumenta auferant, & ſane, ſi daretur ſpeciminum electio, unusqvisqve ſponte ad eadem exhibenda properaret; longe vero aliter fit, ſi idem certaminum genus cunctis ſit ſubeundum, ita enim optimi ſæpe athletæ aut nomina militiæ dubitant dare, aut iis, qvorum minora ſunt merita, in certaminibus ſuccumbunt, & ita, qvi ſoli coronas merentur, ſoli iisdem indigni judicantur.

Hæc nimis audacter a me dicta putarunt nonnulli, at, cum liberum ſit unicuiqve de juventutis inſtitutione ac de mediis ad magiſterium perveniendi judicia ſua proferre, nihil a me peccatum exiſtimo, præſertim cum

non uſum, ſed abuſum, non ipſam dialecticam, ſed dominium dialectices, improbaverim, cumqve iniqvum judicaverim, repulſam in honorum aut ſtipendiorum petitione eos eſſe laturos, qvi in arte dicendi ſpecimina non dederunt.

Specimina Theologica ſunt ſermones & commentarii, Medica ſunt experimenta, Phyſica & Philoſophica ſunt conjecturæ maxime probabiles, Mathematica demonſtrationes; ſola Juridica ſpecimina ſunt diſputatoria, cum ſolæ diſputationes in foro uſum habeant.

Qvanta inter artifices exiſteret deſperatio? qvanta confuſio? ſi idem omnibus in re eadem injungeretur annuum

nuum ſpecimen, ſi v. g. Pictor juberetur ſtatuam fingere, & ſculptor tabulam pingere, id qvod idem eſſet, ac ſi Mathematicus in ſolis experimentis & meditationibus defixus vires in arte loqvendi experiri juberetur. His & ſimilibus argumentis patrocinari ſoleo iis, qvibus impeditæ ſunt lingvæ, nec refragantur leges Academicæ, modo ad ſcopum potius, qvam ad verba fundationum attendamus, id qvod in omni interpretatione conſtans & perpetua erit regula. Qvi aliter ſentiunt, his circulos judicii non turbo; nam ob varium guſtum dicam aliis ſcribere idem eſt, ac ingenuo homini ſtatus qvæſtionem movere. Hinc non tam judico, qvam judicia mea aliis exami-

nanda profero, nec Cenſorem ago, ſed conciliatorem, pro modulo judicii mei monita dans, qvalia ſunt, ut ardorem iſtum, qvo in ſtudia parum ſibi profutura cum impetu feruntur ſtudioſi juvenes, ſufflaminent, ut defuncti examinibus certum qvoddam ſtudii genus tempori ſibi adoptent, ut relicta iſta, in qvam juveniliter feruntur, polymathia, ſtudiis circumforaneis nuncium mittant, deniqve, ut, dum in curſu ſunt, placide & ſine ſtrepitu Muſis operentur, qvo fit, ut docti ſint futuri, anteqvam limina Parnaſſi videntur ſalutaſſe.

His monitis ſi obtemperabunt, & ratio & majeſtas ſtudiis conſtabit, igitur felicitatem Rectoratus mei non metior

tior e numero Birretorum, ſive pileorum Magiſtralium, hoc anno capitibus impoſitorum, ſed ex ſtudentium explorato in Examinibus profectu, & ex operibus bene digeſtis & æternum duraturis, qvorum proventu nec hic annus deſtitutus fuit.

Taceo viventium labores, cum parum æqvis auribus eorundem enumeratio accipi ſoleat. Monſtrabilem hunc annum reddidit *Triduum Rœmerianum* cura celeberrimi *Horrebowii* editum. Acuat aiios egregium hoc opus ad ſimilia excudenda, id qvod fieri poteſt, ſi ſtudia ac mores imitemur beati viri, qvi rixas & altercationes horrens, ſolis meditationibus tempora dedit.

Sufficit hoc breviter dixisse, qvod de vera juventutis institutione ac de mediis ad Magisterium ducentibus sit sentiendum, ut monstrarem, qvænam sint præcepta, qvæ tradunt studiorum Arbitri, &, cum paucis ostenderim, qvid docebit Rector Universitatis qva Philosophus, supereſt, ut indicem, qvid facturus sit ad clavum Reipublicæ sedens.

Cum exemplis efficacius doceatur qvam verbis, necesse est, ut vita & moribus monstret, qvid faciendum, qvid omittendum, qvomodo Syrtes sint evitandæ, & ad cantum Sirenum aures occludendæ. Vivimus in Civitate, illecebrarum feraciſſima, monstrantur ubiqve honores, tituli, lucrum

aliiqve

aliiqve defectionum fomites, qvibus tanqvam hamis blandientibus ineſcati, aut curſum in ſtudiis ſiſtimus, aut Muſis nuncium plane mittimus. Hiſce illecebris niſi fortia pectora opponamus, pauci in apicem Parnaſſi evadant, & docentium exemplis ad ſimiles defectiones ſtimulentur diſcentes.

Regerant forſitan aliqvi, exemplis parum apte ad ſedulitatem alios ſtimulare abeuntem jam Rectorem, cum ipſe omnes officii partes non impleat. At hos remitto ad ea, qvæ ſuperius dicta ſunt de optione ſpeciminum, & monſtrari qvodammodo poterit debiti qvædam ſolutio, ſi non directa, tamen per liqvidationem.

Varius

Varius iſte, qvi in literis regnat, guſtus efficit, ut, qvid de me ipſo ſentiam, incertus ſim, efficit, ut qvibusdam nimis deſidioſus, aliis nimis aſſiduus videar, illi lateribus meis calcaria addunt, hi, tanqvam velocius currentem capiſtris inhibent; monent illi, tandem ut evigilem, hi, ut perpetuis vigiliis ſaltem inducias dem, adeo ut nomine defectus & exceſſus deſidiæ & nimii ardoris uno eodemqve tempore dica mihi ſcribatur. At ſi partium ſingularum ratio habeatur, deſes, ſi vero totius, is videri poſſum, cui magis opus erat ſufflamine, qvam aculeis. Qvæ per integros viginti ſex annos a me edita ſunt annua ſpecimina, a nota deſidiæ ſatis me vindicant, ſimulqve mon-

monſtrant, in rebus levioribus me mihi non defuturum, niſi pertinax valetudo ab iis, qvæ latera poſcunt, me temperare cogeret. At ſi qvæ in literis mea fuerint merita, judicent alii; ego ſane nec laudem, nec præmia unqvam captavi, & in præſenti rerum mearum articulo nihil ante oculos eſt, qvam, ut ſi paulo productius mihi ævum contingat, placide tranſigam, & chriſtiane & honeſte moriar.

Porro verus Philoſophus in Magiſtratu poſitus Rempublicam moderate, ſed intrepide ſimul gerat, nec animum deſpondeat, qvamvis maxime agendo parum ſe proficere animadvertat. Nam veluti in chartis luſoriis ſunt qvædam, qvæ dicuntur dominantes, Hiſpani vocant

cant *Matadores*, vulgo *Matadoras*; ſic in plerisqve ſocietatibus tam politicis, qvam literariis, dari cernimus paucos potentiores, qvibus in partes abeuntibus, acta Magiſtratus vacillant, ac irritæ ſæpe fiunt. Sed Philoſophi eſt obniti, qvamdiu eſt ſpes enitendi, re vero peracta, placide acqvieſcere, victasqve dare manus, qvamvis non ſit convictus, ne fortitudo temeritatis, & conſtantia pertinaciæ nomen accipiat. Hæc eſt lex, cui dicto obediens erit omnis Magiſtratus inferior, & cujus obſervantiam ipſa Philoſophia commendat. Præter iſta incommoda, qvæ parere ſolet Oligarchia, dantur & alia, qvibuscum luctari coguntur ii, qvi faſces gerunt, nam; qvi ſocietates

lite-

literarias meras esse civitates Platonicas credunt, graviter errant. Exinde felicem me prædico, qvod tempora Rectoratus mei placide transmissa sint, & summa omnium concordia, qvæ ut æternum vigeat, ardenter optandum.

Dicerem plura, nisi gracilitas silentium indiceret; finem igitur discursui impono, &, fasces jam deponens, gratias ago Professoribus ob præstitam mihi benevolentiam, qvæ memori semper pectore a me servabitur. Gratias ago studiosis, qvos obtemperantes, & ad nutum meum intentos expertus sum. Et magistratu jam defunctus, circumspicio novum, in qvem sceptra transferentur, Rectorem, & erit per proximum annum, consensu *Illustrissimi*

&

& Excellentissimi Herois, Domini Ivari de Rosenkrantz, *Domini de Rosenholm, Ordinis Elephantini Equitis aurati, Sacræ Regiæ Majestatis Consiliarii intimi, supremi utriusque Cancellariæ, Danicæ & Germanicæ, Directoris, & summi morum studiorumque* Principis Hæreditarii *Gubernatoris, pariter ac almæ hujus Regiæ Universitatis Patroni,* & communibus *Patrum Consistorialium* suffragiis constituendus *Universitatis Hafniensis Rector, Vir summe venerabilis, Nobilissimus & Amplissimus,* Marcus Wöldike, *SStæ Theologiæ Professor Publicus, Collegiis tam Consistorii quam de propaganda fide dignissimus Assessor,* e cujus sedulitate, prudentia, moderatione, & egregiis virtuti-

tutibus florentem hunc sibi annum pollicetur tota nostra Universitas. Ad *Te* igitur me converto, Vir summe Venerabilis, Amplissime, & ex autoritate memorata *Ego Ludovicus Holberg* successorem meum acceptissimum Rectorem hujus Universitatis creo, pronuncio & proclamo in nomine sacro-sanctæ Trinitatis, & omnia singulaqve prospera sub moderamine Tuo in salutem Patriæ & Academiæ ex toto corde apprecor.

Salve *Magnifice Universitatis Rector*, & propius accede, qvò blande tecum colloqvi, & ad morem receptum laudabilem Insignia præsidia Rectoralia de manu in manum tradere

qveam. Nomen Rectoris jam geris, qvod, qvoties vel illo Te compellari audies, incitamento *Tibi* erit, ut cogites, prout de qvovis gubernatore desideratur, ut excubias agat, si alii dormiverint, ut in alto collocatus, undiqvaqve de commodis societati procurandis prospiciat, & de arcendis injuriis cogitet, anteqvam accesserint; tuarum qvoqve partium esse Academiæ saluti invigilare, qvo docentibus in illa discentibusqve bene sit. Nosti ad ungvem desideria nostra, flecte gubernacula, ventis destitutus remos adige, qvò e pelago fluctuum nos modo huc, modo illuc cogentium, intremus tandem portum. *Magnifici* cognomen sit in documentum, qvam

magni

magni te facimus, *Tu* qvoqve nos habeas in deliciis & favore *Tuo* nos relevare & amore refocillare non desinas.

Purpura hac humeros *Tuos* & pectus *Tuum* cingo, illi ut radient ac venerationem *Tui* intuentibus afferant, hoc, qvo pectore simus *Tuo* incluſi, & ſub alis *Tuis* à moleſtiis ſecuri.

Reſpice *fila*, qvibus holoſericum nitidiſſime eſt interſtinctum, ut colorum oblectet variatio, & cogita, qvam in *officio Rectorali* ſeſe excipiant & proſpera & adverſa, pari animo ferenda, aut, ſi mavis, cogita, induſtriam miram & indefeſſam, qvæ tam pulchrum opus compoſuit.

En particulam illius, ſive *laciniam*, qvæ collum ſtringit, ne facile purpura de humeris cadat in terram & commaculetur, qvæ perpetuo debet eſſe incontaminata & pura, in ſymbolum vero prudentiæ *Tuæ*, ex qva nihil qvicqvam in officio illo admiſſurus es, qvod infra *dignitatem Rectoralem* foret, & ſplendore Te privare poteſt, qvo ſupra vulgus emines.

Trado *ſceptra numero bina;* præmiis & pœnis regimen *Tuum* erit firmandum. Sunt ex auro & argento conflata, metallis ſe pretio à vilioribus diſtingventibus, ut auri & argenti inſtar *Tibi* caræ ſint ſupra vulgus ſapientes civium Academicorum mentes. Sunt nodis variis interſtincta, qvibus difficultates

cultates & ægritudines se sponte insinuantes denotantur. Sunt sursum gestanda, qvo apex moliminum *Tuorum* omnium vergat ad cœlum, & qvo *Tua* gloria non nisi a cælo.

Porrigo *leges* & *Regiam Universitatis novam fundationem*, Rege optimo dignam, ad qvam se componere non minus æqvum qvam proficuum est.

Deniqve offero *sigilla academica*, qvæ autoritatem roborare, proterviam malevolorum infringere, famam virtute fulgentium promovere, & certitudinem Actorum Consistorialium reddere qveant. Qvam facillimus eris in obsignandis proborum testimoniis,

tam rarus, voveo, ſis in illis, qvæ proſcriptionis pœnas annuńciant.

Tandem, *Vir Magnifice*, vivas feliciter, regnes pacifice, univerſitatem conſtanter ames, & me inter Clientes, aut, ſi merear, amicos *Tuos* referre non dedignere.

No. V.

Samtale

imellem

Tvende Kiøbmænd

Lucius

og

Antonius.

1728.

LUCIUS.

Velkommen hid min Hr. Antoni! Jeg tænkte mindst paa at finde Jer her; hvad got nyt fra Danmark? Det lader sig ansee, som at Biergene lave til Barsel hos Jer i Kiøbenhavn.

ANTONIUS.

Og det lader sig ansee, som I havde nogle Svin paa Skoven; thi jeg veed ikke, hvad I vil sige med denne Snak.

LUCIUS.

Kiære! Fortæl os noget om det store Værk man smidder paa, angaaende det nye Ostindiske Compagnie.

ANTONIUS.

Det Nye, siger I, jeg veed ikke vi har noget nyt for; thi man kand allermindst sige om Danmark, det som tillegges adskillige andre Riger og Lande, at de bygge Casteller i Luften; Vi holder os altid ved det Gamle.

LUCIUS.

Ikke desmindre opretter I dog et nyt Ostindisk Compagnie.

ANTONIUS.

Ingenlunde; Vi stifte ikke noget nyt, men søge alleene at reise det gamle paa Fode, som er kommet noget paa Knæene.

LUCIUS.

LUCIUS.

Det er ikke alleeneste kommet paa Knæene, men jeg troer ikke rettere, end at det jo er gaaet reent under, og I venter nu, at der skal opstaae af Asken en ny Phoenix langt herligere end den gamle, som skal flyve heele Asien omkring, og hente dens Riigdom hiem i Jeres Skriine, thi I taler ey alleene om, at optage Handelen paa nye, mens endog at forøge den mangfoldig; Men, kiære, siig mig, hvor venter I at faae de Vinger fra, som I vil flyve saa høyt med?

ANTONIUS.

Den samme GUD, som har ladet Jer Vingerne voxe saa lange, kand og hielpe os i Væxret, og velsigne vores lov-

lige

lige Forehavende; Men J indbilder Jer, at J har alleene Lykken i Lommen, og at det er Jer alleene given at skyde Papegoyen af.

LUCIUS.

Det siger jeg ikke, at vi har alleene Lykken i Lommen, jeg raader kuns at J ikke flyver for høyt; thi hvis J kommer Solen for nær, da vil Jeres Vinger smelte, om de ere af Vox; betænker, hvorledes det gik Icarus i fordum Tid.

ANTONIUS.

Det har aldrig været de Danskes Maaneer, at flyve for høyt, deslige Characterer passer sig bedre paa Jer andre.

LUCIUS.

Men har J ikke hørt den haanlige Dom, som eendeel Kiøbmænd nyelig har fældet over dette Ostindiske Compagnie.

ANTO-

ANTONIUS.

Saadanne Spotte-Gloser diverterer meer end anfegter os, eftersom de snarere give Misundelse end Foragt tilkiende; Dersom vi gik frugtsommelige med daarlige Anslag; dersom vi ville opdage ubekiendte Øer i det vilde Hav; dersom vi havde for at sende Colonier til Maanen, da havde vore Anslag hellere blevne beleede, end saa bitterlig censurerede; Vi legge derfor saadan Snak ikkun lidt paa Hiertet, og meere leer end skrækkes deraf; Thi, om end Udfaldet ikke skulle svare til vores Forhaabning i dette begyndte Værk, da kunde det derfor ikke kaldes saa urimelige Ting, vi havde vovet, at Phaëtons eller Icari Epitaphium kunde passe sig paa os. Det er en aaben og slagen Vey, vi pæger til, Compagniets

pagniets Love ere med Fornuft concipe-
rede, førend de kom for Lyset; vi tilsige
ikke saa meget en forventlig Fordeel, som
vi viise for enhvers Øyen, hvor den er at
finde; Vi anfange ikke nogen nye, men
søge at bringe paa Fode igien den gamle,
men formedelst Tidernes Besværlighed
svækkede Handel, saa at vi ikke med nogen
Foye kand beskyldes for at omgaaes enten
med Underfundighed eller med daarlige An-
slag; thi alle de, som kiende den danske Nati-
ons Character, holde dem incapables til at
begaae Svig eller Bedragerie, det er let-
tere at beviise, at de ere blevne bedragne,
end at de have bedraget andre; det er yder-
meere bekiendt, at det ikke er dette Folkes
Genie at bygge Casteller i Luften, eller at
roe sig for dybt ud; thi de Danskes For-
sigtig-

sigtighed gaaer ud til Excels, saa at man snarere kand bebreide dem alt for stor Betænksomhed end Forvovenhed.

LUCIUS.

Men, efterson denne Handel er da saa fordeelagtig og sikker, hvi fortsette I den ikke alleene, hvi vil I giore fremmede deelagtige i den Baade, som kunde blive imellem Jeres egne Lands-Mænd?

ANTONIUS.

Hvilken Snak! ligeson vi vare de eeneste, der indbyde Naboe-Folk at træde i Compagnie med os; Monne vi ikke ofte tage Part i Etablissements hos andre Nationer? og monne vi ikke mangen gang blive fornemmelig ombedede at træde i deres

So-

Societeter ? Der ere visse Stiftelser, som ingen lang Ophold kand lide, hvorudover saadanne Invitationer ere nødvendige, derfor finde vi, at endog de rigeste Folk ofte see sig om fremmed Undsætning, ikke fordi dem selv fattes de Kræfter, som drive Hiulet paa slige Machiner, men paa det at Værket skal komme til desbastigere Fuldkommenhed.

LUCIUS.

Men jeg troer nok, at af de Ting, hvorved Hiulene drives, er der ikke mange hiemme i Danmark; og det er heele Ulykken.

ANTONIUS.

Deri tager I feyl, min Herre; thi dersom kun nogle fleere af vores fornemme Mænd

Mænd ville rekke Verket Haanden, skulle I inden en saare kort Tid see det i fuldkommen Stand.

LUCIUS.

Men just det, at Jeres store Folk tage saadant i Betænkning, viiser jo tydelig, at Anslaget udi sig selv er ikke alt for vel overlagt.

ANTONIUS.

Ney, holdt lidt! mon jeg skal troe, at alle formuende Folk hos Jer ere lutter Kiobmænd? Bilder I Jer ind, at alle de, som ikke selv drive Handel, desapprobere derfor Handelen? Der er mange Aarsager, hvorfor endeel vil ikke forsøge deres Lykke ved Kiobmandskab; nogle ere occuperede i Embeder, som ikke tillade dem at

tage Kiøbmandskab vare, andre ere fornøyede med simpel Rente af deres Midler, og skiøtte ikke om at bove dem for at vinde meere; thi lad være Handel og Vandel ofte indbringer store Profiter, saa er det dog et Bove-Spil, som giver og tager, hvorfore man siger for et Ordsprog: Vinde og tabe er Kiøbmands Brug; Deraf seer I selv, hvor meget I farer vild, og hvad for svage Piile I skyder med; thi efter Jeres Argument skulle alle de, som ikke selv ere Land-Mænd, ogsaa fordømme Agerdyrkning; alle de, som ikke applicere sig til Theologien, være Atheister, og alle de, som ikke give sig i Krig, have Hare-Hierter, hvilket ikke vel kand rinde noget fornuftigt Menneske i Sinde; Men at komme til Sagen igien, saa maa I vide, at os fattes

tes ikke saa meget paa Evne, som paa en god Resolution; thi det koster langt meere Moye, at faae riige Folk her i Landet til at vove deres Midler over Søen, end udi Engeland og Holland, hvor Indbyggerne til største deels ere opvandte ved Kiøbmandskab, og derfor ligesom af en Naturens Drift kappes om at skyde deres Penge i saadan Slags Handel; Men posito, at os fattedes Evne og Vilkaar, og at vores Compagnie ikke kunde komme paa Fode uden ved fremmed Hielp, kand nogen vel kalde os for Daarer, at vi ville associere os med andre for at fortsette den Handel, som vi med egne Kræfter ikke kunde bestride, eller kand andre ansees for Daarer, fordi de paa de billigste Conditioners Tilbydelse indlode sig med os, og hialp at contribue-

re deres Formue og Bistand til saadan en Handels Haandhævelse?

LUCIUS.

Ney kiære! tie kun stille med de billige Conditioner; thi ellers blotter I Jer selv alt for meget; i det ringeste ere de ikke grundede paa Aristotelis gamle Regel, som er denne: „Ere Deelene, som indskydes i et „Fællesskab, ulige, da bør Fortienestens „Deele ogsaa blive ulige.

ANTONIUS.

Saa er det; og jeg veed ikke rettere, end at vi jo gandske nøye har taget samme Regel i Agt.

LUCIUS.

Men, naar den Gield, som hæfter paa Compagniet, ikke bliver affondret, og de

de nye Societets-Interessenter skal først betale al den gamle Skyld, førend de maa komme i Societet, , hvorledes bliver da Billigheden og Egaliteten tagen i Agt; Svar mig til det!

ANTONIUS.

Det skal jeg og giøre paa staaende Fod; jeg sætter for Exempel: I kiøber et Stykke øde Jord, derpaa lader I opbygge et Huus, anlegge en Hauge; Jorden, som var øde og udyrket, lader I med Bekostning opbryde, giøde og drive, anskaffer Besætning af Qvæg og Bester, Harre og Ploug, og alt hvad der hør til, hvorpaa den største Deel af Jeres Formue forsmeltes; Nu kommer det dertil, at Jorden skal besaaes, Høst-Folk skal leyes, Skibe skal

hyres, der kand bringe Jordens Afgrøde til andre Lande, hvor den med Fordeel kand afsettes: Med Jeres egne Kræfter kand I ikke komme alt dette afsted, I maa til at tage een i Compagnie med Jer, I slutter da et Forbund med hinanden paa saadanne Conditioner; De Bekostninger, som I har giort, førend Societetet blev sluttet, og som moren reent har udtømmet Jeres Cassa, de skal ikke regnes for noget; Hvad Indkomst derimod Jorden bringer af sig, skal deeles i to lige Deele imellem Jer og Jeres Compagnon; Synes Jer vel, at saadant et Societet er indrettet efter Aristotelis Regler?

LUCIUS.

Ney, for ingen Deel, ney! Det blev et reent forbandet Societet.

ANTO-

ANTONIUS.

Ikke destomindre paastaaer I dog at antages i vores Compagnie paa lige samme Vilkaar.

LUCIUS.

Jeg begriber nu Jeres Meening, og jeg vil give Jer Ret i den Post; Men her staaer endnu andre Knuder tilbage, som I maa oplose mig; Vi see af Erfarenhed, at det er en skarp Jord, I dyrker, og den Sæd, I udsaaer, løber snarere op i Straa end i Ax; I har nu beseylet Ostindien over hundrede Aar, men hvad I har fortient derved, det see vi deraf, at I nu for Trangs skyld maa see Jer om fremmed Hielp; Vi veed den Ostindiske Handels-Historie alt for vel; Vi har seet Begyn-

delsen og Fortgangen af Jeres Handel derpaa, og vi faae snart Slutningen at see; Tal derfor ikke om Guld-Bierge, der er ingen, der troer Jer; Naar man legger intet til intet, bliver der intet.

ANTONIUS.

Dersom J, som J vil foregive, havde seet Begyndelsen og Fortgangen af vor Handel, da talte J ikke saaledes; Vor Compagnie kand regnes iblant eet med de Ældste, og saasom det har staaet ved Magt i en Tid af meer end hundrede Aar, nemlig fra Anno 1617. indtil denne Dag, saa er det et Kiendetegn paa, at den Jord, vi dyrke, er ikke saa skarp og ufrugtbar, at den gandske intet skulde give af sig; Thi, dersom den intet havde baaret uden Torn og

Tidsel,

Tidsel, og dersom ikke eet Aars riige Afgrøde havde bødet paa et andet Aars Misvext, da havde den vel for længst ligget øde og udyrket, thi det var jo vel en stor Daarlighed, at ville Aar efter Aar pløye og saae en Jord, som ikke gav andet igien end Torn og Tidsel; Og, om Jeg end kand nævne een eller anden af Interessenterne, som er kommet tilbage, og har maat forlade Compagniet, da er det alt skeet ved andre ulykkelige Hændelser; Den Handel, vi drive med Indianerne, har vi ikke tiltaget os med Gevalt, men har erhvervet den i Kraft af formelige Pakter og Forbund; De Byer og Fæstninger, som vi har eyet og endnu eye, ere anlagte ikke med Magt, men med Lands-Herrernes Tilladelse og Samtykke, saa at vi, forsikkrede om de

Persianers saa vel som Indianers Venskab og Velvillighed, kand med all Fribed seyle samt handle og vandle paa deres Kuster; Vel tilstaaer jeg, at vores Handel i forrige Tider har strækket sig videre, at vi har seylet saa vel paa China, som paa Indien og Bengalen; jeg tilstaaer og, at den Handel er nu kommen noget i Decadence, og endeel af de Oplags Steder, vi har havt paa samme Kuster, formedelst indfaldne Tidernes Besværlighed, negligerede; men de Vande, som vi saaledes paa nogen Tid ikke har beseylet, staae os endnu aabne, de Havne, vi har besøgt før, ere endnu ikke tillukte for os, og vi leve i den samme gode Forstaaelse med omliggende Kæysere, Konger og Lands-Herrer, som i gamle Dage.

LUCIUS.

LUCIUS.

Men, efterſom I taler om de forrige Tiders Vanſkelighed, kand I ikke vente, at den ſamme vil mode Jer endnu?

ANTONIUS.

Ney! det ſeer langt anderledes ud hos os nu omſtunder; den beſværlige Krig er overſtaaen, al Fiendtlighed er nedlagt, Riget er kronet med en tryg og ſtandhaftig Fred, vi leve derforuden under en Konge, der er ſtor i Krig, ſtørre endnu i Fred, der har ſaa mange Omſorge, ſom han har Undersaatter, ſaa mange aarvaagne Øyne, ſom der er Lande-Feyl at bøde paa, der vaager for Landets Velfærd, naar vi andre ſove; Hvor omhyggelig ſamme vores naadige Konge lader ſig Landets Tarv, og i

Sær-

Særdeeleshed Negotiens Opkomst gaae til Hierte, det vidne de mange priiselige Forordninger, der er udgangne, de mange herlige Anstalter, der ere foyede til Handelens Befodring, de mange Misbrugers og U-ordeners Afskaffelser, der ere i Verkstillede; Nu ere da de gamle Anstods-Steene afveltede, de gamle Hindringer, som studsede Negotien i sin Fart, skaffede af Veyen; Vores Mynt er sat paa en bedre Fod, vor Commercie i bedre Stand, og vor Seylads, som ved Tidernes Besværlighed var hemmet, er bragt paa nye igien i Fart; Vi beseyle nu med egne Skibe Frankerig og Spanien, vi hente med egne Skibe fra første Haand alle de Vare, vi behove; Endeel af vore Naboer, som fandt deres Regning ved forrige Tilstand, seer vel suurt der-

til

til, men den danske og norske Mand er munter og vel tilfreds; thi den Taage, som var i gamle Dage for vores Øyen, er nu bortdreven; vi ere komne af vor gamle Vildfarelse og see nu nøyere end forhen ind i Sagen, og i alt det som tiener til Handelens Beste; Vi lukke nu Øynene bedre op, vi rydde al Hindring af Veyen, vi fatte Mod og Hierte, ópmuntre hinanden indbyrdes, og bruge saa de Kræfter, Gud har givet os; I kand derfor ikke undre Jer, om de Indianske Compagnier ikke eene ligge stille i saadan Conjuncturernes Forandring, at de jo søge ogsaa at reise sig paa Fode igien, og bringe sig i Væxret; ikke heller kand I med nogen Føye indbilde Jer, at det er enten et svigagtigt eller daarligt Verk, vi anfange; Det er

ikke

ikke om en nye Verden, eller om ubekiendte Lande ved Syder Polen, vi tale, ikke heller er det Mississippiske Skatter, (som alleene laae skiulte i Project-Magernes Hierner) vi prale med; det er til bekiendte Lande, bekiendte Folk, Venner og Bunds-Forvandte vi seyle, og den Fordeel, vi viise til, er noget, som falder hver Mand i Øynene; I farer derfor meget saare vild, om I vil domme af det forbigangne om det tilkommende; thi Feylen bestod udi den første Stiftelse deri, at de første Interessenter skiode alt for liden Capital sammen, men naar den Feyl nu remederes, og der samles saa stor en Capital tilsammen, som der kand udfodres til at bestride saa stort et Verk med, da er der ingen Tvivl paa, at Verket jo med Guds Bistand kand beholde en god og bestandig Varighed.

LU-

LUCIUS.

Men meener I vel, at visse Nationer, som fra lang Tid her spille Mester i Indien, vil ansee med Koldsindighed, eller fordrage saadan eders Commercies Forøgelse?

ANTONIUS.

Meener I vel, at vore Naboer skulle fordrage, at vi ploye og saae vor Jord, at vi spiise, naar vi ere hungrige, og gaae til Sengs, naar Søvnen minder os?

LUCIUS.

De faae vel taale det, som de med ingen Skin af Ret kand forbyde Jer.

ANTONIUS.

Saa faae de ogsaa taale, at vi søge vor Brød paa alle lovlige Veye, og i sær

paa

paa denne, som de lige saa liden Ret har til at forhindre os i; Men her forfalder I uden for det, vi begyndte vor Discours om; thi her spørges gandske ikke, om vi har Ret til denne Handel; Alle Nationer tilstaae os vor ustridige Rettighed, det er alleene vores Anslag, som endeel finder Behag i at belee, men, imidlertid af de lee, saa gaae vi til Seyls, og vi skal lee en anden gang, naar Touren kommer til os.

LUCIUS.

Men hvad Tanker har I om den Forordning, der er udgaaen i Hannover, at ingen maatte indskyde noget i det Kiøbenhavnske Compagnie under fire dobbelt Capitals Forbrydelse?

ANTO-

ANTONIUS.

Jeg har de Tanker, at det staaer enhver Herre frit for at udgive Forordninger i sit Land, og at hans Undersaatter bør rette sig derefter, og derfore, om de Lyneborgske Kiøbmænd end godvillig anmeldte sig at træde i vort Compagnie, antoge vi dem dog ikke: for Resten tvivler jeg meget om, at det forholder sig saaledes i Sandhed, som der spargeres om denne Forordning; thi den siges at være saadan, som ikke vel kunde ventes af et os saa nær og ved saa intime Venskab allieret Folk. Hvad Hollændernes gamle og nyelig igien fornyede Foranstaltninger angaaer, da er det ikkun generalia, som ikke egentlig sigte til vort Compagnie, og om de

end saa giorde, da kand det deraf sees, at vores anfangede Verk er ikke saa aldeeles daarligt og absurd; thi hvis det saa var, da havde andre jo ikke nødig at rette Machiner an der imod.

LUCIUS.

Jeg begynder nu at finde Raison i det, I siger, og bliver I saa ved, skulle I snart faae mig selv overtalt, at lade mig tegne for et par Actier i Jeres Compagnie.

ANTONIUS.

Jeg pretenderer ikke, at I af mine blotte Ord skal lade Jer bevæge til at bifalde vores Anslag; Jeg vil, I selv skal bruge Jeres Forstand, legge Jer Hierne selv

selv i blød, tage Conditionerne for Jer, og noye gaae dem igiennem, overlegge dem med Jeres Venner, og bruge alle Jeres fem, eller om J maaskee har een meer end andre got Folk, Jeres sex Sandser; thi naar J alvorlig betragter Verket, og examinerer al Ting med Fornuft, da skal J befinde og tilstaae mig, at J har irret i Jeres Meening, og søgt at finde Difficulteter, hvor ingen var, at der ey behoves mange Ord eller stor Veltalenhed til at bringe Jer paa andre Tanker, eller at inspirere Jer Lyst til at interessere med os.

LUCIUS.

Men det er et dybsindigt Spørsmaal, som længe og ofte er ventileret imellem

fornuftige Kiøbmænd, om den Østindiske Handel, naar den end gik allerlykkeligst, kand regnes for at være gavnlig eller skadelig?

ANTONIUS.

Dersom her spørges, hvad den er for Europa i Almindelighed, da er intet visere, end at den er høyst fordervelig, eftersom der continuerlig flyder til Indien saasom en stridig Strøm af alt det Guld og Sølv, som kand skrabes sammen i Europa, udgraves af Biergene i America, og luttres af Sanden i Africa, hvilket altsammen indsluttes ligesom i et ævigt Fængsel hos Indianerne, og aldrig faaer Lov at circulere videre, eftersom de ikke trænge til nogen af de Fremmedes Vare;

Her-

Hertil kommer endnu, at den gemeene Mand i Indien, enten af Frygt for deres Høvdinger, som føre en streng og hovmodig Regiering, eller ogsaa af Overtroe, skiuler deres Liggendefæe i Jorden, hvor det mangen gang faaer Lov at ligge til Domme Dag; Derfor liigner St. Euremont i hans Piece, kaldet Sir Politich, den store Jordens Klode ved et skrækkeligt Monstrum, som er plaget med Obstruction, hvilken det ikke kand faae Bod for, uden der maatte appliceres Indien en Clyster, hvor ved aabent Liv, eller Pengenes Circulation, kunde tilveye bringes; Men, naar her tales om et Rige eller Land i Særdeeleshed, da

kand man ikke sige, at den Ostindiske Handel er skadelig; thi alt hvad Varene koste os at indkiøbe i Indien, det faae vi igien med Rente af andre Nationer, som vi debitere dem til, at jeg ikke skal tale om fleere Fordeele, saasom at der underholdes og dresseres nogle tusinde Matroser ved denne Handel paa andre Nationers Bekostning, item at mange, der ere geraadne i Armod i deres Fæderne-Land, og komme derover i Haanhed og Foragt hos deres Lands-Mænd, begive sig til Indien for at flye for Fattigdom og Skiændsel; saa og, at unge Mennesker, der har taget galt afsted hiemme, forsendes didhen af Forældrene, og komme ofte skik-

kelige

kelige hiem igien; thi Erfarenhed lærer, at den (saa kalded) Æqvinoctial-Linie, ligesom den kand giere viise Folk galne, saa gior den mangen gang tvertimod galne Folk viise; Hvis jeg havde meere Tid, skulde jeg meddeele Jer meer Oplysning, men jeg hor Vognmanden smekke med Pidsken; jeg maa videre fort.

LUCIUS.

Jeg haaber da vel, vi faae hinanden at see, naar I kommer tilbage, men i hvilket Kroe-Huus skal jeg finde Jer?

ANTONIUS.

Jeg soger ikke noget Kroe-Huus, men logerer mig gierne ind paa det beste

Vinhuus, og om J lyster at snakke meere med mig om denne Materie paa Hiemreisen, da skal J finde mig i dette Herberg, hvor jeg altid pleyer at tage ind. Adieu!

No. VI.

Samtale

imellem

Tvende Kiøbmænd

SYLVESTER

og

MONTANUS.

Trykt efter den forbedrede Edition
af Aar 1729.

SYLVESTER.

Hans Tiener, min Herre! det kommer mig for, som jeg har havt den Ære at see ham tilforn; Er han ikke een af de fire Species?

MONTANUS.

Jeg veed ikke, hvad han vil sige dermed.

SYLVESTER.

Jeg meener, er han ikke en Handelsmand i Kiøbenhavn?

MONTANUS.

Jo, det er omtrent saa.

SYL-

SYLVESTER.

Hvordan staaer det til nu omstunder i Kiøbenhavn?

MONTANUS.

Jeg takker skyldigst for Efterspørsel, ret vel, men hvordan staaer det til her i Landet.

SYLVESTER.

Jeg takker skyldigst for Efterspørsel, ret forbandet ilde; Vore beste Handels-Mænd komme efter Anseelse til at nære sig med at giøre Svovelstikker.

MONTANUS.

Hvi saa?

SYLVESTER.

Det er jo let at begribe, naar al Handel skal forflyttes til Kiøbenhavn.

MONTANUS.

Jeg har ikke hørt tale uden om en vis Slags Handel, nemlig Viin, Brænde-

viin,

viin, Salt- og Tobak, som til dato af fremmede Skibe har været indbragt udi alle smaa Stæder og Provincer, hvilken Handel, formedelst høyvigtige Aarsager, ingen Bestandighed kunde have, saa at intet var meere fornødent end en betimelig Reformation.

SYLVESTER.

Men Landet har jo kunnet staae i saa mange hundrede Aar, da Handelen var paa den gamle Fod.

MONTANUS.

Han har ret, Monsieur! at Landet har staaet, men det er Spørsmaal, om det i den Post, hvad Handelen angaaer, ikke havde kunnet staae bedre; Landet stod ogsaa udi de Tider, da her var fast ikke eet Kiøbmands-Skib; men da de saa kaldte

Hanse-

Hanſee-Stæder tilførte os alting indtil Knappe-Naale; Landet ſtod ogſaa, da Hollænderne og andre dreve her en Handel, ligeſom Spanierne fordum paa America, det er: forſynede os med Dukketoy og Nyrenberger-Kram, og toge med ſig tilbage Landets ſolide Vahre; Landet ſtod ogſaa i de Tider, da Hamborgerne exercerede det, ſaa kaldte, Jus Reſtringendi, hvorved alt det Korn, ſom kom paa Elven, maatte førſt bringes til Hamborg, hvor det maatte ſælges for den Priis, Hamborgerne fandt for got at ſette derpaa; og ſiden af dem blev med Fordeel debiteret til andre; men om Landet i ſamme Tider ikke havde kunnet ſtaae bedre, det vil jeg give fornuftige Folk at betænke.

SYLVE-

SYLVESTER.

Alt dette er got nok, men kommer denne Sag ikke ved; her sporges kun, hvorfor Kiobenhavn alleene skal florere? her sporges: hvorfor nogle skal tracteres som rette Born, og andre som Stif-Born? her sporges endelig: hvi liige Brodre ikke maae bære lige Kapper?

MONTANUS.

Dette Spørsmaal, Monsieur, er Vand-paa min Molle; thi denne Reformation udi Handelen er just sat i Verk for at indføre Liighed, og at Kiobenhavns Borgere ikke skulle tracteres som Stif-Born; Uliigheden bestod tilforn derudi, at Provincerne kunde staae ved at sælge de fire Species en tredie Deel lettere end Kiø-

ben-

benhavn; hvoraf det kom, maa I selv best vide, men vist er det, at Kiøbenhavn uden denne høypriiselige Reformation havde maat lukke Bod og gandske tage Skiltet ind.

SYLVESTER.

Understaaer I Jer da at beskylde os for Told-Sviig?

MONTANUS.

Aldeeles ikke, min Herre; thi det er noget, som jeg maatte beviise; jeg siger kun det, som er bekiendt, og som Provincerne selv maae tilstaae, at Kiøbenhavn ikke kunde holde Kiøb med nogen anden Stad i Landet; ja, jeg siger kuns, at, hvis de smaa Stæder og Provincer havde fort Handelen paa samme Maade og med lige Bekostning og Byrde, som Kiøbenhavn, da havde

de de ikke solgt saa let, ja fast foræret Vahrene bort igien; Men hvad Aarsagen dertil kunde være, det giver jeg ham selv at betænke.

SYLVESTER.

Hvor spisfindige og forblummede hans Ord end ere, saa begriber jeg dog ret vel Meeningen, som gaaer ud derpaa, at vi have begaaet Told-Svig; jeg var tilfreds jeg havde Vidner paa hans Mund.

MONTANUS.

Lad det for Guds skyld ikke komme til Process, min Herre! thi der kunde muelig findes de, der trøstede sig til at kunde legge for Dagen, at der af Vin alleene ikke har været fortoldet saa meget, som der udfodres til at forsyne Kirkerne med; men

det er ikke mine Ord; jeg gaaer ikke saa vidt; jeg siger kuns alleene det, som I andre selv tilstaae, nemlig at Kiøbenhavn ikke kunde holde Kiøb med Provincerne, uden de ligesom vilde forære den halve Deel af Vahrene bort; hvilket ikke kunde skee uden med Stadens Undergang.

SYLVESTER.

Hvad Undergang? Han kand giøre mig gal med saadan Snak; Kiøbenhavn har jo aldrig været nogen general Stabel-Stad tilforn, og har jo dog staaet.

MONTANUS.

At den har nogenlunde staaet udi Handelen, er ikke at tilskrive andet end idelig Krige imellem andre Søe-Potentater,

ter, hvoraf dette Land har profiteret; thi saasom fremmede Puissancer vare implicerede udi Krig, som giorde deres Seylads usikker, hentede Provincerne frivilligen alle deres Vahre fra Kiøbenhavn, men da Bladet vendede sig, Fred blev sluttet mellem ovenmeldte Søe-Potentater, og Dannemark derimod var geraaden udi Krig, da indsneeg sig den Misbrug, at Fremmede tilbragte alle Provincerne fra anden og tredie Haand med smaa og store Fartøye de Vahrer, som de godvilligen tilforn forsynede sig med i Kiøbenhavn; Denne Misbrug blev til en Vane endogsaa efter Freden, saasom visse Folk i Provincerne saavelsom fremmede fandt deres Regning derved, men Publicum og det gemeene Beste alleene leed derunder; thi vores egen

Commercie gik derover reent forloren, vores reede Penge udaf Landet, vores Seylads forfaldt, Egaliteren udi Handel og Vandel blev ruinered, og denne ædle Hoved- og Handel-Stad blev truet med vis Ødeleggelse; han seer derfore, min Herre, hvor fornøden denne Reformation har været, og hvor meget den er grundet paa Billighed, at Kiøbenhavn, som forskaffer Provincerne Aftræk og Debit paa den største Deel af deres Vahre, bør derimod ogsaa, heller end Fremmede, forskaffes af Provincerne Aftræk og Debit paa de Vahre, som de igien behøve at forsynes med.

SYLVESTER.

Tilforn klagede Kiøbenhavn alleene; men nu klage alle Stæder og Provincer.

MON-

MONTANUS.

Det er sandt, Monsieur, men her maa examineres, om de sidstes Klagemaal er saa vel grundet som de førstes.

SYLVESTER.

Naar alle eenstemmig klage, saa maa man jo ufeylbar sluttе, at Klagemaalet er vel grundet.

MONTANUS.

Ikke altid, min Herre; thi enhver seer meere paa egen Interesse, end paa Landets Nytte; For Exempel: om Forordning udgik, at intet maatte bruges, uden hvad som blev fabriqvered i Landet, kunde vel nogen holde saadan Anstalt for skadelig? ikke desmindre ville alle Kræmmere eenstem-

mig klage derover; om Anstalt blev sagt, at alle Kiøbsted-Folk skulle gaae paa deres Been, ligesom Bønder, ville dog alle delicate Folk tillige med Leyekudske og Porteurs eenstemmig dadle saadan Anstalt, skiønt den var nyttig baade for Sundhed og Pungen.

SYLVESTER.

Stæderne og Provinceerne klage ikke alleene, men viise udtrykkelig, at de lide herved.

MONTANUS.

En Kræmmer vil ikke alleene klage, men endogsaa virkelig lide ved Fabriqvers Indførsel, og dog kand ingen nægte, at jo intet meere contribuerer til et Lands Velfærd,

færd, end Manufactures Stiftelse; ingen Reformation, ingen Anstalt er saa nyttig, at jo nogle maae lide derved.

SYLVESTER.

Disse Exempler, som Monsieur her fremforer, passe sig ikke; thi han taler alleene om nogle faa Personer, som bør at lide for det gemeene Beste, naar anderledes ikke skee kand; Men her handles om alle Stæder og Provincer; kand han vel nægte, at jo alle baade klage og lide?

MONTANUS.

Kand han vel nægte, at Klagen og Lidelsen jo bestaaer puur og alleene derudi; at de ved denne Forandring har tabt den Herlighed at faae fremmede Vahre indpracticerede paa en sær fordeelagtig Maade?

Han maa vende Tingen, paa hvad Kandt han vil, saa finder han dog aldrig nogen anden Kilde til saadan Lidelse og formeentlig Skade; De faa private Personer, som fandt deres Regning ved forrige Uorden, søge nu at indbilde alle andre Stænder udi Provincerne, at de ogsaa faae en Rem af Huden, saa at de første klage af puur Interesse, og de sidste af Vildfarelse, de første, fordi de ikke meere maa fremture at berige sig paa det gemeene Bestes Bekostning, og de sidste, eftersom man har bildet dem ind, at de ligesaa lidt kunde finde deres Regning derved; Ja samme falske Persvasioner gaae saa vidt, at mange ere komne i Indbilding, at al Vanhæld, som kand paakomme, flyder af denne Reformation, saa at Land-Manden troer, at han

fik

fik meere for sit Korn, Eyermanden meere for sit Huus og Gaard, hvis Handelen havde bleven paa forige Fod; ja, det er venteligt, at mange godt Folk, hvis de i Tide ikke blive bedre underrettede, vil ogsaa omsider lade sig binde paa Ermet, at den udi disse Lande usædvanlige Tertian-Feber, som paa et par Aar saa stærk har grasseret, er ogsaa en Svite af de fire Species, ligesom den, der først har faaet i Hovedet, at det spøger i Huuset, tager udi Tusmørke hver Stoel og Bænk for et Gespenst.

SYLVESTER.

Men, naar Land-Manden seer for Øyne, at Vahrene stige, er det da Vildfarelse eller Indbilding?

MONTANUS.

Det er ikke Vahrene, der stige, men det er Told og Consumtion, der betales rigtigere af Vahrene nu end tilforn, i Følge af de Kongelige Told-Ordonancer, som for rum Tid siden ere udgivne, og hvilke det eene Stæd og Land saa vel bør holde sig efterrettelig som det andet; for Resten leverer Kiøbenhavn Vahrene ligesaa gode og for ligesaa god Priis, som de Fremmede kand levere dem, alleene det Spanske Salt er den eeneste Sortement, som kommer lidet dyrere end tilforn, men den Skilling, som herefter vil gives paa Skieppen, er ikke af den Vigtighed, at Skaden kand ballancere mod den Fordeel, at Pengene blive i Landet; om man, for Exempel, gav

lidt

lidt meer for det Salt, som raffineres i Kiøbenhavn, end for Lyneborger-Salt, da synes vel den Kiøbende at lide derved, men det er umodsigeligt, at Landet jo vinder i Almindelighed; brug derfor Jer Fornuft, min Herre! og leg udi en Veye-Skaal den ringe Ting, som maa gives meere for Tonden af det Spanske Salt, hvoraf Consumtionen udi et hvert Huus dog er kuns maadelig, og leg i den anden Veye-Skaal de Kongelige Indkomsters rigtige Erleggelse, som tilveyebringes paa saadan billig Maade, Liighed og Orden udi Handelen, som er indført, Commerciens Opkomst og Forøgelse, en utroelig Sum Penge, som aarlig gik af Landet, men nu forbliver hos os, og endelig den Fordeel det er, at saa mange af Landets

egne

egne Born underholdes og ove̊s i Seylad-
sen, og see saa til, hvilken Skaal vil meest
veye! Sandelig, de som vil krympe sig ved
at give nogle Skillinger meere for en
Skieppe Salt imod saa mange herlige For-
deele, kand lignes med dem, der vegre sig
for at anvende en liden aarlig Reparation
paa deres Huuse, men bie til den heele
Bygning falder dem over Hovedet.

SYLVESTER.

Jtaler, Monsieur, om nogle Skil-
linger, da dog Erfarenhed viiser os, at
Saltet allerede er stegen til en excessive
Priis, saa at man seer alt, hvor hen de
Kiobenhavnske Kiobmænd sigte.

MON-

MONTANUS.

Dertil kand jeg svare tvende Ting, 1.) at Saltet har været udi langt større Priis for nogle Aar siden, da Kiøbenhavn endnu ikke havde faaet disse Privilegier, 2.) at det er udregnet og kand beviises, at det med sidste Skibe hiembragte Salt er solgt med Forliis; Aarsagen dertil er, at vi nu ouerstunder hente det fra Spanien med egne Skibe.

SYLVESTER.

Det gaaer over al Fornuft; Burde vi ikke da have det for bedre Kiøb?

MONTANUS.

Det kan maaskee gaae over Monsieurs Fornuft, men ikke over deres, som har giort sig Ideè over Handel og Vandel.

SYL-

SYLVESTER.

Jeg maatte vel gierne sporge, om de fremmede Skibe, som tilforn bragte os Saltet, vare bygde af Carduus-Papiir, om Folkene, som derpaa underholdtes, kunde leve af Vœjr og Vind, og om de altid havde Vinden i deres Lomme?

MONTANUS.

Deres Skibe vare bygde og underholdtes med samme Bekostning, som vore.

SYLVESTER.

Og dog kunde en Engelænder og Hollænder selge os Vahrene for langt bedre Kiøb; lad os ikke tale meere herom! det er noget forbandet Tøy.

MON-

MONTANUS.

Hor, min Herre! en Retour-Vogn er den giort af en Bog Carduus-Papiir eller af Træe? gaaer Hiulene derpaa af sig selv eller trekkes de af Heste?

SYLVESTER.

Hvilket Spørsmaal! En Retour-Vogn er jo ikke anderledes dannet end en anden Vogn;

MONTANUS.

Og dog er Fragten med en Retour-Vogn en tredie Deel lettere end med en anden Vogn?

SYLVESTER.

Det er jo let at begribe; thi en Retour-Vogn maatte ellers gaae tom tilbage.

MON-

MONTANUS.

Lige saadan Beskaffenhed har det med de fremmede Nationers Skibe, som bragte os Salt fra Portugal; De samme gik først med Ladning til den Middellandske Søe, hvor de atter toge anden Ladning ind, som de debiterede til Portugal, derfra toge de Saltet ind i Steden for Baglast, som de solgte til disse Nordiske Folk, og siden fore videre paa Øster-Søen; derforuden have de Fred med de Tyrkiske Søe-Rovere, saa at de kan seyle med u-armerede Skibe, og følgelig giøre Reisen paa kort Tid; Vi derimod giøre Spanske Reiser alleene for at hente Salt, og maae bruge armerede Skibe, eftersom vi ingen Fred have med Tyrken; Kand nu Monsieur

heraf

heraf begribe Aarsagen, hvorfor vi ikke kand selge Vahrene for den Priis, som Engelænder og Hollænder?

SYLVESTER.

Det begriber jeg nok; men var det da ikke bedre og mageligere, at samme fremmede Nationer bleve ved at tilbringe os slige Vahre, hvorved vi sparte Omkostning og ikke hazarderede vore Skibe?

MONTANUS.

At det var mageligere, tilstaaer jeg gierne; men hvorledes denne Magelighed bekommer Landet og det gemeene Beste, det har Erfarenhed lært os, og det har jeg nyelig forhen klarlig nok demonstreret for Monsieur; Vore Naboer og de andre

fremmede Nationer, som tilforn forsynede os med Vahre, ere ikke Liebhabere af saadan Magelighed, og vi see for vore Øyne, hvad deres Vindskibelighed og Umage har gavnet dem.

SYLVESTER.

Men gaaer Pengene ikke udaf Landet nu omstunder ligesom tilforn? thi jeg maatte gierne sporge for Exempel, hvad Vahre man forer fra Kiøbenhavn til Spanien og Portugal?

MONTANUS.

Jeg tilstaaer, at der gaaer Penge ud af Landet, men langt fra ikke saa mange, som tilforn; for Exempel: En Hollænder tager ind for tusind Rixdlr. udi Salt i St. Hubes eller Lissabon, meener min

Herre,

Herre, at han selger os det for samme Priis? Monsieur Hollænder forstaaer bedre at giore sin Regning, han vil i det ringeste have først saa meget, som Udredningen og Skibs-Folkets Hyre og Underholdning belober sig til; det var og Synd at begiære, at hans Umage skulle blive ubelonnet, Belonningen maa proportioneres efter Reisens Længde og Besværlighed, og maa være stor, om den skal være tilstrækkelig; den Erstatning da, som han forlanger for alt dette, er egentlig de Penge, som gik ud af Landet tilforn meer end nu; at handle derfor med fremmede Skibe, er ikke andet, end erstatte fremmede den Omkostning, som giores paa deres Skibe, og anvendes paa deres Folkes Underholdning, og deres egen Umages Betaling,

hvilket altsammen kand belobe sig til en u-troelig Summa, ja meer end to gange saa meget som Vahrenes første Indkiøb er; Naar vi derimod handle med egne Skibe, bliver disse to tredie Deele af Capitalen conserverede i Landet, og skiønt Udgifterne ere store, roullere de dog blant Undersaatterne selv, saa at Vahrenes første Indkiøb, som er den mindste Deel, er det som gaaer i fremmede Hænder; Med et Ord, min Herre, er det et falsk Principium at handle med egne Skibe, da maa man sige, at hverken Engelland, Holland, Frankerig, vores Naboe Sverrig, som fast i alle Ting ere udi lige Vilkaar med os, eller noget Land har forstaaet Handelens Interesse saa vel som Monsieur; thi man seer, at alle Nationer, der have lagt

Vind

Vind paa Commerciens Opkomst, have sat dette til Grundvold.

SYLVESTER.

Hvad disse Raisonnements angaaer, da synes de at være grundige nok, og jeg fatter det, at enhver ærlig Patriot bør sette privat Interesse til Side for det algemeene Beste, men jeg fatter ingenlunde, at man kand kalde det privat Interesse, som angaaer alle Handels-Mænd udi enhver Sted og Provincer i det heele Rige; Naar alle finde sig besværgede med en Ting, kand den ikke fore Navn af andet end en almindelig Lande-Byrde, uden at Monsieur vil sige, at ved det Ord Publicum forstaaes nogle faa Borgere i Kiøbenhavn, hvilken Definition ingen fornuftig Siæl

kan approbere, uden at man ogsaa vil approbere den Beskrivelse, en vis Mand fordum giorde over Jordens-Klode, nemlig at den bestod fornemlig af tre store Byer, Hierusalem, Constantinopel og Mariager.

MONTANUS.

Monsieur, jeg har tilforn tydelig forklaret ham, hvad her forstaaes ved det algemeene Beste, nemlig at de Kongelige Indkomster settes paa en bedre Fod med Landets Fordeel, i det at, tilligemed en Orden og Liighed, indføres udi Handelen utroelige Penge-Summer, som før gik ud, nu blive i Landet, og en stor Mængde Folk øves udi Seyladsen; men eftersom Monsieur ikke vil lade sig nøye med min forhen

giorde

giorde Forklaring, da vil jeg spørge ham, om han da forstaaer ved Publicum Kiøbmændene udi de smaa Stæder og Provinceer?

SYLVESTER.

I det ringeste er det rimeligere at forstaae ved Publicum Kiøbmænd udi alle Provincer og Stæder end nogle faa Borgere udi en Stad.

MONTANUS.

Saa bliver da Monsieurs Definition over Publicum denne: Ved Publicum forstaaes Peder Nielsen udi Aalborg, Jens Hansen udi Aarhuus, Peder Pedersen udi Ringkiøbing, Hans Michelsen udi Calundborg og nogle andre faa, som have al

Handelen i Hænderne; Jeg veed ikke, om min Herre er een af ovenmeldte Personer.

SYLVESTER.

Ney, min Herre, jeg er ikke een af de store Kiøbmænd udi Provincerne, jeg har kuns en liden Handel, dog takker jeg GUd for daglig Brød.

MONTANUS.

Hvis Monsieur er ikke en af de store Kiøbmænd i Provincerne, da kand man sige, at han har talet ikke alleene mod det almindelige Beste, men endog mod sin privat Interesse; thi Erfarenhed viiser os, at een eller to Kiøbmænd udi hver Stad have bemægtiget sig den heele Handel, saa at de andre har levet ligesom under deres Vinger; Saadan Uorden reiser sig gierne paa

de

de Stæder, hvor der er Confusion udi Handelen, og at een selger Vahrene for bedre Kiøb end hans Naboe, men Uleyligheden ophæves ved denne nye Forordning, saa at den eene Kiøbmands Vilkaar bliver ikke bedre end den andens, og ingen faaer meere Leylighed at tvinge Handelen alleene; Hvis min Herre var en Visiterer eller Strand-Ridder, ville jeg ikke sige ham et Ord imod i den Punct, hvad privat Interesse angaaer, men esterdi han er en Kiøbmand og een af de smaa Kiøbmænd, da holder jeg for, at han bør glæde sig ved denne Forandring lige saa høyt, som Kiøbenhavns Borgere selv, som ikke forlange andet end Evne at debitere deres Vahre; hvilken Evne gives Jer ikke mindre end dem ved denne nye Etablissement.

SYLVESTER.

Jeg begynder saamænd at smage paa dette sidste; thi jeg kand ikke nægte, at i alle de smaa Stæder, som mig er bekiendt her i Landet, en eller to Kiøbmænd jo have været Mestere over den gandske Handel: Men de store Kiøbmænd vil da vist nok faae en Ulfærd, dog det vil intet sige, thi vi andre ere jo ligesaa vel Borgere og gode Undersaatter som de.

MONTANUS.

Men, om jeg drister mig til at beviise, at de store Kiøbmænd selv ikke alleene ey lide, men endog kand finde deres Regning ved denne Forandring.

SYLVESTER.

Ney! holdt kuns inde dermed, thi det er at gaae alt for vidt.

MON-

MONTANUS.

For at beviise dette af Anseelse store Paradox, maa jeg forestille, hvordan Conjuncturerne vare efter den almindelige Fred udi Europa: Fremmede Skibe, da Søen over alt var fredelig, løbe i utroelig Mængde ikke alleneind udi alle smaa Stæder og Havne, men end og debiterede deres Vahre langs ved Strand-Breddene til Land-Manden, og saasom ingen af Parterne fandt sig ilde ved saadan Handel, er det troeligt, hvis det havde varet længere, at denne sidste Misbrug havde end voxet meere til: Men, hvad var Sviten deraf? Proprietarier, Forpagtere, Præster og Bønder ville ikke meere trænge hverken til de store eller smaa Kiøbmænd i Kiøbstæderne,

saa

saa at de samme havde blevne ligesaa forlegne med deres Vahre som Kiøbenhavns Borgere. Landmanden maa ikke befatte sig uden med sin Handtering, som er at leve af Avling og af Jordens Grøde, Kiøbmanden derimod ved at bringe fornødne fremmede Vahre til Landmanden igien: Men dette var tilforn confunderet, og Confusionen var endda bleven større, hvis denne ypperlige Reformation ikke var skeed, thi hvad ville der blive af Kiøbmænd, naar Forpagtere og Bønder skulle komme i den Stand, at de kunde sætte Skildte ud, og male over Dørene i Lands-Byerne: Her sælges foruden Korn, Smør, Ost, Høe og Lang-Halm, endogsaa superfine Drapper med Silke og uldne Stoffe, item skiønne Spanske og

Franske

Franske Viine og Brændeviine, Salt, Tobak, ꝛc. Og der for bedre Kiøb end udi nogen privilegered Kiøbstæd; Monsieur kand da heraf let slutte, at, hvis Handelen havde continuered paa forrige Fod, da baade Jere store og smaa Kiøbmænd selv havde maat sukke efter den Reformation, som de nu meene at lide ved? Maa han ikke selv tilstaae mig det?

SYLVESTER.

Jeg begriber det heel vel; gid ieg kun kunde faae mine Medborgere til at fatte det ligeledes!

MONTANUS.

Det er noget, som alle let kand begribe, naar de kun ville sette sig for at begribe det.

SYLVE-

SYLVESTER.

Hvorfore skulde de ikke ville begribe det, som man viser at sigte saa vel til deres egen som Publici Nytte. Men Ulykken er, at en stor Deel af Kiøbenhavns Indbyggere, ja Kiøbmænd selv, har endnu ikke kundet faae udi Hovedet den Nytte, som Monsieur præker om.

MONTANUS.

Jeg troer det nok, min Herre! thi her findes endnu een stor Deel af vores egne Kiøbmænd, der endogsaa sukke efter Handelens Retablissement med Hamborg igien, da man dog kand demonstrere mathematicè, at ingen Handel er meere tærende for Landet: Og naar Folk ikke kand faae udi Hovedet, at det er Landet skadeligt

ligt at kiøbe Spansk Uld, først fabriqveret udi Holland og siden udpranget i Hamborg, hvorledes vil man da faae dem til at begribe, at det er Landet nyttigt at hente Salt med armerede Skibe fra Portugal. Men de gode Kiøbenhavns Handelsmænd kand nok begribe det, naar de vil.

SYLVESTER.

Det er u-naturligt ikke at ville begribe det, som man kand begribe at være til sin egen Nytte.

MONTANUS.

Det gaaer med en Deel af vore Kiøbmænd som med Moscovitiske Koner, hvilke, saasom de ere vandte til ideligen at faae Hug af deres Mænd, græmme sig, naar saadant

saadant ophører, eller som med dem, der have været saa længe vandte til et Fængsel, at de krompe sig ved, naar man vil lade dem løs igien. Den store Magelighed at lade bringe sig Vahrene med fremmede Skibe til Stue-Dørren, og den Bequemmelighed at faae alle Slags fabriqverede Sager til en vis Tid og Time med agende Poster til sig, har saaledes indtaget, og ligesom fortryllet adskillige af vore Kiøbenhavnske Kiøbmænd og andre Folk, at all nyttig Forandring, som giør Skaar udi samme Magelighed, er dem ubehagelig. Der er derforuden adskillige Borgere blant os, som holdes for Handelsmænd, og dog ikke udi Gierninger ere andet end fremmedes Commissionairer, hvilke aldeeles ikke finde deres Regning ved at handle med egne

Skibe,

Skibe, thi de bekymre sig ikke om, at Fremmede skumme Fløden af Landet, naar de maa kun beholde det tynde, som ligger paa Bunden, det er, naar en liden Procento bliver dem betalt for den Umage, de have med at bringe Pengene af Landet. Hvo kand da i saa Maade forundre sig over, at een Deel af vore egne Kiøbmænd slaaer Rynker paa Næsen ved en nyttig Reformation, skiønt den aldrig har været meer fornøden end nu omstunder.

SYLVESTER.

Hvi nu meer end tilforn?

MONTANUS.

Naar man eftertænker, at Dannemark ingen synderlige Exporter har eller

Vahre at udføre, og naar man tillige med betragter den store Begierlighed, dette Folk har efter fremmede Vahre, end ogsaa dem, der tiene til Vellyst alleene, item at saa Ting her i Landet blive fabriqverede, da kand man fast ikke begribe, hvorledes der endnu kand være reede Penge tilbage; Men de store Hul, som rede Penges idelige Udførsel har foraarsaget, ere til denne Tid nogenledes blevne stoppede ved de Penge, som Norske Exporter have bragt tilbage; jeg siger nogenledes; thi endskiønt de Specier, som de Norske ved Exporter af Jern, Kobber, Fisk, Træ, Tran, Beeg, Tiære ꝛc. bekomme til gode hos Fremmede, ere temmeligen anseelige, saa har dog Pengenes Udførsel af Dannemark været saa umaadelig, at det eene Riges Gevinst har ikke til-

tilstrekkeligen bodet paa det andet Riges Skade; thi Dannemark har kunnet ansees som en hoy Sse, der styrter ideligen Vand ned udi det store Hav, som aldrig kommer tilbage, og Norge, som en Flod, der falder igien udi samme Sse, og derved hindrer, at den saa hastig ikke kand udtorres. Udi saadan Tilstand har disse tvende Rigers Handel været udi langsommelig Tid, og de Danske have ikke ret merket, med hvilken tærende Sygdom Landet har været besænget, førend de Norske Floder begyndte ogsaa at formindskes; det er, førend Fremmede begyndte at hente fra deres Colonier udi America Tommer, Maste, Beeg, Tiære og Fisk, som de tilforn alleene toge fra Norge; Og til den Ulykke kom ogsaa en anden, at den liden og fast eenste Export,

Dannemark havde paa Stoldoxen, ogsaa blev svækked ved det, at Hollænderne begyndte at føre Stoldoxen fra Brabant og Flanderen, da begyndte fornuftige Kiøbmænd at see og merke, hvad Udfald Tingen vilde have, hvis Pengenes umaadelige Udførsel ikke i Tide blev hindred ved at handle med egne Skibe. Jeg haaber, at min Herre heraf tydelig kand see, at, naar saadan tærende Handel continuerer, et Land da kand inden stakked Tid bringes udi saadan Stand, at en Skoemager formedelst Penge-Mangel maa sige til en Skræder: Giør mig et par Burer, saa skal jeg giøre dig et par Skoe eller Støvler igien. Jeg haaber, han ogsaa let kand begribe, at de, som endnu sukke efter den gamle Handel, jo synes ligesom at ville sige: Fremmede Nationer

ner have revet Haaret af os, hvorfor kand vi ikke ogsaa unde dem Huden med.

SYLVESTER.

Jeg finder stor Grund i dette, min Herre, og er det noget, som jeg tilforn aldrig har ret eftertænkt. Nu holder jeg det for en stor Taabelighed at ønske den gamle Handel igien.

MONTANUS.

Jeg understaaer mig ikke at beskylde nogen for Taabelighed, thi Vanen kand forblinde endogsaa vittige Folk saaledes, at de ikke kand see det, som staaer lige for Øynene. Jeg finder, at den store og nyttige Reformation i Handelen i Dronning Elisabets Tid havde ligesaa stor Modsi-

gelse blant Kiøbmænd selv i Engeland, som nu omstunder hos os; thi der fandtes da mange, der holdte fore, at det var bedre og i det ringeste mageligere at blive ved den gamle Slentrian ved at sælge raa Uld til Brabandske Kiøbmænd, og lade de samme bringe det fabriqvered igien til Engeland, end at lade det fabriqvere hos sig selv, og fore det forarbeydet ud til Fremmede, saa at, om somme misfornøyede Kiøbmænds-Raaben havde trænget sig igiennem, havde Engelænderne endnu været Høkere for andre. Men hvad, som meest tiener til Beviis paa visse af vore Kiøbmænds u-grundede Klynken, er, at de Norske nyeligen af sig selv have forlanget, som en Naade, den selvsamme Reformation, som de andre krompe sig ved.

SYL-

SYLVESTER.

Hillemænd! er det sandt, saa skiemmer jeg mig ved mig selv og ved mange af mine Medborgere; thi de Norske Kiøbmænd holdes for at have gamle Been udi Panden, og at forstaae Kiøbmandskab udi Grund.

MONTANUS.

Det er ikke alleene Norske Kiøbmænd, men endogsaa de, der leve af Fremmedes Commissioner selv, der sukke efter saadan Reformation, som det eeneste Middel til Handelens Velstand.

SYLVESTER.

Hør min Herre! ret nu er jeg færdig at capitulere og overgive Fæstningen med Accord.

MONTANUS.

Jeg tager ikke mod nogen Accord, han maa give sig paa Naade og Unaade.

SYLVESTER.

Men man giemmer gierne det Beste til sidst, jeg har endnu een Hoved-Instance at giøre, som maaskee vil komme ham til at sveede.

MONTANUS.

Siig kun frit frem! har jeg løset de andre Knuder, saa haaber jeg ogsaa at løse denne.

SYLVESTER.

Det maa blive til en anden Tiid, jeg vil ikke besværge Monsieur med saa meget paa eengang.

MON-

MONTANUS.

Det skulde giøre mig ont, om han forlod mig uden at have faaet Fornøyelse udi alting; Siig kun frem, jeg har ret Lyst til at høre.

SYLVESTER.

Hør Monsieur! jeg tilstaaer gierne, at det er nødvendigt at handle med egne Skibe, at der bør være store Stabel-Stæder, og at en stor Stabel-Stad bør have et stort Oplag for Vahrenes Debit; jeg tilstaaer ogsaa, at ingen Stad udi Riiget er beqvemmere dertil end Kiøbenhavn; Men siig mig, hvorfor skal Kiøbenhavn være den eeneste Stabel-Stad for det heele Rige? hvorfor skal det heele Riges Handel concentrere udi een eeneste Stad? thi hvor stor og anseelig Kiøbenhavn end

er, saa kand den dog neppe ballancere mod fire eller sex af de andre beste Stæder.

MONTANUS.

For at besvare dette sidste Spørsmaal, maa jeg forestille ham Kiøbenhavns Vigtighed, hvorover han maaskee ikke har giort sig nogen ret Idée; Vilde jeg alleene tale om Stadens Circumference og Begreb, og i den Post alleene ligne den ved fire eller sex af de beste Stæder udi Riget, da tilstaaer jeg gierne, at jeg kom til at sveede over Spørsmaalet efter min Herres Spaadom; thi naar man stødte fire af de største Danske Stæder sammen, vilde deraf blive en Stad, ikke alleene saa stor, men fast større end Kiøbenhavn; Men, naar jeg betrag-

betragter Kiøbenhavn med rette Øyne, og seer, at derudi er en stor Kongelig Hof-Stat, et Academie for tvende Riger, en anseelig Krigs-Flode, en talrig Guarnison, som fast kand passeere for en Krigs-Hær, nogle tusinde Matroser, som der have stedsevarende Boe-Pæl, Rigets almindelige Tøyhuus, Magaziner, alle høye Collegier ꝛc. da begynde de andre foromtalte Stæder, hvor gode og vigtige de end kand være, at synes ligesom Atomi eller Sole-Gran for mine Øyne; thi jeg vil give Monsieur Forlov at betragte endog de største fremmede Stæder udi Europa, for at efterse, om han kand finde een eeneste Stad, hvorudi det heele Riges Herlighed og Styrke saaledes er concentrered, som udi Kiøbenhavn. Betragter jeg Stadens Situation og Bequemhed

qvemhed for Handelen, da er den saadan, at den bekiendte Engelske Skribent, der tog sig for at igiennemhegle og dadle alt, hvad som fandtes udi Landet indtil smaa Grise og Giæslinge, dog understod sig ikke at liigne nogen Stad i Europa mod Kiøbenhavn i den Henseende, uden Constantinopel; Naar nu denne ene Stad er suffisant nok til at forsorge det gandske Rige, til hvad Ende skulde der bestikkes fleere dertil? der kand bedre haves Øye over et Stæd end over fleere, at Ordonnancen rigtig efterleves og Tolden rigtig erlegges, hvoraf den saa høyfornødne Egalitet i Handelen skal flyde, og uden hvilken det gandske Verk var til ingen Nytte: Nu har Kiøbenhavn frem for andre Stæder den Beqvemmelighed af omcirclede Volde, mange Tilsyns-Mænd,

og

og Kongens Nærværelse, Bequemmelighed af Situation for Øster og Vester-Søen, saavelsom for alle Provincerne, en herlig Skibs-Reede og Havn, som fattes mæren paa alle de andre Stæder, og Mængde af Kiøbmænd: Er og den eeneste Stad i Dannemark, hvor alle Provincernes Skibe strømme til for at affætte deres Lands-Producter, saa at de med langt større Bequemmelighed og Fordeel kand paa Retouren tage de fire Species ind, heller end Baglast af Steen og Sand, som de tilforn indtoge med Bekostning, for at kaste den ud igien ved deres Hiemkomst; derimod, om der var fleere Stabel-Stæder, da, saasom Skibene ikke havde andet Ærinde derhen end at hente disse fire Species, efterdi den eene Kiøbstæd haver Landets Vahre for lige det

samme

samme Kiøb, som den anden, saa at det var urimeligt, at den eene Kiøbstæd vilde føre sit Korn og feede Vahre til den anden, gik de dem necessario forbi, fordi Reisen vilde falde dem langt kostbarere, naar de skulde gaae med baglastede Skibe, og søgte heller Kiøbenhavn, hvor de kunde bringe Ladning hen og tage Ladning tilbage, saasom Kiøbenhavn u-omgiængelig maa have Provincernes Afgrøde, eftersom der i Faveur af Provincerne er sat saa høy Told paa Udenrigs Victualier, at Kiøbenhavn derimod ikke andensteds fra kand vorde forsynet; hvorudover disse andre gode Stabel-Stæder vilde snart geraade i Decadence, med mindre de kunde finde Moyen at giøre sig noget a parte Snit ved Told og Consumption, hvilket igien fordervede Kiøbenhavn,

havn, ruinerede Egaliteten, svækkede de Kongelige Intrader, og indførte den gamle Confusion; Vil man herimod sige, at saadant kommer an paa gode Inspecteurer og Visiterere, hvilke kand findes ligesaa vel udi Provincerne som udi Kiøbenhavn, da lærer forrige Tiders Erfarenhed os, at naar fremmed Handel er tilladt andre Stæder, da kand Kiøbenhavn ey alleene ikke holde Kiøb med dem, men maa reent undergaae, endskiønt der ere gode Inspecteurer saavel der som her, saa at, at nægte dette, er at nægte forrige Tiders Historie, og at tale mod Erfarenhed, som udi alle Ting er den beste Lærer. Alt dette viiser da ikke alleene, at det er fornødent, at Kiøbenhavn er den eeneste Stabel-Stad for det heele Rige, men endog at Provincernes

Vel-

Velfærd beroer derpaa, at Kiøbenhavn heller kand tiltage, blive folkerijg og stor, end at den skulde aftage, svækkes og ruineres. I det øvrige tør jeg vove mig at sige, at de, som holde for, at der kand være mange store Stabel-Stæder udi Dannemark, have ingen ret Idée giort sig over Landet; Thi dette Rige, skiønt det producerer rigeligen mange fornødne Ting, saa er det dog ikke saadanne Vahre, som tiene til Udførsel; Det Korn og de feede Vahre, som Landet giver, kand ikke afhændes med nogen synderlig Fordeel til Fremmede, hvilke kand bekomme samme Vahre baade bedre og lettere fra Østersøiske Stæder. Og at tilføre vore Naboer efter Engelsk og Hollandsk Maade Franske og Spanske Vahre, kand ey heller skee med nogen Fordeel, eftersom

vi

vi ikke kand holde Kiøb med Engelændere og Hollændere formedelst oven anførte Aarsager. Hvorfor, ligesaa utienligt som det er at anlegge mange Kroer og Verts-Huuse en liden Distance fra hinanden paa en Vey, hvor maadelig Fart er, saa lidet Haab kand man giøre sig at see mange florisante Stabel-Stæder udi et Land, hvor ingen synderlig Export er. Derforuden troer jeg neppe, at han skal kunne viise mig nogen Handel-Stad udi Dannemark, der har en bequem Havn for Spaniefarer, undtagen Kiøbenhavn. Ligesaa ubilligt som det derfore var, at ville anstifte en eeneste Stabel-Stad udi Norge eller Sverrige, saa underligt er det at ville giøre Facit paa mange Stabel-Stæder udi Dannemark, thi, hvorvel Sverrige og Norge ere meere

mavre end Dannemark, saa have de derimod Exporter og utallige beqvemme Havne, hvorpaa her i Riget er Mangel.

SYLVESTER.

Jeg giver mig paa Naade og Unaade, takker Monsieur, at han har fort mig af Vildfarelse, og jeg skal udstroe hans Lærdom allevegne, hvor jeg kommer i Landet.

MONTANUS.

Han gior vel derudi, min Herre! thi mange got Folk ere virkelig i Vildfarelse og behover Oplysning, og ingen meere end de som meest krympe sig, nemlig Kiøbmænd udi Stæderne, hvilke herved kand være forvissede om tvende Ting udi Fremtiden 1.) at dem Evne gives at debitere deres

deres Vahre, hvert Sted til sit Distrikt. 2.) At ikke een eller to bemidlede Mænd udi en heel Stad skal som tilforn anmasse sig Handelen alleene; thi, naar den eene ikke kand give bedre Kiob end den anden, søger den Kiobende den nærmeste Boed, enten den tilhører den rige eller den fattige Kiobmand; ikke at tale om Ueenighed, Misundelse og Mistanke, som derved i Kiobmands-Standen udryddes; Thi de smaa Kiobmænd indbildte sig tilforn, at de bleve underminerede af de store, og at de sidste, saasom de havde de Ting udi Hænderne, der drive Hiulet, altid vare lykkeligere udi deres Negotiationer med Toldere og Visiterere, af hvilke de altid kunde stipulere sig tvende smaa Tienester, nemlig: 1.) at de vilde tabe Synet, naar en riig

Kiøbmands Skib kom i Havnen. 2.) At de vilde see skarpere end de pleyede, naar den Fattige skulde losse; om Mistanken var vel grundet eller ey, lader, jeg staae ved sit Værd; jeg siger kun, at saadan Mistanke regierede i Stæderne, og det, som er bekiendt, nemlig at en Kiøbmand kunde selge Vahrene lettere end en anden, og derved tildrage sig Handelen frem for alle de andre; Lader os derfor samtlig glæde os over denne Reformation udi Handelen, lader os i Steden for at criticere Verket, criticere vor egen forrige Blindhed, lader os takke Gud, der har aabnet vore Øyne, der har givet os en Konge, hvis største Vellyst er Undersaatternes Lyksalighed, hvis idelige Meditationer paa Landets Opkomst, og hvis høy-viise Betænksomhed

kand

kand forsikkre os om, at disse Anstalter ere vel grundede; Lader os takke GUD, der har lært os at merke vore Skrøbeligheder, at kiende vore egne Kræfter, og see hen lidt i Tiden; Lader os ikke underkaste os fremmede Nationers Censur og Domme ved at klage over det, som er os allernyttigst, og at ligesom derved viise, at vi ingen Idée haver om det, som kaldes en ret solide Handel; thi at glæde sig over, at een og anden Ting kand til en Tid selges for got Kiøb, og derimod med Koldsindighed ansee Landets Styrke svekket, Pengene daglig formindskede, Seyladsen forsommet, og en stor Deel fattige Medborgere at lide Nød for Mangel af Employ, hvorved de kand finde deres Lives Ophold, er noget som fast kand henregnes til Stupidite.

Endelig lader os besynderlig see til, at vi ikke strax tabe Modet over een eller anden apparent Vanskelighed, som i Begyndelsen kand møde, men med Tiden, naar Seyladsen kommer i Drift, ikke alleene vil ophæves, men forvandles til lutter Bequemlighed og Velstand; Verket er endnu som i Fødselen, Besværligheden falder eene udi Øynene, men Nytten og Fordeelen kand endnu ikke være saa kiendelig; Man seer for Exempel og raaber paa, at nogle Vahre stige formedelst armerede Skibes Underholdning, men eftertænker ikke, at to armerede Skibe kand beskytte begge Rigers Spaniefarer, saavelsom de nu beskytte to eller tre Skibe, og at, jo meere Handelen kommer i gang, jo mindre besværlig bliver armerede Skibes Underholdning, jo min-

dre

dre kostbart bliver det, at seyle under Convoy, og jo lettere kand man selge Vahrene; Hvis man altid havde ladet sig skrekke udi Begyndelsen, da havde de herligste Entrepriser, hvorved vi nu see adskillige Nationer blomstre, blevet frugtesløse, da havde Engellændere endnu været Høkere for andre Folk, de forenede Provincer ikke svemmed udi Velstand, ja den fierde og rigeste Deel af Jorden, nemlig America, havde endnu været et ubekiendt Land.

SYLVESTER.

Hør min Herre! Vi komme sammen som Fiender, og skilles ad de beste Venner; saadan Virkning har hans Tale giort hos mig.

MONTANUS.

Jeg vil ønske, at den kunde giøre samme Virkning hos alle andre.

SYLVESTER.

Derpaa tvivler jeg aldeeles ikke. Ønsker derfor inderlig, at han vilde lade disse fine Betænkninger ved Trykken publicere, thi visse Folk troe en Ting endda fastere, naar de see det prændet.

MONTANUS.

Jeg saae heller, at en anden paatog sig den Umage; thi man underkaster sig ofte derved adskillige umilde Domme: Man vilde, for Exempel, sige = = =.

SYLVESTER.

Man maa sige, hvad man sige vil, saa staaer det dog altid fast, at det er en Merite at stifte Fred og Eenighed blant Medborgere, og at enhver ærlig Patriot er forbunden efter Guds, Naturens og alle borgerlige Love at styre Klammerie, sær om det reiser sig af Vildfarelse. MON-

MONTANUS.

Naar man vel overveyer dette, som jeg her har fremfort, kand end det allereenfoldigste Menneske tydeligen see, at denne Forandring udi Handelen er ikke mindre nyttig for Landet i Almindelighed, end for Kiøbenhavn udi Særdeleshed; Det beroer kun paa, at nogle af Indbyggerne vilde ponse paa Projecter til at hindre Told-Svig, med lige saadan Nidkierhed, som andre anvende deres Hierner paa at forfremme den samme, og at ophitte nye og ingenieuse Inventioner til at eludere Anstalter og Forordninger; thi, hvis det ikke skeer, nemlig at nogle af Undersaatterne ere ligesaa hurtige i at contraminere, som andre dagligen beflitte sig paa at grave nye Miner, saa bliver Tingen som den var tilforn.

SYLVESTER.

Det er sandt, som han siger, min Herre. Og holder jeg nu selv for, at den, der kunde finde et sikkert Middel til at hindre Told-Svig, fortiente en Ære-Stytte at opreyses for sig paa alle retskafne Kiøbmænds Bekostning, saasom de samme derved bringes i Stand at kunne holde Kiøb med listige Handelsmænd, hvilke sidste finde ligesaa meget deres Regning ved Uorden i Handelen, som de første ødelegges derved.

No. VII.

Betænkning

om

CONVENTICLER,

skreven

1733.

Man merker af en Forordning af 24 Novembr. 1655., at der udi dette Aar have opreiset sig i Kiøbenhavn adskillige Separatister, hvilke have afsondret sig fra den offentlige Guds-Tieneste, og stiftet hemmelige Forsamlinger. Disse Forsamlinger søgte Hans Majestæt strax ved et strengt Forbud at qvæle i deres Fødsel, ikke saa meget fordi vrang Lærdom der blev lært, som formedelst de onde Sviter, som Erfarenhed viser at flyde af deslige Conven-

venticler, hvis Stiftere og Directeurs tage Anledning af nogle Geistliges Efterladenhed, at afmale den offentlige og med Love etablerede Guds-Tieneste med sort Farve, og at formere sig andre i deres Tanker reenere og helligere Meenigheder, og saasom Almuen, i sær Qvinde-Kion, af intet lader sig hastigere indtage end af udvortes Hellighed, saa seer man slige hemmelige Forsamlinger at tilvoxe med en utroelig Hastighed, og at æde om sig som en Kræft igiennem et heelt Land. Intet synes i Begyndelsen meere uskyldigt end slige Conventicler, efterdi de, som derover føre Direction, foregive i Begyndelsen, sig ikke een Finger bred at vige fra Landets Religion, men søge alleene at skierpe Christendommen, og at bringe den til desstorre

Fuld-

Fuldkommenhed, saa at det er ikke Troen, men Troens Øvelse, som de igiennemhegle. Men som simple Separationer tidt foraarsage større Uroelighed end virkelige vrange Meeninger, saa er undertiden meere fornodent at have vaaget Øye over Separatister end falske Lærere; De sidste forurolige alleene Kirken, men de første sette tillige med Kirken ogsaa Staten i Bevægelse, saasom Regieringer ikke lide, at private Folk paa egen Haand foretage mindste Reformation enten udi verdslige eller geistlige Sager. Og har det derfor fornemmeligen været i den Henseende, at den høye Øvrighed saa vel her som paa andre Stæder har søgt at hindre deslige Foretagende. Men Erfarenhed har derforuden viset, at af hemmelige Forsamlinger avles adskillige

andre

andre Monstra og vanskabte Fostre; thi naar een faaer først i Hovedet, at Guds Tieneſten kand ſkee beqvemmere i ſin egen Stue end udi Kirkerne, og at en Skræders og Skoemagers Harangue kand opbygge meere end Præſternes Prædikener, tracterer han ikke alleene den offentlige Guds-Tieneſte med Foragt og Koldſindighed, men omſider og fatter Mistanke til Lærdommen ſelv. Intet er ogſaa meere naturligt, end at, naar en Borger og Handverksmand ſeer ſig ligeſom autoriſered til at forklare Guds Ord, og merker, at han høres med Admiration og Andagt, at han jo ſøger at konſtle først paa Methoden og ſiden paa Materien, og ſaaſom hans andre Forretninger tillade ham ikke at ſette paa Papiir, hvad han i Forſamlinger vil

ſige,

sige!, og han derover maa extemporere, flyde deraf twende Ting.

1.) At han ofte, endogsaa mod sin Intention, støder an mod een og anden Troens-Artikel, og siger det, som han ellers ikke havde sagt, hvis han havde havt Tid til at præmeditere sin Tale.

2.) At han selv seer sig an med store Øyne og som en Apostolisk Person, der uden foregaaende Meditation kand tale af Aandens Indskydelse. Det første giver saaledes Anledning til Kietterie, og af det sidste udspirer den saa kaldte Fanaticismus, som er en naturlig Svite af hemmelige og separerede Forsamlinger, og omsider falder ud til en aabenbare Daarlighed, helst hos dem, som ere af melancholisk Complexion, hvilke udi deslige hellige Socie-

teter giøre den ſtørſte og meeſt talrige Claſſe, og ſom af alle ere meeſt vanſkelige at bringe paa den rette Vey igien, ſaaſom de af ingen Argumenter lade ſig bevæge, men følge deres indvortes Drift, og tagende qvid pro qvo, tilſkrive Aandens Indſkydelſe, hvad ſom-ellers er en naturlig Virkning af deres ſvage Temperament, ja confunderende Gudsfrygt og Andagt med Miſanthropie og Tungſindighed, hvilket er at giøre ſig en ſlet Idée om den chriſtelige Troe, der aldeeles ikke beſtaaer udi Grimacer og ſuure Anſigter ſom viſſe bizarre Philoſophiſke Secters, men udi Kierlighed til Gud og Socialitet i Henſeende til andre Menneſker, og er det derudi, at den geiſtlige Lærdom diſtingveres blant alle andre, og hvorudi vor ſtore Lære-

Me-

Mesters og hans hellige Disciplers Levnet skal være os til Exempel; thi man seer dem ikke at have søgt Skove og Ødemarkener, og skyet andre Mennesker som smitsomme Sygdomme, men tvertimod, at de have været ydmyge, tækkelige og omgængelige, og søgt fornemmeligen at indprente os Kierlighed til GUD, at elske og ære ham som en Fader, og ikke at frygte for ham som en Bøssemand. Man har kun at sammenligne Apostelens Pauli Levnet og Lærdom med Heracliti, for strax at see, at den første flyder af en sund Gudsfrygt, og den sidste af forderved Blod og Vædsker; Ja ligesom man maa distingvere Hidsighed fra Tapperhed, saa maa man ogsaa noye distingvere Religion og Andagt fra Tungsindighed; thi saasom den rette Tapperhed

og Heroiſmus findes hos tempererede Folk, ſaa findes den rette Gudsfrygt hos dem, der med Betænkſomhed gaae til Verks, og tage Fornuften til Veyviiſer, og hos hvilke findes en beſtandig Lighed ſaa vel udi Principiis ſom i Levnet, thi om ſaadanne Menneſkers Gudsfrygt kand man være forſikkred, men ikke om andres, hvis Andagt drives af Blodets og Vædſkernes Fermentation, og ligeſom Thermometra falde og ſtige med Veyrliget, thi deres Devotion kommer ſtedviis og ved Paroxyſmer, ſaa at ingen, end ikke de ſelv, kand vide, om deres Andagt vilde blive i Morgen, ſaadan ſom den var i Dag. Saadanne ere Frugterne af ſeparate hellige Societeter, og den deraf flydende Fanaticiſmo, ſaa at det, ſom i Begyndelſen var Politiens og Geiſtlighedens

dens Affaire at dempe, kand omsider behøves at henvises til de medicinske Facultæter. Saasom man nu for nogle Aar siden havde lært af den store Engelske Revolution, hvad Virkning saadant kand have, naar det tager Overhaand, (thi den store Engelske Tragœdie, som kuldkastede Religionen og Staten, havde selv samme Begyndelse, nemlig hemmelige Forsamlinger, stedsevarende Invectiver mod den offentlige Guds-Tieneste, Forventelse af det tusinde Aars jordiske Rige, hvortil man i Tide skulle præparere sig, Rigueur, udvortes Devotion, Spaadomme, Communio bonorum, Lighed at forplante blant Mennisker, og andet deslige) saa fandt Hans Majestæt nødigt i Tide at raade Bod derpaa: Den Forordning som den 24 Nov. 1655. blev publiceret mod hemmelige Forsamlinger i Kiøbenhavn, lyder saaledes:

Vi Friderik den Tredie ꝛc.
Giøre alle vitterligt, at, eftersom vore kiære Forfædre, saavelsom Vi, stedse have derhen den fornemste Omsorg og Bekymring henvendt, at Guds hellige og sande Ord her udi disse Riger kand puurt og uforfalsket blive erholdet og bevaret, og vi dog maae erfare, at den Mester, som Hveden med Klinten vaager efter at undertrykke og forderve, forsøger det hellige Præste-Embede og Ministerium at bringe i Foragt, i sær ogsaa med hemmelige, og skadelige Samqvemme dem, som ikke bedre forstaae, efter Haanden fra vore Kirker og den derudi vedtagen brugelig Guds-Tieneste at forlede, hvorudover Vi ville alle og eenhver, særdeles al Over- og Under-Øvrighed, have befalet strengeligen derover at holde, som de agte for Os at forsvare ꝛc.

Ved

Ved denne Forordning synes saadan Misbrug gandske at have ophørt, efterdi intet meere udi Historien derom tales. Og har jeg fundet fornodent at give en Philosophisk Betænkning derover, saasom det er bekiendt, at mange i vor Tid paa adskillige Stæder i Europa have udi hemmelige Forsamlinger søgt at forplante selsomme Principia, som hellere sigte til at befordre Desperation og Fortvivlelse end Gudsfrygt og Andagt; det samme har i nogen Tid været Materie til Discours og daglige fortrædelige Disputer, hvorover retsindige og fredelskende Folk hierteligen har gremmet sig, og derfor ønskede, i Steden for adskillige skiemtsomme udstroede Skrifter, hvorved Sygdommen hellere irriteres end hæves, at see nogle alvorlige Betænkninger derover, som i mine Tanker best kunde skee ved at give en grundig Beskrivelse over Religio-

nen, Gudsfrygt og Nidkierhed, og eftersee, om den passer sig efter Separatisternes Lærdom, om den ogsaa passer sig efter deres eget Levnet, og om ikke ofte Religionen af Vildfarelse confunderes med Overtroe, Gudsfrygt med Tungsindighed, Nidkierhed med Hovmod, og Austeritet med Misundelse: Saadant kunde give Anledning til mange at betragte og desnoyere at revidere deres Lærdom og Morale, saa at de, i Steden for at have Afskye for andre, skulde maaskee begynde at faae Afskye for dem selv, og Sedes belli eller Krigen skulde forflyttes fra Kirkerne til deres egne Forsamlings Huuse.

No. VIII.

DEDICATION

til

PHOENIXBERG.

dedragt, af hans Stand og Rang, men ikke af hans Dyd og Forstand. Saaledes gik det her, at, da man først forestillede sig Autor som en stor Mand af Distinction, giorde man og stort af Skriftet og ansaae det med store Øyne; men da han siden slap ud til at blive saa lidet et Creatur, som en Student, saa kunde saa stort et Spring imellem saa ulige Personer ikke andet end virke ulige Domme i de Folkes Gemytter, der domme alleneste af den udvortes Anseelse, uden at kiende noget til det indvortes og Væsentlige. Det gik her, som hin latinske Poet har sagt i en anden Henseende: Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus, det er, man havde giort sig Tanker om Guld-Bierge, mens det blev kuns til en liden Tude.

Tvert-

Tvertimod er denne Danske Skribent bleven anseet for en stor Mand i Fremmedes Øyne, som ikke have kiendt hans Person. Det har samme Beskaffenhed dermed, som med Perspective-Glasser eller Kikkerter, at, naar man seer i den eene Ende deraf, bliver det Objectum eller den Ting, som er uden for, presenteret stort; vender man derimod Kikkerten om og seer den i den anden Ende, forekommer Tingen saa meget mindre, som den tilforn syntes stor. Vi ville kuns høre een af de Tydske Journalisters gunstige Tanker om denne Danske Skribent, nemlig: Strodtmanns i hans neue gelehrten Europa, hvor han kalder ham den **Danske Erasmus.** Men man seer letteligen, at præjudicium autoritatis har fældet denne gunstige Dom, i fald ellers

Agtbare, Kunsterfarne
og
meget Vellærde
SEIGNEUR
POVEL PHOENIXBERG,
Velmeriterede Bogtrykker
udi
Kiøbenhavn!

Saasom han har havt den Godhed baade at giøre anseelige Tilskud til de Skrifter, han har trykket for Betaling og gode Ord for mig, og derforuden nyeligen

nyeligen har eftertrykket tvende Tomer af mine Comoedier, hvorved han har indlagt sig et udødeligt Navn in Republica literaria, saa har jeg ham derudover, baade paa mine egne saa og Publici vegne, høyligen at betakke, og for at lade see den Estime, jeg derudover har fattet for hans Person, dedicerer jeg ham og hans kiere Hustrue denne tredie Tome, tilbedende mig deres videre Gunst og Protection. Saasom jeg ingenlunde tvivler paa, at den Nidkierhed, han har at tiene Publico, driver ham jo at gaae mig ligeledes til Haande herudi. Vel er sandt, høytærede Seigr. Phœnixberg! at ieg ved denne hans Assistance og Tienstferdighed befinder mig ikke synderlig vel; helst saasom jeg har til otte hundrede Exemplarier af bemeldte tvende

Tomer

Tomer paa Halsen, hvoraf jeg fast ingen har kunnet selge meere, siden hans Eftertrykning er skeet, saa jeg derudover, hvor liden Erfaring jeg har udi Arithmetica, dog strax har kunnet udregne mig, en Banquerotte paa tre til fire hundrede Slette-Daler. Vel er ogsaa sandt, at der findes mange onde Mennesker, der legge ham saadant til Last, raisonnerende saaledes: Autor har undet ham Arbeide, og betalt ham rigtig derfor; Autor har aldeeles intet for sit store Arbeide og mange Aars Sveed, end den liden Fordeel, Debiten paa hans Bøger kand give. Seigr. Phœnixberg har selv, saa vel ved Eeder, som ved skrevne Reverser, forbundet sig ikke at eftertrykke hans Skrifter: Og andet saadant Slidder-Sladder, som jeg haaber, han,

som

som en fornuftig og velstuderet Mand (der har ladet see sin Dygtighed udi at componere selv adskillige smukke Vers og lærde Viiser, som daglig siunges af smukke gamle Matroner udi de smaa Gader med stor Andagt) ikke legger paa Hiertet. Det er ikke Umagen værd at svare til saadan Snak. Her Phœnixberg kand ved et eeneste Hug ruinere deres heele Logica, og fremføre til sin Reputations Befrielse det gamle gyldene Axioma: **En hver Mand er Tyv udi sin Næring.** Mange Folk har været saa urimelige, at de har villet raade mig til at føre Proces med ham, og det paa dei Fundamenter: 1.) Efterdi jeg har hans skrevne Revers udi Hænder, hvorudi han forbinder sig at erlegge tredive Rixdaler, hvor der kand findes noget Exemplar

xemplar af den første Tome at være solgt af ham. 2.) Efterdi jeg er en Mand, der skriver efter alle got Folks Begiæring, og derfor kand paastaae større Ret, end enhver anden Skribent; Men jeg svarer dem, der skynder mig dertil saaledes: 1.) Har jeg sat mig for en Leve-Regel aldrig at føre Proces med noget Menneske, uden den yderste Nød og min Reputation driver mig dertil. 2.) Forstaaer jeg ikke Formaliteterne in Jure, hvori jeg hører Her Phœnixberg er meget vel dreven, og saasom han baade er en lærd Mand, en Borger her i Byen, en Oltapper paa Landet, og har sin Afskeed som Bysse-Skytter, og derudover som en Proteus kand paatage sig mange Skikkelser, saa han kand excipere mod al Verdens Fora,

og

og trekke mig fra Bye-Tinget til Politie-Retten, fra Politien til Consistorium, Birke-Tinget eller Krigs-Retten. Ney Her Phœnixberg! jeg er alt for stor Philosophus til at ifores i Harnisk for saa ringe Sag. Jeg vil hellere stræbe at udtolke hans Foretagende til det Beste, og langt fra at gisre ham noget Ont, berømme ham hellere for hans Hurtighed, og onske, at, ligesom den Fugl Phoenix (som han har den Ære at være opkaldt efter) lever paa et Sted udi tusinde Aar, indtil den mædt udaf Livet opbrænder sig selv, saa at disse eftertrykte Skrifter maae leve og blive liggende længe ubeskaarne i hans Boglade, indtil de mætte af Livet maa Vulcano vorde opofrede. Jeg vil for Sikkerheds skyld lade være at trykke

mine

mine andre Comoedier, at derved ikke skal gives Anledning til Misforstand med en brav Mand, som jeg har stor Estime for. Jeg forbliver i det ovrige, høytærede Her Phœnixberg! næst ydmygst Respect og Hilsen til hans smukke Kiereste, og dem, der gior ham Forskud til deslige Oplag,

HANS

Beredvillige

H. M.

P. S. I fald Seigr. Phœnixberg skulde finde for got at eftertrykke ostere mine Skrifter, saa vil jeg venligst bede, at han har selv et Øye med Correcturen, thi de tvende Tomer ere vel accurate nok, men der er dog mesten een Vildelse i hver Linie.

No. IX.

LUDVIG HOLBERGS

Korte Betænkning

om den nu

Regierende Qvæg-Syge

med nogle

oeconomiske Anmerkninger.

1746.

Den store Qvæg-Syge, som har udspredet sig over de fleeste Europæiske Lande, og hvormed i sær dette Rige samt Forstendommer en lang Tid har været plaget, er en af de mærkværdigste Ting, som udi nogle Seculis er hendet, saa at deraf kand gives Anledning til en Epocha udi Chronologien, ligesom man tilforn har regnet Tiden fra den sorte Død. Jeg siger, at det er een af

de mærkværdigste Hendelser, og det een Deel i Henseende til dens Almindelighed, saasom den største Deel af Europa dermed har været og endnu er befænget; een Deel i Henseende til dens Heftighed, saasom den gemeenligen har foraarsaget en hastig og total Ødeleggelse, hvor den er kommen, endelig ogsaa i Henseende til dens Ubegribelighed, saasom den har forrykket de Naturkyndiges Concepter, og været for dem ligesaadan Piinebænk, som Maanens Gang for Astronomis. Thi aldrig have Physici taget meer feyl udi deres Gisninger, og Medici meer i deres Recepter. De Præcautioner, som syntes nyttige paa et Sted, befandtes skadelige paa et andet Sted, og hvad som her har været en Lægedom, har der været en Gift, som des-

hastigere

hastigere befordrede Qvægets Død. Dette har givet Anledning til heftige Tvistigheder om Sygdommens Natur og dens Aarsag. De fleeste have holdet for, at det er en ordinaire Contagion, saasom al Pest kand foraarsage adskillige og forunderlige Symptomata, og derfore haver adskillige Navne. Nogle have lignet den ved den Contagion, som grasserede udi det 14de Seculo, og strakte sig over vor heele Hemisphere. Den samme siges at have havt sin Begyndelse udi de nordlige Parter af China, og at være foraarsaget af heede og stinkende Damper, som steege op af Jorden, fortærede alting indtil Træer, ja befængede Luften saaledes, at man saae nedfalde smaa Slanger og andre giftige Insecter. Men de som have givet nøye Agt paa den nu regierende Qvæg-

Sygdom, have merket, at den ingen ret Analogie har enten med den saa kaldet sorte Død, eller med andre ordinaire Contagioner. Den haver vel nogen Overeensstemmelse med den første, efterdi den samme saavel som denne befængede den største Deel af Europa. Men Forskiellen er denne, at, da den sorte Død ødelagde levende Creature indtil Træer og Planter, saa har denne derimod alleene angrebet Horn-Qvæg, uden at beskadige enten andre Dyr eller Mennesker. Den anden Forskiel er, at, da bemeldte almindelige Død eller andre sædvanlige Contagioner sparer den halve eller i det ringeste den tredie Deel af Dyr eller Mennesker, saa har denne gemeenligen giort reent Bord, hvor den er kommen, saa at paa de fleeste Steder er intet levnet,

uden

uden maaskee en Kalv eller gammel Koe, og har man seet Herregaarder, hvor en heel frisk Besætning udi 24 Timer er bortdød. Videre, andre Peste rase hastigen ud, saasom det er alle heftige Svaghеders Natur, at, jo stærkere de regiere, jo snarere faae deres Regimente Ende, og man derfore har mærket, at en Pest ikke regierer længere end nogle Maaneder, eller i det høyeste et Aar paa hvert Sted, men denne Qvæg-Syge derimod har raset nogle Aar udi hvert Land og i enhver Province, og ved Tiden intet har tabt af sin Styrke, saa det synes, at det ligesom ved Guds besluttede Raad er bestikket, at alt Horn-Qvæg skal forgaae. Det er just disse twende Hendelser, som giøre denne Svaghed saa mærkelig frem for andre, som ere at finde udi Hi-

storier, og foraarsager, at den graverer meer end andre Contagioner; thi den borttager ikke alleene al Ting paa eengang, men endogsaa lader sig indfinde paa nye, hvorved Landmanden taber ikke alleene sin Velfærd, men endogsaa alt Haab om videre Opkomst; saasom den, der haver nogen Kræfter, ikke tør forsyne sig med nyt Qvæg, efterdi Erfarenhed har viiset, at den sidste Besætning har havt samme Uheld, som den første. Hvorpaa Holland fornemmelig viiser Exempel, hvor denne Qvæg-Sygdom har grasseret udi sex Aar. Kort at sige: Denne Sygdom har i Henseende til dens Selsomhed forrykket saa vel Land-Mænds som Medicorum Concepter, saasom de første ikke have kundet tage nogen Mesures udi deres Oeconomie, og de

sidste

sidste have ikke vidst, hvad de om Sygdom-
men skulde domme. I Henseende til Land-
Manden ere forestillede selsomme og bedrø-
velige Scener. Man turde ikke holde paa
Qvæget, som man frygtede strax at miste,
og man kunde ikke sælge det, efterdi man
kunde ikke faae det betalt: Thi jo mindre
deraf blev tilovers, jo meer faldt Prisen,
saa at Qvægets Rarhed, som ellers skulde
foraarsage dyr Tid, har foraarsaget saa-
dant Kiøb, saa at mange besluttede heller
at staae deres Eventyr, end at selge med
alt for megen Skade. Aarsagen dertil var,
at de fleeste strømmede med deres Qvæg til
Kiøbstæder og Markeder, for i en Hast at
sælge, hvad de frygtede ellers reent at miste:
saa at derfore en Tidlang vore Slagter-
Boder ey have været forsynede med meere

Kiød

Kiød, efterdi alle vilde fælge, ey heller med bedre, efterdi Creaturerne aldrig havde havt bedre og overflødigere Græsgang.

Hvad Medici angaaer, da have denne Sygdoms Symptomata gandske forvildet dem. Hvad Dom de have fældet, hvad Concept de have giort sig om Svagheden, til hvilken Classe de have søgt at henføre den, og hvad Aarsag de dertil have givet, saa have de fundet deres Theses anfægtede af Objectioner, som de ikke have kundet besvare. De som her i Landet have givet nøye Agt paa Sygdommens Symptomata, have mærket, at somme ere fundne indvortes ubeskadigede, andre at være døde af Lænde-Blod, Forstoppelser og saadanne Svagheder, som længe samles paa: Thi man

man har udi nogle fundet haarde Materier, i andre Kmmeligen store Orme, hvilke ikke kand avles udi en Hast og udi saa mange Hoveder just paa engang. Det samme kand og siges om Galdens Overflod, som den sidste trykte Recept fornemmeligen tilskriver Svagheden. Af de første Anmerkninger kand sluttes, at det har været en Pest; thi saa mange friske Creatures hastige Død tillader ikke at falde paa andre Tanker, helst saasom Sygdommen har ligesom en fiendtlig Krigsmagt marcheret igiennem Landet fra et District til andet. Den yttrede sig her i Sielland først i Wordingborg-Amt, hvor den ødelagde al Ting, og siden deelede sig ud i visse Greene, hvoraf een strakte sig mod Kioge, en anden mod Ringsted: Hvilket naar man

efter-

eftertænker, da synes Haertsöeckers Hypothesis at være antageligst, som holder for, at Pest foraarsages af smaa giftige Insecter udi Luften, hvilke dræbe ved deres giftige Sting; og holder han for, at samme Insecter fødes og avles udi visse Asiatiske Lande, sær udi det Asiatiske Tartarie eller det nordlige China, hvorfra man merker den store Contagion, som grasserede udi det fiortende Seculo, at være kommen: Dog er dette herved mærkværdigt, at, endskiønt saadan Pest haver sin Oprindelse udi Asien, saa er dog Indien derfore befried, hvorvel Indianerne ere plagede med andre Sygdomme, som ere ligesaa slemme. Denne Hypothesis om Insecter bestyrkes af Pestens adskillige Virkninger og Egenskaber; thi der er Menneske-Pest,

Qvæg-

Qvæg-Pest, Heste-Pest, Faare-Pest, Træers- og Plantters-Pest, saa at alleene visse Species af Creature angribes, da alle andre ere befriede. Man kand heraf slutte, at det er Migrationer, som bestaae nu af et Slags Folk, nu af et andet, og at disse Insecter, som nu grassere, ere eene Buphagi, eller saadanne, der finde meest eller eene Smag udi Oxe-Kiød, og at de derfor gaae andre Dyr og Mennesker forbi. Erfarenhed viiser, at adskillige Dyr holde sig alleene til en vis Slags Føde; Silke-Orme leve af Morbær-Blade, Bier af Blomster ꝛc. Er derfore troeligt, at, hvis samme Dyr vare udi stor Mængde, og derhos giftige, vilde derved Morbær- og Blomster-Pest foraarsages, uden at andre Planter, Træer eller Dyr vilde beskadiges.

Hvis

Hvis man ikke legger denne Hypotheſin til Grundvold, er det ubegribeligt, hvi Sygdommen alleene hefter ſig ved viſſe Species af Creature, uden at anfægte andre, hvilket maatte ſkee, naar man efter den berømte Willis eller andre Naturkyndiges Meening vilde derivere ſaadan Contagion af Luftens Forraadnelſe; thi man har erfaret undertiden en Art af Peſt, ſom treffer Høns alleene, uden at angribe andre enten tamme eller vilde Fugle. Intet er meere forunderligt og herudi meere ſpeciel, end hvad den lærde engelſke Medicus Friend in Hiſt. Med. har antegnet om den bekiendte Svaghed, ſom haver faaet Navn af Sudor Anglicus, eller den engelſke Sveed: nemlig at den angreb ikke uden rette indfødde Engellænder, ſaa at

Frem-

Fremmede, indtil Skotter, som paa samme Tid opholdte sig udi London og andre engelske Stæder, vare u-anfægtede: Indfødde Engellænder derimod døde deraf, endskiønt de opholdte sig udi Frankrige. Jeg skulde dog ikke have dristet mig til saadant at anføre, hvis jeg ikke havde en saa anseelig Mand til garand. Hvis Relationen er rigtig, saa flyder deraf, at denne engelske Sveed er foraarsaget af giftige smaa Insecter, som have fundet en særdeeles Delice udi engelsk Kiød, og af lutter Kierlighed til Nationen have giort saadant Nederlag: og kunde i saa Maade enhver Engellænder sige med den franske Poet:

A force de m'aimer, tu me rends
miserable.

Dette vil jeg dog lade staae ved sit Værd: iligemaade den Gisning, som en Landmand af mine Venner haver giort over denne Qvæg-Syge, nemlig, at kullede Køer beginge sig bedre end hornede: Vist nok er det, at han alleene af Curiositet og ved et Indfald havde tillagt sig en Besætning af kullede Køer uden Horn, og at Sygdommen i nogle Maaneder rasede allevegne rundt omkring hans Gaard, uden at beskadige et eeneste Hoved af Gaardens kullede Besætning. Jeg for min Part reflecterede dog intet derpaa, men tilskrev denne Conservation en puur Hændelse; og viste endelig Udfaldet, at jeg ikke tog feyl. Jeg holder mig alleene til det, som beviises af daglig Erfarenhed, nemlig, at de fleeste Contagioner angribe ikke uden visse

Species

Species af Dyr, og at man derfore letteligen kand bevæges til at følge den Hypothesin om giftige Insecter, hvilke enten maae være af den Natur, at desøge alleene Horn-Qvæg, som deres rette Føde, eller efterdi deres Gift er alleene dødelig for Øxen: Thi man veed, at der er adskilligt, som dræber et Slags Dyr, og derimod er en Føde og Lægedom for andre.

Herimod indvendes vel tvende Ting: 1.) hvorledes det kand være mueligt, at Insecter, der ere saa smaa, at de ikke med Menneskets Øyne kand sees, paa nogle Timers Tid kand fælde stærke Qvæg, og som ere bevæbnede med tykke Hude. 2.) Spørges, hvi Sygdommen, hvis den er foraarsaget af saadanne Insecters Marche,

som foregives, i en Hast er sprungen fra et Sted til et andet, saa at visse imellem liggende Districter ere blevne urørte. 3.) At den meest raser om Vinteren, der ellers dræber Utøy. Til det første kand svares, at disse Insecter kand trækkes ind med Ovægets Aande, saa at Indvoldene dermed i en Hast kand blive opfyldte, og at de derfore ikke have fornøden at bore sig igiennem Huden. Hvad den anden Indvending angaaer, da styrkes heller derved, end svækkes denne Thesis: Thi hvis Sygdommen kom af Luftens Forraadnelse, kunde saadant Spring ikke gisres fra et Sted til et andet uden at befænge de imellem liggende Steder. Derimod, naar statueres saadanne flyvende Armeér udi Luften, er dette Phænomenon let at begribe, ja lige saa let

let, som man kand fatte, at en Bande af Rov-Fugle kand, efterat den har giort Nederlag paa Høns og Giæs udi een Lands-Bye, flyve den næsthosliggende forbi, og falde paa nye ned udi en anden langt fraliggende Lands-Bye. Tilmed kand saadanne giftige Insecter, som udi Mængde hænge udi uldene Klæder, være med saadanne Klæder bragte til et langt bortliggende Sted, hvor Horn-Qvæget af dem er bleven infesteret. Alt dette bestyrkes af det, som fortælles om et Hestedekken, der blev ført fra et befænged Sted, hvilket da nogle Koer lugtede til, bleve de strax anstukne og døde; item af visse blaae Skyer eller Taager, som nogle foregive sig at have seet nedfalde af Luften, og at Mortalitet strax derpaa er fulgt. Thi det er gandske rime-

ligt at slutte, at slige Taager have bestaaet af en Sværm af saadanne Insecter. Hvad den tredie Indvending angaaer, nemlig, at denne Sygdom meest har raset om Vinteren, som ellers dræber alt Utøy, da kand disse Insecter være af saadan Natur, at Kulden ikke skader dem: Thi man seer jo utallige smaa Dyr, helst udi Vandet, at conservere sig om Vinteren.

Ja denne Meening om giftige Insecter, hvorved visse Slags Contagioner foraarsages, grunder sig ikke alleene paa probable Gisninger, men endogsaa paa Erfarenhed. Chevalier de Forbin anfører udi sin Memoires herpaa et merkeligt Exempel: nemlig, at, da han paa sin Reise fra Siam til Europa var hen ved otte

Miile

Miile fra Massulipatan, blev man vaer ved Kysterne en sort tyk Skye, som man frygtede at være Tegn til Storm: Da den nærmede sig til Skibet, blev den befunden at være en Sværm af utallige Fluer, hvormed saa vel Skibsdækket, som det heele Hav blev bestroet. Fire Miile fra Staden saae man en Skye, som skiulte al Ting saaledes, at man ikke kunde see uden Spidsen af Biergene. Da man landede, mærkede man, at det og var en Sværm af Fluer, skiont de udi Skikkelse differerede fra de forrige. Chevalier de Forbin, som med nogle Folk udi en Sluppe lod sig sætte udi Land, fandt ved sin Omkomst Staden fast øde, og fik han da at vide af de Overblevne, at saadan Desolation var foraarsaget af Pest. De fleeste af hans

Folk, som havde været med udi Sluppen, døde og strax derpaa. Han selv med nogle faa cureredes igien ved stærk Sveden, men alle de, som brugde Aarcladen, omkomme. At andre Contagioner ikke kand sees som denne, maa reise sig deraf, at Insecterne maae være mindre, ja saa smaae, at de end med Microscopiis ikke kand sees. Man beloe udi den sidste Kiøbenhavnske Menneske-Pest een af vore Medicis, som betiende sig af et Microscopio udi de Syges Kamere, for at see om han enten udi Atmosphæra Corporis eller de Syges-Aande kunde distingvere noget. Utøy. Men Ukyndighed foraarsager, at man beleer alt, hvad som rimeligt er, naar det er usædvanligt.

Naar

Naar man nu legger alt dette ovenanførte sammen, bestyrkes deraf den Hypothesis om de giftige Insecter, der søge Horn-Qvæg alleene som deres ret og behageligste Føde, eller som ere eene giftige for de samme. Derimod synes denne Meening at til intet giores, naar man betragter alle de Symptomata, som ved denne grasserende Qvæg-Syge have været mærkede; thi derudaf kunde man slutte, at det ingen Pest har været, men at man kunde heller henføre Sygdommen til ordinaire Svagheder, som ere enten samlede af forderved Foer eller andre Aarsager, og som aarligen paakommer Qvæget, men udi disse Aaringer har været meere almindelige, end de pleye. Det slette Foer, som, forend Sygdommen begyndte her i Landet, blev

indhostet, synes og saadant at bestyrke. Thi man kunde holde for, at Qvæget deraf har samlet paa den Svaghed, hvoraf det Tid efter anden er bortdød. Sygdommens Langvarighed, som paa visse Steder udi nogle Aar har raset, synes at tilkiendegive, at det ingen Pest har været, saasom Erfarenhed viiser, at Contagioner og saadanne hidsige Sygdomme ere gemeenligen lige saa korte, som de ere hidsige, og at de ikke regiere længere end nogle Maaneder paa hvert Sted. Saasom nu denne Qvæg-Syge har været af saadan Beskaffenhed, og den haver havt Symptomata, som baade give og ikke give tilkiende Pest, saa have vore Medici og Naturkyndige været gandske raadvilde, og tilstaaet et non plus ultra for deres Vi-

den-

denskab, og derfore lidet eller intet befattet sig med Lægedom derimod; hvorudi de syntes ingen Uret at have, saasom de af Sygdommens Irregularitet ingen Definition have kundet give derpaa, og man maa lære at kiende en Fiende, forend man bevæbner sig imod ham. Men, saasom gemeenligen størst Activité findes hos Folk, som intet forstaaer, og som ingen Evne have til at giøre noget retskaffent, saa have derimod alle Markskriere og u-graduerede Doctores været i Bevægelse, og Landet er bleven opfyldt med Recepter, hvoraf enhver fører Titul af tilforladeligt og experimentered Medicament, skiønt, da Experimenterne skulde giøres, intet vilde holde Stik. Vel er sandt, at nogle ved Attester kunde viise, at deres Recepter paa et

og

og andet Sted havde havt nogen god Virkning; men Ulykken var, at de ingen Kraft havde paa andre Steder; saa at Landmænd omsider besluttede at lade al Ting komme an paa Guds Forsyn, og alleene at tage den Præcaution at separete deres Qvæg fra andre, hvorved adskillige ere blevne hidindtil reddede.

Hvad man med nogen Sikkerhed herom kand domme, er dette, at denne Sygdom har været en Samling af en extraordinaire Contagion, enten den maa tilskrives giftige Insecter, Luftens Forraadnelse eller Damper af Jorden ꝛc. og af ordinaire aarlige Svagheder tillige, saa at et Hovde udi en Besætning er død af Pest og et andet af Lændeblod, Forstoppelser

ser eller anden sædvanlig Svaghed, eller og af begge tillige; hvilket har givet Anledning til den Forvildelse, som i alle Præcautioner have været tagne, og at mange Penge paa Recepter forgiæves ere spildte, efterdi adskillige have meenet, at de Recepter, som med nogen Virkning ere brugte for de ordinaire Svagheder, skulde og hielpe for Contagionen, hvorudi Hoved-Ulykken har bestaaet; thi man maa giøre saa mange Indvendinger herimod, som man lyster, saa giver dog den store og hastige Mortalitet, som paa visse Steder er merket, hvor en heel gandske frisk Besætning udi fire og tive Timer er styrtet, tilkiende, at det maae være en stærk og heftig Pest tillige med de ordinaire Svagheder, som dermed concurrere, for at befordre

fordre en totale Destruction. Jeg siger en totale Destruction: saasom der neppe skal findes Exempel udi Historien paa en saa hastig og stor Mortalitet, der ligesom en Kræft udbreder sig i alle Landets Parter, og fast intet levner, hvor den kommer. Udi den trykte Recept, som kom for Lyset den 22. November, tales om Sygdommen, som paa et og andet Sted har yttret sig her i Landet. Om Recepten er probat, kand jeg ikke sige: Erfarenhed alleene viiser desverre, at Historien ikke er grundet paa gode Memoires, thi paa samme Tid, som der mentioneres om Sygdommen, som har yttret sig paa et og andet Sted udi Landet, fandtes der allerede paa mit Catalogo over 60 Herre-Gaarde, hvor fast alle Besætninger vare reent bortdøde; hvorudover, naar

naar man betragter, at Siælland har kuns 14 Miile udi Længden, man med Billighed kand tale om en totale Ødeleggelse, og sige, at aldrig nogen Pest udi kortere Tid har stærkere raset.

Saasom denne store Calamitet er indfalden just paa samme Tid, da den forfærdelige Comet lod sig see, ere Folk overalt blevne bestyrkede udi deres gamle Overtroe om Cometers Betydelse og Virkning; og kand man ikke fortænke Almuen, at den ved saadan Hendelse falder paa de Tanker, efterdi man forhen har seet fornuftige Skribentere og de største Historici at giøre Cometer til Forbud eller Aarsag til langt mindre Hændelser, som til Krig, til store Herrers Dødsfald, til Vandflod, til Ildebrand

brand og andet deslige. Thi skulde Cometer paatage sig saadanne vidtløftige Reiser, for enten at foraarsage eller at tilkiendegive en Uheld, saa kunde man sige, at intet uden saadan total og almindelig Calamitet, hvis lige udi nogle Seculis ikke er hørt, hertil kunde være nogen Motif: men herved er at mærke, at bemeldte Comete kunde ansees hverken som Aarsag eller som Forbud for denne Uheld: ikke som Forbud, efterdi Svagheden paa visse Steder havde længe raset, førend Cometen aflagde denne Visite, med mindre man vilde slutte, at Cometen havde taget feyl i sin Marche-Route, og at den havde forestillet sig Veyen længere end den var: Ey heller kand den ansees som Aarsag, og dommes ved sin Influence saadan Uheld at have forvol-

forvoldet, efterdi Naturkyndige have observeret, at den var saa langt fra vor Jordkugle, at den ingen Paralaxin havde. Hvorudover man bør holde for, at hverken denne eller andre Cometer gaae i saadanne Ærinder.

Man søgte i Begyndelsen ved adskillige Anstalter at standse denne Svagheds Fremgang: Man søgte ved Posteringer at hæve et Districts Communication med et andet; utallige Recepter bleve og brugte, men intet kunde hielpe; hvorudover man omsider overgav sig udi Guds Hænder, og lod det ankomme paa den guddommelige Forsyn. Gud er i saadant og andre Tilfælde den eeneste Læge. Han kand udi et Øyeblik, naar Svagheden er udi sin stør-

ste Force, stumpe dens Braad og giøre den gandske magteslos; og skeer saadant gemeenligen ved en Influence udi Luften, hvorved Sygdommen, enten den reiser sig af forderved Luft og af jordiske Vapeurs eller af giftige Insecter, forsvinder. Saaledes mærkede man, da Holland for nogle Aar siden var plaget med Orme, som truede det heele Land med Undergang, at paa engang alt det skadelige Utøy af sig selv bortdøde.

Det var i den Henseende, at, endskiønt jeg haver havt mange Recepter, som alle holdtes for ufeylbare, jeg dog ikke har communiceret nogen til mine Bønder; jeg har formanet dem alleene at være betænkte paa, hvorledes de i Fremtiden, naar Sygdommen

men eengang ophørte, kunde reise sig af denne Skade igien. Mine Raad bestode fornemmeligen derudi: at holde paa deres Kalve, hvoraf mange selges nyefødde for samme Priis som et par Kyllinger; thi det er derved Horn-Qvægets Mangel igien skal erstattes, om de blive conserverede, og hvis de døe tillige med Qvæget, saa er Forliisen ikke pro tempore stor.

Dette maae i Agt tages saa vel paa de friske som svage Steder: paa de friske Steder, for at have noget til at overlade til de desolerede Gaarde, og paa de svage Steder, at de kand have noget af det Overblevne til Opvext. Og, saasom Kiødet, naar Sygdommen engang ophører, vil blive dyrt, da intet udi denne Tilstand

at slagte, som er ungt, men at lade al Ting komme til sin Vext. I saa Maade kand Ødeleggelsen ikke blive saa stor, som man forestiller sig, alleene Slagterboderne ville præsentere andre Scener, og i Steden for Oxekiød broderes med Faare- og Svine-Kiød, samt med Gies, Høns, Ender og andre Fugle. Landmandens Handel vil i saa Maade ey heller gandske ophøre, men heller forandre Skikkelse. Hvis man mærker, at Landmænd og Bønder saadant ikke ville i Agt tage, er fornødent ved en Forordning, ved Markeder at erklære for contrebande Vare, Kalve, Lam, Gieslinger, Kyllinger, Griise og andre deslige smaa Creature, og det indtil man i Tidens Længde kand tillegge sig Horn-Qvæg igien, og alting kand komme udi forrige

Stand.

Stand. Jeg tilstaaer vel, at alle Græsgaarde, hvis Indkomster hæves meere af Stude og Hollænderie end af Korn, i denne Tilstand ville komme udi slet Priis, og at saadant Hul ikke saa hastigt kand tilstoppes. Det vil derfore blive raadeligst, at de beflitte sig paa Schæfferier og Stutterier, for ved Faarene nogenledes at bøde paa Mangel af Koe-Melk og Oxe-Kiød, og ved Handel med Heste at bøde paa den gamle Stude-Handel: Thi Græsgang vil udi nogle Aar herefter blive overflødig, og det Græs og Høe, som de mange Stude forhen har fortæret, vil komme Besterne til Pas, som de fleeste forhen maatte om Sommeren af Mangel paa Græs udsette paa Leye-Foer. Ikke at tale om, at ved Heste-Mog nogenledes kand erstattes den

Mangel til Jordens Giødning, som Koemøgs Fattelse vil foraarsage. I det øvrige er den Frygt for Jordens Giødning ikke saa betydelig, som man forestiller sig; Thi Jorden kand saa hastig ikke giøres ufrugtbar, og de fleeste Proprietarier have Forraad paa Giødning til en Tidlang. Adskillige opmuntredes af denne min Catechisation, og ginge trøstede bort: Men nogle vilde ikke lade sig trøste, men raabte paa Smør og Melk, som er dette Lands Hoved-Føde. Jeg foreholdt dem derpaa, at Menneſket lever ikke alleene af Smør, og anførte Exempler af mange Nationer, som bruge lidet eller intet deraf: Een Deel efterdi de derudi ikke finde saadan Himmelsmag, som vore Nordiske Folk, een Deel ogsaa, efterdi de holde for, at Smør formeerer

meerer Galden, og at den umaadelige Smør-Æden foraarsager, at de Nordiske Folk ere meere choleriske end andre. Videre sagde jeg, at saasom Smør er ikke saa meget Føde, som Fødens Vehiculum, der bruges til at faae Maden til at glide ned, saa kand man til en Tid betiene sig af andre Slags Saucer, som kand have samme Virkning; Thi, ligesom man kand faae kaagt Kiød til at glide uden Smør, saa kand man og hitte paa noget Raad med steegt Kiød, om det ellers skal holdes for en absolut Fornødenhed, at Kiødet skal steeges. Vehiculum til kaagt Kiød er Roer, Rødder, Kaal, Senep, Peberrod og anden Hauge-Vext. Den store Priis, som Smørret vil komme udi, kand foraarsage, at Bønderne, som overalt forsømme

deres Hauger, herefter vil blive bedre Urtegaardsmænd: Thi Erfarenhed viiser, at Noden har været Mesterinde udi de fleeste gode Ting. Ingen uden de, som have forsøgt det, veed af hvilken Importance Urtegaardsmandskab, Biekuber og andet deslige er for Bønder og Landmænd. Og maatte jeg gierne vide, om man ikke kunde faae Brød til at glide, saavel ved Honning, Sirup og Miød, som ved Smør. Smørrets Mangel kand ogsaa drive vore Nordiske Folk til at omgaaes noget bedre deres Kiød, hvilket de gemeenligen kaage og steege saa længe, indtil al Saft og Kraft er borte, forladende sig paa Smørret, som maae bøde paa saadan Handtering; hvilket en Engelænder ikke har nødigt, efterdi han steeger og kaager Kiødet saa, at det beholder

holder sin Kraft, saa at derfore ved det første Skaar, som giøres derudi, Fadet opfyldes med Saft. Disse Opmuntringer syntes de fleeste at være trøstelige; Smørrets Mangel stod dem meest for Hovedet, hvilket er som Siælen udi de Nordiske Folkes Føde, og uden hvilket de meene Verden ikke kand bestaae: Thi de befatte under det Ord Smørrebrød alt, hvad som Jorden og Havet tilveyebringer, saasom intet holdes ædendes, uden det er syltet i Smør: og derfore, naar de invitere til Giæstebud, byde de gemeenligen paa et Smørrebrød; Man veed ogsaa, at Smørret giør fast den fierde Deel udi en Huusholdning. Men Smørtanden maa udslaaes, og vore Smør-Ædere maa til en Tid renoncere paa den Vellyst, og bilde sig ind, at de ere

udi Frankerig, Spanien eller Italien, hvor man mærker, at de af vore Landsmænd, som reise udi samme Lande, have levet uden Smør, og med fuldkommen Helbred ere komne tilbage.

Jeg siger, at denne almindelige Mortalitet kand drive Bønder til at anlegge sig mange Ting, som hidindtil i Landet have været forsømte, som Kaal- og Frugt-Hauger, Roer, Rødder og anden Gevært, og det efter Fremmedes item vore Amager-Bønders Exempel, hvilke kand sige, af hvilken Importance saadant er, og hvad det hielper paa en Huusholdning. Den kand ogsaa lære dem til at bruge adskillige andre ædendes Varer, som man uden nogen naturlig Aarsag, men alleene af Sædvane

vane og Indbildning haver Afskye for. Den fattigste Bonde skulde heller hungre og tørste til døde, end betiene sig af Hoppe-Melk, som dog er en Delice for visse orientalske Folk, ja saa stor, at de finde bedre Smag derudi end udi Koe- og Faare-Melk. Indbyggerne udi Finmarken betiene sig af Rinsdyrs-Melk, og trives deraf lige saa vel, som vi af Koe-Melk. Hvad Kiød angaaer, da er og adskilligt, som kunde spiises, men af puur Vane, Indbildning og Overtroe vrages. Jeg for min Part tog ikke i Betænkning at spiise Ørne, Høge, Strandmaager, Krager, Ravne, item Ulve og Biørne ꝛc. hvis jeg var paa de Steder, hvor de findes, og hvor de dræbes alleene for at dræbes. Ja mig synes, at man nu med mindre Scrupel kunde slagte adskil-

lige

lige Creature, som vi underholde, skiønt de ere alleene til Incommoditet, end Koer, Øyne og Faar, som klæde og føde os, som giøre vort Arbeide, og som Taknemmelighedes Lov byder os helst at spare. Naar det er Menneſket tilladt at slagte og æde Creature, saa raader Fornuften at betiene sig helst af dem, som ere meere til Incommoditet end Nytte; Thi om Tallet af visse Dyr, hvormed ere opfyldte alle Huuse, endogsaa fattige Folkes, der neppe have Føde til dem selv og deres Børn, blev formindsket, tabte Stæder og Lande intet derved. Man vil dog ikke haabe, at Mangel paa Kiød skulde blive saa stor, at man skulde nødes til usædvanlig, skiønt ædendes Spiise. Thi hvis Gud af Naade vil conservere Bondens mindre Creature,

og

og velsigne de Schæfferier, som Landmænd maae i denne Tilstand tillegge sig, kand man bekomme saa meget Kiød, at man til en Tid kand leve, om ikke paa Engelsk, saa dog paa Fransk eller Italiensk. Min Betænkning sigter ikke heller til at recommendere usædvanlig Spiise, men alleene til at bestride Overtroe og ugrundet Sædvane, og at viise, at der ere adskillige Ting, som Menneskr kand føre sig til Nytte, men som de have Afskye for, alleene efterdi de ikke ere brugelige. Skulde man have Afskye for nogen Fode, maatte det heller være Sviin og Blod, som er forbudet udi det gamle Testamente, og i sig selv er usundt, eller Aal, Hummer og Kraber, som ere et Slags Slanger og Soe-Monstra: Men saadant vrages af ingen, efterdi det er en

an-

antagen Spiise. Jeg kand ikke see, at en Slagter kunde tabe noget af sin Valeur intrinseqve, ved at slaae en Ulf, Biørn eller Hund, meere end ved at slagte et Svin. Jeg kand ey heller see, at en Kokke-Pige, der uden Skye vrider Halsen om paa Duer, Kyllinger ꝛc. kunde holde det for en Samvittighed at expedere visse Creature, som ingen anden Merite har, end at skiøne Folkes Stuer. Naar Mangel paa et Slags Kiød kommer udi et Land, maae man examinere, hvad andet som er ædende, og kand give god Fode; Naar Kyllinger og Agerhøns ꝛc. slaae feyl; maae vi forsøge at spiise Biber, Strandmoger ꝛc. Naar Tælle mangler, maae vi betiene os af Tran, og naar Giødning fattes til Jorden, maae vi informeere os om visse Folkes Maader, som

som med Succes bruges for at erstatte saadan Mangel; Thi Gud har givet os fleere Midler til Livets Ophold, end vi gemeenligen indbilde os.

Dette anfører jeg ikke for at giøre Skaden ringe, helst udi denne Province, hvor Sygdommen synes at have raset stærkere end udi noget andet Land i Europa, men alleene for at opmuntre nedslagne Gemytter, og som frygte for Hunger. Thi man kand ellers i Almindelighed sige, at denne Uheld er stor, ikke alleene for Landmænd, men endogsaa for Kiøbstedmænd, ikke alleene for dem, som have liidet Skade, men endog for mange, som ere conserverede: Thi de tage merkeligen feyl, som bilde sig ind, at alle conserverede Gaarde ville af denne

denne Ulykke profitere. Nogle ville vel vinde derved: andre derimod tabe den halve Deel af deres Indkomster. Til dette at forstaae, maa man i Agt tage, at Landet bestaaer en Deel af Korngaarde, en Deel af Græsgaarde. De første som beholde deres Koer, ville ufeylbarligen derved vinde, og deres Hollænderier blive af dobbelt saa stor Importance som tilforn, og det saavel i Henseende til Melk og Smør, som kommer udi stor Priis, som i Henseende til Giødningen: de andre derimod, nemlig Græsgaarder, hvoraf ere fast lige saa mange, og hvis fornemste Herlighed bestaaer udi Stude-Handel, ville tabe den halve om ikke to tredie Deele af deres Indkomster; Thi nu ere Studene saalte, som man endnu ikke tør kiøbe, eller saa hastig

kand

kand faae til kiøbs igien, saa at Græsset vil staae og raadne paa Marken, Stude-Handelen ophøre, og conseqventer den halve Deel af Gaardens Afgifter forsvinde. Vil man sige, at Græsgaarde kand forvandles til Sædegaarde, da lader det sig ikke giøre, een Deel, saasom mange Jorder ere ubeqvemme til Sæd, og derfor af Nødvendighed ere udlagde til Græsning, en Deel ogsaa, efterdi de fleeste Landmænd have ikke fleere Hoverie-Bønder, end de behøve til deres Jorders Drift, ikke at tale om, at Studene, som udi Ployning ere Agermandens Medhielpere, ogsaa mangle. Dette har jeg holdet fornødent at erindre, saasom jeg merker Folk almindeligen udi slige Raisonnements at vildfare.

Ellers, saasom ingen Ulykke er saa stor, at der jo noget Godt kand flyde deraf, saa kand derved Skovene, der udi en Tid af hundrede Aar og mindre have været udi saadan Aftagelse, at man inden stakket Tid kunde vente at see dem gandske ode, igien komme til nye Vext. Aarsagen til Skovenes Aftagelse i vor Tid, maa fornemmeligen tilskrives den store Mængde af Koer og Stude, som Landmænd have tillagt sig meer end deres Forfædre: Thi paa adskillige Hovedgaarde, hvor Besætningen for halvtredieſindstive Aar siden bestoed kun af halvtredieſindstive Koer, findes den nu at bestaae af hundrede, og hvor man fordum holdt hundrede Stude, holdes nu to hundrede. Mange tilskrive vel Skovenes Aftagelse andre Aarsager, nemlig Forsom-

melse

melse i at plante, og alt for megen Skovhug; men den rette Aarsag er Creaturenes store Mængde, hvoraf vore Skove vrimle og hvorved al Opvext hindres; Thi en Stud eller Koe kand udi en halv Time fortære det, som kand blive til nogle tusinde Læs. Vore Forfædre have været ligesaa forsommelige i at plante, som Folk nu omstunder ere, og Skovhug har været større i gamle Dage, da fast alle Kiøbstæd-Bygninger vare af Træe, og dog have alle Skove udi nogle tusinde Aar været ved Magt; saa at Skovenes store Aftagelse bliver et Mysterium, hvis den ikke tilskrives Creaturenes Mængde, som i vor Tid ikke haver været proportioneret efter Landets Evne. Ved denne Hændelse kand foraarsages en nye Epocha udi Skovhi-

storien: Thi der kand udi de Skove, hvor Grunden er frugtbar, udi nogle Aar opspiire saa meget, at Skoven udi nogle hundrede Aar kand holdes ved lige.

Jeg vil slutte min Betænkning over denne Uheld med en liden Opmuntring og Formaning: Med Opmuntring til dem, som have lidet Skaden, at de med Taalmodighed skikke sig udi Guds Villie, og haabe, at den, som har saaret, kand og læge, at de ikke gandske lade Modet falde, men søge at betiene sig af alle de Midler, som Gud har givet Menneskene til at oprette de faldne Sager. Jeg haver foreslaaet nogle Midler, og andre, som ere meere kyndige udi oeconomiske Videnskaber, kand viise fleere. Skaden kand nest Guds Bistand

igien

igien oprettes, naar Landmænd med en særdeeles Omhed udi de første Aar, medens Saaret endnu er aabent, blive tracterede; Thi de ere nu som skiøre Egg, der ikke taale at røres meget ved, og Landets Styrke grunder sig paa deres Velstand. Jeg siger: de ere som skiøre Egg, der ikke taale at røres ved, thi saasom Kiød, Smør, Ost fattes, have de intet at æde uden Kornet; saa at Bønderne intet kand selge til at yde deres Landgilde og Skatte. Min Formaning er til de Conserverede, at de ikke søge at profitere af deres Medbrødres Ulykke, men heller at beviise dem al christelig Assistance: Iligemaade, at de ikke bilde sig ind, at deres Conservation er ringeste Beviis paa deres Meriter; Thi mangen gudfrygtig Enke har mistet udi denne Ca-

lamitet sin største Velfærd, og mangen en ubarmhiertig Kornpuger er bleven conservered. Jeg laster vel ikke den Talemaade om Guds Straf: men naar jeg søger den for ofte i de sidste Folkes Munde, raader jeg ikke at giøre saadan Misbrug deraf, at Vantroe og Forargelse derved kand foraarsages. Vi have alle fortient Guds Straf: Hvorudover, ligesom ingen, der geraader udi saadan Uheld, kand protestere imod Himmelen derfore, saa kand og bør ingen at regne sig sin Conservation til nogen Merite, og troe, at, efterdi han har ingen Deel havt udi den almindelige Skade, han ogsaa ingen Deel haver havt udi Landets almindelige Synder.

I Anledning af denne Mortalitet er bleven omtvistet, hvilken Ulykke kunde være

størst,

ſtørſt, enten ſaadan Sygdom havde angrebet Heſtene eller Horn-Qvæget. Nogle meene, at Mortalitet blant Beeſterne vilde have foraarſaget ſtørſt Ulempe; og til at beſtyrke deres Meening, bruge ſaadanne Argumenter: 1.) Efterdi man ingenlunde kand undvære Heſtene, i Henſeende til Jordens Dyrkning, og i ſær til daglig Kiørſel; thi hvorledes vilde Bonden og Landmanden blive af med ſine Vahrer, ſom maa føres paa Vogne, og ikke kand bæres paa Axlerne til Kiøbſteden. 2.) Vilde deres Havre, ſom meeſt fortæres af Heſte, blive til liden Nytte. Det første Argument er heel vigtigt; thi, endſkiønt man i Nødsfald kunde ſpende Stude for Vognene, vilde Reiſer blive langvarige: Hvad det andet derimod angaaer om Høes og Havres Debit, da er det ikke af

lige Vigtighed; Thi en stor Deel Havre bruges til Stald-Stude og anden Creatures Føde, og meere deraf kunde end forbruges, hvis Bønder efter Forpagternes Exempel og vilde stalde Stude. Derforuden ere de fleeste Havre-Jorder af den Beskaffenhed, at derudi kand saaes saavel Byg, som Rug og Boghvede. Det Høe, som fortæres af Bøndernes Heste, og som bliver ført til Kiøbstæderne at selges, kunde med største Fordeel tiene til Føde for Bøndernes Qvæg, hvorpaa de fleeste ikke legge meget Vind, skiønt den halve Deel af Bondens Velfærd derudi bestaaer. Saadant haver jeg forestillet nogle af mine nye kiøbte Bønder, hvilke alle have stor Høe-Biering, men i Steden for at legge sig Koer og Stude til, have ført Høet til Kiøbenhavn, hvorved de have slidet deres Heste og

Vogne,

Vogne, og forsømt deres Tid, saa at med al den Herlighed, som deres Gaarde besidde, deres Tilstand stedse har været slet. En fornuftig og duelig Bonde selger aldrig sit Høe, men veed bedre at føre sig det til Nytte. Man seer heraf, hvad Ulevlighed der vilde flyde af Hesternes Mortalitet, item hvor vidt man kunde bøde paa saadan Mangel. Horn-Qvægets Ødeleggelse derimod incommoderer langt meere: Thi derved tabes Melk, Smør, Ost, Kiød, Giødning, Plov-Arbeid, Lys, Huder, som giør den halve Deel af Menneskets Føde og Klæde, paa eengang; saa at ingen fornuftig Landmand kand tage i Betænkning at bifalde deres Meening, som holde Qvæg-Sygen skadeligst: Thi det er kun Kiøbstæd-Folk, Petits Maitres og Fruentimmer, der frygte for at bruge deres Beene, som kand falde paa den anden Meening; men de samme ere herudi ikke competente Dommere.

Ellers maae her saa vel som i adskillige andre Tvistigheder distingueres imellem Tider og Steder. Om et Land udi Krigs-Tider paa eengang mistede alle Heste, var det en ubodelig Skade, saasom en stor Deel af en Stats Styrke derudi bestaaer. Hvad Stederne angaaer, da ere der visse Lande, hvorudi Qvæg bedre kunde undværes end Heste: udi Sverrig og Norge for Exempel ere Veyene af den Beskaffenhed, at man ikke kand komme frem uden til Hest; saa at Mangel paa Ride-Heste vilde foraarsage, at paa mange Steder Kirke-Tieneſter vilde ophøre, med mindre Præsten vilde reise til Annexet paa en Koe eller Stud, hvilket baade var uanstændigt og ugiorligt, og at gaae til Fods, helst om Vinteren, var et Martyrium.

No. X.

No. X.

LUDVIG HOLBERGS

Danmarks og Norges Soe-Historie.

Første Periodus.

1747.

Adskillige fremmede Skribentere have bebreidet vore Historie-Skrivere, at de tale for prægtigen om disse Rigers Elde og Forfædrenes Bedrifter. Maaskee at mange af en patriotisk Iver derudi ere gangne for vidt: Det alleene kand man med Sikkerhed sige, at fast ingen af de nu værende Europæiske Riger have distingueret sig meer udi Seylads og Søemandskab. Dertil har givet Anledning Dannemarks Situation, efterdi Riget bestaaer af adskillige omflodte Øer, item Norges

ges mange herlige og beqvemme Havne. Der tales om anseelige Flaader udi de allerældste Tider. Landets Deeling og Districternes Navne viise ogsaa, at Soe-Etaten har været disse Nordiske Rigers Styrke: Thi Landet var deelt udi Havne-Lag, Skib-Reeder, Styreshavne ꝛc. Naar jeg siger anseelige Flaader, saa er derved at forstaae Skibe efter de Tiders Maade; thi det, som man i gamle Dage kaldte et Krigs-Skib, var en Jagt med 12 Aarer: Thi det var ikke uden i Tidens Længde, at man begyndte at bruge de saa kaldne lange Skibe, hvortil behovedes 120 Mand. Dog finder man endogsaa udi de ældste Tider visse saa store Fartoy, som Kongerne lode bygge, ikke mindre til Stats og Pragt end til Krigsbrug. Jeg finder, at den første Eenevolds-Konge

udi

udi Norge, Harald Haarfager, haver havt anseelige Flaader udi Søen, og at han har bygget blant andre et saadant stort Skib kaldet Dragen, hvorpaa han satte sine Bærsærker eller stærkeste Kiemper. Det store decisive Slag, hvorudi Harald Haarfager erholdt Seyer over de mange smaa allierede Konger, holdtes til Soes udi Haversfiorden ved Jæderen (Hafuers fiordi): Saa at det er ved et Søeslag, at han erhvervede sig Herredom over heele Norge. Dette gav Anledning til de mange Migrationer, som da skeede til Soes af Norge, og foraarsagede, at Jisland, Orkenøer, Hetland og Færøer bleve bebygde; item at Vester-Søen blev opfyldt med Søerøvere, som da kaldtes Vikinger: Thi de fornemste Mænd udi Norge

kunde

kunde ikke beqvemme sig til at leve under Haarfagers Herredom, og derfore giorde saadanne Tog. Man seer saaledes, at fra Rigets første Begyndelse Havet har vrimlet af Norske Soe-Haner, hvilke den heele Sommer holdte Soen og om Vinteren retirerede sig til Syderøer og Orkenøer. Det Ord Viking eller Soe-Rover var da et hæderligt Navn: Thi man finder, at den bekiendte Norske Helt Gange-Rolf, som undertvang Normandien udi Frankrig, roeses deraf, at han var en mægtig Viking eller Soe-Rover. Andre Nationers Historier viise ogsaa, at saadan Handel ikke har været lagt store Mænd til Last, men tvertimod, at de brystede sig af at have erhvervet Midler derved.

Her-

Herudover er πολυλήιος, (a) eller en der ved Rov er kommen til Rigdom, det samme som en rig Mand hos Homerum. Historien viiser, at unge Prindser, forend de finge Skiæg paa Hagen, bleve af Kongerne udskikkede udi **Viking**. **Erik Blodøxe**, Harald Haarfagers kiereste Son, fik udi sit femtende Aar af sin Fader fem Skibe, hvormed han rovede udi Østersøen paa Dannemark, Sachsen og Friisland udi fire Aar. Med et Ord: Alle de nordiske Folkes Hu var fæstet til Sømandskab. Det var udi deres Flaader, at Landets

U

(a) Man kand vel holde for, at πολυλήιος er det samme som πολύπυρος i. e. qvi multas segetes habet: Men Homeri interpr. forklarer Ordet λήια ved τὰ ἐκ πολέμου λάφυρα.

dets Styrke bestod, og bleve derfore alle Bygder og Gaarde deelte udi Skibreder, saa at et hvert Lehn vidste, hvor mange Skibe det skulde udrede. Den norske Chronik giør Autor til denne Deeling Hagen Adelstein, efterdi Riget i hans Tid var truet med Erik Blodøxes Sønners Indfald. Navnet, hvorunder visse Districter befattes, varer endnu til denne Dag.

De nordiske Folk have fra første Begyndelse havt talrige Flaader; thi man seer, at den Flaade, som Harald Gormsen og Hagen Jarl førte til Norge, har bestaaet af 700 Skibe: men man kand sige, at Skibene vare derefter; thi Konsten har her saavelsom paa andre Steder havt ringe og ufuldkommen Begyndelse. Det er troeligt,

at

at de første Mennesker først have betient sig af Planker, for at flyde paa Vandet; derefter af smaa Baade; og at de af Fiske og Fugle have lært at betiene sig af Aarer, og siden af Seil, for at komme frem. De Fartøy, som paa disse Tider kaldtes Krigs-Skibe, vare vel aabne uden Dek, men distingueredes fra Kiøbmands-Skibe ved spidse Stavne, i Form af Sporrer, hvorudover de kaldtes **sporrede Skibe** (naves roſtratæ). Hvad Skikkelse de nordiske Skibe da ellers have havt, derover findes hos vore Skribentere ingen nøye Beskrivelse: Det er troeligt, at de have været dannede som de Skibe, der vare brugelige udi andre Lande, og hvorefter de nordiske Søe-Helte, som da flakkede Verden vidt omkring, have taget Mynster. Man seer, at nogle Ski-

be udi Størrelse og herlig Bygning have været distinguerede fra andre: Jeg haver talet om det Skib, kaldet **Dragen**, som **Harald Haarfager** til Stats lod bygge; Historien melder alleene om, at det var kiendeligt fra andre Skibe, men beskriver ikke dets Bygning. Det samme kand siges om **Olav Tryggesens** store Skib, kaldet den **Lange Orm** eller **Ormen hin Lange**. Historien taler alleene saaledes derom: Den næste Vinter **Olav Tryggeson** var kommen fra **Helieland** igien, lod han bygge et stort Skib ved **Lade-Hammer**; **Torberg Skofflaugsen** var ypperste Bygmester derfor med mange andre konstige Bygmestere. Skibet var baade langt og bredt og høyt paa Borde, item stærkt af Tømmer. Kongen lod det kalde **Ormen hin Lange**,

Lange, efterdi det havde en Drages Skikkelse. Hovedet for paa Skibet og Rumpen var forgyldt. Saa vidt derom tales alleene udi Sturlesens Danske Oversettelse; hvorudi adskilligt er forbigaaet. Udi Originalen findes meere, nemlig, at Bygmesteren **Torberg**, forend Skibet var fuldfærdiget, giorde en udenlands Reise, muelig en for at perfectionere sig udi Skibbyggerie, og at, da han kom hiem, var alting i Stand. Paa Skibet blev graven en Drage, eller Orm; hvilket baade udi Størrelse og Herlighed overgik det andet forhen bygde Skib, kaldet **den lille Orm**, (Ormin scamma). Paa den **lange Orm**, siger Autor, vare 34 Roersbænke, og holdtes det for det største Skib, som havde været bygget udi Norge. Det var

paa samme store Skib **Olav Tryggeson** omkom udi det fatale Soe-Slag, som han holdt med de Danske og frafaldne Norske. Man kand sige, at, ligesom Skibet var paa de Tider det største, som man saae udi de Nordiske Farvande, saa var ogsaa denne Konge den største Soe-Helt paa de Tider. Historien taler forunderlige Ting om hans Behændighed; blant andet, at han kunde gaae paa Aarerne, imedens hans Folk roede.

Udi Dannemark haver Soemandskab ikke mindre udi de allerældste Tider floreret: Ja man kand sige, at dette Riges Indbyggere have fast bestaaet af lutter Soe-Folk. De vare derfore udi Klædedragt kiendelige fra alle deres Naboer; thi, saasom de fleeste opholdte sig paa Vandet meer

end

end paa Landet, og større Flid anvendtes paa Seilads end paa Agerdyrkning, saa brugte de gemeenligen Matrosklæder: og synes det, at en Deel Konger selv maa have fort Baadsmands-Dragt. Thi den bekiendte Soe-Helt Kong **Regner** blev kalden **Lothbrok**, efterdi han bar beegede Buxer, og er det klart, at saadan Dragt maa heller tilskrives hans bestandige Seilads, end den Frygt, han havde for Slanger. Dette anførte bestyrkes af et mærkeligt Vidnesbyrd, som findes hos Arnoldum Lubecensem saaledes: Olim formam nautarum in vestitu habuerunt Dani propter navium consvetudinem, qvia maritima inhabitabant. Nunc non solum scarlatico vario, grisio, sed & purpura & byssо induuntur: omnibus enim divi-

tiis abundant propter piſcationem, qvæ qvotannis in Scania exercetur. Det er: De Danſke vare fordum klædte ſom Soemænd, efterdi de ideligen opholdte ſig paa Soen, og boede udi Soeſtæder; men nu bære de baade Skarlagen og Purpur, efterdi de ere blevne rige formedelſt Fiſkeriet ved de ſkaanſke Kuſter.

Det er ſaaledes troeligt, at de gamle Danſke ikke maae have lagt ſtor Vind paa Agerdyrkning. Hiſtorien viiſer og, at ſaa vel Kongerne ſelv, ſom Underſaatterne nærede ſig ved at røve til Soes; hvilket Handverk blev kaldet **Fribytterie**. Det ſamme holdtes ikke alleene ſommeligt, men endogſaa priisværdigt under de Hedenſke Konger.

Det

Det havde da taget saadan Overhaand, sær udi Kong **Regner Lothbroks** Tid, at det er uvist, om der vare fleere Danske paa Havet end paa Landet, eller om der have været fleere Land-Konger end Søe-Konger. De som øvede dette Handverk, blive udi den Norske Krønike betegnede med det Navn af **Vikinger**, og udi de Danske Historier blive de kaldne **Fribyttere**. Man seer af samme Historier, at **Jomsborgerne** eller **Julinerne**, som vare en Dansk Colonie, vare de stærkeste Fribyttere, og at de derfore førte Navn af **Joms-Vikinger**. Man holder for, at de **Vendiske Stæder** lærte allerførst Handverket af dem, som de øvede nu under Titel af Ascomanner, og siden af Vitalianer &c. Det almindelige Navn var **Vikinger** eller **Fribyttere**;

hvoraf man deriverer det endnu brugelige Ord Flibustiers, som gives de Americanske Søe-Rovere. Jeg har viiset, at saadanne Gierninger holdtes priisværdige under de Hedenske Konger. De paafølgende Christne Regentere, sær St. Olav, fordømte vel saadant Handverk, hvorvel det derfor ikke blev afskaffet, saasom de Nordiske Folkes Hoved-Passion var at flakke om i Søen, og der at viise Prøver paa deres Tapperhed. Fattigdom og Mangel paa retskaffen Handel opmuntrede dem og dertil.

Intet tiener meere til Beviis, saa vel paa det eene som paa det andet, end de mange store og mærkelige Tog, som ere skeede af disse Riger, og hvorpaa udi intet Land findes saadanne Exempler. Disse Tog,

naar

naar man undtager de Cimbrers, og maaskee de Gothers, ere alle skeede til Soes. De Angler, et Folk, som beboede den Syndre Part af Cimbrica Chersoneso, nu Jylland, giorde Anno 449 under deres tvende Anførere Hengisto og Horsa det mærkelige Tog til Soes mod Brittannien, hvilket Land af dem blev undertvunget, og siden indtil denne Tid har ført Navn af Engeland eller de Anglers Land. Skibene, hvorpaa de bleve transporterede, kaldtes hos de Tiders latinske Autores Ciulæ; hvoraf man meener, at det nu brugelige Danske Ord Jolle kommer.

De **Normanners** store Tog under den bekiendte Norske Soe-Helt **Rollo**, gemeenligen kalden **Gange-Rolf**, er ikke mindre

mindre merkværdigt. De giorde sig da en stor Deel af Frankrige skatskyldig, og endeligen bekomme til Eyendom den vigtige Province Neustria, som siden indtil denne Tid har fort Navn af Normandien.

Longobardernes første Tog er og skeed til Soes. Historien melder, at de samlede sig først udi Skaane, og at de seilede siden til Gulland, hvor de toge sig Navn af Longobarder. Om dette Tog og Longobardernes Bedrifter udi Tydskland, Pannonien og Italien findes et gammelt Gullandsk Vers, som jeg har anfort udi min Dannemarkes Historie. Jeg haver tilforn talet om de Norske Colonier, som udi Harald Haarfagers Tid skede, og hvorved Island, Færøe, Gulland, Sy-

Syderøer, Manøer ꝛc. bleve af de Norske bebyggede.

Dette skeede alt udi denne første Periodo under de Hedenske Konger, og tiener til Beviis paa de gamle nordiske Folks Sømandskab, hvorudi ingen anden Europæisk Nation kand lignes med dem. Jeg holder mig alleene til det, som er beviisligt, og som af alle andre Nationer tilstaaes, og extenderer mig ikke videre med nogle andre Skribentere, hvilke finde nordiske Colonier udi alle Verdens Parter; saa at de af Nidkierhed for Fæderne-Landets Ære henfalde til en Slags Charlatanerie, og grunde Historier alleene paa Gisninger. Naar man vil tage sig saadan Frihed, og give Imaginationen Tøylen, kand man udfinde, hvad man foretager sig at viise:

Jeg

Jeg vilde paatage mig, efter andres Exempel, at viise, at de Argonauter, som bemægtigede sig det gyldene Fæ, vare Danske Fribyttere, og at udi den græske Flode, som seilede til Troja, var en Escadre af Norske **Vikinger.** Lader os holde os til det, som er beviisligt, og som andre Nationer ikke kand nægte: Lader os ikke bryste os formeget af visse Forfædres Bedrifter; thi visse af dem ere saadanne, at, hvis de viise Prove paa Tapperhed, saa give de derhos Immoralitet tilkiende. Gud give, at man, i Steden for de gamle Nordiske Folks Fribytterie, kunde viise deres Hurtighed udi retskaffen Handel og Vandel, og gisre dem til saadanne Sømænd, som Tyrier og Phoenicier fordum vare, saa kunde man nogenledes undskylde vore Antiqvarii, naar

de

de søge at multiplicere deres Søe-Tog. Just denne bestandige Streiffen til Søes, og just disse store Søe-Tog viise, at de Nordiske Folk ingen Omsorg have havt for deres egne Lande, og at de have ladet Agre og Enge ligge udyrkede. Saadant kand meere undskyldes hos de Norske, der beboede et klipagtigt og ufrugtbart Land, end de Danske, hvis Jord Naturen har distingueret udi Frugtbarhed. Saa at derfore den Berømmelse, som legges paa vore Forfædre formedelst deres Bedrifter til Søes, hvilke gemeenligen bestoede i at plyndre alle Nationer i Fleng, er lige saa ilde grunded, som om man nu omstunder vilde legge det Tartariske Folk og Araber til Berømmelse, at de lade deres egne frugtbare Jorde ligge udyrkede, og søge at erstatte den Fattigdom,

som

som deres egen Dovenhed bringer tilveye, ved idelige Excursioner, ved at plyndre Caravaner, og at foruroelige andres retmæssige Handel. Vel er sandt, at adskillige andre Nationer paa de Tider øvede samme Handverk, som de gamle Danske og Norske, ja at ingen skæmmede sig ved, naar han blev adspurt, hvo han var? at svare: Prædo sum; det er: **Jeg er en Fribytter.** Men ingen har øvet den i saadan Grad, som de gamle Danske og Norske; thi Opmuntring til Fribytterie var den første Artikel udi de Nordiske Folks Catechismo; og Kongerne selv tilholdte deres Børn at giøre saadanne Tog, førend de havde faaet Skiæg paa Hagen, foregivende, at det var deres Pligt at efterfølge deres berømmelige Forældres Fodspor, anseende

saadant

saadant ikke alleene som tilladelige, men end- og som ypperlige Gierninger, helst naar de deelede Byttet med deres Guder.

Dette siger jeg ikke for at sværte vore Forfædre; Thi de beste Nationer kand ved Vane og ond Lærdom forderves; men alleene, for at erindre vore Skribentere, at de ikke tale saa prægtigen om Bedrifter, som man hellere burde tie med, item, at de ikke multiplicere saadanne Expeditioner, gisre dem større og fleere, end de virkeligen have været, og tillegge de Nordiske Folk adskilligt, som af andre Nationer er bedrevet. Jeg for min Part bryster mig ikke deraf, at vore Forfædres Grumdhed har været indfort udi andre Nationers Litanier. Jeg siger hellere med Poeten:

Excidat ista ætas, nec posterа credant
secula.

Hvis de gamle Nordiske Folk havde kunnet anføre retmæssige Aarsager til de ovede Fiendtligheder, kunde man holde Skribentere deres Berømmelser til gode, og anse de gamle Skialdres Lovsange som Opmuntringer til Tapperhed. Men Historien viiser, at de førede Krig alleene for at føre Krig, og uden at give mindste Skin dertil; hvorudover de fortienede meer at lastes, end de gamle Græker, der udi ti Aar bekrigede Troja for et Qvind-Menneske af maadelig Reputation: thi der var dog noget Skin, men her intet. Vil nogen forekaste mig, at jeg herudi viger fra alle andre Skribenteres Meeninger, og at jeg ikke skriver som en Patriot; da svarer jeg dertil:

til: At det er ikke den første-gang jeg gaaer ud af den alfare Vey, og at jeg ikke holder det for en Patriots Pligt at forsvare sine Landsmænds Synder; alt hvad jeg siger, og meener, at man bør sige herom, er dette: At vore Forfædres Bedrifter bør lastes, men tilligemed admireres; thi hvis deres Stridbarhed havde været øved udi rette Tider og paa rette Steder, kunde man sige, at vor Norden har været meer frugtbar paa Heroës og store Helte, end noget Land; saasom ingensteds kand viises Folk, der have ladet see saa stor Foragt for Døden. Det er i den Henseende, og efter den brugelige Stiil jeg giver Titel af store Helte til **Harald Haarfager, Gange Rolf, Olaf Tryggesen, Regner Lothbrok, Svend Tiuguskiægg.** Man

seer af deres forunderlige Bedrifter og halsbrækkende Actioner, at de have været store Soe-Haner, og saadanne, som i Algier, Tunis og Tripolis endnu beæres med Titler af bersommelige Amiraler, men ikke udi vel indrettede og moraliserede Stater, hvor saadant ikke kand ansees som Heroismus, og hvor Grumhed skilles fra Tapperhed. Dette seer man dog tilligemed, at mange af dem have besiddet saadanne Egenskabe, at hvis de havde indfaldet i mindre forderlige Tider, og havde havt anden Skolegang, de vilde ved den rette Brug af deres naturlige Qvaliteter været blevne saadanne, hvilke man kunde ansee som Zirather udi et Land.

Hvad **Harald Haarfager** angaaer, da er hans Bedrifter mindst at dadle, saa-

som

som hans Soe-Tog havde et vist Sigte, nemlig at foreene alle smaa stridige Stater under et Hoved. Han beskrives ellers udi den Norske Krønike at have været en viis Herre, dristig og derhos agtsom. Udi Selskab og Omgiængelse var han lystig og venlig, sær i Ungdommen. Han ærede gamle Folk, og omgikkes venligen med sine Jævnlige udi Alder; hvorudover han var kiær for alle sine Undersaatter. Män elskede ham formedelst hans Gavmildhed, og ærede ham formedelst hans sædelige og prydelige Hof, som han dagligen holdt. Med eet Ord: Han forsøgede sit Rige ikke meere med Magt, end med Veltalenhed og Venskab. Saadant Portrait gives ham udi Historien, hvoraf man seer, at han havde blevet en dydig Regent, hvis han havde levet udi en meere moraliseret Alder.

Den anden merkelige Soemand, som er bekiendt ikke mindre udi udenlandske end indenlandske Historier, var **Rolf**, en Son af **Ragnvald** Jarl udi Norge. Samme Rolf blev en mægtig Soe-Rover. Han var saa stor af Vext, at ingen Hest kunde bære ham, hvorudover, saasom han af Nodvendighed stedse maatte gaae til Fods, hau blev kalden **Gange-Rolf**. Han blev af **Harald Haarfager** dreven i Landflygtighed: Og giver Historien saadan Aarsag dertil. Kongen havde befalet, at ingen maatte ove Soe-Roverie inden Rigs: Dette u-anseet svede dog **Rolf** sit gamle Handverk, sær en Sommer udi **Vigen**, hvorfra han med et stort Bytte kom tilbage. Da Kongen fik dette at vide, dømte han ham offentligen til Landflygtighed, og, endskiont hans

Moder

Moder Hildis intercederede for ham, blev dog Dommen fuldbyrdet. Efterat Rolf saaledes var erklæret fredlos, forlod han Norge, for at forsøge Lykken udi fremmede Lande. Hans øvrige Bedrifter henhøre meest til den Franske Historie, efterdi han udi Frankerig, ved at bemægtige sig en anseelig Deel af Landet, lagde Grundvold til det store Fyrstendom af Normandien. Om hans priiselige Qvaliteter findes intet synderligt antegnet udi de Nordiske Historier. De Franske Skribentere beskrive hans Person saaledes: Rollo var en Mand, som var elsket og æret ikke alleene af hans eget Folk, men endogsaa af fremmede. Han havde en majestætisk Anseelse og en heroisk Skikkelse. Han var af stor Forstand, Belevenhed og Oprigtighed; hvorudover,

da han fik i Sinde at forsøge Lykken udi fremmede Lande, fik han stort Tillob fra alle Kanter udi Norden; saa at han i en Hast tilveyebragte en anseelig Flode og en stor Krigshær, hvormed han efter adskillige Tog omsider landede udi Frankerig. Torfæus udi hans Orcadiske Historie siger, at der endnu findes udi Sundmøer udi Norge nogle af denne Rollonis Skibs-Levninger, som han havde brugt til det Franske Tog; og citerer han til Beviis en gammel Provstes Sigelse, ved Navn Christoffer Hierman; men hvor vidt saadan Sigelse kand gielde, vil jeg lade staae ved sit Værd. Franske Skribentere vidne, at han efter visse store Heltes Exempel, der have, for at giøre sig anseelige, fingeret Aabenbaringer, foregav, at han

havde

havde havt et merkeligt Syn, som forsikrede ham om en særdeles Lykke: og siges der, at samme Syn erhvervede ham ikke mindre Tillob, end hans personlige Qvaliteter. Naar man legger dette tilsammen, kand man ansee ham som en Nordisk Scipio. At han i Begyndelsen ikke øvede de Dyder, som man udi Ungdommen saae at fremskinne hos den Romerske Helt, maa tilskrives hans slette Optugtelse og Tidernes Fordervelse; thi hvis han havde gaaet i Scipionis Skole, havde han maaskee og øvet Scipionis Dyder udi Ungdommen. Til Beviis herpaa tiener dette, at, da han kom udi et meere moraliseret Land, og blev underviiset udi den christelige Troe, distinguerede han sig saaledes udi Dyd og et fornuftigt Regimente, at hans Ihu-

kommelse endnu er stor og hellig, ikke alleene udi **Normandien**, men endogsaa udi andre Europæiske Lande. Man seer saaledes heraf, at den Grumhed og Uretfærdighed, som mange af de gamle nordiske Søemænd øvede, maae tilskrives alleene Tiderne, paa hvilke de levede, og Stederne, hvor de vare opdragne. Et lige saadant merkeligt Exempel viises udi den Danske Konge **Canuto Magno**, hvilken af en vild Fribytter blev forvandlet til en stor Lovgiver, og til en af de dydigste Regentere udi Historien.

Den tredie Nordiske Soe-Helt, som udi denne Hedenske Periodo giorde Søerne uroelige, var **Olaf Tryggesen**. Jeg siger den Hedenske Periodum: Thi, endskiønt han udi sit sex og fyrretivende Aar ved Daaben

Daaben blev indlemmed udi den Christne Kirke, saa seer man dog, at hans Christendom fast derudi alleene har bestaaet; thi han continuerede med sit Fribytterie, som tilforn; og viiser Christendommens Indførsel udi Norge, som skeede ved hans Middel, at han for tiligen var kommen af Skolen. Historien melder om trende Ting, som bevægede ham til at antage den Christelige Troe: 1.) De Jertegn, som han havde seet af den Nordiske Apostel **Poppo**, da han døbte Kong **Harald Gormsen** udi Dannemark. 2.) Den Underviisning han havde faaet af en geistlig Mand ved Navn **Tangbrand**, som siden blev hans Hof-Prædikant eller Hird-Præst. 3.) Af en udenlandsk Eremit, efter hvis Raad denne **Olaf** seilede til et Kloster, og der lod sig

døbe

døde udi sit sex og fyrretivende Aar. 4.) Af et Syn, han udi **Garderige** havde om Natten, hvilket udi den Norske Kronike fortælles saaledes: Samme Vinter døde hans Dronning **Geira**; thi seilede han af Sorg udaf Landet, og kom til **Garderige**: Der havde han et Syn udi Søvne om de Christnes evige Glæde og de fortabte og fordømte Hedningers evige Pine; hvorudover han reisede til Grækenland, og derfra førede en lærd Mand med sig tilbage ved Navn Paulum. Derefter seilede han i Vester-Havet, og rovede paa **Engeland Skorland**, **Suderøer**, **Irland** og **Frankerige**. Hvoraf kand sluttes, enten at dette Syn ikke maae have giort stor Impression paa ham, eller at hans Læremesters Catechisation ikke har været ret orthodox.

thodox; thi han blev forvandlet af en Hedensk til en christen Viking, hvorved alleene foraarsagedes, at Handverket blev meere lastværdigt. Det er troeligt, at Mangel paa grundig Underviisning har alleene foraarsaget saa slet Virkning; thi man seer ellers af hans Historie, at han har været en Herre af fortreffelige Qvaliteter. Den Norske Krønike vidner, at han var altid glad og skiemtsom, item at han var from og ydmyg. Han hastede med alt hvad han foretog sig, var rund og gavmild. Han var den dueligste og mandigste udi Strid, og stræng imod sine Fiender; hvorudover han var ligesaameget frygtet af sine Fiender, som han var elsket af sine Venner, og efterdi somme vare ham lydige af Kierlighed, andre af Frygt, havde han stedse

Frem-

Fremgang i sine Sager. Man seer af dette Portrait, at, hvis **Oluf Tryggesen** havde havt anden Optugtelse, eller hvis han ikke havde levet paa de Tider, da uretfærdige Krige og Søe-Roverie vare regnede for heroiske Gierninger, han kunde have erhvervet lige saa stort Navn af Dyd, som af Stridbarhed, og at han kunde fortiene al den Berømmelse, som han tillegges udi gamle Kroniker, hvilke grunde deres Lovsange alleene paa hans store og mange Søe-Tog, item paa hans forunderlige Styrke og Behændighed. Historien vidner, at han var den behændigste Mand, som man veed at sige af: Han var stærkere og raskere end nogen anden. Han kunde bestige den Klippe **Smalserhorn**, og der fæste sin Skiold op i Bierget; og da een af hans Mænd havde for-

forsteeget sig udi Bierget, saa at han kunde hverken komme frem eller tilbage, tog Kongen ham under sin Arm, og bar ham ned paa den slette Mark. Han kunde gaae paa Aarene uden Borde, naar hans Mænd roede. Han kunde hugge med begge Hænder, og skyde med tvende Spyd tillige ꝛc. Og lignede ham ingen udi at svemme paa Vandet. Jeg vil ikke tale om andre forunderlige Ting, som fortælles om denne Herre udi det besynderlige Skrift, kaldet **Olaf Tryggesens Historie**: Thi det synes, at Skribenten i mange Ting gaaer for vidt. Af det, som findes antegnet hos **Snorro**, en tilforladelig Skribent, sees dog, at han har været en forunderlig Mand og den største Soe-Helst, som er at finde udi den gamle Historie. Intet tiener meere

til

til Beviis herpaa, end det sidste fatale Søe-Slag, han holdt mod de combinerede Danske, Svenske og Norske Misfornøyede, hvilke med en talrig Flaade angrebe hans faa Skibe. Kongen blev da raadet at redde sig med Flugten; men han svarede: Jeg har aldrig flyet i Strid, og derpaa bandt an med Fienderne, settende sit eget Skib, nemlig den **Lange Orm**, hvorom tilforn er talt, først ndi Spidsen. Efterat Trefningen med stor Hidsighed havde varet en Tidlang, besteege de Norske Misfornøyede, som anførtes af **Eric Jarl**, omsider Kongens Skib; hvorudover Kongen, seende ingen Redning meer, efterdi de meeste af hans Folk vare slagne, og de øvrige udmattede, kastede sit Skiold over sig, og styrtede sig ud i Vandet, hvor det er troe-

ligt,

ligt, at han strax druknede, hvorvel nogle lode udspreede, at han var bleven reddet; og rygtedes siden, saavel udi Engeland, som udi Norge, at han skulde have været seet udi et Kloster i Syrien. Men man kand holde saadant for Digt, og regne det blant de prægtige Historier, som fingeres om forunderlige Mænd. Vist nok er det, at han aldrig blev siden Slaget seet i Norge.

Dannemark haver udi denne Periodo ikke været mindre frugtbar paa store Sømænd. Saadanne vare de fleeste Regentere; hvorudover man kand sige, at Riget var heller regieret af Amiraler og Fribytter-Capitainer end af Konger. Ingen har derudi overgaaet **Regner**, som gemeenligen kaldes **Lothbrok**. Hans Historie findes beskreven udi en særdeles Bog paa

Islandsk: Og seer man deraf, at han har været een af de største Avanturiers, som man veed at sige af; thi han flakkede sin heele Tid om i Søen, uden at have noget vist Sigte dermed, og uden at bekymre sig om sit eget Rige, hvorudover ofte, naar han kom tilbage, han fandt, at Indbyggerne havde taget sig andre Konger. Der siges vel, at han paa disse Tog undertvang sig **Engeland, Skotland, Ørkenøerne** &c. men det vil ikke andet sige, end at han udplyndrede samme Lande, og reisede med stort Bytte derfra. Derudi bestoede saa vel hans, som de andre Danske Kongers Conquêter, som de siges at have giort i Engeland: thi ingen søgte at sette sig fast udi Landet, førend **Svend Haraldsen**, kalden **Tiuguskiæg**, eller rettere førend

Kong

Kong **Knud den Store.** Kong **Regner** lod sig ikke noye med at agere Fribytter udi de Nordiske Søer, men krydsede ogsaa udi det Middellandske Hav: Thi Historien viiser, at han giorde Tog til Constantinopel, som de Nordiske Folk da kaldte **Mykilgaard**; thi alle fremmede Stæders Navne exprimerede de paa Dansk og Norsk: Saaledes kaldtes Strædet **Norva Sund**, Italien **Walland**, Jerusalem **Jorsala**, den Flod Tanais **Vanaquisl**, Rusland **Ostragard** ꝛc. Til Beviis paa Kong **Regners** idelige Flakken til Soes er det Navn, som ham gives, nemlig **Regner Lothbrok**, det er, **med de lodne eller beegede Burer**; saa det er troeligt, at han har liignet meer en Baadsmand end en Konge. At de Nordiske Soe-Helte

ellers ved deres mange Expeditioner intet andet Sigte have havt, end Fribytterie, sees deraf, at de jævnligen have krydset udi det **Midlandske Hav**, hvor de beste og rigeste Priiser fulde. Der tales om denne **Regners** Tog til **Constantinopel**, og **Olaf Tryggesen**, som levede paa samme Tid, blev kalden **Olaf Græske**, af hans Tog paa de græske Stæder. Det er troeligt, at de have luret paa de Skibe, som ginge fra **Alexandria**, hvilken da var en Stabel-Stad for den rige ostindiske Handel, efterdi den indianske Rigdom blev ført der igiennem til græske og andre Europæiske Stæder, indtil **Portugiserne** udfunde en anden Vey forbi Capo bonæ spei. Det er ubeskriveligt, hvad Rigdom dette Fribytterie haver bragt de Nordiske Folk til veye.

veye. Det var fra den Midlandske Søe Kong Harald Sigurdsen og Sigurd Jorsalafar bragte det meget Guld og Sølv med sig til Norge.

Den anden navnkundige Danske Søemand udi denne Periodo var Svend Haraldsen, som gemeenligen kaldes Svend Tiuguskiægg. Denne Konge er særdeles bekiendt af de ulykkelige Søe-Krige, han førte med Jomsborgerne eller Julinerne, og af de lykkelige Tog, han giorde mod Engeland, om man ellers kand kalde lykkelige Krige de, som føres alleene af Begierlighed efter Rov og Bytte. Udi den Krig, som han førte med Julinerne, blev han tre gange fangen. Dette fortælles saaledes: Kongen, efterat han efter tvende Fængsel

var loskommen, forsamlede han tredie gang sin Flode imellem Møen og Falster, hvormed han agtede at besøge sine Fiender paa nye. Julinerne grebe da til en dristig Gierning, som neppe har lige udi Historien. Thi da den Danske Flode laae for Anker, begave nogle af dem sig udi en Baad, hvormed de roede til Kongens Skib, foregivende, at de havde noget at sige ham, som var magtpaaliggende. Men, da Kongen stak sit Hoved over Bord, for at høre, hvad deres Forlangende var, grebe de ham om Halsen, og roede bort med ham: Og er dette et Bevis paa Jomsborgernes store Forvovenhed. Kong Svend, da han kom los igien, var siden lykkeligere: thi han erholdt ved de Soenskes og misfornøyede Norskes Hielp Seyer udi det store Soe-

Slag

Slag udi Sundet, hvor **Olaf Tryggesen** omkom. Derefter giorde han adskillige Tog mod **Engeland**, udi hvilket Land han huserede skrekkeligen. Hidindtil vare saadanne Streiferier skeede, alleene for at erhverve Bytte; men ved det tredie og sidste Tog, som Kong **Svend** giorde paa Engeland, søgte han at sette sig fast i Landet. Han havde da og saadan Fremgang, at han tvang den engelske Konge **Ethelred** at flygte til **Normandien**, og derpaa erobrede den Stad **London**, hvor han blev proclameret til Konge.

Jeg vil ikke tale om fleere af denne Periodi Soe-Bedrifter: man seer tilstrækkeligen af ovenanførte, at de Nordiske Folk da have spillet Mester til Soes. Det var

at ønske, at disse Expeditioner havde sigtet til andet end Fribytterie. Man seer dog, at adskillige Colonier ved disse Leyligheder ere stiftede. **Island**, **Færøe**, **Hethland**, **Suderøer** ꝛc. ere da blevne bebyggede af de Norske; et nyt Herredom udi **Britannien** opretted af de **Angler**; **Northumberland**, et vigtigt Stykke Land udi **Engeland**, giort til en Dansk, ligesom **Normandien** udi **Frankerig** til en Norsk Province. En Dansk Colonie blev ligemaade stiftet udi Venden. Denne Colonie forte Titel af **Jomsborgere** eller **Jomsvikinger**, det er Julinske Søe-Rovere. Disse Folk overginge alle udi Dristighed, halsbrækkende Actioner og Foragt for Døden; hvorpaa viises merkelige Exempler udi den saa kaldede **Joms-Vikinga Saga**.

Men

Men med al den Grumhed, som antegnes hos dem, findes dog visse Tegn til Moralitet, ja noget, som nærmer sig til Heroismus. Saadant tilskrives deres Lovgiver **Palnatoko**, en Dansk Herre, som levede under **Harald Gormsen**. Den samme gav disse **Juliner**, eller denne Søe-Republique nogle Love, hvilke jeg her vil opregne, saasom det er de ældste Love, som man med Omstændighed finder omtalte her udi Norden. Vel anfører **Saxo** nogle af Kong Frodes Forordninger, iligemaade Kong Snies; men man kand lidet bygge paa den allerældste Danske Historie. Samme Saxo taler ogsaa om en Anordning af **Regner Lothbrok**, hvorved blev befalet, at hver Huus-Fader skulde overgive til Krigs-Tieneste den af sine Sønner, som var meest

uduelig, og som han ingen god Forhaabning havde om; item at alle Tretter skulde paakiendes af tolv gamle fornuftige Mænd. Intet videre meldes derom; hvorudover man kand holde **Palnatokos** Love for de allerældste.

Lovene, som findes antegnede udi **Torfæi** store Norske Historie, ere efterfølgende:

1.) Hvo som er under 18 og over 50 Aar, maa ikke antages udi det **Jomborgske** Societet, ey heller den, som veigrer sig ved at gaae i Kamp med en bevæbnet Mand. Hvoraf sees, at han vilde, at Republiqven skulde bestaae alleene af unge og stridbare Mænd, og at han havde samme Principia, som den Lacedæmoniske Lovgi-

Lovgiver **Lycurgus**, hvis Stiftelser sigtede fornemmeligen til at gisre Staden stridbar.

2.) Enhver, som blev antagen udi Societetet, skulde forbindes til at hævne den Uret, som vederfoer een af de andre Medborgere, og det ligesom det kunde være hans egen Fader eller Broder. Dette viiser, at **Jomsborgernes** Republiqve har været et Gilde-Laug, hvoraf de paafølgende Gilde-Love udi Norden kand være udcopierede.

3.) Ingen maatte bagtale en anden.

4.) Hvis nogen begik noget Mord, kunde han dog ikke drives ud af Societetet strax derfor, men Sagen maatte underkastes **Palnatoki** Kiendelse alleene.

5.) In-

5.) Ingen maatte under Straf af Landflygtighed udspreede nye Tidender; hvis de hørte noget nyt, maatte de bringe det for **Palnatoko**, som meenede ved saadan Anordning at hindre Oprør og Bevægelser udi Societetet.

6.) Ingen Qvinder maatte boe udi Staden: saasom deres Omgængelse kunde ikke være tienlig for Stridsmænd.

7.) Ingen maatte uden **Palnatoki** Tilladelse være tre Dage fraværende.

8.) Alt Bytte maatte henføres til et vist Sted, for der at sælges.

9.) Ingen

9.) Ingen maatte lade see mindste Tegn til Frygt, endskiont han var i yderste Fare ꝛc.

Disse Love bleve helligen iagttagne og florerede længe derunder dette Societet eller Amiralskab. Staden **Jomsborg** eller **Julin** var stor og anseelig, og havde en Havn, som kunde bierge tre hundrede lange Skibe. Den blev ogsaa kalden **Sæeborg**, efterdi den var anlagt ved Søen. Hvorledes dette Amiralskab ellers videre har tiltaget, og hvilke Figurer den **Julinske Republique** har giort i Norden, indtil den omsider af Waldemaro I. blev ødelagt, derom skal tales udi efterfølgende Periodi Historie, hvortil saadant henhører.

Man

Man seer heraf, hvorledes Søe-Sagerne vare paa den Tid udi Norden. Jeg haver tilforn viiset, at man i Begyndelsen betienede sig af Jagte, hvortil udfordredes tolv Roerskarle, og at man siden byggede de saa kaldne lange Skibe, hvoraf nogle førte over hundrede Mand. Jeg haver ogsaa givet en liden Beskrivelse over de tvende statlige Krigs-Skibe, nemlig **Dragen** og **den lange Orm.** Det sidste Skib, hvorpaa Kong **Olaf Tryggesen** omkom udi det store Slag, som blev holdet i **Sundet**, havde fire og tredive Roersbænke; hvoraf kand sluttes, at det maae have været af en anseelig Størrelse. Udi samme Slag tales om **Erik Jarls** store Skib, kaldet **Jærnbarden**, hvilket var beslaget med Jernsprenger fra

Vand-

Vandgangen op ad Borde, og havde en Jernkam oven paa rundt omkring. Dette viiser, at man da allerede stærkt haver konstlet paa Skibbyggerie, skiont man ikke begriber, hvortil det Jern-Beslag skulde tiene, som giorde kun Skibet tungt og umageligt til at seile, helst saasom man seer af de Tiders Soe-Slag, at man gemeenligen figtede fra Stavnene, hvilke, naar Slaget skulde gaae for sig, bleve lagde tilsammen, og søgde man gemeenligen udi Soe-Slag at bestige de fiendtlige Skibe, og efterat man havde omkommet Folket, at lade de tomme Skibe bortløbe.

Man maa forundre sig over de Nordiske Folkes store og vidtloftige Soe-Expeditio-

peditioner paa de Tider, efterdi Compasser da ikke vare opfundne. Det samme kand vel og siges om andre Nationer, men ingen vare da saa ideligen til Soes som de **Danske** og **Norske**, ey heller giorde saa vidtloftige Reiser, som fra **Norge** til **Constantinopel**, og andre Steder udi den **Middellandske Soe**. Det er troeligt, at de stedse ey have fulgt Kusterne; hvorudover man maae holde for, at de ikke have været ukyndige udi Himmelens Lob, helst saasom man finder, at de ikke gierne har taget feyl udi Seyladsen.

Jeg har viiset, at deres Soe-Tog sigtede alleene til at berige sig ved Fribytterie, og det ikke alleene ved at plyndre alle

alle fremmede Skibe udi Søen, men end-
ogsaa ved at giøre Landgang, og lade sig
derved nøye, uden at bekymre sig om at
giøre videre Conquêter: Saa at Tilstan-
den her udi Norden var, som den nu om-
stunder er udi Algier, Tunis og Tripolis,
hvilke føre Krig moxen med det heele men-
neskelige Kiøn, og subsistere alleene af Fri-
bytterie. Saadan Handtering reisede sig
af Mangel paa Handel og anden redelig
Næring. Det er troeligt, at de ingen
Vind have lagt paa Agerdyrkning, og fin-
der man intet talt om nogen Nordisk Han-
delstad paa de Tider. Saadan var Til-
standen ikke alleene udi den Hedenske men

endogsaa længe udi den Christelige Alder, og varede den længere udi Norge end udi Dannemark, hvor den efter Haanden ophørede, da Indbyggerne begyndte at befliitte sig meere' paa Agerdyrkning, og at nære sig ved det Skaanske Fiskerie, som da var af stor Importance.

No. XII.

Tvende
Splinder nye Breve,

Som tiene

Til den politiske Kandestøbers

Oplysning.

1724.

Min kiere gode

Hans Michelsen!

Enhver Elsker af Danske Comoedier bør vide Eder Tak, at I har været den første, der har lagt Vind paa at skrive dem af nye i vort Tungemaal, og saaledes brudt Jisen for andre. Jeg kand selv sige med Sandhed, at jeg aldrig havde understaaet mig at legge Haand

paa de Ting, hvis I ikke ved Eders Exempel havde opmuntret mig dertil. Nu var det vel at ønske, at vi begge, som arbeide paa et Verks Vedligeholdelse, maatte derudi være saa eenige, at vi confererede med hverandre over vores Arbeide, før det kom for Lyset, paa det, omendskiønt vi aldrig oppenaae **Molieres** og deslige brave Folkes Fuldkommenhed, vi dog alligevel, ved at corrigere oprigtig hverandres Feil, kunde i det mindste efterligne de store Mænd, som for vor Tid have indlagt sig Ære ved at skrive Comoedier, og hvis Skuespil bør være os en Forskrift; Men, saasom det endnu aldrig er kommen til nogen Conference imellem os indbyrdes, mueligt, fordi vores Methode er anseet saa different, saa vi ikke synes at kunde reconcilieres, saa har

jeg

jeg taget mig for at forsøge, hvorvidt dette Principium maatte gielde, og derfor efter mit Tykke forandret nærværende Comoedie, som under Eders Navn var udkommen paa Prent, indladende derved under den upartiske Verdens Paaskion, om jeg har Ret eller Uret i denne min Meening: at, dersom vore nye Stykker skal have nogen ret Klem, vi da faae at være to eller fleere om, at forfærdige og udpolere dem. Dette har jeg med saa megen større Dristighed sat i Verk, som jeg ikke alleneste anseer Eder for en forstandig Mand, der ikke holder enten sig eller sit Arbeid infallibel; men endog har giort den Regning, at J, med Rette, ligesaalidet kand fortryde paa, at jeg har forandret eders Skrift, som en Kandestøber bekymrer sig derover,

at en anden omstøber hans Arbeid i en anden Form, naar det enten er forslidt eller ikke ret efter Moden. Vilde nu nogen, som bedre maatte være øved i Danſken, eller i andre Maader kunde forbedre den, paatage sig tredie gang at omsmelte denne Comoedie, saa venter jeg vist nok, at dette Skuespil kand i sin Tid meritere at læses og elskes af brave Folk.

Svar.

Svar.

Min kiære gode

MONSIEUR!

De Feil og Skrøbeligheder, det menneskelige Kiøn og et hvert Menneske i sær er andergivet, ere fast utallige; nogle ere dog større, andre mindre. Den allerselsomste, som man neppe kand fatte Reede udi, er denne, at et Menneske tager sig tit for at belee udi andre just det, som er hans egen Hoved-Feil; Monsieur agerer ved denne Kandestøbers Omstøbning

saa fuldkommelig Herman von Bremens Person, saa at det skulde synes, at hans fornemste Øyemærke havde været at viise af sin Person, at Vandestøberens Characteer ikke nok er outrered, men at der virkelig findes de Folk, der vil reformere og omstøbe de Ting, hvorom de ikke have ringeste Idée eller Videnskab, ey tagende i Agt, hvor fornødent det er, at de selv omstøbes først. Monsieur har nyelig, dreven af samme sælsomme Passion, taget sig for at omstøbe efter sin Façon Comoedier, som her udi nogle Aar ere spillede med stor Applausu, og conseqventer hierteligen at belee sine Landsmænd, der have fundet saa stor Smag i de samme, leggende mig til Last, at Jeg ikke har spurt ham og andre deslige habile Mænd til Raads, førend

jeg

jeg lod saadant komme for Folkes Øyen, ja formeenende, at, hvis det var skeet, det da havde kunnet blevet til noget, og vore Originaler, om ikke opnaaet, saa dog nogenlunde efterlignet andre brave Mænds Skrifter. Herpaa min kiære Monsieur! for at beviise, at Jeres Erindringer ere vel grundede, og at J har Ret og Fove at tale med saadan Myndighed og Haanhed om mit Arbeide, og at moquere Jer ikke alleene over tvende Rigers, mens endogsaa omliggende Stæders slette Smag, har J taget Jer for at giøre Prøve, først paa at omstøbe denne Bandestøber-Historie, som Jer Nidkierhed har behaget at liigne ved en gammel forslidt ubrugelig Kande, som af Eder og andre deslige habile Mænd bør kastes i en Form, for at giøre noget

Nyt

Nyt og Allamodisk deraf. Jeg nægter ikke, at jeg jo undsatte mig over saadan Fortale, og tænkte ved mig selv: Hvad ere dog vi Mennesker! Her har vi udi et heelt Land giort Væsen af Ting, hvis Urimelighed en brav Mand nu kommer og legger os for Øyne! Med da jeg læste Fortalen igiennem paa nye, og blev vaer, at Autor til denne Critique var den samme, som er Autor til nogle andre her trykte Originaler, fik jeg strax min Aande lidt igien, og kom gandske til rette, da jeg saae Begyndelsen af den første Act; ja min Vrede blev forvandlet til Medlidenhed længe før jeg kom til Enden af denne nye omstøbte Comoedie, hvorudi jeg saae et anseeligt Stykke hæslig defigureret, og, for at blive udi Liignelsen, et gammelt, vel forarbeidet Fad omstøbt

stobt til en rude massa og uformelig Klump, saa at det paa et Haar er gaaet ham i at reformere Comoedier, som den **Politiske Randestober** i at reformere Staten, hvis Exempel jeg haaber han ogsaa udi Catastrophen efterfølger, ved at opbrænde eller auctionere de Skrifter, hvis Læsning har forledet ham til saadant, ligesom den **Politiske Randestober** giorde med sine **Politiske Nachtischer** eller Stokfisker, der bragde ham i de Griller, at **Hamborg** maatte nodvendig gaae til Grunde, hvis han ikke blev Borgemester. I kiender, Monsieur! min Skrivemaade, og at jeg har et lidet Pund at komme Folk til at lee, naar jeg vil slaae mig los; her gives mig den rigeste Materie, jeg min Livstid har havt til saadant. Tænk engang, hvor det

vilde

vilde gaae eder, om jeg vilde giøre Repressalier, om jeg vilde, som jeg efter saadan haanlig Provocation har Ret til, examinere hans Comoedier igien; thi om jeg vilde giøre det endogsaa med den, som han kalder sit allerbeste Stykke, **Den Seendes Blinde**, skulde han selv forundre sig over, hvordan han var kommen paa de Tanker at agere Comoedie-Skriver; Jeg vilde ønske, at jeg aldrig havde brugt nogen Repressalier mod nogen af dem, der har angrebet mig tilforn; jeg vil herefter stræbe at overvinde den Passion, og derfor ikke hevne mig ved saadant Foretagende, men alleene denne gang, for at føre ham af Vildfarelse, viise af nogle Poster, hvor ulykkelig han har været i at omstøbe dette Stykke.

Den

Den første Stødning er udi Begyndelsen, hvor her giøres et Hysteron proteron, og det, som for var Fortale, bliver giort til Bagtale, efter hvilken Regel i Critiqven, kand ikke vides. Vist nok er det, at Monsieur har ikke raadført sig med Aristoteles, som gav Regler i gamle Dage, ey heller l'Abbe d'Aubignac, som er Veyviser i vore Tider. Med Collegio politico, til hvis Kundskab jeg efter Reglerne har banet Vey i den heele første Act, begynder Monsieur strax sin omstødte Comoedie, og derved synes at imitere det, som de Hollandske Linie-Dandsere kalde Vertoëningen i deres Nachspil, hvor Tilskuerne blive forvirrede ved at see eller høre noget, som de ingenlunde kand begribe, hvad det skal være, ferend de

har

har seet Enden; eller visse tydske Romaner, der begynde undertiden saaledes: **Gewiß erwiederte der unglückselige Ritter Philander**, hvis Betydelse man ofte ikke faaer at vide, forend man kommer noget hen udi den tolvte Bog af Romanen; da dog en Hoved-Regel udi Comoedier er, ikke at forestille noget, uden man tilforn har givet Tilskuerne en tilstrækkelig Kundskab derom; hvilket jeg noye har iagttaget i denne og alle mine andre Comoedier. Dette store Hysteron proteron heeder hos ham en Reformation, som dog er tilstrekkelig uden Hielp at forderve et Stykke alleene. Saaledes: Det første Dekket trekkes op, sees en Hoben Folk siddende ved et Bord, og een begynder Comoedien med disse Ord: **Det vil give sig paa næste Rigs-Dag,**

uden

uden at man veed, hvad det er for Folk, og hvad de vil sige.

Den anden Støbning bestaaer derudi, at **von Bremens** Kone **Gedske** bliver giort til hans Svigermoder, det er, af en myndig Kone, som har Part i hans ringe Stand saavelsom hans Høyhed, og derudover med fast større Virkning spiller sin Rolle udi den Comoedie end Manden selv, bliver en Svigerske, som hverken bliver fattig eller rig, hverken høy eller nedrig ved hans Forandring, og som han derforuden kunde efter de fleeste Svigersønners Exempel viise Dørren, naar ham lystede. Og derved er den anden Hoved-Person i Comoedien totaliter ruinered, og det, som var meest naturligt og anseeligt, giort

tvungen og unaturligt; Imidlertid maa dette dog ogsaa heede en Reformation.

Den tredie Strøbning bestaaer derudi, at af en enkelt Kierlighed mellem Antonius Hiulmager og Engelke bliver giort en dobbelt, som ingen Raport har sammen, hvilket ogsaa er mod Reglerne, saasom en Comoedie derved giores uforstaaelig, og betager Tilskuerne den Attachement, en ret Comoedie bør holde dem til; thi Doubletter gior ligesaa slet Virkning i Comoedier, som god i Forkeering og Cinq & Neuf. For at forderve ogsaa denne Post gior Monsieur Forlovelse imellem Kandestøberen og en Børstenbinder-Enke; thi just de Ting, som Monsieur udi sine Comoedier holder for den største Zirat, og

klager

klager ikke at finde udi andre, nemlig dobbelte og tredobbelte Forlovelser, mangfoldige Varieteter, som ingen Overeensstemmelse har med Historien, Mængde af unyttige Personer, er just det, som forderver alting. Saaledes merker jeg saavel udi denne, som i hans andre Historier, at han uden Betænkning gior Folk døve, blinde, krogryggede, halte, det er, skiærer Øre, Næse og Fødder af dem, alleene for at faae Anledning til et Jeu de Theatre, eller til noget, som han kalder Bon mot, skiønt de samme Personer ere ikke andet end Meteora, som forsvinde, saa snart man faaer dem at see, og intet gior til Comoediens Udfald. Saaledes bliver udi denne nye Comoedie en Mand forestilled døv, alleene for at give Anledning til et fattigt Ind-

fald, at han skal høre Dotter for Doctor; paa den Maade for at spare Papir og Blek kunde man kuns lade nogle Harlequins komme ind og vrænge Munden, først paa en Maade, og sige: **Dette betyder den første Act**; Siden paa en anden Maade, og sige: **Dette betyder den anden Act.** Udi de allerbeste Comoedier, Monsieur! skal I finde største Simplicitet i Historien. Et halvt Qvintin bon sens gior bedre Virkning, end alle slige Optøger.

Den fierde Strøbning bestaaer udi **Tiden**, at i Steden for den gamle Comoedie befatter efter Reglerne kun een Dag, saa kand man her imellem den anden og tredie Act gaae hiem og søve bort, det man

har

har hørt udi de tvende første, og betænke sig paa, om man vil komme om' Morgenen at høre Resten. Dette skal ogsaa heede en Reformation, hvorved jeg har kun dette at erindre, at eftersom Autor holder det for en Ziirlighed at forlænge Tiden, havde han ikke giort ilde at give Comoedien Aar og Dags Tid, saa kunde den i det ringeste blive spillet i Broleggerstrædet, hvor saadant er paa høyeste Mode.

Den femte Stødning er Scenens Forandring, at i Steden for den i den rette Comoedie er efter Reglerne udi Kandestøberens Huus alleene, saa løber Monsieur fra en Gade til en anden, hvilket vel ogsaa skal heede en Forandring.

Den siette Stobning er, at i Steden for i den rette Comoedie udi Collegio Politico stoyes og gisres en confus Bulder, lader Monsieur Posekigeren og Borstenbinderen trække Kaarde, som jeg kand tænke, skal være en Zirat og Forbedring, skiont de allerfornemste Folk i Hamborg ingen Kaarde bære.

Den syvende Stobning. Den gamle Comoedies rette Kierne og store Scopus, som i sær gior Stykket recommendabel, er, at Magistraten, som bliver advaret om denne politiske Cabale; søger paa en eclatant skiont lemfeldig Maade at curere disse Haandverksfolk, i det tvende af Raadet bilde Herman von Bremen ind, at han er bleven Borgemester; i den

Sted

Sted lader Autor det skee af en Hendelse eller Vildfarelse, hvorved heele Comoedien taber sin Styrke; det heeder ogsaa at forbedre.

Den ottende Stobning. I Steden for den anseelige Scene, hvorudi tvende Raadsherrer agere Deputerede, gior Autor Raadets Ambassadeur til en drukken Raadstuetiener, som kommer udi en Ølkroe, for at oplede en Mand, der er nyelig kommen, og at offerere ham Borgemesterskabet, med utalligt andet, som jeg undseer mig ved at examinere ved denne Passage alleene, som imidlertid skal være en Forbedring; thi jeg mærker, at Monsieur er meget forliebt i de Ambassader, efterdi han tilforn har brugt dem i sine andre Co-

moedier, om hvilke jeg forhen har lovet ham, at jeg intet her vilde repetere.

Den niende Stødning. Udfaldet eller Denouement i den rette Historie har Monsieur ogsaa behaget gandske at forderve. Styrken af den gamle Comoedies Denouement er denne, at **Randestøberen** af utallige vigtige Forretninger, som de vikle ham udi, saaledes omspændes og forvirres, at han af Fortvilelse vil hænge sig selv, og just, naar han er i denne Action, faaer Sandheden at vide. Alt det, som henhører til at giøre dette Denouement anseeligt, har Monsieur udeladt, og i Steden derfor lader han mod Enden **Randestøberen** bemøye sig om at faae en Passage oplyst i den **Politiske Nachtisch,**

tisch, ligesom han aldeeles intet havde at bestille.

Den tiende Stobning. I Steden for, at i den gamle Comoedie enhver Person beholder sin Characteer, saa har Monsieur, for at forbedre den, holdet for godt, at ingen udi hans nye skulde svare til sin. Jeg vil for Kortheds Skyld ikkun melde om de **fire Hoved Personer**, nemlig: **Kandestøberen, Henrik, Svigermoderen** og **Børstenbinder-Enken.** **Kandestøberens** Hoved-Passion er Høyhed, han venter hver Time for sine Meriter at blive Regent, og dog tager en Børstenbinder-Enke. **Svigermoderen** er i een Scene meget borgerlig og taler lutter om Handverkets Fortsettelse; i en an-

den Scene er hun galnere end Sviger-Sonnen, og vil have sin Dotter til Doctorinde. Henrik kand udi een Scene ikke stave; i en anden Scene har han af Kandestøberens Bøger læst sig en stor Hoben Stats-Maximer til. Børstenbinder-Enken, som falder ned af Maanen midt udi Comoedien med en Tønde Guld-Gyldens Midler, er opblæst, og vil endelig være Frue, saa at hun heller burde heede Madame Rangkier end Madame Mandkier, beqvemmer sig i Slutningen uden Betænkning at tage Kandestøberen, som hun oven i Kiøbet seer at være bleven til Nar og Fabel over den heele Bye. Men jeg kand tænke, at det er en ringe Ting at soutenere en lumpen Characteer; thi jeg merker, at Monsieur ikke har holdet det Umagen værdt i nogen af hans Comoedier. At

At forbedre saaledes en Comoedie, Monsieur! og derved tænke, at forestille den med større Virkning for skionsomme Tilskuere, er jo ligesom at skiære Næsen og Ørene af en ung Frier, og sige: Saaledes maae J være skabt, min Ven! om J tænker til at giøre nogen Lykke ved Giftermaal; J havde derfor ikke giort ilde, om J havde givet denne nye omstøbte Comoedie saadan Titel: **Tredie** Edition **af den Politiske Randestøber, merkelig forverret**; og i Steden for Devisen sat: **Mig selv til Forlystelse.** Tænk ikke, Monsieur! at jeg har taget mig for at examinere hans nye omstøbte Comoedie; jeg har, min Troe! hverken Tid, Villie eller Humeur dertil; jeg har kuns eengang læset den løslig igiennem, og da faldt mig dette strax i Øynene, hvoraf jeg alleene

leene en liden Deel her har antegnet. Skulde jeg examinere Samtalerne med videre, da fik han meere at see, som jeg nu forsetlig skaaner ham for. Tænk heller ikke, at jeg skriver dette Brev for at hevne mig over hans Insulte, eller for at hindre, at Folk, der har havt fordeelagtige Tanker om min Skrivemaade, skal herefter lade den falde; Nej, Monsieur! det er blot og alleene for at føre Jer selv af Vildfarelse, at I maae lære at kiende Jer selv, og ikke foragte andre, eller bebreide dem udi offentlig Tryk, at de ikke vil bruge Jeres Hielp udi Ting, hvortil I ingen Naturalier har. I har jo derforuden aldrig viist mig Eders Comoedier, eller begiert nogen Conference af mig; thi hvis I det havde giort, havde jeg sagt Jer min oprigtige Meening, at I maatte forsøge at giøre dem gandske om

igien,

igien; og hvis det ikke kunde hielpe, da at lade den Slags Lyst reent fare. I kand, Monsieur! i andre Ting være en brav, fornuftig og habil Mand, og informere mig i hundrede Ting, som jeg ikke forstaaer; ov Jeres Pund derudi, og jeg skal aldrig betage Jer den Roes, som I fortiener. I bliver ikke lasted af nogen, fordi I ikke kand skrive Comoedier, ligesom det ikke kand legges en brav Mand til Last, at hans Been ikke ere vel disponerede til at dandse, men bliver allerforst beleed, naar han kaster paa Nakken ad andre, hvis Dands behager Folk, og inviterer en heel Bye at komme sammen, for at see ham selv dandse, da han dog ikke forstaaer at giore en Pas. Har I skrevet det af Animositet? da har I Synd deraf; jeg har jo aldeeles intet ondt

giort

giort Jer. Er det af Misundelse ? saa har I jo aldeeles intet at misunde mig. Jeg har diverteret Byen ved adskillige Skrifter udi mange Materier, men jeg har ikke vundet andet end et svagt Legeme derved, saa vi gandske intet har at trætte om. Jeg er for længe siden kied deraf, og vil gierne herefter overlade andre det Haandverk, ønskende, at de maatte blive lykkeligere end jeg udi alle Ting.

No. XII.

Just Justesens

Betænkning

over

Comoedier.

Der har tilforn været Tvistighed blant Skribentere om Comoedier: Nogle har holdt dem skadelige og forargelige; Andre igien fornødne og opbyggelige. Cyprianus fordømmer Comoedier, sigende: Adulterium discitur, dum videtur; Andre Fædre igien holde dem uskyldige. Ludvig den Hellige driver Comoedianterne udaf Frankerig. En anden, ligesaa gudfrygtig Konge som han, forer

dem ind igien. En Prinds de Conti skriver en heel Bog imod Comoedier, sigende: Comoediers Hensеende er, at oprøre Affecterne, og den Christne Religions at stille dem. En stor Theologus derimod setter andre Forretninger til Side, og bruger sin Pen til at forsvare Skuespil; Saa at ingen Materie synes meer problematisk. Alle maaskee har ret, og de stridende Meeninger kand foreenes, naar man gior Forskiel paa kydske og ublue Comoedier. Thi at ville forsvare en Plauti Mercator, var ligesaa daarligt, som at fordømme hans Capteivei. Men dermed siger man ophæves ikke Tvistigheden; Thi der findes de, der tilstaa, at Skuespill kand være uskyldige, men tillige med ikke kand lide, at brave og gamle Folk drive Tiden bort med at see og

læse

læse Borne-Leeg. Andre derimod holde for, at det er fast ligesaa nyttigt, at læse Comoedier, som Postiller. Naar en Hugo Grotius adspørges af andre lærde Folk, hvi han gaaer med Terentium i sin Lomme? Svarer han, fordi han er det værd. Vil man vide, hvad Nytte han haver af Skuespils Læsning, svarer han: Born læse et derudi, og Mænd et andet. Saa at Tvistighederne herudi ogsaa let kand ophæves; Thi hvo kand nægte, at Amphitruo og Menechmei ere jo skrevne alleene for Tidsfordriv; Hvo kand ogsaa nægte, at der jo er Lærdom og Morale udi Aululatia. Siger man, hvorfor menger man da saa meget unyttigt Galskab udi Moraliske Comoedier, da svares, hvorfor forgylde Apothekere deres Piller; det heeder jo:

Omne tulit punctum, qvi miſcuit utile dulci.

Vil Moliere have Folk til at faae en Miſantrope til Livs, maa han forgylde den med en Medicin malgre lui. At menge Galſkab i Comoedier er derfor ligeſaa fornoden, ſom at ſmørre Hiulene paa Vognen, og at bruge Drikke til ſin Mad; Thi uden det første kand det ſidſte ikke fordøyes. Man kunde da herudi ſaavelſom i andre Ting let komme overeens, naar man gaaer til den rette Kilde, og efterſeer, hvad ſom er den eeneſte og rette Aarſag til ſlige Stridigheder.

Jeg for min Part holder det gandſke unødigt, at tale enten pro eller contra herudi; Jeg vil kun alleene binde mig til tvende ſmaa

sinaa Spørsmaal, som udi disse Tider ere blevne giorte, ved Leylighed af disse nye anrettede Danske Comoedier, nemlig: 1.) Om det strider mod visse Personers Stand og Character, at skrive Comoedier. 2.) Om det er sømmeligt og anstændigt for smukke Mænds Børn at lade sig bruge til Theatralske Exercitier. Det første er ikke meget vanskeligt at besvare, eftersom vi have Comoedier og lystige Romaner skrevne af Fyrster, Grever, Baroner, Riddere, ja Præste, Munke og Jesuiter i vore Tider, og af de habileste og største Mænd udi gamle Dage, som enten skreve selv, eller hialp andre derudi. De Græker havde saa stor Ærbødighed for Comoedie-Skrivere at de foregave, Aristophanes styrkede Athenen meer ved sine Comoedier, end dens Krigsmagt

Omne tulit punctum, qvi miſcuit utile dulci.

Vil Moliere have Folk til at faae en Miſantrope til Livs, maa han forgylde den med en Medicin malgre lui. At menge Galſkab i Comoedier er derfor ligeſaa fornoden, ſom at ſmørre Hiulene paa Vognen, og at bruge Drikke til ſin Mad; Thi uden det første kand det ſidſte ikke fordøyes. Man kunde da herudi ſaavelſom i andre Ting let komme overeens, naar man gaaer til den rette Kilde, og efterſeer, hvad ſom er den eeneſte og rette Aarſag til ſlige Stridigheder.

Jeg for min Part holder det gandſke unødigt, at tale enten pro eller contra herudi; Jeg vil kun alleene binde mig til tvende ſmaa

sinaa Spørsmaal, som udi disse Tider ere blevne giorte, ved Leylighed af disse nye anrettede Danske Comoedier, nemlig: 1.) Om det strider mod visse Personers Stand og Character, at skrive Comoedier. 2.) Om det er sømmeligt og anstændigt for smukke Mænds Børn at lade sig bruge til Theatralske Exercitier. Det første er ikke meget vanskeligt at besvare, eftersom vi have Comoedier og lystige Romaner skrevne af Fyrster, Grever, Baroner, Riddere, ja Præste, Munke og Jesuiter i vore Tider, og af de habileste og største Mænd udi gamle Dage, som enten skreve selv, eller hialp andre derudi. De Græker havde saa stor Ærbødighed for Comoedie-Skrivere at de foregave, Aristophanes styrkede Athenen meer ved sine Comoedier, end dens Krigsmagt

baade til Lands og Vands. Ja Kongen af Persien udi de vigtige Spørsmaal, han giorde til de Lacedæmoniske Gesandter, spurdte dem: hvordan Aristophanes levede, som bemeldte Comoedie-Skriver selv vidner i et af hans Skue-Spil kaldet Acharnenses; hvilket, omendskiønt det er hart ad ligesaa meget outreret, som den Chinesiske Philosophi Meening, at en Stad ikke vel kunde regieres uden Musiqve, saa sees dog deraf, udi hvilken Agt Comoedier have været holdne af de meest skiønsomme Nationer i gamle Dage, da Skuespill vare langt fra ikke saa reene og kydske, som de ere nu omstunder, ey heller saa sindrige eller moralske. Vel er sandt, at Amphitruo og Gnieren, som Moliere har oversat af Plauti Comoedier, staaer endnu i vore Ti-

der

der udi den første Classe. Men Resten derimod svarer aldeles ikke dertil, langt mindre Terentii og Aristophanis Comoedier. Thi omendskiønt de, der ere Patroner af de gamle Comoedier, kand sige, som sandt er i visse Maader, at hver Nation, hvert Seculum har sin Smag, saa at det, som var den største Zirlighed udi Grækernes Tider; meest kand skurre i vore Ørne, og det som nu skurrer meest udi vore Ørne, kand vore Efterkommere finde meest Smag udi, hvorpaa Blakmore, en Engelænder, giver merkelige Exempler alleene udi sin Nation. Nu siger han, finder jeg, at vor Nation har havt største Behag udi merkelige Hendelser og utroelige Bedrifter og vandrende Riddere; Nu udi Ord og dobbelt Meening, nu udi prægtig Stiil, nu

udi søde og behagelige Talemaader, artige Indfald og Lignelser, og endelig i ubehagelig men grundig Lærdom, ligesom udi Musiqven; tilforn havde man Behag udi Harmonie, men nu udi Dissonancer og det, som skurrer i Ørene. Saadant omendskiønt det ikke uden Grund fremføres til gamle Comoediers Forsvar, saa følger dog deraf ikke, at disse Tiders Mennesker ere aldeeles blinde udi at domme om gamle Skrifter; thi det som man kalder Indfald og Bonsens er altid det samme, og omendskiønt en ikke er saa lykkelig, at forstaae Originaler, kand han dog see af Oversættelser, at Achilles hos Homerum taler som en grov Vogn-Mand, og at en stor Deel af Aristophanis Indfald har ingensteds hiemme. Saa man derfor kand frit sige,

at

at de nye Comoedier saa vel udi Artighed, som udi Lærdom og Ærbarhed overgaaer de gamle, og at det derfor ikke kand tilskrives uden enten Avind eller en unaturlig Smag, at ville legge brave Folk til Last, at de nu omstunder skrive sindrige og opbyggelige Comoedier. Ja de, som stoppe deres Øren til for saadant, have lige saadan naturlig Feyl paa Hørelsen, som Manden, der huggede Træer ned om sin Gaard, for ikke at høre Nattergalen, og derimod fandt Behag udi at høre Frøer; eller som den Schytiske General, der gad heller høre en Hest vrinske, end den sødeste musicalske Harmonie.

Hvad den anden Objection er angaaende, at det er u-anstændigt for smukke Mænds Børn, der ere bestikkede i sin Tid

at betiene Kirker og Skoeler, at bruges til Theatralske Exercitier. Da svares der, at det som kaldes Decorum eller Bienseance, dependerer af Landets Moder. I Engeland og Frankrig er det Landets Mode, at Præster gaae paa Comoedie og Coffe-Huuse, hvorfor det ikke meere er usommeligt. I gamle Dage var det mod Landets Mode for Mandfolk, at gaae med Silke-Klæder, hvorudover det ogsaa var dem u-anstændigt. Saa snart derfor at den høye Øvrighed siger, at det ikke skal holdes usommeligt for skikkelige Folk, at lade sig bruge til Skuespil, saa bliver det strax ikke meer usommeligt, og saa snart alle Byens Præster resolverede sig til at gaae paa Comoedien, var det dem ikke meer u-anstændigt end Geistligheden udi Engeland

og

og Frankrig; ligesom naar en fornemme Dame vilde resolvere sig til at sidde engang paa Parterren, blev det holdet for en meget anstændig Mode for Borger-Koner at gisre det samme. Saa at alle slige Ovelser, naar de ikke ere syndige, saa snart Landets Mode siger, at de ere sømmelige, blive de strax sømmelige, og saa snart den høye Øvrighed setter andet Navn derpaa, stride de strax mod den saa kaldte Bienseance. Jeg vil ikke tale om mange brave Folk i vore Tider, der i deres Ungdom have ageret Comoedier, og siden ere blevne forfremmede til Academie, Kirker og Skoeler; thi det er ligesaa let, som ufornøden at bevise.

At skrive Comoedier holde ellers nogle Folk at være ethvert lystig Hoveds Verk, da dog

dog Erfarenhed viiser, at neppe tre eller fire udi et heelt Rige findes saadant Arbeid voxne; thi der udfodres af en Comoedie-Skriver, først at han er Philosophus, og har noye udstuderet det, som kaldes Ridiculum udi det menneskelige Kion; For det andet, at han har det Pund, at igiennemhegle Lyderne saaledes, at han diverterer tillige; Tredie, at han i sin Imagination kand forestille sig, hvad Virkning den vil have paa et Theatro; thi undertiden kand den Comoedie, som er lystigst at læse, allermindst behage paa Skue-Pladsen; Thi ved Klygter og artige Indfald kand fattes det, som ikke kand vel beskrives, men er noget som gior et Theatrum levende. 4.) At han af gode Comoediers Læsning har faaet alle de Regler i Hovedet, som derved bør

bør iagttages; Dog maa man tage sig vare, at man ikke søger at giøre et Theatrum saadan levende, at man derved støder an mod det, som kaldes Bonsens. Det er vel fornøden, at outrere Charactererne, men dog saaledes, at man ikke af en latterlig Heros giør en gal Mand. Naar Jean de France knæpper sin Kiole bagvendt, kommer han mig i en hast for ikke at være rigtig i Hovedet. Men naar jeg betragter, hvor daarlig Folk er at efterfølge strax end og de urimeligste Franske Moder, saa synes mig, at det er giørligt, ja mindre urimeligt, end at staae med et Glas Viin i Haanden fast en halv Time, og skrige sig hæs, før man faaer det til Livs. Derimod kand jeg ikke hitte paa noget, at besmykke den Borgerlige Adelsmands Cha-

racter.

racter. Men naar jeg seer ham kaste sin Slaaprok af, nu tage den paa igien, for at merke om Musiqven klinger bedre i den blotte Troye end udi Slgaproken; ilige-maade, naar jeg seer ham lade sig indbilde, at den Tyrkiske Keisers Søn er kommen til Paris alleene for at frie til hans Dotter, saa kand jeg ikke merke, at Characteren er outrered, men at Personen er Daarekiste gal, saa Boileau havde større Aarsag at censurere den Borgerlige Adelsmand og den indbildte Syge, der i sin Stue lod sig creere til Doctor for at blive friſk, end den gamle Mand, som Scapin fik til at krybe i Sekken. En Comoedie-Skriver maa beflitte sig paa, at de Stykker han foreſtiller, ere naturlige og uden Affectation, saa at Tilskuerne skal kunne bilde sig ind,

at

at det er Alvor. Derfor var det at ønske, at i alle Comoedier Scena var udi det Land, hvor de forestilles, at Tilskuerne kunde slippe for at fingere sig andre Lande i Hovedet, og ligesom bilde sig ind, at, saa snart de have faaet deres Passeer-Seddel, de i Øyeblik med det heele Comoedie-Huus bleve forflyttede til Rom, Grækenland, Spanien eller Frankrig. Fornuften viiser ogsaa, at det maa skurre i delicate Øren, at høre en Spansk Historie forestilled paa Dansk, hvorfor den Spanske Bonde, der kommer og taler Sællandsk udi Festin de Pierre, behager mig ikke nær saa meget, som Jeppe paa Bierget, og er derfor ingen Tvivl paa, at, dersom de der oversette Molieres Comoedier, vilde med Scena forandre Navnene, og giøre ikke alleene Ordene, men

men heele Comoedien Dansk, det jo havde langt bedre Virkning, og naar heele Comoedien skal være Dansk, saa maa ikke alleene Scena og Navnene, men Characterne være Danske; Og er derfor adskillige fremmede Comoedier aldeeles ikke beqvemme for vor Skue-Plads. Tartuf hos Moliere kand aldrig blive Dansk, thi Hoved-Personen er en Directeur de Conscience, som under Helligheds Skin bemægter sig Herredomme udi et Huus, hvilke Slags Folk voxe alleene i de Roman-Catholske Lande.

Alle Doctor-Comoedier ere ogsaa urimelige her i Landet, hvor den Medicinske Nation er et fornemme Folk, der aldeeles ikke er befænget med de Lyder, som findes hos de smaa omløbende Medici paa endeel

andre

andre Steder. Iligemaade passer de meget Romansk forliebte Skue-Spil meget lidet her paa Stedet, og haver ikke den Grace her som i Engeland eller andre Riger, hvor Folk henger sig af Kierlighed; thi det er gandske ikke fornoden, som nogle foregive, at enhver Comoedie skal endes med Ægteskab; thi naar en Comoedie-Skriver ikkun forestiller en Lyde med sin rette Farve, saaledes at den underviiser og forlyster tillige, har han iagttaget alt hvad han bør iagttage. Saaledes havde Æsopus kunnet passere for et meget smukt Stykke, omendskiønt den Poetisk Brude-Vielse udi Enden havde været udeladt. Man maa mage det saa, at vore Tilskuere ved sindrige og moralske Skuespil faaer den rette Smag, og saa lidt som mueligt forestille lystige Eventyr

ventyr, hvorudi ingen Lærdom er, paa det at visse Folk kand betages ald Aarsag at tractere vore Comoedier som Børnespil og Tidsspilde, ja man maa mage det saa, at man kand sige til vore Comoediers Forsvar, at derved ikke alleene de Penge blive udi Landet, som de fremmede og urimelige Bander tilforn udforte, men endog Tilskuerne anvender deres ledige Tider vel og nyttig derpaa.

N. B. Udi denne Edition ere de to af disse fem Comoedier bleven meget forandret saasom Kandestøberen og den Vegelsindede. Men den sidste nemlig Mester Gert Westphaler er bleven saaledes omstøbt, at den kand passere for gandske nye.

No. XIII.

LUDOV. HOLBERGII

SOLUTIO PROBLEMATIS DE HYPOTHESIBUS HISTORIÆ DANICÆ,

IN COLLATIONE HONORUM

BACCALAUREATUS PUBLICE

RECITATA

IN DOMO CONSISTOR.

1731.

INter vitia hominum non minimum censeri debet illud, qvo vitiorum domitores in contraria pelluntur. Hinc qvoties de reformandis aut moribus aut studiis agitur, cuncta mihi per ossa tremor currit, experientia satis edocto, non tam veteres tolli errores, qvam in novos ac oppositos transformori; nam eadem est censuræ ac febrium indoles, nimius semper ca-

lor nimio succedit frigori, cum mens humana, calcaribus semel excitata, non reperiat modum consistendi: hinc non insulse philosopharis, præstantissime Candidate, si vitam nostram qvartanam aut tertianam definias. Olim qvævis portenta, aniles fabulas, inania somnia ac crassissimas monasteriorum legendas avide arripiebamus; hodie vero, discussa ista, qva obsidebamur caligine, in aliud oppositum lapsi, qvæ ante oculos posita sunt, in dubium vocamus. Nimium tunc omnia credebantur; nimium jam de omnibus dubitatur. Majores nostri barbare loqvebantur; barbariem hanc nos expugnaturi, pro particulis grammaticalibus tanqvam pro aris & focis pugnamus.

mus. Impune olim ſcelera patrabantur *Athenis;* mox furto pomi capitale ſupplicium ſtatuitur. Ferociam *Romanorum* temperaturus *Numa*, in aliud extremum præceps ruit; hinc *Roma*, qvæ ſub *Romulo* armorum erat officina, ſub *Pompilio* fit Augurum & Flaminum ſeminarium. Vidimus integras urbes, jam *Martis*, jam Muſarum domicilia. Vidimus in iisdem gentibus jam nimium Zelum ac fervorem, jam nimium frigus ac deſidiam notari. Veteres eccleſiæ antiſtites ac Martyrum cultores *Semidiis* cœlum replerunt; Hinc templa, ſacella ac compita tot ſanctis obſita erant, ut facilius eſſet, *Deum qvam hominem invenire.* Reformationem igitur poſcebat *Catalogus Sancto-*

rum. Reformare aggreſſi ſunt non-nulli poſterioris ævi cenſores, ſed cum fictis veros Sanctos, cum Idolis ipſos cæli incolas Paradiſo præ nimio Zelo præcipites egerunt. Hinc lepide de Cenſoribus qvibusdam dictum: *Si pergant delectum agere, periculum eſt, ne vacuum ab incolis reddatur cœlum.* Eodem vitio, ſi qvid judico, transverſi aguntur novi apud nos *Hiſtoriæ Danicæ Cenſores.* Enormen Regum ſeriem nobis dedit *Saxo Grammaticus;* enormiorem *Hypotheſeos Gothlandicæ Sectatores.* Utraqve hypotheſis reformationem poſcebat. Confuſio temporum, diſcrepantia ab hiſtoriis aliarum gentium, ipſa Regum acta ſatis monſtrarunt, aut fictos eſſe plerosqve Reges,

ges, & in cerebro ſcriptorum tantum regnaſſe, aut Regulos fuiſſe, qvos ſecundum ordinem ſucceſſionis mendoſe diſponit *Saxo*, cum tamen ſimul regnaſſe, veriſimile ſit.

Vitium illud antiqvitatis patuit, ſed nemo medelam tentavit, neqve auſus eſt, qva ob operis difficultatem, qua ob metum invidiæ, ne notam in currerent odioſæ novationis, ac tot tantoſque viros, qui hypotheſi *Saxonis* tenaciter adhærebant, in ſe armarent. Tandem vero tantæ molis operi ſe accinxit *Celeberrimus Islandus Thormodus Torfæus*, novam exhibens ſeriem Dynaſtarum ac Regum Daniæ. Varie pro diverſis animorum motibus

rum. Reformare aggreſſi ſunt nonnulli poſterioris ævi cenſores, ſed cum fictis veros Sanctos, cum Idolis ipſos cæli incolas Paradiſo præ nimio Zelo præcipites egerunt. Hinc lepide de Cenſoribus qvibusdam dictum: *Si pergant delectum agere, periculum eſt, ne vacuum ab incolis reddatur cælum.* Eodem vitio, ſi qvid judico, transverſi aguntur novi apud nos *Hiſtoriæ Danicæ Cenſores.* Enormen Regum ſeriem nobis dedit *Saxo Grammaticus;* enormiorem *Hypotheſeos Gothlandicæ Sectatores.* Utraqve hypotheſis reformationem poſcebat. Confuſio temporum, diſcrepantia ab hiſtoriis aliarum gentium, ipſa Regum acta ſatis monſtrarunt, aut fictos eſſe plerosqve Reges,

ges, & in cerebro ſcriptorum tantum regnaſſe, aut Regulos fuiſſe, qvos ſecundum ordinem ſucceſſionis mendoſe diſponit *Saxo*, cum tamen ſimul regnaſſe, veriſimile ſit.

Vitium illud antiqvitatis patuit, ſed nemo medelam tentavit, neqve ausus eſt, qva ob operis difficultatem, qua ob metum invidiæ, ne notam in currerent odioſæ novationis, ac tot tantoſque viros, qui hypotheſi *Saxonis* tenaciter adhærebant, in ſe armarent. Tandem vero tantæ molis operi ſe accinxit *Celeberrimus Islandus Thormodus Torfæus*, novam exhibens ſeriem Dynaſtarum ac Regum Daniæ. Varie pro diverſis animorum motibus

exceptum est hoc opus. Quidam in antiqvitatibus Patriæ nugari nos jam desinere ajebant; Alii, qui non sine indignatione videbant tantam antiquorum Regum fieri stragem, aut in pōcticos & imaginarios herōes transformari, quorum res gestas tot notis ac commentariis illustraverunt, in autorem tanquam audacem nimis & iniquum novatorem insurgunt. Hinc in sectas abire cœperunt Historici nostri; nec animosius bella inter Reges ac Principes de finibus regnorum geruntur, quam inter utriusque hypotheseos sectatores de vindicanda aut destruenda *Saxonis* hypothesi. Qui *vulgarem* sequuntur, indignum stipendio Regio clamant *Torfæum*, qui historiam antiquam

quam mutilare, omneque decus ac ornamentum Septentrioni noſtro detrahere aggreſſus eſt, præmia inſuper ſtipulatus, ac ſi meritoria eſſet antiquitatis patriæ deſtructio. Qui vero *Hypotheſin Islandicam* ſectantur, nihil hic Patriæ detrahi contendunt, ſemper enim meritoriam eſſe veritatis indagationem, neminique injuriam fieri, cui monſtratur, quod pede vel cubito brevior ſit, quam prout mente conceperat; nam eo ipſo non tam corporis ſtatura, quam falſa de eadem concepta opinio deprimitur. Ita inique Medico ſuccenſet nuper ægrotans, qui durante cerebri intemperie Cæſarem ſe ſomniavit, ſed ſanitati reſtitutus, ad ſortem privati hominis reducitur; nam

vir-

virtute Ellebori ac manu medica non regnum, sed stultitia amittitur. Quis metatores seu Geometras *Regis Christianissimi* indignos præmio judicabit, quod facta accuratiore regni dimensione, minorem aut arctiorem esse *Galliam*, quam pro opinione vulgari, monstrabant. Pace equidem *Saxonis* aliorumque, qui antiqua tempora composuerunt, dicere licet, quod hypothesis illa, quæ *Vulgaris* audit, parum sibi constet, sive temporis antiquitas spectetur, sive ordo Regum; nam si verum sit, in Dania regnasse *Dānum*, antequam *Romulus* & *Remus* lupam matrem sugerent, necesse est, ut auctior & duplo fere major reddatur Catalogus *Saxonis*, nisi Regibus plerisque Nesto-

re-

ream ætatem tribuas; si historias & acta Regum cum annalibus vicinarum gentium conferas, intra limites longe arctiores restringenda est eadem series, plurimisque Monarchis sceptra extorquenda, ut evitentur Parachronismi, & chronologia quodammodo restituatur. Sed tantæ autoritatis erat *Saxo Grammaticus*, vel potius *Archiepiscopus Absalon*, sub cujus ductu & auspiciis historiam gentis Danicæ contexuit, ut omnes, qui secuti sunt historici, scilicet *Crantzius*, *Huitfeldius*, *Pontanus*, *Svaningius*, *Meursius*, aliique maximi nominis viri, ne ungvem quidem latum ab hypothesi ejus recedere ausi sint.

Huc

Huc adde, quod cum tot tantisque subsidiis in præfamine Operis instructum sese testetur iste *Saxo*, temeraria visa est plerisque tanti fortiterque adeo armati viri censura. Sed id, quod maxime invictum & inexpugnabilem historicum nostrum reddidisse visum est, autoritatem ejus maxime labefactavit. Num cum ipse in prooemio operis sui testetur, se fidem veterum *Thulensium* sive scriptorum *Islandicorum* secutum, ac antiquarii nonnulli temporis nostri, examine monumentorum Islandicorum curatius habito, viderent toto ab iisdem distare cœlo historiam *Saxonis*, satis patuit, nunquam autores istos inspexisse, quorum vestigiis se insistere profitetur; quocir-

ca

ea credebant, etiam idem judicium ferri posse de reliquis adminiculis, quorum magnifica apud eundem *Saxonem* fit mentio. E *lapidibus Runicis* exiguum solatium hauriri posse docuit in *thesauro Antiquitatum Danicarum* celeberrimus *Thomas Bartholinus*, cum obscuræ adeo sint pleræque inscriptiones, ut nulla ope & sagacitate humana sensus inde erui possit; veteresque, quas *Saxo* latine reddidit, *cantilenas* paucas esse, parumque ad historiam, & nihil omnino ad doctrinam temporum facere. Cunctis his serio ad examen vocatis, delectuque habito monumentorum, quorum larga in *Islandia* erat seges, novam & *Saxoni* è diametro oppositam historiam eo condi-

dit

dit ſucceſſu *Torfæus*, ut omnes hodie ſagaciores Critici, relictis antiquis hypotheſibus, *Islandicam hypotheſin* uti tutiorem, veriſimiliorem ac annalibus exterarum gentium magis conformem amplecti non dubitent. Rejiciuntur in ſpecimine *Torfæi* à Catalogo Regum quam plurimi Dynaſtæ, qui aut ficti cenſentur, aut clientelari tantum nomine certis Regni provinciis præfuiſſe creduntur. Cuncta, quæ in fidem hypotheſeos ſuæ affert *Torfæus*, *e monumentis Islandicis* tanquam è limpidiſſimis antiquitatum ſeptentrionalium fontibus hauſit, cum ſoli fere in ſeptentrione *Norvegi*, ſeu *Islandi*, temporum ſuorum hiſtorias in literas mittere conſueverint, cumque multi hodie mon-

monſtrentur codices manuſcripti, qvi magnæ antiqvitatis exiſtimantur, qviqve ab oculatis rerum, qvas memoriæ mandârunt, teſtibus conſcripti ſunt. Eosdem etiam ut egregios veritatis teſtes in excellentiſſimo *Norvagiæ Chronico* paſſim exſcribit *Septentrionis noſtri Thucidides Snorro*. Attamen non ita cœce *monumentorum Norvegicorum* fidem ſeqvitur *Torfæus*, qvin identidem ad Annales aliarum gentium oculos circumferat, eorundemqve teſtimoniis hypotheſin ſuam illuſtret ac firmet. Hinc haud difficile fuit *Torfæo* integras hiſtoricorum cohortes in caſtra ſua pertrahere. Et facta mox tanta diſceſſio ac tranſfugium a Sectatoribus *Saxonis* fuit, ut pauci hodie ſint, qvi vete-

ris hypotheſeos autoritatem ſeqvuntur, & qvi adhuc ſub vexillis *Saxonis* militant; de iisdem idem judicium fertur, qvod de ſectatoribus Aſtronomiæ veteris, qvi poſt defectam a *Copernico* in Phyſica cœleſti ignorantiam adhuc veteri de qviete terræ mordicus adhærent.

Ita egregia & laudabilis fuiſſet *Hiſtoriæ Danicæ* reformatio, ſi qvieſcere aut impetum ſufflaminare potuiſſent *Reformatores*. Sed idem illis accidit, qvod aliis cenſoribus, qvi effuſo curſu in oppoſitos errores præcipites iverunt: Nam cum reformationem illam, qvæ ducibus *monumentis Islandicis* tam bene in hiſtoria remotiori proceſſerat, ad vinciniora *Saxoni* tempora extendere

dere ausi sint, extra orbitam vagari, ac codicibus suis nimium tribuere censentur; præsertim cum non solum pergant negligere *Saxonem*, qvem tamen longe alio pede in historia media metiri deberent, sed cessent etiam exterorum annalium ulteriorem rationem habere. Hinc igitur tela, qvæ nuper in hypotheseos vulgaris sectatores torqvebant, in ipsos, me judice, retorqveri possunt. Notant ipsi *Saxonem*, qvod nimium traditionibus suis dederit, nulla aut Chronologiæ, aut aliorum celebriorum autorum ratione habita, notant discipulos *Saxonis* tanqvam stolide in Magistri verba jurantes. Hæ referuntur belli causæ; his machinis arcem hypotheseos vulgaris

expugnare aggrediuntur, & hoc ſolo fundamento nititur incepta reformatio. Sed nimio Zelo abrepti monitorum mox immemores in idem erratum ruunt, nimium *monumentis* ſuis *Islandicis* indulgentes, ac non ſolum *Saxonis*, ſed & aliorum fide digniſſimorum annalium autoritatem inſuper habentes. Cunctis enim Regibus ac Dynaſtis, qvi in *Codicibus Islandicis* non regnant, dicam ſcribunt, immiſericorditer eosdem e Solio præcipites dant, interregna pronuntiant, ac extorta extorribus Monarchis ſceptra in alios transferunt. Ita ingentem totius Daniæ, Norvegiæ, Sveciæ, Britanniæ ac Ruſſiæ Monarcham conſtituunt *Ivarum Vidfadmi*, licet ejusdem neqve *Saxo*, neqve alius unqvam

unqvam Scriptor meminerit. Sufficit, qvod aut in Hiſtoria *Hrolfi Krackii*, aut in alio qvodam codice thulenſi reperiatur. Sed pace reformatorum noſtrorum dicendum eſt, qvod tanti Monarchæ imperium ignorare aut ſilentio præterire neqviverint omnes aliæ gentes, ideoqve veriſimile ſit, non in *Dania*, ſed in ſolis Islandorum membranis regnaſſe *Ivarum*. Hinc liqvet, cenſuram merito incurrere ipſos cenſores, ac poteſtate cenſoria, qva inſigniter adeo abuſi ſunt, debere privari. Poteſtate enim cenſoria abutuntur, ac crimen temeritatis non effugiunt, qvi Reges, qvos cunctæ gentes agnoſcunt, ſoli reſpuunt, & novos, qvos alii ignorant, nobis obtrudunt.

Nam ſi *Hypotheſeos Islandicæ* autoritatem a *Sigvardo Ring* usqve ad *Gormonem Sævum* ſeqvamur, neceſſe eſt, ut novem aut decem Reges, qvorum non modo *Saxo*, ſed & *Annales Svecici*, *Saxonici*, *Bremenſes* ac *Gallici* mimimere, prorſus evaneſcant; neceſſe eſt, ut ſtatuamus, hiſtorias temporum ſuorum ignoraſſe Scriptores fide digniſſimos; neceſſe eſt, ut credamus, nubem pro Junone amplexum *Eginardum*, *Caroli magni Secretarium*, dum *Gothofredum*, *Olaum* & *Hemmingum*, qvi ſecundum *hypotheſin Islandicam* Duces tantum Slesvicenſes exiſtimantur, Reges Daniæ expreſſe nominat; mentio enim fit apud *Aimonium Eginardum* aliosqve celebriores Autores bellorum

ac

ac fœderum inter *Carolum Magnum*, *Ludovicum Pium*, & prædictos Principes, qvi *Reges Danorum* vocantur. Huc adde, qvod diversa de iisdem dicantur, qvæ non nisi in potentissimos Reges cadunt. Bella enim gerere cum Imperatoribus, qvales erant *Carolus Magnus & Ludovicus Pius*, non bene convenit Regulis aut Ducibus Slesvicensibus; instructissimis ac numerosissimis classibus maria infestare, non nisi de Regibus Daniæ tunc temporis dici potuit, ubi rerum maritimarum rudes adhuc erant Germani, soliqve Dani ac Norvegi marium Septentrionalium domini erant. Dicuntur præterea Reges nonnulli *Lethris*, in ipso Siælandiæ meditullio sepulti. Deniqve in coortis

inter fratres de imperio litibus, qvidam Scanienſes ac Siælandos, alii Cimbros in partes ſuas traxiſſe perhibentur. Ducibus iſta Slesvicenſibus aut Regulis Holſatiæ adſcribere temerarium omnino eſt. Tanti ſane a tempore *Caroli Magni* ponderis ſunt teſtimonia *Saxonis & Svenonis Agonis*, qvi ſub *Canuto ſexto* ambo floruerunt, ut ob cantilenas aut hiſtorias qvasdam *Islandicas* rejici temere non debeant; præſertim cum fides eorum tot exteris teſtibus roboratur. Tandem ſi fides habeatur novæ hypotheſi, ac duo tantum Reges inter *Sigvardum Ring* ac *Gormonem Truculentum* ſint numerandi, neceſſe eſt, ut totidem Reges deleantur e catalogo Regum *Sveciæ*. Hic

ſane

sane maximus est nodus, cujus solutio sudorem eliciat *Scriptoribus Islandicis*. Prævideratobjectionem *Torfæus*, ideoqve solvere eandem tentavit hoc modo: Scriptor historiæ Svecicæ, *Johannes Gothus*, *Saxonem Grammaticum* in componenda historia Svecica æmulatus, totidem finxit Reges, qvot *Daniæ* dederat *Saxo*, ne patria ejus antiqvitate cerseretur ignobilior. Conjecturam hanc, qvamvis fatear valde mihi audacem apparere, non eqvidem plane rejicio in historia remotiore; at in recentiore, qvæ ad tempora Christianismi accedit, ubi *Saxonis* autoritas, qvæ per se satis momentosa est, testimonio aliorum Scriptorum corroboratur, tanqvam vana ac temeraria sibi-

lum meretur. Scripsit historiam sui temporis *Eginardus* in *Francia*, suam composuit *Helmoldus* in *Slavia*, *Adamus Bremensis* in *Dania*, dictante, ut ipse testatur, doctissimo Danorum Rege, *Svenone Estritio*, qvi paulo post *Canutum Magnum* regnabat. Historiam suam condidit *Saxo Grammaticus* tempore *Canuti Sexti*. Paulo ante *Saxonem Sveno Agonis*. Omnes autographi Scriptores existimantur, nam qvod alter alterum non exscripserit, luce meridiana clarius est. Non eqvidem dubito, qvin commercium literarum inter *Saxonem* & *Svenonem Agonis* fuerit, præsertim cum illum hic contubernalem suum vocitet, sed si socia *Saxonis* opera in contexenda historia sua usus

sus fuisset *Sveno*, *Skioldum* Regni conditorem vix statuisset. Hæc cum ita sint, fatendum est, absqve miraculo a tot diversis scriptoribus non fingi potuisse eosdem Reges, & si in gratiam monumentorum Islandicorum tot tantorumqve Autorum, qvi diversis temporibus & diversis locis scripserunt, testimonia posthabenda sunt, necesse est, ut *Codicibus* his *Thulensibus* theopneustiam tribuamus; nam id solum a crimine iniqvæ censuræ nos vindicabit.

Sed si ad examen jam vocantur *Codices* isti, qvi soli ab *Islandis* veri fontes existimantur, unde aliarum gentium historiæ ac chronologiæ derivari debent,

debent, tantum abeſt, ut nulla omnino lima egeant, qvin haud raro monſtra occurrant, qvibus domandis ipſe Hercules vix ſufficiet. Sola Hiſtoria *Regneri Lothbrock*, qvam tamen mediæ hiſtoriæ multam lucem affundere credit *Torfæus*, tot ſcatet parachroniſmis, fabulis ac portentis, ut ſpeciem potius ficti poëmatis heroici, qvam veræ hiſtoriæ, ſecundum qvam emendentur annales noſtri, præ ſe ferat. Dicitur exempli gratiâ *Regnerus* bellum geſſiſſe cum ſerpentibus, qvi filiam Regis *Sveciæ* cuſtodiebant, ac ſi Scena Tragœdiæ in Africa aut Ægypto eſſet, ubi id genus monſtra aluntur. Dicuntur filii ejus *Londinum*, Angliæ metropolim, condidiſſe, cum tamen

Julii

Julii Cæsaris tempore ejusdem urbis fit mentio. Taceo alia, qvæ inconditæ potius tragœdiæ circumforaneæ, qvam historiæ nomen merentur, cum totum opus desumtum ab *Odyssea*, *Libris Æneidos*, ac *historia Argonautorum* videatur. Alia sane erunt armamentaria, unde depromenda sunt tela ad oppugnandas tot arces.

Et cum ex præmissis pateat, reformatione etiam egere *hypothesin Islandicam*, opus est, ut ponatur *quarta hypothesis*, *mixta è vulgari & nova*. Recedendum puto à *Saxonis* Catalogo in hi-

historia antiqva, ubi rationes chronologicæ & vicinarum gentium annales recedere jubent, & redeundum, ubi eædem rationes reditum postulant. Medium hoc iter tutissimus ibis, præstantissime Candidate. Et hanc ego viam, historiam Danicam scribere aggressus, calculis ex utraqve parte serio positis, elegi. Relicto igitur *Saxone*, seqvor hypothesin *Islandicam* á Regni Conditore *Skioldo* usqve ad *Sigvardum Ring*, & rursus relicta hypothesi *Islandica*, redeo ad *Saxonem*, à *Sigvardo Ring* usqve ad tempora *Gormonis truculenti*, ubi terminatur schisma historicum.

ricum. Si hypotheſeos meæ ulteriorem rationem poſcat præſtantiſſimus Candidatus, ſiqve qværat, cur in hiſtoria primorum Regum ſeqvor hypotheſin *Islandicam*, qvam parum adeo ſibi conſtare ipſe monſtraverim in hiſtoria media, reſpondeo: Cum in hiſtoria *Saxonis* antiqviori non niſi portenta, monſtra ac ingens chaos occurrant, a duobus malis eligendum eſſe minimum, & in prima periodo inter ſcrupoſas cotes potius cum *Islandis* navigandum, qvam aperte cum *Saxone* naufragium faciendum. Rurſus in hiſtoria media cum ruinam & præcipitia minetur hypothe-

pothesis nova, sed planius qvodammodo iter, licet non sine spinis, monstret *vulgaris*, conjicio me potius inter spinas *Saxonis*, ne cum *Islandis* in barathrum præceps eam. Ut brevi præcidam, rado litora Islandiæ, qvoties spes aliqva portus appareat, & in Daniam iter reflecto, cum constricta glacie maria impervios reddunt portus *Islandos*. Coecé tamen adeo in historia media non seqvor *Saxonem*, sed identidem recedo, qvoties lex historiæ recedere jubet, facem mihi præferente illustrissimo *Hvitfeldio*, qvi ex aliis annalibus, imprimis *Bremensibus*, catalogum *Saxonis* emendat.

Hæc

Hæc a me prolata sunt, non eum in finem, ut novam in historia septentrionali sectam formaturus sim, sed potius ut natas inter Historicos nostros turbas componerem, & ut schismati mederer, qvod non minores heic movit procellas, qvam lites theologicæ ciere alias solent. Et cum non ignarus sim, qvanto fervore geruntur istiusmodi bella, tutissimum duxi medium inter Scyllam & Charybdim tenere cursum, ne alteri sectæ adhærendo alteram in me totam armarem: hinc mediator potius qvam novæ sectæ conditor nemini bellum moveo; postulo tantum, ut altera pars

alteri nonnihil in pacis gratiam remittat, ut poſtulari ſolet à mediatoribus & controverſiarum arbitris. Deniqve non tam ipſe judico, qvam ad judicia aliorum provoco, cuncta qvæ attuli, maturiori aliorum diſqviſitioni relinqvens.

No. XIV.

Et Brev

fra

Hr. LUDVIG de GEER,

Ober-Hof-Intendant i Sverrig,

Til

Hr. BARON HOLBERG,

angaaende

En Feyl i den sidstes Dannemarkes Riges Historie.

PRÆSTANTISSIMO VIRO,

ILLUSTRISSIMO DOMINO

LIBERO BARONI,

LUDOVICO HOLBERG

S.

SUmma profecto cum jucunditate & admiratione elegantissimum opus tuum, Regni Daniæ historiam perlegi. Pro scopo te veri-

tatem habuisse historiæ, & summo animi candore eam ubiqve te secutum esse, nemo, librum tuum attente perlegens, negare poterit. Opus exegisti, vir clarissime, æternitate dignum, &, inter tot alios felicissimi ingenii tui fœtus admirandos, omni laude dignissimum.

Cum vero te tantæ æqvitatis sciam, ut libenter æqvas & justas modeste allatas observationes admittere non dubites, permitte mihi, qvæso, unicam tibi paucis hisce verbis subministrare.

In Tomo IIItio in Indice, aliorum Historicorum falsam narrationem secutus, Ludovicum de Geer, ut classis

Batavæ

Batavæ Præfectum (Hollands Amiral) & Tom. IIdo Pag. 863. ut mercatorem Batavum nominasti; incongrue et immerito etiam appellatur ibidem, Borgerlige Edelmand. In utroqve falsa est historicorum relatio. Ludovicus ille abavus meus fuit, adeoqve historiam ejus verissimam & infucatam tradere possum.

Pater ipsius, & ille Ludovicus appellatus, ex nobilissima (absit laus propria omnis) in Leodio Brabantiæ, prope urbem Tongres, a Castello (Chateau) Hamale, denominata Hamalorum familia, oriundus, & Religioni Protestantium Reformatæ addictus, patriam sedem, tempore persecutionum Ca-

tholicarum relinqvere coactus, Amstelodamum se contulit, immensis fere fortunæ bonis oneratus. Domum ibi splendidam adhuc in canali Keysersgraf, sub nomine *het huys met de hoofden*, conspicuam & mihi nunc temporis propriam, condidit, vitamqve ibi tranquillam egit. Mercaturam vero, me Deus amet, nunqvam, nec ipse nec posteri ejus professi sunt. Inimici, Papicolæ præsertim, falso hoc viro nobili imputarunt.

Qvum vero in Brabantia præstantes metalli fodinas & fabricas ferrarias possedisset, filiusqve Ludovicus, ab avus meus supradictus, & de qvo jam sermo est, comperisset, hic in Svecia

nostra

noſtra fabricas ejusmodi exſtruendi præclaras eſſe occaſiones, tempore Magni Regis Guſtavi Adolphi, Holmiam profectus, hiſce in oris novos ſibi qvæſivit penates. Poſt plerasqve etiam & præſtantiſſimas qvidem, qvarum ego unam jam poſſideo, conſtructas fabricas, a Regina Chriſtina inter Nobilitatem Sveciæ Anno 1641. receptus eſt, & ut vocant, naturaliſatus.

Qvod navium autem claſſem illam attinet, revera illam ſuis impenſis in Hollandia conduxit, ſed ipſe nunqvam conſcendit, nec vidit qvidem, multo minus, ut Amiralis, ſuo habuit ſub imperio. Holmiæ tranqville

degens, naves ſuas, Svecicæ claſſi conjunctas, Coronæ & fortunæ tradidit.

Brevem habes, Vir illuſtriſſime, abavi mei hiſtoriolam, qvam ſi opus eſſet, veriſſimis teſtimoniis probare poſſem. Liber eſt, duos tomos in Qvarto continens, Leydæ Ao. 1664. editus, ſub titulo; *Hiſtoire genealogique du Cambray & du Cambreſis, par Jean le Carpentier*, item alius in Folio *du Chevailler Henricourt, Miroir des Nobles de Hasbaye a Bruxelles 1673.* Ex hiſce, ſi placet, cognoſces, vera eſſe, qvæ de familia Hamalo de Geeriana dixi.

Omnem

Omnem me abhorrere faſtum, & nulla me excruciari ſuperbia, cuncti, qvi me norunt, teſtificari poſſunt. Cum tamen honeſtum & ingenue natum angeat virum, proavos ſuos debita gloria privatos non ſolum, ſed & ignobilioribus titulis oneratos cernere, æqvitatem tuam, Illuſtriſſime Vir, imploro, oroqve & obteſtor, ut occaſione qvadam publico notum facere velis, te certiorem factum eſſe, ea, qvæ paſſim de Ludovico de Geer tradita fuerunt, falſa eſſe, illumqve ex nobili ſtirpe ortum, mercaturam nunqvam exercuiſſe, ſed adhuc in Svecia Nepotes habere, qvorum alii Provinciarum Gubernatores, Aulæ Præfecti, Chiliarchæ, Tribuni, alii Cubicularii

bicularii Regii vel hoc tempore revera sunt, vel olim fuerunt. Te ipsum, dum vivis, errantiunculas qvasdam in scriptis tuis corrigere malle certus sum, qvam ut, post mortem, impune tibi imputarentur, & ut graviora forsan errata a posteris declamari possent.

Qvod autem ignotus plane tibi hæc perscribere ausus sim, ignoscas qvæso. Qvanta te semper admiratione non minus qvam veneratione coluerim, & tuæ gentis testes habeo clarissimos. Cum nobilissimo generosissimoqve Domino de Windt S. Regiæ Majestatis Daniæ ad aulam nostram Delegato, plures per annos familiariter vixi, & ut amicum svaviſſimum dilexi.

dilexi. Is de me teſtimonium præſtare poterit, ſi expetas. Ejusdem qvoqve S. Majeſtatis Legatus, Illuſtriſſimus Juel, meam hoc tempore domum Holmiæ inhabitat, Domino de Windt vicinam. Plura de me ipſo proferre, vetat modeſtia. Ea, qvæ a te humillime petii, vir præſtantiſſime, innatæ tuæ commendo generoſitati & infucato ingenii tui candori. Et ſi me reſponſo honorare digneris, habes hic adjunctum epiſtolam mihi mittendi indicium.

Ego interim, ad cineres usqve, te, ut ſeculi noſtri lumen, & in orbe erudito

erudito fulgentiſſimum ſidus, venerari non deſinam. Vale

Illuſtriſſimi Nominis Tui

Obſervantiſſimus Cultor,
LUDOVICUS de GEER,
Supr. Aulæ Reg. Præfectus.

Datum Finſpongæ,
d. 8. Novbr. Ao. 1751.

Si Prisciano non peperci, ignoſce, occaſio latine ſcribendi mihi rariſſime occurrit.

No. XV.

COPIER
af
Sal. Baron Holbergs
Testamenter.

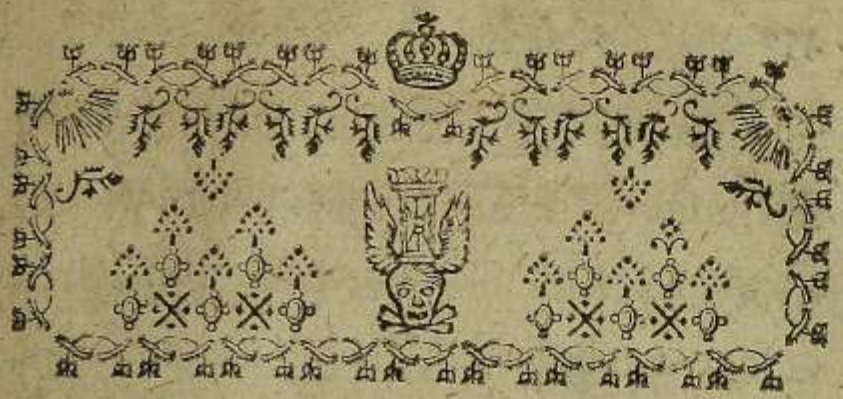

No. I.

CONFIRMATION

paa een

Af afgangne Baron Ludvig Holberg

oprettet

Forskrivelse og sidste Villie.

Vi Frideric den Femte af Guds Naade Konge til Dannemark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holstein, Stormarn og

Dytmerſken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorſt; Giøre alle vitterligt, at, efterſom hos os allerunderdanigſt er bleven anſøgt og begiæret Vores allernaadigſte Confirmation paa efterſkrevne af afgangne Baron Ludvig Holberg oprettede Forſkrivelſe lydende Ord efter andet ſom følger. Saaſom Alderdom og Svaghed tiltager, ſaa har jeg fundet tienligt, at tilkiendegive min ſidſte Villie, og haver i Guds Navn beſluttet paa hans Kongel. Majeſtæts allernaadigſte Approbation at give til det Soroiſke Ridderlige Academie mit øvrige Landgods, ſom ey er befattet under Baroniet, nemlig Oreboe, item de Gaarde, ſom jeg eyer udi de neſthosliggende Byer Wandlöſe, Eſchildstrup, Tiörntvede og Wedde. Paa dette Gods hefter vel endnu

endnu nogen Gield, men hvis Gud under mig to à 3 Aars Leve-Tid, kand alting blive qvit og frit, og naar saa deraf, samt af mine andre efterladte Midler, kand tilveye bringes en Capital af 12000 Rixdlr. vil jeg, at Renterne deraf maae anvendes til tre fattige Academisters Underholdning: Dog skeer denne sidste Donation med de Vilkaar, at det allernaadigst maatte behage Hans Majestæt at anvende ligesaa meget af Baroniets Indkomster til tre andre Academisters Underholdning, saa at der i alt bliver sex Gratister, hvilke den nu regierende Konge og hans Efterkommere alleene nominere, nemlig sqadanne Personer,

som ey selv have Formue til at betale og findes skikkede at blive Landet til Tieneste. Mit Bibliotheqve giver jeg ogsaa til Academiet, og hvis 1000 Rixdlr. af den sidste Donation bliver tilovers, kand Renterne anvendes til samme Bibliotheques aarlige Forbedring: og er min Begiæring, at samme Bibliotheque med dets Tillæge stedse bliver separeret for sig selv, og forer Titul af Bibliotheca Holbergiana; herved kand Academiet faae en bestandig Consistence, hvortil jeg ønsker Guds Velsignelse. Kiøbenhavn den 20 Jan. 1748. Ludvig Holberg. Mit forlangende er ellers, at som jeg ved Bergen i Norge haver

haver en svag Syster-Søn ved Navn Tostrup, som jeg aarligen haver pensioneret til, at han for sin Livs-Tid maa continueres en aarlig Pension af 30 Rixdlr. item at Værelser paa Tærslöse Gaard forundes en skikkelig Enke, som nyder Udviisning af Skoven. Ludvig Holberg.

Da ville vi forskrevne Forskrivelse udi alle dens Ord, Clausuler og Puncter, saasom den heroven indfort findes, allernaadigst have confirmeret og stadfæstet, saa og hermed confirmere og stadfæste. Forbydendes alle og enhver herimod, eftersom forskrevet staaer, at hindre eller i nogen

Maade Forfang at gisre, under Vor Hyldest og Naade.

Givet paa Vort Slot Christiansborg udi vores Kongelige Residence-Stad Kiøbenhavn den 1 Martii 1754.

Under vor Kongelige Hand og Signet.

FRIDERICH.

L. S.

Holstein.

No. II.

CONFIRMATION

paa et

Af afgangne Baron Ludvig Holberg

forfattet

CODICILL.

Vi Frideric den Femte af Guds Naade Konge til Dannemark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holstein, Stormarn og Dytmerſken, Greve udi Oldenborg og

Delmenhorst, giøre alle vitterligt, at, efterſom hos os allerunderdanigſt er bleven anſøgt og begiært Vores allernaadigſte Confirmation paa efterſkrevne af afgangne Baron Ludvig Holberg forfattet Codicill, lydendes Ord efter andet ſom følger: Ved dette mit Codicill vil jeg have anordnet og faſtſadt, at efter min Død ſkal udtages af min Boe den Capital 16000 Rdlr. ſkriver ſexten tuſinde Rixdaler Danſke Croner, og giøres frugtbringende, være ſig i faſt Eyendom eller i trygt Underpant, ſaaledes, at Capitalen kand blive uryggelig til evig Tid.

Om den aarlige Rente af ovenanførte Capital giør jeg herved den Anordning, at den til evig Tid ſkal være perpetuered og henlagt til en fornemme og ſikkelig Jomfrues

frues Udstyr, naar hun træder i Ægtestand, med Condition. 1.) At hun er Dansk født. Det er at sige i Dannemark eller Norge. 2.) Af Danske eller Norske Forældre paa begge eller i det mindste paa een af Siderne. 3.) At hendes Herkomst er fornemme og reputerlig, omendskiønt den ey var saa høy af Rang, og hun selv har levet tugtig og skikkelig, og haver et ustraffeligt Navn og Rygte. 4.) At hun er ikke saa formuende, at hun beqvemmelig kand udstyres af sine egne Midler. Saadan en Jomfrue skal hvert andet Aar udstyres af dette Legato saaledes, at toe Aars Rente og Indkomst af Capitalen sammenlegges, paa det at hendes Udstyr kand blive desto tilstrekkeligere, nemlig 1600 Rixdlr. om Capitalen kand indrente 5 Procent aarlig,

men vil af Nødvendighed blive noget mindre, om Indkomsten sig ikke til 5 Procent kand belobe.

Og naar til dette Legati Nydelse, i een dertil indrettet, igiennemdragen og forseglet Protocol indtegnes og Beviis derom meddeeles tre Jomfruer og ikke fleere paa engang, hvilke dog maae have fuldendet deres Alders 15 Aar, og naar een af dem er udstyred, maae en anden i deres Sted indtegnes.

Men om toe Aar skulle forlobe, inden een af de Indtegnede kom i Ægtestand, skal en anden i deres Sted dog udstyres hvert andet Aar efter denne Stiftelses Ind-

Indhold. Og om det skulde hende sig, at de alle tre i et Aar bleve forsynede, og altsaa ikkun een af dem straxen kunde nyde det belovede, skal de andre tvende efter den Orden, de ere indtegnede, saa visselig og tilforladeligen være forsikkrede om, at nyde de paafølgende Aar deres Deel uveigerligen, at, om de endog ved Døden skulde afgaae, efterat de vare komne i Ægteskand, og forend deres Udstyr var dennem betalt, skal deres Efterlevende dog have fuldkommen Adgang og Uimodsigelig Rettighed til samme i deres Sted at nyde.

Min venlige Begiæring er til Rector og Professores ved det Kongelige Universitet her i Staden, at de ville paatage sig Curam for denne min Stiftelse, til den Ende

Ende jeg endnu legerer en Capital af 1000 Rixdlr. siger et tusinde Rixdaler Danske Croner, hvoraf aarlige Rente maatte antages som en liden Kiendelse for deres for denne Stiftelse havende Omhue, hvorfore og Capitalen stedse forbliver under deres Disposition. Dette alleene eragtes billig, at, om mine afdøde Brødre eller Søstre skulde have efterladt sig giftefærdige Døttre (som er mig uvitterlig) bør de for det til Udstyres Nydelse af dette mit Legato frem for andre være berettigede; Men for det øvrige overlades det til Rector og Professores efter dette mit Codicils Indhold dertil at udnævne og indtegne lade dem, de efter beste Skionsomhed og per plurima vota, for ret og billigt eragte; Til Bekræftelse under min

Haand

Haand og Segl. Datum Hafniæ den 28 Decembris, Anno 1753.

Ludvig Holberg.

(L. S.)

Da ville Vi forskrevne Codicill udi alle dets Ord, Clausuler og Puncter, saasom det heroven indført findes, allernaadigst have confirmeret og stadfæstet, saa og hermed confirmere og stadfæste. Dog siette og tiende Penge, samt alt anden Os tilkommende Arvefalds Rettighed i alle Maader uforkrænket; Forbydende alle og enhver herimod, eftersom forskrevet staaer, at hindre eller udi nogen Maade Forfang at giøre, under vor Hyldest og Naade.

Givet

Givet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn den 1 Martii Anno 1754.

Under Vor Kongelig Haand og Signet

FRIDERICH.

L. S.

J. L. Holstein.

No. III.

CONFIRMATION

paa een

Af afgangne Baron Ludvig Holberg

forfattet

DISPOSITION.

Vi Frideric den Femte af Guds Naade Konge til Dannemark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holstein, Stor-

Stormarn og Dytmerſken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorſt, giøre alle vitterligt, at efterſom hos os allerunderdanigſt er bleven anſøgt og begiært Vores allernaadigſte Confirmation paa efterſkrevne af afgangne Baron Ludvig Holberg forfattede Diſpoſition, lydendes Ord efter andet ſom følger: Efterat jeg underſkrevne Ludvig Holberg, Friherre til Baroniet Holberg, haver ved tvende mine foregaaende Teſtamenter, det ſidſte af 28 Decembris 1753. diſponeret over de Midler, Gud haver givet mig at eye her i Livet, til Publici Brug og Nytte efter min beſte Skiønſomhed; Saa haver jeg endnu tilſidſt villet giøre denne Diſpoſition, ſom jeg og herved anordner og faſtſætter, at alt hvad Inventarium jeg haver imod-

imodtaget ved min iboende Residentz her udi Staden, ved Tiltrædelsen, og til min Formands Stervboe gotgiort og betalt, saavelsom hvad jeg i min Beboelses Tid derpaa haver bekostet og forbedret, skal følge og tilhøre Residentzen, uden noget Vederlag derfore til mit Stervboe at svares, hvorimod bemeldte mit Stervboe billigen til Fæld eller Brøst, som ved Huuset, mig uvitterlig, kunde være at udsette, bør være aldeeles frietaget.

Mine Oplager af Skrifter udi raa Materie maae ved offentlig Auction sælges, og skulde det være mig kiært, om mit Legatum i Henseende til en Jomfrues Udstyr kunde derved completteres til 18000 Rixdlr. det er at forstaae, naar de fornødne Bekostninger ere forlods bestridede.

Den femte Tome af mine Epistler, som endnu ere i Manuscript, skiænker jeg til Boghandler Otto Wentzel.

Mit indehavende Boe af rørende Gods og Løsøre, være sig Guld, Sølv, Meubler og Huusgeraad, Uldet og Linnet med videre, af hvad Navn nævnes kand, skiænker og giver jeg afgangne Christian Tostrups efterladte Dotter Friderica Lovisa Tostrup, værende i Ægteskab med Lieutenant Christian Valentin Frawen, at han det uden nogen Beskrivelse eller Vurdering, frit maae annamme, og som sit eget nyde, bruge og beholde uden nogen mine Arvingers Pretension, Arvssøgning eller Forhindring i optænkelig Maade. Og som dette er den eeneste Deel af mine Midler, som jeg ikke bortskiænker til Publicum, haver jeg ladet

denne

denne min Dispositiori forfatte paa stemplet Papiir, saa og venligen ombedet Herr Etatz-Raad Falsen og Herr Raadmand Johann Frideric Holmsted den samme mig til Vitterlighed at underskrive og forsegle. Til Bekræftelse under min egen Haand og Segel Datum Havniæ den 16 Jan. 1754.

L. Holberg (L. S.)

Til Vitterlighed efter Begiæring ut supra

E. Falsen (L. S.)

J. F. Holmsted (L. S.)

Da ville Vi forskrevne Dispositiori udi alle dens Ord, Clausuler og Puncter, saasom den heroven indfort findes, allernaadigst have confirmeret og stadfæstet, saa og

hermed confirmere og stadfæste; Forbydendes alle og enhver herimod, eftersom forskrevet staaer, at hindre eller udi nogen Maade Forfang at giore under vor Hyldest og Naade; Givet paa Vort Slot Christiansborg udi Vor Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn den 1 Martii 1754.

Under Vor Kongelig Haand
og Signet

FRIDERICH.

L. S

L. Holstein.

No. XVI.

No. XVI.

COPIE

af

Det Fri-Herlige DIPLOMA,

eller

ERECTIONS-PATENTET

for

Fri-Herskabet Holberg.

Vi Friderik den Femte Konge til ꝛc.

Giør alle vitterligt, at Vi af ſær Kongelig Naade til Os elſkelig Ludvig Holberg, Profeſſor ved Vores Univerſitæt udi Vo-

res Kongelige Residence-Stad Kiøbenhavn, Assessor i Consistorio og Rentemester ved Universitetet, i Hensende til den langvarig troe Tieneste, han saa vel Os, som og Vores elskelige kiære Herr Fader og Far-Fader af salig og høylovlig Ihukommelse beviist haver, og som han endnu herefter Os allerunderdanigst agter at bevise, have til et besynderligt Naade-Tegn allernaadigst antaget og ophøyet, saasom Vi og udi Kraft af dette Vores aabet Brev herved antage og ophøye forbenævnte Ludvig Holberg iblant vores Lehn-Friherrers Tall, saa at han stedse af alle og enhver skal æres, agtes og kaldes Friherre Holberg, og nyde samme Ære og Værdighed tillige med alle Prærogativer, Immuniteter og Friheder, som Vore Rigs-

Lehn-

Lehn-Friherrer nu nyde, eller herefter Dags erholde maatte. Til hvilken Ende Vi og allernaadigst have bevilget, at forbenævnte Friherre Ludvig Holbergs tvende udi Vort Land Siæland beliggende adelige Sæde-Gaarder, Ferslöse og Brorup, maae med tilhørende Bonder-Gods, Tiender og andre Eyendomme erigeres og ophøyes til et Friherligt Lehn med Navn af Friherskabet Holberg, som Vi nu og hermed erigere og ophøye bemeldte adelige Sæde-Gaarder Ferslöse og Brorup med underliggende Bonder-Gods, Tiender, Rettigheder og Herligheder med alt dessen Tilbehør, og hvad dertil nu ligger og med Rette ligge bør under det Navn af Friherskabet Holberg. Hvilke foranførte Gaarde og Gods, beløbende sig i alt Hart-Korn efter nye Ma-

tricul 1006 Tønder 4 Skiepper 2 Album, som nu til et Friherskab er ophøyet, af bemeldte Friherre Ludvig Holberg hans Livs-Tid med alle Friherlige Prærogativer, Immuniteter, Herligheder og Friheder skal besiddes, og det fra dette Vores Erections-Patentets Dato af, men efter hans dødelige Afgang, og ikke før, skal dette Friherskab Holberg uskiftet og udeelt, upandsat og u-afhændet, intet undtagen, aldeeles være henfaldet til Vores Ridderlige Academie i Soröe til et evindeligt Eyendom, dog skal det i saa Fald alle Tider have og beholde det Navn af Friherskabet Holberg.

Til videre Vores besynderlig Naades-Tegn, og til en Afmindelse, at Lehnet Holberg til et Friherskab er bleven oprettet, have

Vi

Vi forundt og bevilget, ligesom Vi ogsaa hermed allernaadigst forunde og bevilge, at Friherre Ludvig Holberg tillige med det af ham oprettede Friherskab Holberg maae og skal føre saadant et Vaaben, som det med sine rette Farver her afmalet findes:

Thi

Thi belehne Vi hermed for Os og Vore Kongelige Arve-Successorer i Regieringen forbemeldte Friherre Ludvig Holberg paa hans Livs-Tid med Friherskabet Holberg, og alle de Immuniteter, Prærogativer, Herligheder og Friheder, som andre Vores Rigs-Friherrer paa deres Friherskaber nu allernaadigst tilladt ere, eller herefter ydermeere maatte tillagt vorde. Men derhos anordne og ville Vi allernaadigst, at, naar Friherre Ludvig Holberg, som Primus Acqvirent, ved Døden skulle afgaae, da skal Friherskabet Holberg (som for er meldt) uskiftet og udeelt, u-

pand-

pandsat og u-afhændet med alle underliggende Sæde-Gaarder, Bonder-Gods, Tiender, Rettigheder og Herligheder med ald dessen Tilbehør og hvad dertil nu ligger, eller i Fremtiden tillagt vorder, intet undtagen, med Rette være tilfalden Vores Ridderlige Academie i Soröe til evindelig Eyendom, dog at det alle Tider skal have og beholde det Navn af Friherskabet Holberg. Thi forbyde Vi for Os og Vore Kongelige Efterkommere udi Regieringen alle og enhver herimod, som foreskrevet staaer, i nogen Maade Hinder eller Forfang at giøre, under hundrede Marks puur Guld Straf til Vores Fiscum, saa

og

og Vores Kongelige Arve-Successorer i Regieringen deres Hyldest og Naade.

Givet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn den 6 Martii, Aar efter Christi Fødsel 1747. Saa og Vores Regierings første.

FRIDERICH REX.

L. S

J. L. v. Holstein.

No. XVII.

No. XVII.

Fortegnelse

paa

BARON L. HOLBERGS

saavel trykte,

Som utrykte Skrifter.

I.

Introduction til de Europæiske Rigers Historier, Kiøbenh. 1711. in 8. Anden Edition med Forbedring ved hvert Riges Historie indtil 1720. Kiøbenh. 1728. Hvoraf de første Exemplaria bleve borte i Kiøbenhavns Ildebrand.

2. Anhang til de Europæiske Staters Historie. ibid. 1713. in 8.

3. Natur- og Folke-Rettens Kundstab. ibid. 1716. in 8. Anden Edition noget forbedret 1728. Editio tertia 1734. Edit. qvarta 1741. Edit. qvinta 1751. Oversat paa Tydsk Leipz. 1748.

4. Dissertatio de Historicis Danicis 1719. in 4. Sub nomine Pauli Ryteri. Editio IIda, inscio Autore, prodiit. Havn. 1729. in 8.

5. Dissertatio juridica de Nuptiis propinqvorum in linea recta jure naturali prohibitis. Anno 1719. in 4. Sub nomine Petri Albini.

6. Programma Academicum in Honor. Baccalaureat. conscriptum 1720.

7. Hans Michelsens (Holbergs) nye Viise om Peder Paars. Kiøbenh. 1720. in

in 8. Editio IIda eod. anno. Editio IIItia endnu i samme Aar, men meget forøget under Tit. Poema Heroico-Comicum om Ped. Paars. Oversat paa Tydsk med Oversetterens vidtloftige Apologetiske Fortale. Leipz. 1750. in 8.

8. Hans Michelsens fire Skiemte-Digter. Kiøbenh. 1722. in 8. Edit. IIda noget forandret og forbedret. ibid. 1728. Hvoraf de første Exemplaria ere forkomne. Edit. IIItia iblant hans mindre Poetiske Skrifter. 1746.

9. H. Michelsens Comoedier, med Juft Justesens (Holbergs) Betænkning og Forsvar for Comoedier. Kiøbenh. 1723-1725. udi 3 Tom. in 8. Indeholdende 15. Comoedier. Edit. II. forøget med

10. Comoedier udkom under Titel: Den Danske Skue-Plads ibid. 1731. udi 5. Tom. in 8. Hertil kom den 6 Tome 1753. og den 7de 1754. som indeholde 8. Comoedier. Af de 5 første Tomer ere nogle paa Tydsk oversatte i Gottschedens Schaubühne, og de øvrige i samme Sprog udgivne i Hamb. og Kiøbenh. Anno 1743-1745. in 8. Den første Tome er og oversat paa Fransk ved G. Fursman, under Titel: Le Theatre Danois. Copenh. avec fig. 1741. in 8.

10. Tvende splinder nye Breve, som tiene til den Politiske Kandestøbers Oplysning. Kiøbenh. 1724. in 8.

11. H. Michelsens Metamorphosis eller Forvandling i Danske Vers. Kiobenh. 1726. in 8. i Svenske Vers oversat Stockh. 1744. og i Tydske Vers. Leipz. 1746.

12. Epistola ad virum perilluſtrem. Havn. 1727. in 8. Oversat paa Dansk ved Th. Krog og trykt i Bergen 1741.

Kiob. 1745.

13. Holgeri Dani Epistola ad Burmannum, er først trykt i Journal litteraire de l' Europe for 1727. siden i de Danske lærde Tidender for samme Aar. Oversat paa Dansk. Kiob. 1727. in 8.

14. Fasciculi novorum dialogorum trans Albim habitorum, sc. Dialo-

gus Imus de Societate Indica Danorum, Colon. 3:. Havniæ 1728. in 8. Paa Dansk af Autor selv udgivet samme Aar under Titel: Samling af adskillige Samtaler, holdne paa hin Side Elven. 8. Paa Tydsk oversat samme Aar. Anden Samtale imellem tvende Kiøbmænd om de fire Species, forbudne at indføres i Provinzerne uden for Kiøbenhavn 1728. in 8. Edit. II. med nye Spørsmaale forbedret. 1729.

15. Dannmarkes og Norges Beskrivelse, Kiøbenh. 1729. in 4. Edit. II. noget forbedret, under Titel: Dannmarks og Norges Geistl. og Verdsl. Staat. ibid. 1749. in 4. Oversat paa Tydsk. Kopenh. 1731.

16. Dan-

16. Dannmarkes Riges Historie, Kiob. Tom. I. Anno. 1732. Tom. II. 1733. Tom. III. 1735. in 4. Edit. II. ibid. 1753. 54 ꝛc. Paa Tydsk oversat ved Reichard Alton. 1734. ꝛc. in 4.

17. Synopsis Historiæ Univers. Havn. 1733. in 8. Edit. IIda. Lips. 1736. & postea sæpius edita.

18. Compendium Geograph. Havn. 1733. in 8. postea sæpius editum.

19. Opuscula Lat. sc. Epistola I. ad Virum perillustrem, auctior. Epist. IIda cum 5 libris Epigrammatum & Epistola ad Burmannum. Lips. 1737. in 8.

20. Opuſculorum Latinor. Pars altera o: Epiſtola IIItia cum VIto libro Epigrammatum 1738. Diſſe tre Epiſtler ere paa Danſk og Tydſk overſatte. Kiobenh. 1745. in 8.

21. Bergens Byes Beſkrivelſe. Kiobenh. 1737. in 8.

22. Almindelig Kirke-Hiſtorie indtil Reformationen. Kiobenh. 1738. 2 Tom. in 4. Edit. IIda 1740. Overſat paa Tydſk. 1749.

23. Berømmelige Mænds og Helters ſammenlignede Hiſtorier efter Plutarchi Maade. Kiobenh. 1739. 2 Tomer in 8vo.

24. Ni-

24. Nicolai Klimii Iter ſubterraneum. Havn. 1741. in 8. Edit. IIda Auctior. ibid. 1745. in 8. Paa Danſk overſat. ibid. ſamme Aar. Paa Franſk par Mauvillon. Copenh. 1741. Paa Hollandſk. Graven-hag. 1741. Paa Engelſk. Lond. 1742. Paa Svenſk med fleere nye Kobberſtykker. 1746.

25. Den Jødiſke Hiſtorie. Kiøbenh. 1742. 2 Tom. in 4.

26. Moraliſke Tanker. Kiøbenh. 1744. 2 Tom. in 8. Paa Tydſk overſat ved Reichard. Leipz. 1745. in 8. Desuden ſkal endnu være to andre Tydſke Overſættelſer.

27. Heltinders og berømmelige Damers sammenlignede Historier. Kiøbenh. 1745 2 Tom. in 8. Paa Tydsk oversat, ibid. 1746.

28. Don Ranudo, eller Fattigdom og Hoffart, en Comoedie. Kiøbenh. 1745. in 8. Deraf haves to adskilte Editioner i samme Aar, er og siden indført i den siette Tome af den Danske Skue-Plads.

29. Herodiani Historie fordanſket, med en vidtløftig Forberedelse over den Romerske Historie. Kiøbenh. 1746. in 8. Edit. II. 1754. Paa Tydsk oversat ved Detharding. 1746.

30. Mindre

30. Mindre Poetiske Skrifter i en Samling med nogle ey forhen trykte, sampt Holger Danskes Brev til Burman, Kiobenh. 1746. in 8.

31. Danske Comoediers Liig-Begiængelse, skrevet 1727. men trykt 1746. in 8.

32. Kort Betænkning over den regierende Qvæg-Syge, med nogle oeconomiske Anmerkninger, er indsort udi Actis Societat. Scientiar. Havniens. Kiob. Ao. 1746. og paa Tydsk oversat. Wismar 1749. in 8.

33. Oratio parentalis in obitum Friderici IVti 1730. habita & edita Hafn. 1747. in 4.

34. Dan-

34. Danmarks og Norges Soe-Historie, Forste Periodus, er indfort i Act. Societ. Scient. Havn. for Aar 1747.

35. Historiske, Politiske, Philosophiske, og Moralske Epistler. Kiobenh. Tom. I. & II. 1748. Tom. III. & IV. 1750. Tom. V. 1754. in 8.

36. Epigrammatum libri VII. cum Holgeri Dani ad Burmannum epistola. Editio emendatior & auctior. Havn. 1749. in 8.

37. Moralske Fabler. Kiobenh. 1751. in 8. Paa Tydsk oversat samme Aar.

38. Conjectures sur les Causes de la Grandeur des Romains. Leipz. 1752. in 8.

39.

39. Lettre ſur Mſr. d'Archenholtz Memoires de la Reine Chriſtine. ib. 1754. in 8.

40. Remarqves ſur quelques Poſitions, qui ſe trouvent dans l'Eſprit des Loix. Copenh. 1752. in 8.

OPUSCULA MANUSCRIPTA.

Declamationes in Collegio Mediceo, ab Ao. 1710. ad A. 1713. habitæ, ſc.

- - de Peregrinationibus doctis.
- - - Præſtantia Hiſtoriarum.
- - - Dulcedine Muſices.
- - - Notitia Lingvarum.

Solutio

Solutio Problematis de tribus Hypothesibus Historiæ Danicæ, recitata in Honor. Grad. Baccalaur. 1727.

Betænkninger over Conventiclerne i Kiøbenhavn. 1733.

Betænkninger over Prioriteterne i Gaardene efter Kiøbenhavns Ildebrand.

Oratio in laudem Metaphysices.

Ind-

Indholdet af denne Samling.

No. 1. En Dissertation om de Danske Historieskrivere, under Povel Ryters Navn, skreven imod Etatz-Raad Höyer. pag: 1

No. 2. Ditto om de forbudne Grader i Egteskab, ey alleene i Side-Linien, men og i den rette og opstigende, under P. Albini Navn. pag: 33

No. 3. Et Academisk Programma, skrevet til Baccalaurei-Graden 1720. og derpaa strax supprimeret. pag: 75

No. 4. Afskeeds-Tale, holden paa Consistorio 1736. da Autor nedlagde sit Akademiske Rectorat. 89

No. 5. Samtale imellem tvende Kiøbmænd, angaaende det Danske-Ostindiske Compagnie. 119

No. 6. Ditto om de fire Species, forbudne at indføres i Provintserne. 153

No. 7. Betænkning om Conventiclerne. 219

No. 8. Dedication til Bogtrykker Phoenixberg. 233

No. 9. Betænkning om den regierende Qvæg-Syge. 243

No. 10.

Indholdet af denne Samling.

No. 10. Ditto om Danmarkes og Norges Søe-Historie. p 291

No. 11. Tvende splinder nye Breve, som tiene til den Politiske Kandestøbers Oplysning. 343

No. 12. Just Justesens Betænkning om Comoedier. 353

No. 13. Et Problema, angaaende de tre Hypotheses i den Danske Historie, resolveret ved Baccalaurei-Graden 1731. 403

No. 14. Et Brev fra Hr. Ludvig de Geer, Ober-Hof-Intendant i Sverrig, til Baron Holberg. 435

No. 15. Copier af Baron Holbergs trende Testamenter og sidste Villie med Kongelige Confirmation. 447

No. 16. Ditto af hans Friherlige Diploma. 461

No. 17. Register og Fortegnelse paa Holbergs baade trykte og utrykte Skrifter. 473

* * *

OWENUS EPIGRAMMAT. 65. LIB. 3.

Nil Numerare juvat, nihil Addere semper acervo,
Multiplicare nihil, Divide, dives eris.

VERITAS & VIRTUS.

Kiøbenhavn, trykt hos Andr. Hartv. Godiche 1755.
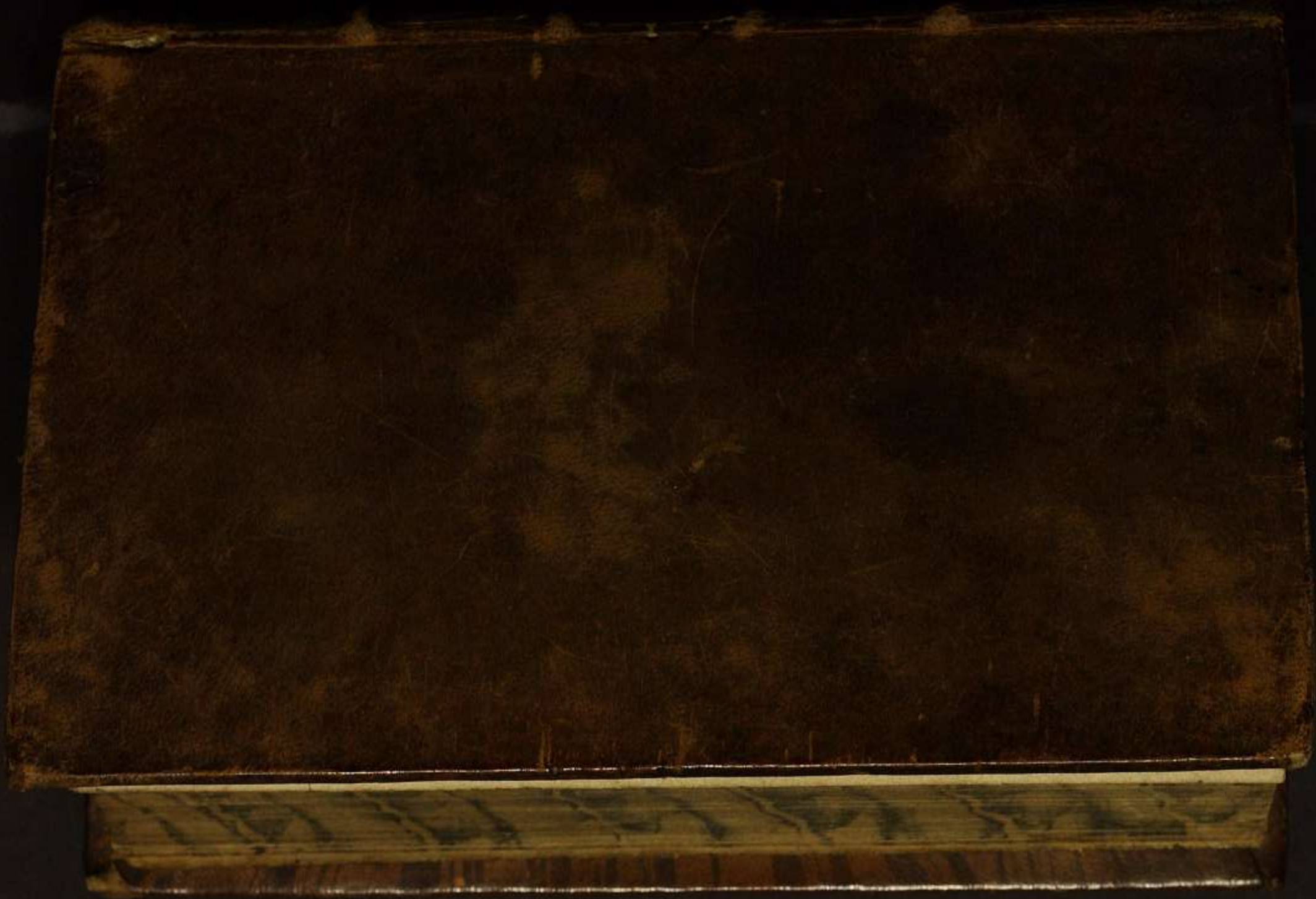
XXV
Sammlung